

MÓRICZ ZSIGMOND
HÁZASSÁGTÖRÉS

(KISREGÉNYEK 1)

SZERKESZTETTE ÉS A SZÖVEGET GONDOZTA
VARGHA KÁLMÁN

TARTALOM

ÁRVALÁNYOK

NEM ÉLHETEK MUZSIKASZÓ NÉLKÜL

HÁZASSÁGTÖRÉS

A KIS VERESHAJÚ

KAMASZOK

ÁRVALÁNYOK

1

Utálatos volt a meleg. A levegő állandóan fülledt, dohos, az emberek teste lucskos, ernyed, s az erdőtlen, dombtalan, sík alföldön soha egy kis üdítő szellő. Az éjszakák is tikkadtak, kegyetlenek. Az asszonyi testek kielégítetlenül gőzölögtek az ágyakon, szinte főve az élet hőségében, és mégsem bírva elviselni az érintést sem.

Legborzasztóbbak az ebéd utáni szellőtelen rekkenők. Ember, állat elbújt a tiszta forró napról a becstelen árnyékba, s ott bután és kimerülve lihegett.

A falu hosszú utcája úgy nyúlik el, mintha a házak is, az apró sárépítmények, végképp megutálták volna a létet. Semmi önérzet, semmi bizalom, mintha maguk lemondtak volna a létjogukról, mintha maguk sem értenék, mit keresnek ők ezen a világon, tunya, értéktelen, jövőtlen életükkel.

A papné a tornácon ült. A tornácot beüvegezték, de az üvegtáblákat a nyár miatt felhordták a padra; a ház most mintha tátva nyitott nagy szájjal lihegne ki az utcára, levegő után.

A papné szívósan ült az egyszerű nádszéken. A húsa mintha valami keményebb anyagból lett volna, nem plattyant el, s olajos barna bőrén alig volt valami kis fényes csillogása a hőség izzasztásának. Szinte sajnálni lehetett ezért a makacs energiáért, mert kellemes elomlani a pocsolójában, de keserves öntudattal ülni benne.

Apró gyerekruhák voltak kitergetve előtte az asztalon. A szabásukat vizsgálta; a nagyobb fiúk ruháiból újakat akart szabni a kisebbeknek. Az olló a kezében volt, s hirtelen elgondolkozott valamin, és magába merülve a körmeit kezdte vagdalni. Kemény szemeivel szigorúan megnézte erős és vaskos körmeit, amelyek férfiasak voltak, a nagyujjon a körömágy beszakadt, s a vékony kis bőrszilánkot az olló hegyével kivágta. Elég jókarban voltak a körmei, bár sohasem volt elég türelme, hogy gondozza, de nem csinált a kezével semmi csúnya munkát, s a bőre sima volt, mint a pergamen. Ahogy ökleit megfeszítette, egész fiatalos volt még a bőre színe, de ha lazán kinyújtotta ujjait, már ezernyi apró, törött, határozatlan gyűrődést látott az ujjak tövén.

Nagyot sóhajtott, aztán felállt helyéről, és gyors mozdulattal nekilátott a kis kabátnak, és középen, a varráson végigrepesztette. A szövet fenn a lapockában meg volt vánnyadva, s a varrás helyett egyszerre csak befelé hasadt, s egész az ujjakig szétmállott.

A papné bosszúsan sajnálta meg türelmetlenségét, s egy pillanatra elnézte a csúf repedést, amely miatt most már nem volt mit kezdeni az egésszel. Felemelte, s megnézte közelről a szövetet, aztán ledobta a földre a sarokba.

A ház szemközt állott az utcára, s végig lehetett rajta látni.

Lovas jött a falu túlsó végéről.

A papné előrehajlott, kissé rövidlátó szemeivel is megismerte, a szomszéd falubeli tanító volt, aki úri virtusait úgy gyakorolta, hogy nem tanítónak látszott, hanem ispánnak. Lassan léptetett jó kis sárga lován, s fegyver volt a vállára biggyesztve, bár nyúlón kívül legfeljebb varjakra lövöldözhet ezen a környéken a puskás ember. Visszaült az asztal mellé a székre, s komolyan elnézte a fiatalembert, aki már messziről észrevette őt a nyitott tornácon, de nem akarta mutatni, hogy feszélyezi őt a papné.

Mikor ideért a ház elé, komolyan megemelte a kalapját, s tovább akart haladni.

A papné elmosolyodott, s intett neki, hogy álljon meg! Fel is állott az asztal mellől, s az ablakhoz lépett:

- Jöjjön csak be, jöjjön! - s hirtelen felszökött kedvvel integetett a fiatalember felé.

Ez lepattant a lóról, s kívül kötötte meg a kerítés rácsához, aztán nyalka léptekkel nyitott be a kisajtón, és jött fel a kis virágoskerten keresztül, amely a papház előtt volt az utca felől.

- Csókolom a kezét, parancsol, nagytiszteletű asszony?

- Nem szégyelli magát, köszönés nélkül elmegy a házunk előtt!

- Nem akartam alkalmatlankodni...

- Hát nekem, azt hiszi, alkalmatlan az ilyen fiú, kivált mikor nincs itthon az uram?

A fiatalember elmosolyodott diszkréten a papné tréfájára, amelyet természetesen úgy vett, ahogy kellett: az ilyen korú asszony már fájó szívvel mondhat efféjét...

- Honnan jön, hová megy?

- A lovamat jártatom egy kicsit.

- Azt hittem, lány után!

A nyalka tanító újra csak elmosolyodott, s leülve egy székre, kirúgta jobb lábát, hogy csinos lovaglócsizmája kellően érvényesüljön.

- No nem házasodik meg?

- Én? Nem.

- Nem is akar?

A fiatalember felvonta a vállát.

- Nem bánnám én, de hát a mai lányoknak nincs elég... pénzük!

A papné nevető arccal, de gúnyos, vizsga szemmel nézett bele a fiatalemberbe.

- Nem pénz kell magának - mondta -, hanem jó mód!

- A lehet. De hát én, tetszik tudni, nem vagyok olyan jó, asszonytartó természet!...

- Nono, tudok én magának valakit. Mért nem néz körül a Kassai Samu házánál!

A fiatalember beharapta a bajuszát, s gondolkozva felelt:

- Jó firma az öreg. Kedvelem, mert ő is olyan kancsórágó kántor, mint jómagam! Szeretem az olyan embert, akinek a csizmáján mindig meglátszik, hogy most járt a marha körül.

- No látja, jó vón magának a Zsófi!

- Jó az öregnek a tajtékipipája... van neki egy, de nem birom elcsalni tülle, pedig már egy kutyakorbácsot meg egy derék szipkát kínáltam érte...

- A lányát kérje, azt odaadja!

- Azt elhiszem.

- Tán nem szépek a Kassai lányok?

- Jóképűek...

- Ne nevetlenkedjen.
  - No hát szégyen, ha egy jányra azt mondják, hogy jóképű?
  - Nem szégyen, hanem nevetlenség. Zsófiával bizony jól járna egy tanító.
  - Ott az apja.
  - Hát jól is van vele, mert mindig a lánya van az iskolában. Így aztán jó iskolája van!
- A fiatalember elmosolyodott. Eszébe villant a sok megrovás, amit már sikerült kiérdemelnie az iskolavizsgálóktól, aztán könnyelműen elnevette magát, s felállott.
- Kezét csókolom, még bemegyek ide Tökfalván Szarka János kollégámhoz.
  - Hát az nem házasodik még?
  - Az?... Arra jól megmondta az itteni dedós kisasszony!
  - Mit mondott rá?
  - Hogy „ebbe a maflába sose szeret bele egy lány se”.
  - No majd számon kérem Irmácskát!
  - Jaj, el ne tessék árulni neki, hogy itt jártam, mert akkor mindjárt kitalálja, hogy az én szám járt el.
  - Majd azt mondom neki, hogy Szarka volt itt.
  - Akkor elrepül az Irma naccsám, de aligha örömébe.
  - Mért, azt hiszi, nem tűri, mint maga Kassai Zsófit?
  - Én tűröm a Zsófkát!... Jó, hogy tetszett szólni, nem is megyek én Tökfalvára, hanem átugrok az öreghez, most elcsalom a pipáját!

Felállott, és tisztességtudóan összeütve sarkantyús csizmáját, ajánlotta magát.

A papné elmosolyogva nézett utána, a fiatal legény nyalkán vágta fel magát a ló hátára; volt valami szemérmetlen helyesség a tartásában, ahogy a nyeregben, szétvetett csizmákkal, szürke lovaglónadrágban megült. Szalutált a lovaglóostorával, s lassan, lovát megtáncoltatva fordult vissza a hosszú poros úton. A papné szeme fátyolos lett, sóhajtott, és újra felvette a sarokból a ledobott ruhát; megnézte, meg sem nézte, újra leeresztette. Az asztalra könyökölt, s kedvetlenül kibámult az utcai kis kertbe. Egy anyányi csirke settenkedett be a virágos kis kertbe, azt nézte el közönyösen, hogy csipeget a poros fűben; minden csippentés után felemelte a fejét, s körülleskelt a piros begóniák és tarka mályvák között. Szép karcsú testű, elegáns jérce volt, fehér és friss, úgy lépegetett, mintha báli cipőben járna... Az asszony szórakozott szeme megvillant, egy kis tarka kakas jelent meg mögötte. A két madár összezsivogott, s a jérce kényesen siklott a puszpángbokor mögé. A kakaska merészen utána. A következő percben már rajta röpködött.

- Hess, gyalázatos! - kiáltott ki a papné - idei csirkék, és már...

Utánahajította a gombolyag fircelőpamutot, a két madár ijedten rebbent ki a puszpángbokorból...

Az asszony kinyújtotta a karjait, és megfeszítette az izmait.

Alkonyat felé egyszerre megnépesült az utca. Mint mikor a nyáj jön haza, hirtelen sok apró gyerek jött az utca túlsó vége felől. Két oldalt elfogták az útszélét, s virított a színes ruha; a keményre vasalt alsószoknyájú kis parasztlányok, akik egészen úgy voltak öltöztetve, mint a nagyok, rendkívül furcsa, bohó pöttyöknek látszottak. A piszkos kisfiúk bámészan csámborogtak köztük. A gyereksereg lassacskán fogyott, minden ajtón betért közülük egy-kettő, de ezek sokkal nehezebben találták meg a maguk kapuját, mint a mezőről hazajött malacok, akik egyszerre bekarikáznak a maguk udvarába. Itt a dedós néninek mindig közbe kellett avatkozni, hogy ez a Pista meg az a Böske ezen vagy azon a kapun menjen-é be, ámbár az avatatlanok az igen mindegynek látszott, hogy ebből a kis gyerekcsürhéből hányat kap ez meg az a ház.

A papné most is a tornácon volt, mindig ott tölti a napot, mert innen legalább látni valamit. Most vele van az unokatestvére, Anna, aki a házimunkát végzi, ott bent valahol a hátulsó részében az épületnek.

- Eredj, készítsd az uzsonnát, jön a dedós.

- Mit adjak neki? - mondta Anna a jó gazdasszony gondoskodásával, aki mindig válogatott jóval akarja ellátni a kosztosait.

- Megeszi az a patkószeget is. Sose láttam ilyen lányt. Más lány affektál, hogy nem tud enni, nem kér, ez meg olyan, mint egy étkes állat.

- Az a fő, a jó étvágy.

- Nem az a fő.

- Hát mi?

- Amiről te nem tudsz.

- Ugyan mi?

- Hajaj.

- Ugyan hagyj már békén... Egy ilyen korú asszony nem szégyelli a szájára venni azt a szót.

- Hiszen nem mondtam ki.

- Annál rosszabb, ha gondolod. Azt még csak értem, ha gyereklányoknak a szerelmeskedésen jár az eszük, de te, ugyan hagyj békén... Látszik, hogy nem csinálsz semmit, van időd mindig haszontalanságokra gondolni. Úgy élsz, mint valami grófné. Azoknak van mindig ott az eszük. Már egészen úgy teszel, mint Beniczky né regényében a...

- Ne szekírozz örökké.

- Csak meg kell mondani a magamét.

Ezzel a vénlány felállott, és letette a varrást. Az mindig így szokott lenni, hogy ő csinálja meg a varrást is, mikor a nénye elrontotta.

Frissen összerakta a sok ruharongyot, és ment a konyhába.

A papné nem tudta, mi van vele, ingerült volt, pedig semmi oka sem volt rá. A dedós kis-asszony már itt volt közel, és szélesen mosolyogva integetett fel az utcáról. A papné, ahogy ránézett, hirtelen mogorván húzta össze sűrű fekete szemöldökét, és elfordult. Nem értette, mi történt vele, de szeretne volna megmarkolni a lány haját s megcibálni. Jó volna kitölteni rajta ezt a hirtelen dühét. Ha azt a nagy borzas frizurát marokra foghatná!... A szájsarkait egy pillanatra lefeszítette, s szemhéjait leeresztette, így nézett maga elé gyűlölködve.

Aztán elmosolyodott. Ugyan mi van vele?

- Kisztihand! - sietett be a kövér, szőke lány az utcáról a kis kertbe.

- Jöjjön csak, jöjjön! - kiáltott ki neki a papné, s ahogy a hangja kibuggyant, rögtön a másik végletbe csapott, s kacagni kezdett.

- Itt vagyok, ragyogok!... - szólt a lány.

- Lehet is! Ki volt itt?

- Itt?... - kérdezte a lány, a kövérek szokása szerint mindjárt megijedve, hogy valami baj van.

- Itt, itt! - mondta a papné, s már kész volt a szívében az egész terv, s erősen, lesve, vizsgálva nézte a lányt.

A kisasszony megzavarodott az erős nézéstől, s piros kis nyelvével nyalogatta a felső szája szélét. Kutatta a fejében, hogy ki lehetett mégis itt.

- El sem tudom képzelni - mondta, s hogy az asszony előtt támaszt nyerjen, rádőlt a gyékényből font nagy szék támlájára.

- Nem?

- Igazán nem.

- Ugyan mit tagadja! Le van leplezve!

- Én?

- Nos!

A lány egészen elámult. A nyelve is megállott, s ottmaradt apró, kis fehér fogai között. Kövéres arcán fehér foltok támadtak, aztán mély, piros vérszín öntötte el vékony, áttetsző bőre alatt az egész arcot.

A papné kegyetlenül, őszintén élvezte a kéjt, hogy megkínozza ezt a lányt, ezt az idegen, fiatal süldőt, aki már túl van a húsz éven, s még nem volt kérője, és emiatt halálos szégyent érez, ha valaki a szerelmet, a házasságot említi.

- Nos, nos! - sürgette olyan kéjenc módon ejtve ki a szókat, mintha kanállal szürcsölné amannak a szemérmét, a felháborodott szűzi érzéseit.

- Igazán fogalmam sincs róla, nagytiszteletű asszony! - mondta a lány, s közel volt hozzá, hogy sírva fakadjon.

A papné összefonta a karjait széles, erős mellén, a karjai is úgy feküdtek meg hatalmasan, meztelenül a rövid s vékony májszínű, nagy foltú blúz ujjából könyöktől kibújva, s úgy duzzasztották fel temérdek nagyságú emlőit, hogy a lányt szédülés fogta el, s leborult a szék támlájára, hogy minél könnyebben elbújhasson a támadó elől.

A szőke haj ettől a gyors lendülettől leomlott, s előrehullott vastagon, puhán, selymesen, bele a székbe, s vakító fehérén látszott ki a fehér nyaka, amelyet finom aranyos pihék borítottak. A papné fekete szemei ellenségesen villogva faldosták ezt a nyakat, amely kövér volt és zamatos üde, az egész lánynak a legszebb része, amely a haj titkában lappangott. Összecsikorgatta a fogait, s szeretett volna beleharapni. Egy harapásra kifalni onnan azt az egész nagy, nagy finomságot...

Aztán kivágta a karjait, nagyot lélegzett, s a vértódulása leszállott.

- No kisasszony - mondta, s kinyújtott kézzel előrehajolva éppen elérte a lány kezét, amely ott csüggött a szék karján.

Erősen megfogja ezt a kezét, s az erős fogástól megrendülve, még erősebben megrántotta.

A leány felegyenesedett, de nem tudott szabadulni a papné markából, a könnyű széket fel-lökve, odaengedte magát elébe.

Az asszony nem engedte el a kezét, mert valami homályos érzése volt, hogy most különös és furcsa dolog történt, hát jóvá akarta tenni. Kezébe fogta a lány kezét. Ezek nagyon aprók voltak s igen fehérek és kicsit piszkosak, mert elfeledte megmosni a dedós gyerekekkel való foglalkozás után.

- Ha valaki így fogná meg a maga kezét... Irmuci... Az boldog volna ám... Így ni! Meg-veregetné... ezt a szép kis kezét... megsimogatná... Így az arcához szorítaná... És megfogná a mellét...

Megfogta a lány mellét, amely lágy volt, de bő...

Aztán elkezdett mosolyogni, s közönyös, természetes mosollyal nézett rá.

- Itt volt a kérője, Irma!

Irma, aki éppen lenyűgözött, félő döbbenettel érezte magán az asszony tapintását, egyszerre visszatért önmagába, kifordult az asszony elgyávult kezéből, s nagyot kacagott.

- Ó, tréfál a nagytiszteletű asszony! Nekem nincs semmiféle kérőm.

Hangosan és hahotázva kacagott, ahogy a falusi lányok kacagnak, mikor fiatalemberekkel heccelik őket.

A papné megint ingerült lett, úgyhogy fel kellett állnia.

- Mit nevet!... Ha mondom, hogy itt volt!

- De kicsoda?

- Hát bizony nem valami dalia... Nem is híres udvarló... Gondolkozzék csak, ki az, akire maga azt mondta valamikor, hogy jaj, de mafla!...

A lány arcán újra megjelentek a nagy foltos fehérségek, aztán vérvörösen tiltakozott.

- Nem tudom, kicsoda.

- Nem?

- Nem!

- Megmondjam?

- ...Ha tetszik...

- Szarka úr!...

A lány abban a félpercben sarkon fordult, s beszaladt a szobába.

A papné igen ízetlennek, sajtalannak érezte a száját. Elfordult a lánytól, s kinézett az utcára. Aztán kapta magát, kiment a kis kertbe. Ott sem volt helye, körülkerülte a házat, az udvaron a nagy kutya ugrott elébe, a szemétben a tyúkok kapargáltak, s megismerte a délutáni kis jércét... A konyhából pörölés hallatszott, Anna a cseléddel veszekedett.

Lement a kertbe. A gyümölcsfák alatt végig le a Túr-partra. A kis folyó ott sodort el a kert alatt. Pizsoksárga vize gyorsan kavargott a belőle kiálló fatörzsek s az azokon meggyűlt gazok

körül. A fiai hangját ismerte meg. A nagy diófa alól meglátta a három fiút, akik barnán és elevenen, meztelenül állottak a parton. A legkisebbik hangosan kacagott, s leült a vízbe, szélén, és pocskolni kezdte a vizet.

A legnagyobbik hangosan kiabált. S mit kiabált! A papné meg volt döbbenve. A kerten túl, nem messze parasztasszonyok, fiatal menyecskék és lányok kendert áztattak. Azoknak kiabált a fia rút és utálatos szokat. Az asszony nép nevetett és visszakiabált neki.

- Micsoda disznóság ez! - kiáltott magából kikelve az asszonyokra a papné. - Nem szégyellik magukat!

Az asszonyok elhallgattak, a fiúk ijedten kuporodtak le a vízbe.

A papné lement a partra. Dühös volt és elkeseredett.

- A fene egye meg ezt az egész falut - kiáltotta -, na itt nevelheti az ember a gyerekeit szelideknek, jóknak! Komisz disznók. Kovácsné! Nem szégyelli magát! Gyerekekkel így beszélni!

- Ó, tiszteletes asszony! - kiáltott vissza Kovácsné. - Jobb, ha a fiait leckézteti meg. Azoknak már a közelibe ne kerüljön becsületes asszonyszemély, mert olyanok, mint a sátánfajzatok. Olyanokat tudnak azok kiabálni, amit más becsületes ember gyereke hallani se hallott soha.

A papné megdöbbenve nézett a három fiúra. Azok ártatlan gyerekszemekkel néztek fel rá, szepegve és restelkedve.

Iszonyú düh lobbant fel benne.

- Ezekre a gyerekekre tud valaki rosszat! - kiáltotta. - Maguk szemtelenek, gyalázatosak! Maguk rontják el! Kitől hallott az én gyermekem olyan szót! ha nem maguktól! A fene egye meg ezt a falut. Az én ártatlan, kedves gyermekeimet megeszik!... No ti komiszak - mondta fulladt dühvel, de halkabban, hogy az asszonyok ne értsék -, majd adok én nektek cifra szokat! De kék marad a helye!

Felvett egy letörött fűzfavesszőt a földről, s felemelte.

- Gyere ide, te kis bitang! - mondta fojtva, s hallotta, hogy az asszonyok maguk közt egyszerre mindnyájan beszélnek, ettől megdühödött még jobban, s kegyetlenül ráhúzott a legnagyobb fiúra.

A fiú lehúzta a fejét a válla közé, s nagyot szisszent, de nem sírt. Az anyának köd futotta el a szemét. Ráismert saját magára, s csuklón fogta a fiút, odarántotta maga elé.

Még egyszer rácsapott a gyerek barna hátára, s várt. Piros csík támadt azon, amely a derékon keresztül lefutott a jobb combra.

- Fogsz te disznókodni valaha! mondasz te disznó szót! szádba veszel te olyanokat többet!... - rikácsolta fulladt hangon, és toporzékolt hozzá, azzal elkezdte ütni a gyereket. Ész nélkül, akarat nélkül, azért, mert megcsapta a gyerekben saját maga, a saját valósága, mert azon egy villanásban megérezte a teljes testi és lelki hasonlóságot, és mert megrettegett attól, hogy a fia éppen ilyen vadsággal éljen valaha gerjedelmeknek, mint ő teszi most... És erős kezében keményen állott a vessző, és retteneteket csapkodott a gyermekére, méhének magzatára, önmagának különszakadt testére.

A másik két fiú elborzadva nézte bátyjának vesztét. A kisebbik levetette magát a földre, s négykézláb kezdett vergődni, vívódni, visítva jajgatni. A középső csak összekuporodott, s elszánt ijedelemmel várta, hogy rá kerüljön a sor.

Az anyja közben meglátta ennek a konok arcát, s ettől még nagyobb dühbe rohant a vére. Minden ésszerűség nélkül ott hagyva a nagyobbikat, elkapta ennek a vállát, és maga elé rántotta. Aztán elvette a vesszőt, kézzel állott neki. Erős, kemény tenyere csattogott a gyerek vastag húján, míg ki nem vörösödött a gyerektest, s az ő keze is bele nem fáradt.

Felegyenesedett.

- Megálljatok komisz disznók! Majd én kiverem belőletek! Nem tudom, hol szedtétek, de én majd kiverem, kitaposom belőletek, ti kutyák! Kitől tanultatok ti ilyeneket! Te, mindjárt kitaposom a beledet! Döglöttél vón meg, mikor születél! Fogsz többet ilyet mondani!... Fogsz!

A hangjával most már nem takarékoskodott. Már nem bánta, ha hallják is, ha látják is, mit csinál. A parasztasszonyok mind odabámultak és elszörnyűködve néztek rájuk.

- Te is mondtad!... - támadt rá a legkisebbre, aki még csak hatéves volt.

A gyerek levetette magát a sárba s hanyatt fordult a hátára, úgy nézett fel rá kimeredt szemmel.

- Én nem vótam! - visított torkaszakadtából.

- Te is vótál, te se vagy különb! - lihegte az asszony.

- Én nem vótam! - ordította a gyerek végkétségbeeséssel.

- Ez nem vót! Ez nem mondta? Mi?... - fordult a megvert fiaihoz az anya.

A két fiú ott kuporgott vonagló testtel, de ki nem tört sírással a csaláiban, amely felmarta a bőruket, s ők észre sem vették, egyszerre morogta:

- Nem...

Az asszony szeme megint odarebbent rájuk, s egyszerre elfogta a szájalom, a szeretet.

Könny szökött a szemébe, s a homlokához kapott a kezével.

Megdörzsölte a halántékát, aztán odafordult a legkisebbhez.

Akaratlan összenézte egymással a három gyereket. Megérezte, hogy a kicsi egy egészen más fajból való... Ez a gyenge fehér test... Ez a gyáva visító lélek... Ez az ura.

Azok a marokvas kölykök. Akik az orrukba szipogják a pogánynak való szenvedést.

Azok az ő magvai.

- Ne! Mi lesz! Mégis pisszegtek! - kiáltott rájuk.

S azzal durván megfordult, s a harmadikhoz egy szót sem szólott.

3

Amint felfelé ment vissza a kerten, eleinte megkönnyebbülve lélegzett, mintha elintézett volna valami nagy bajt az életben. De volt egy érzés, ami nyugtalanította. Nem tudta, mi baja, csak összehúzta a homlokát, s kedvetlenül engedte, hogy ez a szorongás egyre erősebb legyen benne.

Már a fák alól meglátta, hogy a kocsí megjött. Az ura itthon van. Azonnal elfelejtette a maga bosszúságait, s gyorsan, sietve, szinte futva ment fel a házba, hogy megtudja, mi lett a vizsgálattal. Egész délután nem gondolt rá, s most annál hevesebben tört ki a rettegő kíváncsisága: sikkasztott-e csakugyan a barátjuk, vagy sem?

- Istenem - mondta -, annyi gyerek, olyan nagy család! Borzasztó az ilyen vád.

Hátulról ment be az épületbe, s egyenesen az ebédlőbe sietett. Az asztal már fel volt terítve, s a csészek készen. Anna éles hangján dirigálta a cselédet.

- Vidd be csak a lábosban a tejet. Majd szétosztom magam, és akkor hívd enni az urat. Feljött már a tiszteletes asszony a kertből?

A papné nem adott jelt magáról, hanem bement az ura szobájába.

- Szervusz, fiam - mondta az ura, amint ő benyitott, és csókra nyújtotta az arcát.

Az asszony gépiesen megcsókolta, de nem sejtette miért, hirtelen az előbbi nyugtalan s kielégítetlen érzés kerekedett fel. Máskor kedvvel csókolta meg a férje szép, tiszta, fehér arcát, most bántotta és sértette valami.

- Na, mi hír? - kérdezte.

- Bizony nem jó hír!

- Ugyan!

- Nagy bajok vannak!

- Szent ég.

- Semmi újság idehaza? Posta nem jött?

- Hagyj engem békén. Van valami, vagy nincs?

- Mi az a valami?

- Sikkasztott?

- Hát, fiam - szólt a pap, s az íróasztalához lépett, amelyről felvette a szivarját -, bizony, szegény Bertalan barátunk!

Legyintett a kezével, szép fehér, ápolts kezével, s ezzel mindent megmondott.

Az asszony ebben a percben kitalálta, mi bántja. Az, hogy az elébb nem verte meg a legkisebb gyermekét. A harmadikat, ennek az embernek a magvát. Ezt magát szeretné most megverni érte.

- Hát mennyit sikkasztott?... - kérdezte idegesen.

- Hát... azt még pontosan nem lehet tudni. De egy papi személyről van szó, ott az effélének még az árnyéka is súlyosabban esik számításba, mint más emberekénél. S nyugodtan szippantott az égő szivarból.

Az asszony elfordult, s az ablakhoz állott. A három gyerek felöltözve, csendesen jött fel az udvaron, a kert felől. A két nagyobb fiú komoran, egymás mellett bandukolt, a harmadik hátrább maradt, és egy kis vesszővel csapkodott a porba.

Igen, azzal a vesszővel a hátára kellett volna vágni legalább egyet, kettőt, de jót!

- Mégis mennyi lehet a hiány?

- Két-háromezer korona.

- Mit! Ennyi pénz miatt kell egy családnak tönkremenni?

- Egyházi pénz.

Az asszonyt szörnyű dühbe hozta az ura szónokiasan dallamos hangja.

- Nem lehet segíteni rajta?

- Ha valaki megérténe... de akkor is el kellene pályáznia innen.

Az asszony komoran hallgatott. A két nagyobb fiú már eltűnt, s az ablakból nem lehetett őket látni, de a harmadik észrevette az anyját, és most affektált komoly arccal, valami olyanféle fenséges tekintettel nézett errefelé, ahogy az apjuk szokott nézni. Vér öntötte el dühében az arcát, s elhatározta, hogy még ma kitölti bosszúját a gyereken.

- Szívtelen egy komisz ember vagy te, az már igaz - szólt hangosan.

A pap elámult.

- Mit beszélsz?

- Az hát. Itt áll nekem, mint egy fészület. Hát nem sajnálsz az a szegény asszonyt? Azokat az istenadta gyerekeket. És milyen szép gyerekek!... Úgy beszél itt róluk, mintha a holdban lennének...

- Fiam, én nagyon meg vagyok döbbenve.

- Akkor ne prédikálj nekem! Akinek megdöbbsz a szíve, az nem áll úgy, mint a Kossuth-szobor! de neked a szíved helyén békasó van.

A pap aggodalmasan megsimította a szakállát, aztán lenyelte a felháborodását, amely most vett igazán erőt rajta. Hozzá volt már szokva, hogy ha a felesége támad, akkor ő hallgasson.

Az ajtó megnyílt, s a kis cselédlány beszólt.

- Tessék jönni ebédelni.

A pap odanézett, azt akarta mondani, hogy „talán vacsorázni”, de nem merte, félt, hogy a felesége ebbe is beleköt.

Az asszony nem mozdult.

- Hát igazán nem lehetett segíteni? - kérdezte felcsattanva.

- Hát hogy lehetett volna? - szólt a férje mogorván s lehangoltan... A pipát letette, és elkezdte felnyitogatni a ma jött lapokat, amelyek címszalagostul feküdtek az asztalon.

- Hát nem lehetett eltussolni semmit?... Mi?... Rongyos pár ezer korona! Az az egyház észre sem vesz ennyit! Hiszen van ott magának az egyháznak saját szükségére legalább kétszáz hold földje. Ha egy esztendőben egyszer jégverés jön, azon többet veszít. Értem, ha koldusok volnának. Hát számítsák úgy, hogy lefagyott az idén a szőlő.

- Édes lelkem, neked nagyon furcsa felfogásod van...

- Nyomorult nagyképűek mind. Látom, hogy te, te hogy dúltél neki a papíroknak, hogy turkáltál mindenfelé, hogy minél pontosabban és minél szabályszerűbben legyen összeállítva az egész. Te utálatos professzor! Papnak megy az ilyen ember! Akinek élő emberekkel kell dolgozni!... Ha egy kis becsületesség van benned, hát egy-két összeadási hibát csinálsz, és rendben van a dolog.

A pap elnevette magát, de kínosan.

Az asszony dühösen folytatta.

- Azt nem számítod, hogy egy szegény ember mindenét veszíti! A kenyerét! A gyerekei jövőjét! Na, nem tudom, hogy mi hogy leszünk, ha egyszer ide üti be valaki az orrát! Pedig neked nincsenek is jó barátaid, mint te voltál annak a szegény Bertalannak. Csak irigyeid

vannak, de tudom, hogyha az irigye jön az embernek nyakára, az sem lesz olyan kegyetlen, mint te voltál a jó barátoddal szemben. Igazán, szegény...

- Hát ki tehet róla, ha becsületes embernek született...

- Csak ne affektálj... Én a magam fiait nem féltsem, azok megélnék a jég hátán is, mert azok életrevalók. De nem tudom, mit csinálsz a magad kölykével, azzal a kis nyálással. Mert ma is úgy megdühített, hogyha még egyszer megfogom, széttépem! Kényes komédiás, semmiházi, mint az apja.

- Hja...

- Mit? Azt hiszed, nem látok keresztül rajtad? Az én apám mesterember volt, de bennem több is a becsület, mint benned! Mint az egész fajtádban. Úgy utállak benneteket, hogy hányhatnám, ha rád nézek. Olyan éppen, mint a szentképeket vágó anyja! Ó, az is kifacsarta volna az egész világot, mint a mosogatórongyot, ha pénz csorog belőle, azután meg kihajítja a szemétre.

A pap nyelt egyet, s más fordulatot akart adni a beszédnek.

- Az esperes megígértette velem, hogy vasárnap elmegyünk hozzá... Kocsin... felpakolunk, aztán elmegyünk. Ott fogunk hálni.

A papné elhallgatott.

- Jól van - azt mondja -, nem bánom, legalább vele beszélek. Azzal lehet beszélni. Csak legalább előbb találkoztam volna vele, mikor még nem volt meg ez a szerencsétlen vizsgálat, megmondtam volna neki, hogy csak téged hagyjanak ki a bizottságból, mert akkor már nyert ügye van annak a mi szegény, kedves, jó barátunknak.

Mozdult az ablaktól, s gyorsan elindult az ajtó felé. Bement a másik szobán át az ebédlőbe.

Már akkor ott volt a három gyerek. Anna éppen küldte őket, hogy menjenek, hívják a szüleiket enni, de egyik gyerek se kapott a felszólításon.

- Mi van ezekkel a kölykökkel? - kérdezte Anna - mindnek az orra vére folyik.

- Majd még a vére is végigcsurog az egész utcán, ha valaha olyanon kapom őket, mint ma!

Leült a helyére, az asztalfőre, s megkeverte a kávéját.

- Nesztek - s odalökte a két nagyobb fiának a kenyérdarabot, amit levágott nekik. A legkisebbnek nagyobbbat szelt, mint a többieknek, de még durvábban dobta oda. Mint a mostoha, aki nem akarja, hogy a férje észrevegye, hogy miatta bánik rosszul az idegen gyerekekkel...

- No, hát a kisasszony hol van? - kiáltott fel Anna. - Szaladj érte, te lány!

A kis cseléd futott.

Bejött a férj is. Komoly volt, s olyan sértett méltósággal ült le a helyére, szembe a feleségével, hogy az asszonyt majd megütötte a guta.

Nem is akart többet odanézni rá, de most hihetetlenül ideges lett, mikor akarata ellenére is látnia kellett, hogy teszi a nyakába a szervétát, hogy simítja le azt, hogy egész mellét befedje vele, hogy teszi össze egy percre a két kezét, papi szokását követve, hogy az imát jelezze evés előtt. S hogy emeli a kanalat, és miként veszi az első harapás kenyeret, mint az úrasztali falatot a szájába.

Még sohasem látta ennyire utálatosnak ezt az állandó és tökéletes affektációt.

- Na. Hát a kisasszony hol van? Még sincs? - hozta be a lámpát Anna.

A papnénak eszébe jutott, mi baja a kisasszonynak.

- Nem volna szíves Szarka tanítót áthívatni holnap délelőttre? - fordult az urához ridegen.

A férj örült, ha valami szívességet tehet a feleségének, és szolgálatra készen állott fel. Abban a percben ment ki, mikor a kisasszony belépett.

A szőke lány sietve, feltűnés nélkül igyekezett leülni a helyére, de Anna, amint észrevette, összecsapta a kezét:

- Drágám! Hát magával mi a csuda van! No nézze meg az ember! Ez az első eset, mióta nálunk lakik, hogy ilyen békésen várja a vacsorát. De jóllakatták valahol.

A kisasszony lesütötte a fejét, s mosolyogni próbált.

A papné erősen megnézte. A lány arca ki volt pirulva, s a jobb arca különösen tüzelt, mintha összecsókolták volna, vagy mintha a díványpárna dörzsölte volna fel. Haja is zilált volt, még lazább, mint máskor. Most hirtelen csavarta fel a fejére, mert bizonyára lehullott, mikor a díványon fetrengett. A szeme zavaros, mozdulata ijedt, nyugtalan: ez most tovább folytatta magában, amit előbb ő kezdett ki vele: a szerelmeskedés ábrándját.

A kisasszony gyorsan itta a kávéját, bár máskor kényelmesen, lassacskán szerette szűröcsölni.

Ebben a percben bejött a pap, és azt mondta szíves, előzékeny hangon, a felesége felé bókolva a hangjával:

- Holnap délelőtt Szarka tanító úr itt lesz.

Azzal leült a helyére.

A papné egyáltalán nem vett tudomást az ura jelenlétéről, de felvillanó szemmel leste a kisasszonyt.

Ennek a torkán akadt a falat, és sietve tette le a csészét, belehajolt, szinte beletemette az arcát, s a szőke, nagy haja fürtökben bomlott előre az asztalra. Kivágott, kék babos kartonblúzából a lámpafényen előfehérlett a nyaka s melle teteje. A papné hőséget érzett, s leereszkedett szempillákkal arra gondolt, de jó volna férfi lenni.

4

Este sokáig ültek a tornácon.

Az asszony egyáltalán nem beszélt. Hanyatt dőlt a gyékényszékben, és a csillagokat nézte. A forróság egy kicsit enyhült, s néha kellemes szellő csapott be a verandára.

A pap ott ült mellette, nagyon, nagyon igyekezett tetszeni a feleségének, és az Anna sűrű kérdészködéseire részletesen beszámolt a Bertalan-vizsgálat minden pontjáról.

A kisasszony a tornác sarkában ült, s félkönyökkel az üres ablakpárkányra támaszkodott. Hallgatta a beszédet, de a pap egyhangúan dallamos beszédje alatt el-elfeledkezett az egész társaságról, s a csillagokban keresett.

A gyerekek már aludtak.

- Nemcsak a lopást és a rablást tiltja meg Isten a nyolcadik parancsolatban, nemcsak azt, amit a polgári hatóság büntet, de lopásnak nevezi s megbünteti mindazon gonosz cselekedetet és

tervet is, melyek által felebarátunk tulajdonát akár erőszakkal, akár az igazság látszata által magunkhoz ragadni szándékozunk... Éppúgy minthogy a hetedik parancsolat nemcsak a házasságtörést és más efféle rút dolgot tiltja meg, hanem azt mondja ki, hogy testünk és lelkünk egyaránt a szentlélek temploma, ez okból mind a kettőt tisztán és szentül megőrizzzük. Megtilt tehát minden gonosz cselekedetet, minden tisztátalanságot, szemérmertlenséget, szavakat, gondolatokat és gonosz kívánságot s mindazt, ami az embert arra ingerelhetné.

Csak úgy, ábrándozásképpen mondta ezeket a pap, minden belső szükség nélkül, abból a rendes papstílusból kifolyóan, mely mint valami bő és kényelmes köpenyeg veszi körül a papi emberek beszédét, s amelynek leple alatt ugyanakkor egészen más és közönséges emberi gondolatokat tudnak forgatni. A pap is, míg ezeket a szókat elmondotta, s míg magát is abba a kellemes testi elbágyadásba ringatta a hangja, amely a templomban fogja el a híveket, mihelyt megindul a szószékből a bölcsesség szelíd áramlata: azalatt egyszerűen arra gondolt, vajon mi baja a feleségének, s vajon hogy fogja kibékíteni! Kellemetlen, hogy egy asszonnyal soha sincs tisztában az ember.

- Irma, jöjjön csak, drágám, járkáljunk egy kicsit - szólt a papné, s felállott.

A kisasszony összerezte, és szintén felállott.

- Én is elkísérlek... - szólt bizonytalanul a férj.

- Lemegyünk a kertbe egy kicsit...

A pap maradt, és tovább beszélt Annának, aki rendkívüli türelemmel, sőt élvezettel hallgatta az efféle papi zengéseket.

A két nő kiment a kis kertbe.

Az asszony sietve haladt előre a kert fái felé, mintha valami belső indulat fojtogatná s kergetné.

A kertkapuban megállott, s nagyot nyújtózott.

A komondor utánuk loholt, s a szoknyájához dörzsölődött.

Az asszony kinyújtotta a jobb karját, s a tenyerét a lány vállára tette. Az ujjai játszva kissé megmarkolták, kissé megsimították a lány gyenge húsát.

- Na, menjünk odább, drágám - mondta, s leeresztette a karját a lány derekára.

Lassú, ütemes léptekkel előrementek, le a Túr-partra. A diófák levele erős, keserű illatot árasztott.

A kert derekán, ahol a folyó felől a lejtő kezdődik, leültek a kis kerti padra. A mély öblű, vaslábú lócába jól bele lehetett ülni.

Az asszony fázósan húzódott közelebb a lányhoz, aki önkéntelenül távolodni akart.

De az nevetve magához ölelte.

- A nagytiszteletű asszony olyan erős, mint egy férfi - szólt egyszerűen a lány.

- Tegeződjünk meg fiacskám, olyan utálatos ez a nagy tisztelet.

Elhallgattak. A lány ettől a váratlan s hihetetlenül megtisztelő felszólítástól meg volt döbbenve, s nem tudott mit szólni. Szerette volna azt mondani, hogy végtelen boldog és hálás. De nem bírt hangot adni, hanem túlfeszített érzékeny hangulata kitört, s egy kis vártatás után odaborult az asszony mellére, és sírva fakadt.

- Nono, gyermek - mondta az asszony, s két erős karjával odaölelte magához a lányt.

Hallgattak kis ideig, mindkettőjüknek a szívére ment az érzékenység.

- Szeretem ezt a kéket rajtad - mondta aztán az asszony. - Mindig szerettem volna kékben járni, de nagyon feketített.

A szótól megkönnyebbült a helyzet, és az asszony újra ölelte a lányt, ő maga lejjebb ereszkedett kissé, azt pedig feljebb emelte, így kényelmesebben feküdt a lány a mellén.

Már szinte megérezték, hogy tovább maradtak ebben a furcsa és szokatlan helyzetben egy kis árnyalattal, mint lehetett volna, erre az asszony meghatott hangon szólt:

- Fiaskám, sokat kell szenvednünk a férfiak otrombasága miatt.

A lány megzavarodott.

Az asszony ezt megérezte, s álnokul tette hozzá:

- Azért mégis ők az életünk.

Erre a lány összerázkódott.

Az asszony megérezte vékony ruháján át ezt a gyöngye remegést, és különös, érthetetlen, kéjes izgalom futott végig tőle a testén.

Végigfutotta óvatos gyöngédséggel az ujjával a lány puha hátát, le a derekáig, aztán belopta az ujj hegyét a test túlsó oldalán a keble alá, ahol erős gyűrődéssel feküdt rá az ujjára az emlő.

- Csak asszonyok tudják egymást igazán és önzetlenül szeretni - mondta meggyőződéssel. - A férfi szerelme mindig pusztán érzékiesség. Mikor azt esküszik, hogy örökre és kimondhatatlanul szeret, akkor is hazudik. A szerelem neki csupán az érzéki kielégítésig tart. Mikor lehűtötte a szenvedélyét, akkor vége... Arra képesek, hogy hét esztendeig elvárjanak az első, igazi... csókig... De aztán hét esztendőt is el tudnak tölteni a feleségük oldalán, anélkül, hogy egyszer is megcsókolnák igazán...

A tüdeje remegni kezdett, egészen úgy érezte magát, mintha most férfi volna, aki szerelmet vall a leánynak.

- A mi szeretetünk, nőké, egymás közt egészen más természetű. Mi csak szívvel szeretjük egymást, és ez az igazi.

Ezzel tenyerét a lány szívére tette, s érezte, hogy ver az. Az ujj hegye most belenyomult idegesen a bordákon túl a puha húsába. A lány gyöngye, de ijedt ellenkező mozdulatot tett. Az asszony megfeszítette a karjait, s ellenállott minden moccanásnak. Az agya égett, az arca majd kicsattant a tűztől, s nem értette, mi van vele. Jólesett neki, hogy öleli ezt a gyermeket, s nem akarta elengedni! Mintha a saját boldogtalanságának eshetősége ellen akarta volna ezzel az öleléssel megvédelmezni. S most megérezte, micsoda külön lelki gyönyör lehet egy férfiúnak, hogy védője és oltalmazója lehet a hölgyének. Valami rendkívüli felmagasztosultságot érzett, valami olyan erőnek a kibuzgását, amely asszonyt nem szokott előnteni. Amint így keblén tartotta a lányt, mintha az egész világ ellen meg tudta volna védeni. S ezért a nagy adományért nem kívánt semmit, csak azt a kellemes érzést, amit a testüknek összesimulása okozott.

A lány azonban kétségbeesett. Hőség verte ki a homlokát, s azt hitte, mindjárt megfűl. Az asszony kebléből erős szag áradt fel, az a rettenetes szag, amit ha megérezett magán, beteg lett tőle, az asszonyszag.

Hirtelen nekivetette a két könyökét az asszony testének, és teljes erővel kifeszítette magát.

Amint az asszony megérezte ezt a kemény és morális ellenszegülést, ijedten eresztette el a karját, s ő maga érzett valami súlyos és kínos erkölcsi kiábrándulást.

A lány kissé odább húzódott, de amint szabadságát visszakapta, nem merte tovább mutatni, micsoda irtózásféle fogta el. S remegve egész testében, ottmaradt az asszony mellett.

Ez hasonlóan jeges zuhanyokat érzett a vérében, s hideg lett a verejték a homlokán.

Sokáig hallgattak.

A Túr csobogása szokatlanul erősen hallatszott fel hozzájuk.

- De milyen hűvös szél van! - mondta az asszony, mert forróra izzadt teste hűsnek érezte a szelet.

A lány hallgatott. Aztán felállott, s a kötényével legyezte magát.

- Igen - mondta később.

- Menjünk le a vízpartra - szólt az asszony.

A lány megindult.

Amint lementek, az asszony egy fának dült, egy görbe fűzfának. Felnyújtotta a karját, elfogott egy ágat, s lefosztotta róla a leveleket, és tele marokkal szórta a vízbe.

Távolról asszonyhangot hallott. Megismerte, a parasztasszony lármázott egy távoli kertben, aki ma a fiaival veszekedett. Erről tisztán eszébe jutott a délutáni jelenet.

- Borzasztó ez a falu - mondta -, borzasztó, hogy tönkreteszik itt azokat az ártatlan gyerekeket.

A lány távolabb leült a fűbe. Le kellett kuporodnia, mert nem bírta tovább állani. Ki volt merülve, elszédült.

A szomszédban tehenek bögtek, és a hang fájdalmasan vonult el a fülükben, mint az ökörnyál az őszi levegőben.

- Ah, istenem - szólt csendesen az asszony -, milyen szomorú sors asszonynak születni! Le vagyunk kötve, gyerekekkel kell kínlódnunk, házba bezárva. Öltözni, főzni!... Mit tett valaha asszony?

A lány hanyatt akart dőlni a kövér, porszagú fűben, de nem tette, meggondolta mozdulat közben. Ellenszenvesen hatott most rá ez az asszony, mintha mágnes áradt volna ki belőle, valami eltaszító erő. Szinte repült a meleg szellővel, a vízszagú sötétségben; s maga sem tudta, mért, hova.

- Úgy utálok magamat! - mondta az asszony összeszorított ajakkal, lihegő indulattal. - Ha én férfi volnék, megtanítanám a világot!...

Hátratett kezeivel belemarkolt a fa törzsébe, s a körme mind tele lett a hancs mohával. Úgy állott nekiszegülve a csillagos éjszakának, hatalmasan és megfeszült mellekkel. S tehetetlenül emésztette a benne levő hatalmas nőstényerő, amely most úgy tetszett, csakugyan szinte a férfiúság határán volt.

- Ágnes! - kiáltotta az ura fentről.

Az asszony összereszkedett.

- Ágnes! - kiáltotta újra a férfi, s hangja mélyen és gyönyörűen zengett.

Az asszony teste újra meg újra végigremegett, de keményre duzzasztotta a karjait, s azt akarta elhitetni magával, hogy semmit sem törődik a hanggal, a férfival, a hímmel!

A lány felállott, s maga sem tudta, miért; félt attól, hogy bűnpalástolónak látszik, s félhangosan kiáltotta:

- Itt vagyunk, nagytiszteletű úr!

- Na, hála istennek - mondta a távolban Anna -, már azt hittem, belefűltak a Túrba.

Az asszony kimeredt szemmel nézett bele a homályba zuborogva folyó vízbe, s kedvet, szédülést érzett, hogy tompán belezuhanjon.

Nemsokára odaértek. Ahogy az ura közeledett hozzá, egyre jobban remegett a teste, s amikor a férje megérintette, bőszen ragadta ki magát.

- Hagyjon békén - mondta durván, s ellépett előle.

Anna belekarolt a lányba, aki őszintén és természetesen fogadta, mint az orvosságot, az egyszerű vénkisasszonyi érintést, s attól egyszerre visszanyerte öntudatát és elevenségét.

A két lány gyorsan, szinte szeleskedve ment vissza fel a házba. Az asszony ittmaradt.

- Gyertek már fel, Ágnes - szólt vissza Anna -, késő van, és odalent sok a szúnyog.

Az asszony egész csomó égető szúnyogcsípést érzett meg ebben a percben, amit eddig vagy nem érzett, vagy öntudatlan vakarta el. Mély csöndben maradtak egymáshoz közel a férj és a feleség.

Halkan, de türelmetlen idegességgel zúgott az éjszaka.

- Kedves angyalom - szólalt meg végre a férj -, nagyon meglep ez a te mai sajátságos magaviseleted...

Az asszony összeszorította a fogát.

- Eh.

- Hallgass meg...

- Eh.

- Édes angyalom...

- Ehh...

- Lásd, olyan vad és szilajnak találalak, s éppen ma gondoltam el, mikor láttam, hogy Bertalanék milyen dühösen és vadul viselték egymással szemben magukat... Mindenik a másikat vádolta, és rákent a másikra mindent, és olyan nyíltan és szemérmetlenül, hogy nekem ki kellett menni a házból... És mikor később benyitok rájuk, hát a férfi a szemem láttára ott van az asszonyon, és csókolja és harapja, csakhogy éppen nem... És akkor gondoltam el, hogy mégis milyen más ez a mi viszonyunk, a tied meg az enyém... A mi szerelmünk az nem érzéki, az szellemi házasság! Mert ezt nem értik az emberek, hogy nem elég csókolni és szorongatni az asszonyt, hanem ki kell elégíteni a lelkét! Szeretni kell, imádni, beleolvadni egymás lelkébe, és nem tudni erről a rongy testről, amely tele van gyarlandóságokkal és vétekekkel... Ez igen, ez magasztos viszony!

Az asszonyt mintha gőz feszítette volna, amely egyszer kidurrantja az elhatározást. Hirtelen megindult egy szó nélkül, és rohanva sietett fel a meredek kerten.

A házajtóban érte utol a lányokat.

Meg is előzte őket. Bement a gyerekszobába, ahol a három fiú aludt már. Rávetette magát a legnagyobb fiára, s kitakarta a testét.

Az asztal fölött lógó kis petróleumlámpa égett, amely megmutatta a gyerek sebeit. Reszkető gyöngédséggel érintette meg az ajkával. A fiú megremegett. És ő sorra csókolta a megvert, szegény testét. Tetőtől talpig. Aztán hamar a másik gyereket, míg be nem jön valaki. Érezte, hogy belépett az ura.

Felállott s kiegyenesedett.

Egy percig mintha vértódulás vadította volna el az egész agyát; megvárta, míg a vér leszállott a gerincén végig le. Az arca el volt meredve, bágyadt volt és merevedett.

- Anna, vidd át a kicsit az én ágyamba. Ma én fogok itt aludni...

S rá sem nézett a legkisebbjére. Sem az urára.

5

Reggel valami különös vígsággal ment be a terített asztalhoz.

- Jó reggelt - köszönt hangosan, mint rendesen, s engedte, hogy kezét csókoljanak a gyerekei.

A gyerekek szépek voltak, egyforma kék csíkos tornaingekben.

- Ma szép idő van.

A pap odament a feleségéhez.

- Jó reggelt, édes.

Megcsókolta a homlokát. Az asszony önérzettel, megelégedve mosolygott.

- Megyünk ma az esperesékhez? - kérdezte a pap.

- Ma? Azt mondtad, vasárnapra hívott.

- Jaj igen, de aztán úgy egyeztünk meg, hogy jobb lesz, ha szombat este, már hogy ma este megyünk be hozzájuk.

- Jó.

- Hát elmegyünk?

- El.

- Na Ágneska! - jött be vidáman Anna, azzal a száraz vidámsággal, amely sohasem hagyta el, mint a kék mosórékli, ezt a derék vénlányt. - Hát tejszínnel iszod a kávé?

- Ha kapok.

Nevetett. Még a gyerekek is nevettek. A kisasszony most jött be, s mindjárt nevetni kezdett.

- Kisztihand.

- Jó reggelt, kisasszony - mondta a papné, s eszébe jutott, hogy tegnap megtegeződött vele.

A lány arca kissé el is borult.

- Hát hogy aludtál fiacskám?

- Jól, néni - mondta a lány, s nevetett.

- Géza, ne torkoskodj - szólt rá a középső fiára az asszony.

A gyerek az asztal közepén levő kalácsból csipegette ki titokban a mazsolát, s most restelkedve húzta le a fejét a vállá közé.

A reggeli könnyen folyt le.

A kisasszony sietve szedte a sálkendőjét, és ment az iskolájába.

- Kisztihand - köszönt el a társaságtól, amely még az asztalnál maradt.

- Alászolgája - szólt a pap.

- Isten vele, édesem - mondta Anna.

- Pá, fiacskám - eresztette el a papné. - Hát aztán, ha Szarka úr megjön, mit csináljak vele?

- Jaj istenem, tessék elrepíteni - nevetett kissé elpirulva a kisasszony, akinek az este óta nem jutott eszébe Szarka úr.

- Jó, majd elrepítem a dedóba.

- Kisztihand - nevetett a lány, s magára húzta az ajtót.

- Én nem tudom, miért reggelizünk mi idebenn - mondta a pap.

- Igazán, én sem tudom - mondta Anna is.

- Köszönöm szépen a reggelit - állottak fel a gyerekek, és sorba kezét csókoltak.

- Készen vagytok a leckével? - zördült rájuk az anyjuk.

- Igenis - felelt kórusban a három gyerek.

- Persze hogy készen - mondta Anna. - Ha a tanító is csak annyit kérdezne, akkor jó volna!

- Már egyszer egy alapos vizsgának vetem alá a gyerekeket - szólt a pap, aki restellte a felesége előtt, hogy sohasem foglalkozik a gyerekeivel.

A gyerekek azonban siettek ki a szobából, s kis idő múlva könyveikkel a hónap alatt újra bebukkantak, sorra kezét csókolni, és szaporán mentek az iskolába, amely különben a tőszomszédjukban volt.

- Hova vizitek hát jövőre a gyerekeket? - kérdezte Anna, mert szeretett egy kicsit részt venni a családi tanácsban.

- Debrecenbe - mondta a papné indignálódva.

Az ura rábólintott.

- Nem lesz jó - mondta Anna, s meggyőződéssel rázta a fejét. - Ez az Imre nagyon a nyakára fog nőni apának.

- Az igaz - szólt a papné.

- Jobb idegen helyre adni a gyerekeket - szólt a gondos vénlány -, mert ott legalább megtanul a maga lábán állani. Be kell adni Patakra a konviktusba.

- Ugyan, Patakra - kedvetlenedett el az anya -, de meg vagy akadva azzal a Patakkal. Csak nem viszem Patakra, mikor az apámhoz vihetem! és Debrecenbe!

- A pataki is jó iskola, sok derék ember került már ki onnan.

Ezen a témán minden héten összepereltek legalább egyszer.

- Á, Patakról nagyon szép legátusok járnak, az maradt valamelyik az Anna szívében - mondta csendesen a pap.

- No, sógor úr! - pattant fel Anna - moderálja magát! - és kényesen, derekát megrázogatva, kissé tréfálva kigöngyösködött a szobából.

Magukban maradtak egyszerre.

Az asszony kinézett az ablakon az udvarra.

- Hallatlan - mondta -, a disznónak még csak most adnak enni.

Felállott.

Az ura is felállott, de nem nézett ki. A feleségét nézte. Összehúzta a szemét, és valami affélet látott rajta, amit eddig soha. Nem tudta, mit.

Szólni szeretett volna hozzá. De nem bírt.

Az ablakhoz ment, s az ablak sarkából felvette a pipát. Megtömte a szitából, s közönyös hangon odavetette:

- Maga hogy aludt.

Az asszony felállott, gyorsan, idegesen. Nem felelt.

- Kik azok? - S kinézett az ablakon.

Három parasztember jött végig az udvaron.

- Ezek magát keresik - mondta, és kiment a konyha felé.

Egész délelőtt a konyha körül volt. Rendesen nem szokott mindenbe beleszólni, de ma folyton ott volt az Anna sarkában. Tett-vett valamit, aztán vasalt, útra készült. Beszélgettek a Bertalan-esetről, s krajcárnyi pontossággal kiszámították a Bertalan összes rendes és nem rendes jövedelmeit. Megállapították, mikor és hogy történhettek a bajok.

Tizenegy óra tájban azzal jött be a kis cseléd, hogy a verandán egy tekintetes úr van.

A papné kisietett. Szarka volt itt.

- Á, jó napot, tanító úr - riasztott rá a fiatalemberre, aki háttal volt fordulva neki, és borzasztó szorgalmasan kefélt a könyökével a fekete nadrágja szárát.

- Kezét csókolom - fordult az meg, és esetenül hajlott nagyot poros szalonkabátjában.

Az asszony kezét nyújtott neki, s leültette.

Maga is leült rendes helyére az asztal mellé, s felvette kis munkakosarát.

- Mi újság maguk felé?

- Nincs, kezét csókolom, semmi...

Nem érezte elég erősnek ezt a kijelentését, s újra elmondta.

- Kezét csókolom, nagytiszteletű asszony, semmi újság.

A papné mosolygott. Rápillantott a fiúra, aki félszegen ült a szék egyik sarkán, s a kalapja nagy, vörös kezeiben lógott. A kalap is ócska volt és poros, de fekete. Nagy csálé kalap.

- Mit csinálnak a papék?

A tanító mindig nagyon felfohászkodott, ha szólni akart, és kényelmetlen mozgott a széken előbb.

- Hát, kezit csókolom, nem tudom... nagytiszteletű asszony.

- Férjhez ment-e már a kurátorék lánya?

- A kurátor lánya? Hát, kezit csókolom, farsangra halasztották, mert tetszik tudni, ezek a parasztok nem szeretnek nyáron lakodalmaskodni.

Nevetett, figyelmesen és udvariasan, a szája szélén két oldalt mély, kereken gyűrődött ránc jelent meg.

- Hát maga mikor akarja a lakodalmat?

- Milyent, kérem alássan? - s a szemöldöke felszaladt a haja alá, s szája nyitva maradt, amint nyakát alólról felfelé, előre nyújtotta.

- Nagyszerű. A saját lakodalmát.

- Hehe, kezit csókolom, nagytiszteletű asszony, arra, arra még várhatunk.

- Miért?

- Még nincs lány.

- Milyen lány?

- Akit meghódítottam volna, hehe.

Tekergette a fejét, s elkezdte előbb bal kezével vakarni a jobb keze fejét, aztán jobb kézzel a bal kéz fejét.

- Nincs?

- Nincs, kérem alássan.

- Biztos?

- Biztos... kezit csókolom... nagytiszteletű asszony!...

- Szarka úr!... Nekem ne füllentsen!

- Óóó...

- Én tudok valakit, aki halálosan szerelmes magába!

Szarka úr megrémült, mintha puskát fogtak volna rá. Csak a fejét kapta fel, s szörnyen kifejezéstelen arccal nézett a halál torkába.

- Az lehetetlen!

A papné elnevette magát.

- Semmi se lehetetlen, tanító úr.

A fiatalember egyenesebbre ült, restellte is, hogy rajtakapta magát a nagy gyávaságon, s gondolkodni próbált, de minden siker nélkül.

- Ki az, kérem szépen?

- Kérdezze meg a szívét.

A tanító a szívére tette a kezét. Sovány, hosszú, csontos ujjai voltak. Megfogta a kabátját is, megrázta, s félig sült diáktrefával mondta:

- Ó, boldog szűz!

- Nem boldog, ha maga nem tud róla... De, szegényke, milyen boldog lenne, ha maga bevallaná neki, hogy...

A fiú megint eltáttadva bámult. Hát komoly?

- Jaj, de piros lenne a szép kis szőke lány!

- Szőke? - mondta a fiú felcsillanó szemmel. Ez sok volt neki. Ennyit nem remélt.

- Ugyan, ne tettesse magát. Hiszen Irmuciról beszélek.

- A kisdédóvó kisasszonyról? - mondta rémült boldogsággal a fiú.

- Persze hogy arról.

A fiatalember belesüppedt a székébe, s előreejtette a fejét. Két kezét keresztbe tette az ölében. Meg volt löve. Vége volt. Érezte, hogy vége volt. Tudta, hogy most már ezek után, mivelhogy kompromittálta a lányt, el kell venni feleségül. Pedig az igazat megvallva - mondta magában, önmagának -, ő már olyan jól kispekulálta, hogy ő fogja elvenni a kurátor lányát. Hiszen miatta nem adták oda ahhoz a parasztlegényhez azt a gazdag parasztlányt, akihez akarták. No de hiába, az úri becsület kötelez. Az igaz, hogy ennek a kisasszonynak sincs semmije, neki sincs semmije, de az nem baj. Majd elpályáznak egy olyan községbe, ahol mindkettőjüknek állása lesz, és akkor minden jó lesz. Az igaz ugyan, hogy a kurátor dühös lesz, még letöri a derekát, de hát kérem, éppen itt az év vége, addig ennek a hírnek nem muszáj kipattanni! Szeptemberben pedig nem jön vissza a faluba. Utóvégre csak egy parasztlányról van szó. Itt pedig az előkelő papné szeme előtt van... Hogy tegye ki magát annak, hogy egy papné rosszat gondoljon őrá!

- No, Szarka úr, min gondolkodik?

- Semmin, kezit csókolom... nagytiszteletű asszony!... A kisasszony a dedóban van?

- Igen, bizony. El akar menni hozzá?

- Kérem, én tudom a kötelességemet! - állott fel alázatos önérzettel a tanító úr, s meg volt lelke titkos rejtekeiben győződve arról, hogy ő egy rendkívüli gavallérosságot követ most el.

Nem is hallotta tovább a papné szavait, gépiesen felelt rá, s már ott térdelt lelkével a kisasszony lába előtt.

Pusztán gavalléri kötelességből.

A papné derülten nézett utána, míg hosszú lábaival végignyúlt az utcán, s hosszú kabátjának a szárnya nagyokat libbent, mintha szélvitorla volna.

Az ura jött be egy percre a tornácra.

- Kedves - mondta -, ha akarja, korábban ebédelhetnénk, hogy ebéd után mindjárt induljunk, mert igen későn nem volna jó érkezni.

- Jó.

- Akkor most átizenek a tanítónak, hogy holnap délelőttre prédikációra készüljön.

Az asszony nem felelt, újra visszafordult az utca felé, éppen most fordult be az út végén a fekete tanítói alak a kisdédóvoda kapuján.

- Hajaj! - mondta aztán, s visszafordult az ura felé szigorú arccal. De ez már nem volt itt. Csendesen visszavonult.

Ő is be akart menni, hogy megmondja a konyhában, hogy siessenek, de ekkor a falu vége felől szekeret látott.

- Ki lehet az?

Előrehajolva, szigorú szemmel, kissé rövidlátó szemeivel igyekezett megismerni. Idegen szekér, nem falubeli. No, ez érdekes. Ki szekerez most, aratás idején.

A szekér csendesen zörögve közeledett. Mikor már elég közel volt, a kocsis hátrafordult, s a bent ülő úrnak megmutatta a papházat. Aztán egyszerűen ideállott a kiskapu elé.

Egy fiatalember ugrott ki a kocsiból, kis fekete táskát vett le, aztán kifizette a parasztot. Ez egy kicsit megbillentette a kalapját, aztán visszafordult és elhajtott.

A fiatalember benyitott a kiskapun, és kissé tétovázva ment a veranda felé. Észrevette, hogy ott valaki van, s a tekintetével már köszönt.

A papné leült, hogy illőbben fogadja az idegent.

- A nagytiszteletű asszonyhoz van szerencsém? - köszönt be az idegen, egyszerűen letette a táskáját egy székre a falnál.

- Kprts János vagyok, egyetemi hallgató, a Kisfaludy Társaság megbízásából népköltési gyűjtést csinállok, s bátor voltam tiszteletemet tenni.

- Isten hozta - mondta a papné, s mosolygott azon, hogy a fiatalember a nevét elhabzsolta, mintha restellné, ellenben a többi mondanivalóját nem kis önérzettel hangsúlyozta. Bizalmasan kezét nyújtott.

- Foglaljon helyet.

Az első pillanatban megtetszett neki a fiú különös, nagyszemű arca.

- Hatalmas nyár van - szólt a fiatalember, s poros, szürke ruhájára nézett.

- Mit gyűjt maga? - kérdezte a papné.

- Én, kérem, összeírom az összes nótát és mesét és mindent, amit a nép a fonóban, kukoricatörésnél és másutt a saját szórakozására tud. Gyorsírással. Fonetice.

- Nem érdemes azt összeírni.

- De igen, az a legértékesebb...

- Ugyan, csupa haszontalanság. És tele van illetlenséggel.

- De kérem...

- Inkább el kellene tiltani már azt a sok bolondságot. Különben az igaz, a mai fiatalok már inkább újságot olvasnak.

- Ez a baj...

- Felfogás dolga. De maga kapós lehet ám a környéken. Kivált így nyáron pénzért sem kap az ember gavallért.

A fiatalember mosolygott. Vastag, hirtelen nőtt, fekete bajusza volt, amely furcsán vénítette az arcát. Sovány bőréből csakúgy dült a sörte, s vékony, fehér, gyerekes bőrét szinte kegyetlenül verte át. Vastag, húsos ajka volt, amely szinte bíborvörös színével elárulta az érzékiességet s azt, hogy most csaknem állandóan izgalomban él. A rendetlen élettől le volt fogyva s ki-merülve, a szeme alatt fekete karika volt, s nagy, sötét szeme furcsa, nem komoly élénkséggel villogott.

Az asszony kíváncsian és hosszan nézte, mintha valami idegen csodalény volna; már egész zavarba hozta a fiút.

A pap újra benyitott.

- Terítettysz?

- Jaj, azt elfelejtettem, mindjárt szólok.

Felállott, hogy elmenjen. De ahogy az urára nézett, látta annak arcán, hogy bosszús lett az idegen fiú láttára, s meg akarta akadályozni, hogy esetleg rossz kedvében elküldje.

- Hát nálunk ebédel - szólt oda a fiatalemberhez, s valami olyan közvetlenség volt a hangjában, amely mindjárt családi bizalmasságot teremtett köztük.

A fiú bemutatta magát a papnak is, aki fáradt és unott érdeklődéssel vette tudomásul, hogy megint igénybe veszi a közérdek az ő családi és személyi függetlenségét.

A fiatalember túl elevenen igyekezett kérdezősködni a faluról, s ő óvatosan burkolózott bele az általános igazságok köpenyébe.

- No, gyűjtő úr - mondta az ebédnél az asszony a fiatalembernek -, most jöjjön velünk. Maga úgyis gyűjteni akar, hát jöjjön át Battára. Elvisszük a kocsinkon.

- A legnagyobb örömmel, sőt igen hálás vagyok.

Az asszony észrevétlenül odapillantott az urára, s kimondhatatlan gyönyörűséggel látta, hogy annak az arca egy árnyalattal komorabb lett.

A kocsiban úgy ültek, hogy a fiatalember visszafordult a kocsis üléséről, befelé a szekérbe, s szemben ült a pappal, de állandóan a papnéval beszélt.

Túlságosan fiatal volt, s igen hamar beletalálta magát abba a helyzetbe, hogy egy kissé korosabb asszonnyal csak akkor illik össze, ha ő a valóságnál gyerekesebbnek mutatja magát. Akaratlanul is naiv és jó kisfiú akart lenni, amolyan számba nem vehető gyerek, akinek minden szabad. Állandóan csacsogott, és nagy hangon, de gyerekeskedve beszélt, túlozva önmagát, és szántsándékkal leszállítva a saját komolyságát. A pap alig szólott egy-két szót, s azzal igen kellemetlenül feszélyezte a fiút, aki azonban el volt szánva rá, hogy hálás lesz az asszonynak a jóságáért.

Sok pletykát tudott a környékről, ahol már járt, s most szabadabban kapott az asszony biztató kérdésein, hogy minden papról és papnéról elmondja, amit csak hallott valahol.

A papné szörnyű elevenen vette a pletykát, és nagyokat kacagott, s alapos magyarázatokkal világosította fel a fiút afelől, amit nem érthetett. Bátran beszélt, és teljes rosszakarátú öszinteséggel, mert kellett neki, hogy könnyítsen magán, most, mikor társaságba megy, ahol úgyis epével fog megtelni a szíve, s mert útonjárónak mindig könnyen tud az ember kitárulni, mint Midász a nádasnak: ez elfelejti, amit hall, s én megszabadultam egy kis pletykázási kényszer terhétől.

Közben, mert az út igen hosszú volt, s már öt-hat falun keresztülmentek alkonyatig, a fiatalúr a kocsist faggatta fél tréfával népköltési termékek miatt.

A kocsis nótákat mondott meg parasztvicceket. Öreg ember volt, akinek minden szabad. A diák csodálkozva figyelte meg, hogy az asszony, aki úgy megszólotta a paraszttréfák szabadságát, a világért sem mulasztott volna el egyet sem ezekből a nyers, trágár adomákból. Ha valamit nem értett a szekézőrgéstől, a kocsisnak vissza kellett fordulnia, s elismételni, ha kellett, kétszer is a dolgot.

- Fiatalúr - lökte oldalba egyszerre a kocsis a diákot. - Nézzen csak oda!

Kinn a mezőn mentek át, a legelőn. Csorda legelt körülöttük. Nagy, komor bika állott távolabb felemelt fővel, és méltóságosan bámult az átmenő szekér felé. Jobbra mellettük két tehén ficáncolt. Egyik, egy szép fekete nyakú tehén, bikát játszott, s felkapaszkodott a másiknak, egy kis veres riskának a tomporára.

Mindnyájan oda figyeltek.

- Látott már ilyet?...

- Ejnye - mondta, s oldalba bökte a kocsist elvörösödött arccal a diák, aki restellte a dolgot hölgytársaságban.

- Bika kén neki! - szólt az öreg paraszt. - Az a legrosszabb, mikor a tehén bakzik. Üzekedhetnék, de hiába kerülgeti a bikát, az észre se veszi, hát osztán ű akar hágni!

Az asszony arcát hirtelen a mélyről felrohanó vastag véráradat öntötte el. Elővette a zsebkendőjét, és eltakarta vele az arcát.

Aztán dacosan elhúzódott az urától.

6

Mikor az udvarba behajtottak, senki sem volt kinn. Már erősen alkonyodott, s három kocsi állott az istálló előtt. Az asszony hozzáfogott kiszámítani, kik vannak itt. Nem tudta kitalálni, hogy az esperesné kiket hívott meg velük egyszerre.

- Itt vannak Miskolczyék! - kiáltott egy éles hang a tornácon.

- Itt vagyunk, kedvesem - felelt rá még a szekérről az asszony. - Ti is itt vagytok?

- Igen, édes - jött ki szaporán egy parányi termetű fiatal papné, magas tornyos frizurában, és előreszaladt, hogy segítsen a leszállásnál. Már akkor leugrott a diák, és kezet adott a papnénak, hogy lesegítse. Ez melegen megszorította a kezét, miközben leszállott, aztán nem törődött vele többet egész este.

- Mi vagyunk itt, meg Bibóék. No tudod, csupa jó házassokat hívtak össze, hogy egymást pukkasszuk - mondta halkan a kis papné.

Nevettek.

Miskolczy udvariasan kezet fogott az asszonykával.

- Az ura is itt van?

- Bent vannak mind. Ajjé, vagyunk elegenden. No menjünk be.

Bementek az előszobába, ahol lerakták a porköpenyeket. Már akkor tódult kifelé a szobából mindenki. Nagy zsivajgás támadt, csókok csattantak, borízú hangok hallatszottak, s míg csak el nem rendeződött az egész társaság valami egyensúlyi helyzetbe, addig olyan sűrű zajgás volt, hogy mindenkinek kiabálnia kellett, hogy legalább néhány szót megértsen belőle az, akihez intézte.

A háziasszony hallgatott csupán. Előkelően hallgatott, s méltósággal viselte régimódi, magasra rakott frizuráját.

Nagy udvariassággal fogadta Miskolczynét, aki azonban megérezte, hogy ma kegyes, leereszkedő kedvében van az esperesné, s csupa mésalliance-szerű házaspárt hívott össze. Sarudyné, aki az udvaron fogadta őket, azelőtt tanítónő volt, s elvétette magát a fiatal papjával, ami

egész életére súlyos beszámítás alá esett. Bibóék még rosszabb helyzetben voltak. Bibóné, ez a szimpla kis teremtes valami varrólány volt, masamódlány, pláne Pesten, mikor az ura valami tanfolyamot hallgatott odafenn, s belebotlott; az egész traktus felháborodása mellett vette feleségül. Szó volt róla, hogy nem lehet-e emiatt fegyelmet indítani a férj ellen. Ez a mai nap csupa rehabilitálás számba ment mindnyájuknak. Bibóék ma voltak hivatalosak először az esperesnéhez, aki a püspöknek és egy táblai bírónak a lánya volt. Már tudniillik a püspök egy bíró özvegyét vette el késő aggkorában, s készen kapta ezt a finom, már akkor vénkisasszony hölgyet. Végig meg is tartotta finnyás modorát, s igyekezett azt kellően érvényesíteni. Rajta volt, hogy a mostohalányait beoltsa a saját jó modorával, de már azok meglehetősen elkéstek attól, hogy finom hatásokra reagálhassanak, csak a legkisebb lett egyszerűen affektált kis majomká.

Míg jobbról-balról a legszívesebb módon összecsókolták egymást az asszonyok, azalatt ezt mindnyájan szépen végiggondolták, és mindenki a legjobb módon élvezte az őt illető porciót.

De annál zajosabb volt külsőleg a társaság képe. A férfiak a borosasztal körül csoportosultak, s pohárral a kezükben tovább folytatták azt a beszélgetést, amelyet éppen abbahagytak. Az általános lelkészegyesületről volt szó. A papi fizetésről, a kongruáról, a szekularizációról.

Kivált a fiatalabb papok, Bibó s különösen Sarudy, nagy hangon tárgyalták a legközönsége-sebb pénzügyeket. Miskolczynének tetszett a dolog, és mivel úgyis szólni akart valamit a háziasszonynak, odaintett az urakra, s így szólt:

- Még tíz évvel ezelőtt senki sem mert volna ilyen erős dolgokat kimondani.

- Az új korszak - mondta halkan az esperesné -, ma csak a pénz számít.

- No, nem gondolnám - felelt rá Miskolczyné, s elnyomta a kedvetlenségét. - Ma sokkal többet beszélnek az urak komoly eszmei dolgokról. Azelőtt legfeljebb pletykáztak, csak a bor meg a pipa volt a szájukban.

Elhallgatott, mert az esperes még a régi gárdából való volt, s a mértéktelen ivás miatt mosta-nában már az agylágyulás tüneteit lehetett látni rajta. Most is úgy ült és nézett, vizes szemek-vel és beesett fejjel, mint aki nincs is itt.

Ezzel az emberrel akart ő beszélni a Bertalan-esetről!

- Megkezdtek már a cséplést nálatok, édesem? - kérdezte a háziasszonytól, mézédés hangon, hogy valami közvetlenebb térre vigye a beszédet.

Ez gondolkozó arcot csinált.

- Igazán nem tudom, lelkem, majd megkérdeztem.

- Ó, már biztosan, már az uram régen elgépettetett. Istenem, olyan kevés van nekünk. Az egész egyházi föld csak tíz hold! - kottyant bele a kis Sarudyné, s megelégedetten mosolygott, mert ő tudta, hogy azért mégis ők állnak a legbiztosabban az egész társaságban. Most aratás előtt tudott az ura venni tizenhat részvényt a megyei Iparbanknál. Még az oláh banktól is van részvényük, amit titokban vettek a parasztok útján. Mert az fizet jól. Annyit magyar bank nem fizet.

Miskolczyné élénk figyelemmel nézett a kis papnéra, s a szíve mélyén örök sebnek érezte a felsülését az esperesnével szemben.

- Igazán ez szégyen, de én sem tudok semmit a gazdasági dolgokról - mondta aztán ő is.

- Hja lelkem - szólt bele megint Sarudyné -, nem mindenkinek van olyan ura, mint neked és olyan húga. Az megbecsülhetetlen a háznál, az a te Annád.

- No, hát jó dolga van neki nálam - szólt kényelmetlenül Miskolczyné.

- Parancsoljatok, kedveseim, beszéljétek - invitálta őket az esperesné, s az ebédlő felé mutatott.

Miskolczyné egészen elvesztette a fejét. Úgy megalázva érezte magát, ahogy még soha. Ez a fölényesség, ez a sima és mindenben uralkodó úri modor. Miért is jött ide!

Az urak tisztelettel nyitottak utat az esperesnének, aki ahelyett, hogy a vendégeit eresztette volna előre, maga vezetett.

Az asztalfőn megállott, s maga mellett jobbról helyet mutatott Miskolczynénak, balról Misky bácsinak, aki öregúr volt és rokona, általános tiszteletben álló pap a megyében. Misky bácsi mellett az esperes ült, rajtuk túl, két oldalt a házastársak, egymás mellett, az asztal végén a fiatalok már maguk helyezkedtek el. Természetesen, hogy a párok összekerüljenek.

Az asszonyok mind tisztelettel lázadoztak magukban az ellen a szokás ellen, amire egyikük sem lett volna képes, hogy háziasszony létére az asztalfőn üljön. Ó, istenem, a háziasszony a legutolsó cseléd a háznál, annak annyit kell ugrálni, táncolni, hogy alig van ideje, hogy leüljön a levest megenni, mikor a pecsenyénél tartanak.

De az esperesnénél más a rend. Az igaz, hogy Ilka, a nagylány elvégezheti a konyhában amit kell, de azért mégis botrány, nem igaz? hogy még csak jelét sem adja annak, hogy legalább érdeklődik az iránt, mit, hogy intéznek el odakinn.

- Én elvernélek, cicám - súgta Sarudy a feleségének -, ha így leülnél az asztalfőre, és ki se néznél a cselédekre.

Sarudyné hangosan kacagva lökte oldalba az urát, hogy hallgasson. A Bibó pár szemérmesen ült az asztal túlsó oldalán az esperes mellett. Mögöttük a helybeli zsidó doktor ült, aki kopasz feje dacára a fiatalok közé számított, mert legényember volt, ide járt kosztra az espereséhez, és az Ilka kisasszonynak udvarolt, siker nélkül. Bizony pedig nem volna rossz párti, állapították meg külön-külön az asszonyok már ekkorára.

Töltött káposztát hoztak. Apró, zöld töltelékeket, frissen savanyított káposztából. Még másutt a káposztára nem is gondoltak, mert alig kezdett fejbe menni ebben a száraz időben, de az esperesné konyhája híres volt, s most mindjárt meg is bocsátottak neki mindent érte.

Hatalmas evést kezdtek. Maga Miskolczyné is elfelejtkezett kellemetlen érzéseiről, bár ajkbiggyesztve konstataulta a célzást, amit a töltött káposzta jelentett a társaságnak: ez kell nektek előételnek!

De kitűnő volt, tagadhatatlan. A férfiak repetáltak is belőle. Az asszonyok is szívesen megtették volna, de restellték.

Aztán vad jött szósszal. Valóságos ujjongásban tört ki a társaság. Őz volt, aminek a történetét hamarosan megtudták. Valahonnan idegen világból került ide az istenadta, s a szolgabíró puffantotta le, és egyenesen ide küldte. Ennek tiszteletére volt ma az egész társaság együtt. Meg is becsülték a nemes vadat, ami itt az alföldön ritkább a fehér hollónál; nagyokat faltak belőle, s még nagyobbakat ittak rá.

Az arcok kipirultak, s az egész társaság szervezetét lefoglalta a remek munka: az evés.

Egy időre mindenki elfelejtett minden bánatot és minden haragot. El az idealizmust és a realizmust. El a lelki ügyeket és el az egész világot. Ez az igazi perc, s e percben a tál az asztalon, a tányér, a kés, a villa, ezek a legdicsőbb szerszámok, s a szájban szétfolyó nedvek, a pác íze, a tejfelek, a fűszerek, a zsírok, a jól sült, friss kenyér, a jó könnyű, iható szőlősi bor. Ez olyan gyönyörű és nemes érzésekkel fonta össze a társaságot, hogy ebben a szent pillanat-

ban senkinek nem volt gyilkos szándéka felebarátja ellen. Most magas lánggal égett felettük a keresztény emberszeretet dicsősége.

Miskolczyné odahajolt az urához, s azt mondta neki:

- Adja ide, drágám, még egyszer azt a tálát!

A férj túl boldogan nyúlt az asztal közepére, s ketten is siettek segíteni neki. De csak éppen egy mozdulattal. Azért senki sem tette le a villáját.

Az asszony vett, aztán tovább kínálta a tálát. De az esperesné nem vett, hát visszaküldte az urával az asztal közepére, ahova már többen buzgóan és féltő szeretettel várták.

Az asszonynak valami jutott eszébe. Szerelmesen pillantott az urára, s megveregette a keze fejét, mielőtt villáját felvette volna.

- Köszönöm, öreg, köszönöm.

7

Már két órája ettek és ittak.

- Parancsolj még, édesem, a gyümölcsből - mondta a háziasszony Miskolczynénak.

- Csókollak, drágám, lehetetlen! Egy szem ribizli sem férne már belém.

Hangosan kacagott ezen az ötleten; hosszan, jóízűen, döcögve kacagott.

- Igazán nagyon kedves vagy - hajolt oda a háziasszonyhoz, és a legteljesebb melegséggel mosolygott a szemébe. - Két szószos pecsenye - nagyon is nagy megtiszteltetésben van részünk!

- Óh, semmi, kedveském, az egyik nem számít, egyszerű kis csirkepaprikás!

- Na és fiatal kacsasült és két tészta!

- Az is rendes, az egyik csak egy kis túrós csusza!

- Micsoda *csak!* - szólalt meg Misky bácsi, aki addig nem szokott szólani, míg jól nem lakott. - Az volt az est koronája! Az a jó gazdasszony, aki azt meg tudja csinálni! nem vicc mindenféle veres meg tarka lébe főtt tudomisénmicsodákat csinálni, de az egyszerű, a mindennapi ételleket! Előtte az a gazdasszony érdemli meg a kézcsókot, aki egy jó túrós csuszát, jó bablevest, disznókörmel meg egy jó borjúpörköltet tud csinálni!

Az egész társaság odafigyelt.

- Borjúpörkölt - mondta kicsinylően Sarudy -, azt csak vendéglőben eszik az ember.

- No de ott eleget - szólalt meg az asztal végén az idegen fiatalember, akinek senki sem tudta a nevét, bár sorra bemutatgatta annak idején magát. S mégis ő volt a legérdekesebb, mert ismeretlen volt.

- Ugye Kisfaludy Társaság úr! - emelte fel a poharát Sarudy, hogy odakoccintsa a fiatalúréhoz. A megszólításával az egész társaságot magas kedvre villanyozta, mert egy szóban a közérzésnek adott kifejezést, már mint nagy szónokok szerencsés pillanatban szokták.

Általános koccintás lett. Az idegen ifjú, aki már csillogott egy kicsit a borocskától, felemelkedett a helyéről, és az általános zsivajt túlharsogó hangon kiáltotta:

- Hát az aposztrofált Társaság nevében ürítem poharamat a tisztelt társaság egészségére!

- De fenéki - kiáltott hozzá ugratva Sarudy.

A fiatalúr nem maradt szégyenben, lehajtotta a poharat még állva, és felfordította, hogy megmutassa, egy csepp sem maradt benne.

Ezzel az egész kompánia rokonszenvét kiérdemelte, s ő fényes ábrázattal, önérzettel ült le. Csak akkor villantotta oda nagy fekete szemét Ilkára, akivel már egész jól találták magukat. Ilka az asztal végén ült, s a zsidó doktor ebben a percben megérezte, hogy mennyire nem illik ő ebbe a társaságba. Neki soha nem volt ilyen sikerült virtusa, mint ennek a fiúnak, aki most lépett be ide ismeretlenül, s máris mind szétgázolta azt a kis sikert, amit a csendes délutánon kiérdemelt az Ilka szívében.

Miskolczyné jól látta, s tetszett neki, hogy a védencével nem vallott szégyent. Odahajolt az urához, szerelmes bizalommal, mintha tegnap és ma semmi sem történt volna, s azt súgta neki:

- Nézd, fiam, hát nem nagyszerű dolog, hogy itt ma csupa szerelmes és boldog pár van együtt?

A férj körül nézett.

- No nézd, ebben a percben mindenki azzal beszél, aki az egész világon legjobban érdekli. Sarudy Sarudynéval, Bibó köztük Bibónéval. Miskolczy Miskolczynéval - s gyöngéden, tréfásan meglökte az urát a könyökével -, a kis jegyző az Erzsikével, ne nézz oda! Ez nagy figyelem volt, hogy Misky bácsit áthívták, meg a lánykájához a jegyzőt, ebből házasság lesz minél előbb. Egyáltalán senki sem érdekli őket, megfigyeltem, egész este nem szólt egyik sem máshoz, folyvást úgy össze vannak bújva az asztal végén, mint két mézeshetes. No hát, a kis Margitról, arról nem is beszélek. Láttál valaha ilyen ábrándos pofát, te! te vén majom! Emlékszel, mikor mi is úgy ültünk! Hajaj. Nem ilyen agyonunottan mint most, te tunya!

Az ura odapillantott a házigazda legkisebb lányára, aki a szemközti oldalon ült az asztal végén, mellette a kis Bereczky, a helybeli egyik fiatal tanító. Úgy ült a két gyerek, egész önkívületben, egymás delejes sugárzásában szinte elájulva.

- S aztán nézd a zsidót meg a mi népköltőnket. Nahát az nagyszerű, amit ezek ketten ma este csináltak! Olyat te nem láttál! Csak csináltál, emlékszel, mikor Törővel versengtéll értem! Pedig magad is tudtad, hogy nem volt igazad...

A férj elmosolyodott, s tunyán emlékezett vissza a régmúltra.

Ó, te vén állat, olyan vagy, mint egy medve. Szégyenszemre én udvarolok itt neked, azt hiszed, nem veszik észre. Mindenütt a férfi töri magát az asszonyi párjáért, csak én darálok itt neked, mint egy szélkelep. Hát szólj már valamit!

De a férj csak mosolygott, s maga elé nézett, nem szólt. Megsimogatta fényes, fekete szakállát, s derülten, jól emésztve nézett a poharára.

- Jaj, te öreg, te, úgy szeretnék most a nyakadba ugrani - suttogta neki tréfálva, de túlradó érzéssel az asszony -, hogy hadd lássa a világ, hogy azért mégis mi vagyunk azok a híres szerelmesek, akiknek nincs párjuk az egész világon! Hej, hogy rá tudnék én pirítani a kollégáinkra, de ezekre a csitri lányokra is! Ezek persze azt hiszik, hogy ők a világ központja... De nézd, nézd az Ilkácskát! Milyen eleven, milyen szeles! Ej, ej, egészen megszépült! Pedig bizony megsápadt egy kicsit, mikor a Domby fiú otthagya.

- Nem hagyta még ott.

- Még most sincs rendben? Annál szebb! Ah, istenem, mennyit kellett nekem várni utánad, mikor külföldi akadémiákon voltál, és ki biztosított róla, hogy hű vagy hozzám...

- Parancsoltok feketekávé?

- Csókollak, én fogok kérni!

- Én is instállok - mondta kiegyenesedve Miskolczy.

A háziasszony felállott, s vele a bal oldali szomszédja is. A többiek csak fokozatosan elkésve vették észre, hogy asztalbontás van, de aztán siettek jóvátenni a késést gyors székszöregtésekkel. Egyszerre általános zsibongás lett, egymásba ütközve és egymás karján továbbadva fogtak sorra kezét, s csókolóztak össze a hölgyek, hogy egymásnak egészségére kívánják a vacsorát. A feldúlt és rendetlen asztal körül mámoros tolongás volt pár percre, míg mindenki rá nem talált a maga párjára, akinek aztán tízszer akkora örömmel adta át a sablonos „kedves egészségére” sziszegést, mint az egész többi társaságnak. Mindjárt meg is maradtak a párban, s amint átoszlottak a másik két szobába, amelyek nem voltak olyan erősen kivilágítva, mint az ebédlő, örömmel fogtak egy-egy sarkot, egy-egy zugocskát, ahol lehetőleg szem elől is elbújhassanak.

Az evés tömeggyönyörűsége után most egyszerre kitört rajtuk a szerelemérzés mámora, az idegek finomabbak lettek, mint rendesen, és minden szó villamossággal volt telítve. Bortól, ételtől megterhelten, mindenkin kissé álmos szédület vett erőt, és vágyakozó pillantásokkal lesték egymást a párok, nem másért, csak hogy együtt heverhetnének bár kissé, hogy kipihenjék egymás szédületében, mint hintaágyon a fizikai túlterheltséget.

A két cseléd gyorsan és ügyesen leszedte az asztalt, amiben a lányok is segítettek, aztán a három szobában eloszolva, egy kéjeskedő s lomha társaság szerette önzetlenül és ideálisan egymást.

8

A háziasszony közbeszólása megakasztotta Miskolczynét abban, hogy egész szívvel kimondja az ura előtt a boldogságát. Ez a benne rekedt szó aztán elkezdett nőni, dagadni, s egyszerre csak már úgy ostromolta a zsilipet, hogy nem volt tovább maradás, ki kellett eresztetni.

A feketekávéját kavargatta, s önérzetes méltósággal ült az alacsony fotelben.

- Mégiscsak a pap él a legszebben! - mondta bevezetésül.

- Meghiszem azt - szólt bele Sarudy, aki a maga rusztikus modorával legkevésbé érezte valaminek a modorbeli hiányosságát. - Nem is cserélnék én senkivel, legfeljebb egy földbirtokossal.

Misky bácsi nagyot kacagott rá, s megveregette a Sarudy vállát.

A rengeteg nagy, fekete ember most olyan volt, mint egy tatár kán. Apró sötét szemölcsökkel telehintett, barna arcán kevés fekete bajusz, de nagy megelégedettség volt.

- Á, egy földbirtokos sem él úgy, mint a szegény papok - szólt Miskolczyné. - Arról beszélek, hogy senkinek a világon nincs olyan gondatlan és független élete, mint nekünk.

- No, ezt már tagadom - szólt bele vitatkozva újra Sarudy -, amennyit én dolgozom, kérem! Nem engedem így lebecsülni a papságot. Kérem, én fölkelek hajnalban a verebekkel, de éjfélkor fekszem le. Kérem, más embernek egy mestersége van, nekem van száz. Én, ha kell,

paraszt vagyok, ha kell, mesterember vagyok, ha kell, ügyvéd, orvos, bíró, még vályogvető cigány is kitelik belőlem.

- Jó, jó - mondta türelmetlenül Miskolczyné -, nem arról beszélek én, hanem...

De Sarudy nem ügyelt arra a kötelességre, hogy az asszonyok beszédét végig kell hallgatni, harsogva kiabálta tovább:

- Még csak az kéne, hogy az ilyet meghallják az avatatlan fülek. Hé, Kisfaludy Társaság uram, jöjjön csak ide, el ne higgye valahogy a világért, hogy egy papnak jó dolga van, mert ha valaha megírja valami újságba, én istókuccse utána megyek, osztán akkor meleg lesz magának a füle töve!

- Bocsánat, én olyan rosszat nem írok a papokról, hogy jó dolguk van, én azt írom, hogy borzasztóan nyomorognak: emeljék fel a kongruát!

- Jól van, kolléga úr! - kacagott harsogva Sarudy. - No, hát kinek van igaza, barátom, nekem vagy a feleségnek? - fordult újabb megerősítésért Miskolczyhoz.

- A magad szempontjából neked, mert a pap csakugyan életigazító mesterember, és egy egész községnek minden apró-cseprő bajával kénytelen foglalkozni. De a feleségemnek is igaza van abban, amit gondol: mert a pap élete úgy van eligazítva, hogy ha nincs is külön tehetsége arra, hogy a saját sorsát vezesse, akkor is megélhet.

- Mégpedig boldogan! - tette hozzá a felesége. - Egy papnak nem muszáj egyébbel törődni, csak hogy szépen és alaposan kihasználja azt a boldogságot, amit tálcán visznek elébe.

- Ohhohó! - mondta Sarudy, de Miskolczyné most nem hagyta magát, s nagyobb hangon folytatta.

- Hát, istenem, igaz, a papnak sokan jönnek a nyakára azzal, hogy tessék tanácsot adni! De hát nem az a legnagyobb élvezet? tanácsot adni másoknak? Pedig ez a pap igazi dolga, nem? Az a kis vasárnapi prédikáció csak nem dolog! Én nem hiszem, hogy amikor a legelső papot megválasztották, annak a kedvéért választották volna.

- De, kedvesem, te egész forradalmár vagy - nevetett a háziasszony.

- No, istenem, teremtőm, az én forradalmárságom! Az csak annyi, hogy azt prédikálok, hogy minden úgy van jól, ahogy van! Én mondhatom, rendkívül boldog vagyok, hogy papné lettem. Nem azért, amiért valaki gondolja, hogy úriasszony lett belőlem, pedig az apám csak szűcs-mester Debrecenben, mert hála istennek lehetett volna belőlem akármiféle úriember felesége, hanem azért, mert annyi szerelmet, amennyi a papi házakban van, más foglalkozású férfinak az élete nem bír el.

Mindenki nevetett és kíváncsian figyelt az asszonyra. A többi asszonyok, akik ahhoz voltak szokva, hogy férfitársaságban ők szépen külön ülnek, egymás közt összebújva, s úgy hallgatják a férfiak beszélgetését, mint a színházi publikum a dobogó alatt a színdarabot, közelebb kerültek az érdeklődésbe s a vita sodrába, de még nem tudtak volna beleszólni!

- Hát itt van ni! Hát tessék megnézni, nem minden asszony az ura mellől néz rám! És a lányok, no nektek is megvan már a magatok gavallérja, gyerekek.

A lányok elpirulva rebbentek szét, s a másik szobában hangosan kacagtak egymás szeme közé.

- Az már igaz - folytatta Miskolczyné -, hogyha van valahol a világon családi élet, a papi házakban van.

- No, a katolikus papoknál nincs - szólt közbe a doktor.

Erre hatalmas kacagásba törtek ki a férfiak.

- Ott van igazi, barátom - mondta kemény basszusán Misky bácsi.

- Mindnek van egy gazdasszonya vagy unokahúga!

- Óh, ti jobbak! - szólt Sarudyné.

- Kérem - mondta Bibó, s idegesen tolta közelebb kövéres, nagy, puha testét -, egész komolyan, a mi plébánosunknak rendes családi élete van. Öt gyereke van, és a legnagyobb gond és nélkülözés mellett iskoláztatja őket. Akárhányszor együtt vagyunk, s elpanaszkodja szegény, hogy mennyi gondja van.

- Nekik mégis van egy jó dolguk - szólt újra a doktor, aki már elfogadta a tételt -, az, hogy velük nem pörölhet az asszony.

- De még a szemüket is kiszedi! - kacagott Misky bácsi, és soká elmulatgatott ezen az ötletén, nem is igen hallva egy ideig a többiek beszédét.

- De kérem - replikázott mindjárt Sarudy is -, mi a házasság? csak disztinváljunk, mi a házasság! No kérem, ugye hogy az, hogy egy férfi a legszigorúbb módon leköti magát, hogy ő csak egy nőt fog szeretni. És ha ezt a fogadalmát megszegné, akkor kiteszi magát a legnagyobb botránynak, az emberek lenézésének, megszólásának, megvetésének.

- Az asszony is ugyanazt teszi - szólt bele a felesége.

- Persze hogy ugyanazt, nem is volna méltányos, hogy csak az egyik tegye! De hát ez a botrány mégis lefolyhat, kérem, ha úgy esik, tisztességesen, az emberi társadalom által megszabott formák szerint: a válópör útján! Vagyis kérem, miközülünk akárki, ha jónak látja, és el bírja viselni azt a kis botrányt, szépen megszabadulhat a feleségétől; mint az a barátunk, aki a feleségének tizenhat évi civakodás után féléstendős kúrát rendeltetett, s mikor a fél év letelt, megindította a válópört hűtlen elhagyás címén.

Mindenki nevetett.

- No de kérem, tegye meg ezt a katolikus pap! Hiszen ha a gazdasszonynak nevezett feleség, ha észreveszi, mi készül ellene, a markában tartja az urát! Próbálja egy pap azt a botrányt elviselni, hogy a gazdasszonyától válik! Kérem, hacsak ki nem ugrik a reverendából, és elébb meg nem esküszik vele, el nem válhat olyan becsületesen, mint az előbbi barátunk!

- Nem az a baj, fiam - szólt Misky bácsi -, de milyen nőket kell azoknak ölelgetni!

Újra kitört a kacagás. S a kis papnék boldogan érezték, hogy ők mennyire méltó párjai a férjüknek, és egy fokkal jobban élvezték a párok az összetartozandóság felemelő érzését.

- Kérem, a hercegprímás sem kap külön asszonyt, mint amilyen egy falusi mesteremberhez illik. Grófnék nem mennek el szakácsnénak!

- Látod, vén gazember, ezután becsülj meg, mert én utánam bizony megszophatod mind a tíz ujjadat!

- Hát hisz egy jó gazdasszony után még jobban megszopnám, mert az legalább tud főzni.

Úgy belejöttek a jó hangulatba, hogy egyik kacagás a másikat szülte.

De a háziasszony finom diplomata érzését nagyon sértette, hogy az ő házában, az ő füle hallatára ilyen kellemetlen beszédek folynak, még kiszivárogoz a híre.

- Pardon - mondta -, nagyon kedves volna, ha az urak megmaradnának a saját felekezetükön belől.

- Ugyan kérem - mondta Sarudy, aki már csakugyan jól beszésselhetett -, tessék csak egyszer meghallgatni, mit beszélnek egy rendházban. Ott hogy beszélnek rólunk meg Lutherről meg a mi konkubinátusunkról.

Elhallgatott, mert a háziasszony fagyosan és élesen nézett a szemébe.

- No, koccintsunk egyet - szólott az esperes, aki most nyitotta ki a száját először az este.

Sarudy felpattant, s átment a másik szobába. Utána a férfiak. Mikor Bibóval összekoccintotta a poharát, az esperes nagyothallására számítva, azt mondta:

- Azt hiszem, az öregasszonyt avval sértettem meg, hogy azt mondtam, a hercegprímáshoz se megy úriasszony szakácsnének. Pedig ő is elment volna. Hisz itt is csak szakácsné. Ez is konkubinátus.

Kiitták a borukat.

- Te - súgta oda Bibónak -, én bizisten meg vagyok róla győződve, hogy ez a dáma ma is szűz.

Kacagva váltak el, s újra pohárral közeledtek az espereshez, aki melegen koccintott velük.

- Nem ilyen dolgokról akartam én beszélni, de férfiakkal nem érdemes szóba állani - szólott odabenn Miskolczyné, mikor a férfiak kivonultak közülük. - Azt akartam mondani, hogy az ideális szerelemre annyi példa nincs semmiféle házasságban, mint a papi házasságokban.

- Az igaz - mondta egyszerűen a háziasszony.

- Az bizony lehet - szólott Sarudyné, s Bibóné furcsa kis borzas fejével közel húzódott, mintha most következnie a suttogó kis pletyka, úgy kuporodott a két idősebb asszony elé.

- Olyan ember nincs több, mint az én uracskám - mondta.

A többi asszony mosolyogva nézett rá.

- Tetszik tudni az én házasságomat? - kérdezte az asszonyka.

Az asszonyok közelebb hajoltak, nagyon kíváncsian várták.

- Az én apuskám ispán volt, mindig nagy uradalmakban voltunk, de aztán ő elbetegesedett, és egyszer Pestre mentünk lakni. Egy nagy háznak az udvarában, egészen a fenekén volt a mi kicsi kis lakásunk, szomorú volt ott nagyon, de a szemközti ablakban lakott egy fiatalember...

- Ahá - mondta Miskolczyné, s mindnyájan nevettek.

- Igen, az volt az én uracskám. Mindig fekete ruhában járt, és igen szorgalmasan tanult. Sohasem ment el hazulról, csak amikor iskolában kellett lennie, azután mindig otthon volt és tárogatózott.

- Kedves - mosolyodott el Miskolczyné újra, és még előbbre hajolt, a térdére könyökölt, úgy nézett az asszonyka szemébe.

- Egy esztendeig laktunk így szemben egymással, és sohasem beszélünk...

- Csak szemmel, ugye, drágám!

- Igen, mikor a porrongyot kiráztam... - s összenevetett a négy asszony. - Aztán, ki gondolta volna, mi történt?

- Ugyan mi?

- Augusztus harmincegyedikén kopogtatnak, délután négy órakor, mikor az egész család otthon volt, véletlenül a bátyám is itthon volt, aki kereskedésben van Pesten... s belép a mostani uracskám. - Alászolgája, alászolgája. No most mi lesz, én borzasztóan meg voltam ijedve. Hát kérem, megkérte a kezemet. Soha egy szót nem beszéltünk odáig, és mindent tudott rólunk.

Az asszonykának elfutotta a könny a szemét, és befakadt a sírása a torkába.

- Édes - mondta Miskolczyné, s abban a pillanatban végtelenül megszerette a kis asszonykát. Úgy nézett rá, mint anya a gyermekére, s megfogta a kezét. - Így szokott az lenni, fiacskám - mondta gyöngéden. - Az igaz szerelem nem ismer akadályt.

- Az én uram is ilyenformán csinálta! - folytatta Sarudyné. - Tudjátok, a szüleim nem akarták engedni, hogy kijöjjek falura, hál' istennek nem voltunk rászorulva, és várni akartak vele, míg otthon a városban üresedik hely, ahova beválaszthassanak. De én makrancoskodtam, és aztán, mikor megválasztatott az uram, megjegyzem a fényképem alapján, mert azt is kértek, mégpedig abból a célból, hogy azt mondták a parasztok, ha már tanítónőt választanak, nekik nem kell valami kis haszontalan teremtés, hanem a legnagyobb, aki csak van, mert az ő gyermekeik nagyon vásottak. Ami igaz is. De az is igaz, hogy belőlem nézték ki, már hogy a fényképemből a legimpozánsabb és a legerélyesebb tanítónőt.

Büszkén húzta ki karcsú derekát. Kicsike volt és arányos termetű, és olyan gyerek, mint az elemi iskolások.

- Hát alaposan becsapta a fényképem őket, de már nem lehetett segíteni rajta. Mikor megérkeztem, a pap uram vissza akart küldeni a mamához, de én bizony sírva fakadtam az első goromba szóra. Hogy aztán valami baj ne legyen, hát felfogott a sorsomon, szorgalmasan bejárt az iskolába segíteni a tanításban... Karácsonytól kezdve azután ő tanított... egyedül!

- Jaj de aranyosak - kiáltott fel Miskolczyné, és ölbe kapva a kis Sarudynét, összevissza csókolta.

- De én, gyerekek! - mondta feldagasztva hatalmas mellét, s királynői önérzettel tekintve le asszonytársaira - én! Tudjátok-e, én hogy mentem férjhez! Azt már elégszer mondtam, hogy az apám szücsmester Debrecenben. Evvel kérem én dicsekszem, mert nincs is rajta semmi szégyellni való. Ezzel én úgy vagyok, mint a Jókai cigánya, akinek a lábán csizma volt ugyan, de az egyik lyukas volt, hát azt tette előre, ne gondolja valaki, hogy tagadja! Én is elmondom fűnek, fának, hogy az apám szücs. Az nagy mesterség, mert az nagy pénzekkel dolgozik!

Gyorsan beszélt, csakúgy pergett a szó a szájából, s eleven gesztusokkal, remek vállvonításokkal kísérte szavait.

- Lakott az udvarunkban egy szegény özvegy papné, aki diákokat tartott. Ennél lakott az uram. Úgy ismerkedtünk meg. Én kérem jártam a zenedébe, és jártam a felsőbb leányiskolába, és voltam valami tizenöt esztendő, ökelme meg járt a kollégiumba, és nem sokkal volt nálam idősebb, talán három esztendővel. Elsőéves teológus volt. Hát az én Endrém már szeptemberben elkezdett nekem köszönetni. A többi diák is köszönt, de azt nem vettem észre! Ezt észrevettem, mert szép fiú volt a huncut, és abban az időben sem volt a lány szíve páncéllal védve a köszönés ellen. Nem tudom én, az Exegesis meg a zsidó nyelv professzora mit csinált, mit nem csinált olyankor, de ha én reggel kilenc órakor korcsolyázni mentem, hát ő is ott volt. Egyszer aztán bál van, s tánc közben egyszerűen azt mondja nekem az én Endrém, hogy ő nem tud nálam nélkül élni. No ha nem tud, akkor csak egyre kérem, ne lakjon az udvarunkban, hanem a város túlsó sarkában. Én szücs leánya vagyok, nincs kidobolva a debreceni piacon, hogy az apám nemesember; máris egyre a teológussal szekíroznak... Úgy is lett!

Ökelme szépen elköltözött; szegény özvegy papnét sajnáltam, mert sose kapott több ilyen jó diákat. Haj istenem... tessék csak azt meggondolni, hogy ő akkor elsőéves teológus volt, és négy évig kellett tanulnia a kollégiumban!

Az ötödik évben esküdt felügyelő volt. Akkor kiküldték Utrechtbe, de ottmaradt három esztendeig, mert olyan jó diák volt, hogy a hollandusok mind a tengerbe ugráltak volna, ha hamarabb hazajön. Akkor egy évig káplán volt a püspök mellett, ez volt a kilencedik esztendő! A következő évben megválasztották a mostani parókiánkra, és itt volt a tizedik esztendő... És a korcsolyázási jelenet tizedik évfordulóján beállított Debrecenbe tizenkét szekérrel... értem.

Melankolikusan, szinte fájó meglepődöttséggel mondta ezt.

Az asszonyok hallgatva néztek rá.

- Ez nagyon szép volt - szólt a kis Bibóné.

- Nagyon erős lehetett az örök eskü - mondta Sarudyné.

- Örök eskü! Fiam, mi nem tettünk egymásnak örök esküt! Csak azok esküdöznek egymásnak, akik nem bíznak *önmagukban*! Mi ismertük magunkat!... Endrének nem kellett sietnie, nekem nem kellett várnom, a célunk közös volt: emberré lenni!

Valami hatalmas, kolosszális érzés volt ebben.

Az esperesné is megszólalt. Ma először közvetlen és természetes őszinteséggel! Hideg és gögös hangulata megolvadt, s a melegség kissé elkapta.

- Hát az én házasságomat ismeritek?

- Ah.

- Nem.

- Dehogya...

Kíváncsian pillantottak rá, s egy szemhunyorítás alatt teljesen elfelejtették az eddigi hatásokat. Még Miskolcyné is kizökkent kiválóságának nemes pózából, s kíváncsi asszonnyá vált.

- Mikor az uram először házasodott meg, nekem kellett volna hozzámennem... De szegény embernek van egy gyöngéje, annyi finom és szép jellemvonás közt: a bor. S egy kellemetlen incidens miatt visszaküldtem a gyűrűjét. S látjátok, milyen az ember sorsa. Aki nem kellett mint okos, derék, ifjú, azt megkaptam penitenciaképpen mint romot...

Hideg szeme megvörösödött, megnedvesedett. A három asszony megdöbbenve és mégis megnyugodva érezte, hogy ez a nő vitte el a pálmát!...

- Istennem...

- Ah, ah...

- Asszonyi sors!...

A férfiak nagy robajjal jöttek be a másik szobából. Sarudy nagy hangon robban rájuk:

- No asszonyok, hát mit szólnak erre! Azon vitatkozunk a doktorral, hogy egy férfi sem házasodna meg soha, ha nem fognák!

Az asszonyokat súlyos kiábrándulással érintette ez a kellemetlen és profán hang.

- No nézd már!

- Nahát ez sok!...

Miskolczyné az urát nézte, aki egyenesen állott a másik szoba elején. A lámpa élesen megvilágította az arcát. Mosolygott, de olyan halálos unalommal, olyan rettenetes elteltséggel, mint aki teljesen megunta az életét a testi és lelki zavartalan bőség ölén.

S ettől az ő arca fakó lett, s a szíve elkezdett rendetlenül dobogni.

9

- Gyerünk inkább kártyázni - mondta a háziasszony, hogy saját hangulatromlását is leplezze.

Kapva kapott rajta Miskolczyné is. Felállott, és kiegyenesítette a derekát. Valami mély és zuborgó gyötrődés ült a szíve mélyén.

- Ki lesz a partner?

A férfiak mind vállalkoztak rá. Az ura is könnyedén jött közelebb. Egy félpillantást vetett rá, s látta még az arcán azt a holdkóros közömbösséget, amely a kártyavágytól egy parányit oszlott, s elfordult tőle.

- Misky bácsi kell nekünk, ugye édesem?

Hárman leültek a sarokba egy kis asztalhoz, a többiek körületepedtek, s ki állva, ki ülve kibicelni kezdett.

Az első kártyaosztást érdeklődve nézték el. Miskolczynénak szerencséje volt: olyan kártyája, amelyet csak akart...

Ettől felvillanyozódott egy kissé.

Később Misky bácsi volt így megáldva jó kártyával vele szemben, s kényelmesen, adomázó humorral szólt.

- Nem mondja, húgomasszony, amit Böszörményiné mondott a nászának?

- Mit?

- Hát kérem... annak története van ám - de előbb ezt hazavisszük... Uray Erzsók egyszer úgy lett, osztán...

Erre a lányok, akik szerettek ott kibiceskedni az asszonyok körül, gyorsan kifordultak a másik szobába, és elkezdtek pusmogva kacagni.

- ...osztán - folytatta Misky bácsi - Böszörményiné elővette a fiát. Te ilyen meg olyan, te cégéres, te, mi van avval a jánnal! Hát csak nem hagyod a legkedvesebb komám lányát ilyen szégyenbe. Ha már így esett, elvedd!... El is vette... Igen ám, de egypár esztendő múlva meg a Böszörményi Jutka lett úgy!... Hát az öreg Böszörményiné csak morog, csak vár, nincs semmi újság. Uray Pista meg kimaradt a háztól. Hát aztán egyszer felpakol ám Böszörményiné, megy át Csobajra, oszt előveszi a legkedvesebb komáját: Hallod-é te ilyen meg amolyan, ugye mikor a te lányod bajba volt, főköttő alá segítettem! Hát vedd elő a Pista fiad, osztán most te segíts a legkedvesebb lányomon, mert a nyakunkon a világ szégyene! Tudod, hogy kölcsönkenyér visszajár.

Hangosan kacagtak a mesén, s Misky bácsi el is vesztette a partit.

- Hát honnan tudták a baj eredetét, Misky bácsi?

- Honnan? A négy gyerek mindig együtt volt, nem eshetett baj, csak keresztbe!... No patvar! de én itt mesélek nektek, hanem addig ezek a sátánszívű asszonyok mind elszedik az alamizsnát! - s nagy keservesen kifizette a krajcárokat, amiket vesztett.

Miskolczyné komoran nézett a kártyájába. Az ura unott és közönyös arca ráfeküdt a lelkére, s a nagy és naiv lelkesedés után egyszerre ugyanolyan túlzással szakadt a kétségbeesésbe. Hát éppen mikor eldicsekszik boldogságával, akkor kell megéreznie, hogy az egész élet értéktelen. Pillanatokig tartó csalóka képekből áll. S amit egy percben szépnek látunk, a másikon már gyászos és szomorú. Sírásra torzuló arccal rendezte az új osztást. Jólesett, hogy lefoglalta a kombináció s a nyerekedés vágya, mert most meg kellett volna bolondulnia, vagy sírni és veszekedni kellett vón, ha egyébbel el nem zsibbasztja magát.

- Kontra... rekontra! - mondta.

Egyszerre nagyra szökött a játék értéke; az első rekontra!

Az egész társaság elhallgatott, s feszülten figyelt. Amint így előrehajolva a kézben tartott kártyalapok képviselte szerencse és pénz körül feszült meg, az emberi élet harmadik nagy mozgatója ragadta meg öntudatlanul mindannyiuk lelkét: a pénz!

Miskolczyné hőiesen megnyerte a partit.

- Az már igaz - mondta Misky bácsi -, hogy az asszonyok a legnagyobb hazárdjátékosok!... Gyere csak, vigyázz a feleségedre! - intett oda ferde tatárszemével Miskolczynak - mert az inged is elveszti még ma! Ilyen kártyával rekontrázni! nem tudom, mi lesz itt egy óra múlva!

Miskolczy csakugyan odaállott a felesége háta mögé, de az asszony idegesen szólt vissza neki.

- Hagyj nekem békét... Menjetez inni!

A férfiak csakugyan szót fogadtak, s mind átmentek a másik szobába. Bibó, aki komoly fiatal pap volt, szeretett szakbeli dolgokról beszélni mindenkivel, a Kisfaludy Társaságot vette elő, és a népköltési gyűjtés módjáról kérdezősködött.

- Én lemegyek a nép közé - magyarázta villogó szemmel a fiatal tudós -, és ott eszem, ott iszom!...

- Ott... és még mit! - mondta Sarudy, s nagyot kacagott!

- Ott jegyzem fel szellemi életüknek minden termékét. - A fonóban, a kukoricatörésnél, a dohánypajtában!

- Most éppen javában simítják a dohányt kinn a pajtában! - mondta Dereczky, a helybeli tanító, aki egész este nem szólott még, mert Margitka bűvkörében nem bírt megszólalni. Hanem a kislányka most nem volt a szobában, s ilyenkor egy kis fellélegzést érzett a kis tanító, a mindent megemésztő nagy szerelem varázsa alól.

- Meg kellene nézni őket!

Mindnyájan szükségét érezték a szabad levegőnek, s a férfiak elhatározták, hogy a gyűjtő urat elkísérik a pajtáig. Különösen a doktor buzgólkodott rajta, mert ő egyúttal el akart párologni... Mióta Ilka olyan nyíltan kimutatta, hogy nincs íze hozzá, azóta egyáltalában nem érezte magát jól ebben a társaságban.

A három küzdő odabenn egyre keményebben csatázott. Miskolczyné szenvedélyes volt és elkeseredett, a háziasszony előkelő és nyugodt, Misky bácsi pedig kedélyes, nemtörődő.

Az esperes ott ült mellettük, s félálmosan, mosolyogva nézegette őket.

- Mondja csak, esperes úr - szólalt meg Miskolczyné -, azokon a szegény Bertalanékon csakugyan nem lehet segíteni?

Az esperes megrándította a fejét, s széles mosollyal mondta:

- Dehogynem!

- Úgy értem, hogy nem lehet-e őket megmenteni?

- Óh igen.

- Hál' istennek, ezzel nagyon megnyugtat. Az igazat megvallva, azért is vagyok itt, hogy megkérjem a jóakarát! Én ismerem legjobban szegényeket, én tudom, hogy élnek, mennyi bajuk van, mi lesz belőlük?...

- Szerencsés pár az - mondta az esperesné.

- Miért?

- Meg tudnak élni! A férfi is találhat más foglalkozást, az asszony sem esik kétségbe, ha neki kell segítenie magán.

A hang olyan hűvös és tárgyilagos volt, hogy Miskolczyné megérezte, hogy minden hiábavaló. Egyszerre feltámadt előtte mindaz a hideg távolság, amely közük mint világok távolsága van beágyazva, mióta csak ismerik egymást. Az előbbi véletlen hangulat hatása alatt egészen elfelejtette csak azt a kellemetlen érzést is, ami elfogta, mikor ma este belépett ebbe a házba. De most annál erősebben gyúlt ki benne az izgalom. Annál erősebben, mert az előbbi kölcsönös naiv melegségű vallomás után ő egészen összeforrott, baráti szívvel ült e mellett az idegen asszony mellett. Úgy járt vele, mint az urával. Mint ahogy számtalanszor jár az ember, percek alatt leélve esztendőik nagy változásait, egy gondolatban megsejtve hosszú időknek, nagy eseményeknek az egész életre kiható befolyását.

Összevonta sűrű szemöldökét, s egy ideig megint csak a játékra gondolt. Az arca már kezdett volt kipirulni, most megint fakó lett, s fejfájást érzett.

Ha csak a férfival állott volna szemben, akkor egy csöppet sem retirált volna meg, de az asszonyban egy saját magánál sokkal erősebb ellenfelet érzett. Őt a maga rusztikus nyíltsága miatt rendkívül feszélyezte és lenyűgözte ennek a nőnek hűvös és állandó hidegsége.

- Szegény emberek! - mondta.

Senki sem felelt rá.

Szembenézett Misky bácsival, aki teljes nyugalommal ült szemben vele. Úgy tett, mintha egy hangot sem hallott volna, nem is sejténé, kiről van szó.

„Minden ember nyomorult önző - mondta magában. - Mindenki csak a saját kis hasznáért él, hal.”

Vesztett, s fizetett. Ahogy a pénzt odadobta, abban benne volt az egész egyénisége. És ő érezte magán, hogy egészen más, mint ezek. Dühítette, hogy az esperesné úgy fizet, mint egy álmodó nagyúr, akinek fogalma sincs a pénzről, bár mindenki tudja róluk, hogy torkig vannak az adósságban, és ha az öreg felfordul, mehet a nagyságos asszony diákot tartani Debrecenbe, mint a vén papné, aki valaha az ő udvarukban lakott.

- Potom pár ezer korona - mondta hangosan, s hangjában benne volt kirobbanó, nagy elkese-
redettsége.

- A bűnnek ösvényén egy szalmaszálban is megbotlik a kegyes - szólt az esperes, és hangján megérzett, hogy ezt a mondást legalább százszor elismételte már. Vissza is süppedt utána abba a különös, zavaros érzéketlenségbe, amelyben állandóan volt, s amelyből csak néha villant fel egy kis öntudatra.

- Gromoboj!... - morogta Misky bácsi, s mosolygott széles, nagy tokája, nem is a száj körül volt rajta ez a mosoly, hanem lent, a hájasan elterülő, nagy alsó arcán, mintha lecsúszott volna a torkára.

Miskolczyné odanézett rá, s megutálta.

Összehajtotta a kártyáit, s azt mondta:

- Hát nem szomorú dolog, hogy szegény Bertalanék ma itt lehetnének együtt velünk, ha...

Az esperesné szelíden mosolygott.

- Ha... Bizony igen sokszor fordul meg egy *ha*-n az élet.

- Ej, dehogy az élet! Az emberek indulata fordul meg azon! Hát mit tettek azok a szegény emberek? Az az ember mindennap éppúgy prédikált, mint az én uram meg a te urad! meg akármelyik. Az pedig, édesem, nem komoly dolog, hogy éppúgy nem ért a pénzhez, mint mi. A szomszédban az a polgármester, akit felfüggesztettek helytelen pénzkezelés miatt, és mikor az íróasztalát feltörték, a fiókjában találtak egy rakás feladóvevényt, utalványt, szelvényt, nyugtát, pénzt, mert az öregúr a pénzre vonatkozó dolgokat egyszerűen bedugta a fiókba. Kiderült, hogy még a saját pénzeit is oda dugdosta be a többivel együtt. Hát ezért fel lehet az embert akasztani?

- A papnak a gyanú árnyékával sem lehet megállani a hívek előtt - mondta gépiesen az esperes.

„Hát innen vette ezt a határozott mondást az uram! - mondta magában az asszony. - Ez a félagylágyult ember ad az én uramnak érvet a szájába!”

Indulatos lett, elhallgatott, kiadott a fekvő kártyákra.

- A polgármester dolga is úgy intéződött el - mondta kedélyes rosszakarattal Misky bácsi -, hogy a számvevők úgy adták össze a pluszt, hogy kettő meg három tizenöt meg hét az harminckettő, a mínuszt meg úgy, hogy ha hétből kiveszek hármat, marad tizennégy.

- Hát most miért nem lehet úgy adni össze a számokat?

- Édesem - mondta az esperesné -, az embereknek az erkölcsi érzéke különféleképpen van ám kifejlődve...

- Mit, mi az az erkölcsi érzék? Az, hogy akire kisült a tévedés, agyonverjük, vagy segítségére menjünk, s alkalmat adjunk a megjobbulásra, és egyúttal megmentünk öt árva gyereket a tönkremenéstől, hogy egy szegény és beteg asszonyról ne is tegyünk szót!

- Nem, édesem, én csak azt akartam mondani, hogy különbözőképpen van kifejlődve az emberek erkölcsi érzéke: a vallásosok és a vallástalanok közt. A megyei urak megtehetik ezt és efféléket a maguk emberei kedvéért, de mi lenne, ha a papok is ugyanazt a mesterséget folytatnák!

- Jól van, nem kívánok én senkitől igazságtalanságot és lelkiismereti vétséget, én csak azt mondom, hogy meg kell menteni azt az embert, aki megérdemli!

- Mindnyájan bűnösök vagyunk az Isten előtt! - szólt az esperes.

- Azért legyünk egymással szemben elnézők és irgalmasok!

A vita már nagy lármává lett, s a szomszéd szobából átjöttek a férfiak. A két fiatal asszony a harmadik szobában volt a lányokkal, mert hisz igazában inkább is odatartozónak érezték magukat, mint a felnőttek közé.

- Abban van valami - szólt Sarudy -, hogy a Bertalan esete nagyon hasonlít ahhoz a polgármesteri históriához. Mert hát úgy van a dolog, hogy azok az aprópénzek, amiket ő elhasznált, naponta gyűlnek be a paphoz, és ugyan keményfejű számtudó legyen az a pap, aki arról be tud számolni. Könnyű volt a polgármester dolga, ő egyszerűen bedugta a fiókba, s megvolt, a saját pénze nem keveredett hozzá, legfeljebb, ha hozzátette. De, kérem, a pap egy zsebben tartja a spájkulcsot meg az egyházládának a kulcsát: hát itt aztán nem megy olyan könnyen a külön számolás.

- Azért kell belátóknak lenni - szólt Miskolczyné.

- Azért kell becsületesnek lenni - replikázott az esperesné.

Miskolczyné összecsapta a kártyáját, de aztán egy nagyot hunyorított, és újra kinyitotta, kiteregette. Erőt vett magán.

- Az emberi sors sokkal szövevényesebb, mint hogy egy-két szóval meg lehessen akármit is magyarázni, ami az emberrel történik - szólott Miskolczy mélyen zengő, dallamos hangján.

A felesége felnézett rá. Csak egy szemvillanásnyi ideig, de tisztán látta rajta az előbbi közönyösséget, amelyet nem tud felrázni sem a szerelem, sem az indulat! Hogy mi lett ebből az emberből! Dühösen mondta:

- Pász!

Hátradült a székén.

- Játsszunk valami más játékot. Ramslit!

- Gilt - mondta Misky bácsi, akinek minden mindegy volt.

- Fiacskám - hajolt kissé közelebb Miskolczy a feleségéhez -, mindjárt visszajövünk. Elmegyünk a doktorral meg Sarudyval, és elkísérjük a gyűjtő barátunkat a dohánypajtaig. Egy kicsit ki akarok menni.

Az asszony meglepetten nézett fel rá. Valami friss vágyakozást érzett a hangjában, valami olyan közvetlenséget, amit már rég nem tapasztalt. Mit akar ez? Hova megy? Miért megy? Mért hagyja itt a társaságot?... S az arcán is ott van valami különös kifejezés. Mintha nyomná és megfekszen ez az egész unott jelen, és ki akarna egy kicsit szabadulni belőle...

Nem felelt semmit neki, azt mondta:

- Mennyi lesz a tét?

- Egy fillér.

- Kevés!

- Egy krajcár!

- Sok!

- Hát mennyi?

- Egy hatos!

- Gilt - mondta Misky bácsi.

- Hát senki sem ül le?
- Én pénzbe nem játszom - szólt Sarudyné.
- Én ilyen nagyban nem - mondta Bibó, aki ittmaradt a férfiak közül.

Miskolczyné valami fújó lihegéssel nézett körül, az ura kiment.

S most, az izzó hangulatban, mikor minden pár percben új csatát vívott meg a lelkében, mintha rajta maradt volna az a nyomott, tompa színtelenség, amely az urán feküdt eddig. Mintha köd ereszkedett volna hirtelen a szomorú és szürke völgyre, amelyben az élet hajója előrecsúszott a piszkos, megáradt, sárga habokon. Nem látta tovább a parti füzeket, a lapos dombhátat, amelyet kisült, homokfutás szaggatta öreg legelő takart, a távoli kéklő hegyeket, amelyek jeleznék, hogy az élet téresebb és messzevezetőbb, mint egy kis lélek hétköznapija mutatja; sem az eget, a fellegek álmainak a mély kékségbe fölvert poézisével, sem a távoli kis házakat, a rakott kazlakat a mezőkön, a csordákat és a vízre mosni siető asszonyokat. Csak köd volt előtte, mögötte; köd öntötte el a hajóját; köd, amelytől meg kellett vénülnie, amelyben nem látta a kezét, ha eltartotta, nem látta a mellette ülő utasokat, nem látta a gondolatait... Aztán mintha szél fuvalna, egy kissé kitisztult, tompa és ellenséges szürkességgé, amelyben igen unalmas és közömbös lett neki az egész társaság. Ahogy körülnézett rajtuk, elámult azon, hogy mért van ő itt! Mi köze neki ezekhez? Mi hozta ide, s mi tartja itt? Mi ez az egész élet? Hol van az a kapocs, amely összeköti őt e néppel?

Tévetegen és szomorúan nézett körül. Aztán szeretett volna felugrani és utanaszaladni az urának.

10

A társaság is hamar észrevette, hogy elmúlt a kártya hevesége, s mindjárt leszállították a tétet a becsületes egyfilléres alapra, hogy többen részt vehessenek. A kompánia megnőtt, s mihamar fölvetették azt az indítványt, hogy alakuljanak át társasjátékká.

- Tűz, tűz! - kiabáltak a lányok, s mivel sem a háziasszony, sem Miskolczyné, se Misky bácsi nem rontották el a kedvüket, átmentek a másik szobába mindannyian, s a nagy asztal körül letelepedve a Fájér nevezetű hazafias játékba kezdtek, amelyben a legártalmatlanabb szerelmespárok érezték legjobban magukat.

Miskolczyné csendesen, megszelídülve, mosolyogva ült, s szórakozottan, élénkség nélkül tartotta a kártyát a kezében.

Úgy nézett körül a vidám társaságon, mint az előbb az ura, nem volt itt senkije. Ezek az arcok, a vidámság álarcával borítva, olyan félelmesek és olyan idegenek voltak neki. Mikor megrettenve mégis ismerős, megszokott valami után nézett, hiába szaladt körül a szeme a ruhákon, a bútorokon, már csaknem elsédült a kavarodásban, mikor a kártyáira pillantott.

Mélyen és boldogan felsóhajtott. Ezek mintha a családja tagjai lennének, ezekre ráismert és megkönnyebbült.

- Mi bajod, édesem? - kérdezte a háziasszony, és derült arccal tette hideg tenyerét a kezére.
- Semmi, kedvesem, semmi - mondta rajtakapottan, s fázósan húzta el a kezét. Iszonyodott ennek a nőnek az érintésétől. Olyan sovány volt, és olyan szürke szemű.
- Egész lehangolódtál.

- Dehogy! van úgy az ember, egy-egy percig, hogy maga sem tudja, mi történt vele.

Megdörzsölte a halántékát, s végigsimította a szemeit.

- Akarod, hogy bemenjünk?

- Ó, dehogy, ugyan kérlek!

Mosolyogni igyekezett, de reszketett, hogy ez a hideg szemű néember meglátja rajta az undorodást.

A háziasszony tapintatosan diszkrét lett, s a játékra fordította mindenre kiterjedő figyelmét.

Ó még egy fél pillantással végigmérte annak a sovány csontjait, amelyek szinte kiszúrták a vékony, szürke, félselyem ruhát, aztán meglegedetten fonta össze a karjait. Érezte a saját emberi, asszonyi jólétét, tudta, hogy ő mégis valaki, amint erős, kemény húsú, barna karjait a mellén összefonta, s bordó színű, finom lazaságú grenadin ruhája tágas vetületekbe gyűrődött a mellén, érezte, hogy ő itt a királynő az asszonyok közt. Magára ismert, s mindjárt otthonosabb lett.

- Tessék, Miskolczy néni - osztotta neki Misky Erzsike, akin az osztás sora volt.

- Köszönöm, fiacskám, most csak hagyjatok ki, ebben a fordulóban nem játszom.

Megnézte a kislányt, aki egyszerű kis teremtés volt, csendes, házias, maga varrta a ruháit, s volt elég önállóság benne, hogy egy kis kék babos, kevés fehér csipkével díszített blúzocskában átjöjjön. Megnézte a kislány mellett ülő jegyzőt is, aki száját a világért ki nem nyitotta volna egyébre, csakhogy Erzsikének udvaroljon. Ez furcsa, kisgyerekes s mogorva, nagy bajuszú fiú volt, akiből kilátszott, hogy az egész világgal nem törődik, nem mintha túl önérzetes volna, nem is túl buta, csak éppen bánja is ő. Felőle felfordulhat mindenki. Ő csak a saját dolgaival, s most csak a saját külön kisasszonyával törődik. Azt úgy isteníti, mint egy csudát, és úgy ül rajta, mint a méces szemű kutya a kincsen. Majd fog ez még úgy is, mint a közönséges kuvasz a csonton, amit morogva rágicsál, s fogat vicsorít miatta, hacsak közeledik is valaki...

Lesimította fél kézzel a ruháját, csak azért, hogy ezt a bátor és önmagával szemben tiszteletteljes mozdulatot tegye, hogy a természetet kiegyenesítse, s egy még erélyesebb és boldogabb pózba helyezkedjék.

„Borzasztó snassz!” - mondta magában, ahogy a kis Bibónéra pillantott.

Egy kis sárga blúzocska volt szegénykén, fehér mintás és fehér csipkével díszített, sárga blúz. Megható, hogy ez a Bibó, ez a szimpla ember, aki olyan szorgalmasan tanult és tárogatózott, hogy megtalálta a maga párját. Ez való neki, ez a kis jelentéktelenség, akinek nincs húsa és nincs semmije, aki úgy elvész a nagy darab hízó ura mellett és alatt. Hogy néz fel rá, mint egy Jókai-regényhősre, s erős vágású, gömbölyű szemeiben állandóan ott a boldog kielégültség... Ó, ostoba ártalmatlanság!

És Sarudyné! A rizsporos Sarudyné! A frizurája fel van rakva a csillagokig! És milyen díszes! Csupa csipke és fodor. Ez az asszony képviseli a női eleganciát egy férfiúnak! Lám a paraszt Sarudy is jól találta meg a maga társát. Ez felel meg az ő alpári ízlésének! Ez olyan finom, mint egy cukrázskisasszony, és olyan kényes is...

De Ilka! Mi van Ilkával! Ilka ábrándozik!... Teringettét, ez egész komolyan beleszeretett a Kisfaludy Társaságba!... Vár és szórakozott. Lesi az ajtónyílást.

Hátradőlt a székében, s elmosolyodott:

- Mint én!

Mégis ez a legértékesebb itt az egész gyűlevész csoportban. S melegséggel és rokonszenvvel nézte el a szegény lányt.

„Szegénykém, most találod meg az első szerelmet! huszonkét éves korodban. Mikor az első szemfogad feketedni kezd, s amiatt nem mersz mosolyogni. Mikor ott van az arcodon a ránc! a száj szögletében, s a szemed sötét karika veszi körül! Hervadt vagy, kislány, mert drága lélek vagy, s a finom lelkek mindig meghervadva kerülnek ágyba!”

Groteszk és csúfondáros szemmel nézte tovább a lányt, mintha saját magát nézné ilyen korában. Az előbb hincegett a boldogságával, de most valahogy olyan ijesztően magára maradt, olyan környezet nélkül, ahogy csak templomban szokott sötétségbe bukni az ember: arra a gondolatra ébredni, hogy csakugyan mennyire egyedül van a világteremtésben, mint egy sejt... S most eszébe jutott sok átkozódásos magányossága! Hogy meg volt törve és megalázva ő, a szűcs leánya, mikor a távoli idegenben élő párját várta! Hogy nem mert kibújni az emberek szeme elé, hogy restelkedett és panaszkodott, ha már megint esküvő volt az utcában. És erősen telt, daliásan kifejtett testét hogy nyomorgatta az ágyban ideges és képzelődő éjszakákon, s vérkönnyet sírt, ha meghökkent, hogy örökre egyedül fog fetrengeni száraz és izzó ágyán.

Oh, boldog nász! Mégiscsak az az egy, az egyetlenegy boldogság az életben!

De kivirult, mikor nagy későn végre átültették, mint a földjét kiélt sárga levelű virágot új cserépbe, kövér és televény földű házasság szent edényébe. Maga megfigyelte, hogy mind elhullatta a régi leveleit, s mind újra hajtotta, mint télen a pelargónia, ha az ablakból beveszik a meleg szobába. Őt a levegőtlen szobából vitték ki a ragyogó fényű életbe!

Micsoda asszony lett öbelőle! S kihúzta a derekát.

Álmodozva intett, nedves szemmel és ideges kézzel, hogy még mindig nem kér kártyát! Hagyják őt békén, jó egyedül lenni! Ez a legjobb, akárhol, mikor magára eszmél az ember!

Ő itt ma a királyné, ha senki sem mondja is, mindenki kell, hogy érezze! Micsoda nőstény ő! Kinek vannak ilyen mellei! Ilyen kemény és marokra fogni való húsa és ilyen ölelő karja! Ezek a békák itt körülötte, akik csak rámászni tudnak arra, aki párjuk, ezek fel sem látnak hozzá. Jobban ráült a combjaira, és kevély volt, hogy nyolcvankét kilogrammja mellett nincsen hasa, mint az elhízottaknak szokott lenni! s nem karcsú, mint az agyonfűzött zsidó-asszonyok, akik olyanok, mint két tömött zsák egymáson.

Kéjesen mosolyogva és félig lehunyt szempillákkal nézett a semmibe, és a lámpafény hosszú csíkban szűrődött át pilláin.

És ezt mégis mind az urának köszöni, az aranyembernek!

Ah, nincs is olyan férfi több a világon! Nem csuda, ha unta itt magát, ha az ő férfia unja magát ebben az utálatos életben, amely lomha és változatosság nélküli, mint a tó vize. Ennek az ő férfiának szárnyai vannak, és nem repülhet! Ha ők ketten egyszer kiszállhatnának a szűk tyúkretrecből, és ott úszhatnának a nap felé!

Egyszerre csak valami szín és fény villant fel előtte. Az első percben meg kellett rögzíteni rajta a tekintetét, amely el volt meredve a határtalanságban, s csak lassan szokta meg az emberi távolságot.

Az Ilka arca világított. Boldogság és öröm ragyogott fel rajta.

Ő visszafordult, s annak a tekintetét követte.

A fiatalember lépett volt be az ajtón, az idegen fiú, s annak is villogott nagy szeme a sötét, erős szemöldök alatt, amint észrevette a lány arcát és mosolyát ott túl a saját magukkal s egymással lefoglalt tömeg mögött. Az asszonyban valami vadászösztön támadt fel. Azonnal elébe szökött a fiúnak, s keresztbe vetette előtte a tekintetét, hogy az megbotlott benne s megállott.

Fel is állott, s elébe ment. Ő volt az egyetlen, aki szabadon mozoghatott a társaságban, őt sem a kártya, sem a szemérem nem nyűgözte.

A fiú bevárta, s figyelmeskedve nézett rá.

- Jöjjön csak, jöjjön.

Beljebb lépett a másik szobába.

- Hol az uram? - kérdezte, s ebben a szóban benne volt a töredelmes megalázódás az urával szemben.

- Az ura? - kérdezte a fiú, és szórakozottan kutatott az emlékeiben. Meglátszott rajta, hogy nem foglalkozott egy pillanatig sem mással, csupán azzal az egy lénnel, akihez siettében, röptében fogták el.

- Igen, igen.

- Elmentek az árvaházba.

- Hova? - kérdezte az asszony, elképedt csodálkozással.

- Az árvaházba.

Az asszony összevonta a szemöldökét, s egy pillanatig tétován nézett a fiúra.

- Jöjjön csak kérem, üljön le egy percre.

- Kérem...

- Hát hogy... mikor váltak el... - és nevetett, aztán újra az arcát, a szemeit simogatta. - Hiszen úgy volt, hogy magát kísérik el a dohánypajtába.

- Igen, úgy volt, úgy is mentünk el, de nagyon sötét van, és Sarudy tisztelendő úr egyszer csak azt mondta az utcán, hogy ő bizony nem megy a dohánysimító lányokat nézni, inkább, ha már itt vannak, nézzék meg a kis árvalányokat.

Az asszonyban lehűlt a vér, s a szíve elkezdett verni.

- A doktor vállalkozott rá, hogy bevezeti őket, mert mint felügyelőnek szabad bejárása van...

- Hagyja, hagyja, fiam - lihegett az asszony, és a melle úgy feszült, majd szétpattantotta a vékony vászonfűzőt. - Nézze, kedvesem, kicsit rosszul érzem magam, de semmi baj! Hozzon nekem egy pohár bort... Vörös bort!

A fiatalember felszökött, és be akart menni a másik szobába.

- Itt van az asztalon - szólott az asszony.

Az asztalon egy nagy palack szép vörös bor állott. A fiatalember odahozott két poharat a kis kártyaasztalra s a palackot.

- Látja, ez kedves - szólt a papné -, hogy két poharat hozott. - S maga sem értette a hangját.

Aztán a fiatalember teletöltötte a poharat, s a magáét hozzákoccintotta egy kicsit, úgy adta át neki.

Fenékig kiitta. Aztán behunyta a szemét, s érezte, hogy járja át a bor ereje a beleit. Nemsokára a feje is szédülni kezdett egy kicsit, s ezzel elmúlt az előbbi vértódulása, amely mind valahova vissza be a szív felé indult.

- És mondja - szólt lassan, különösen, amint ott megült a kényelmes alacsony fotelben. - Az uram semmit sem szólott?

- Semmit.

- Egy szót sem?

- Nem.

- Hm. Nem is nevetett?

- De igen, nevetett... Láttam, hogy egy kicsit olyan furcsának találja a tervet, de aztán neki is tetszett.

- Neki is tetszett!

- A másik két úr nagyon örült az ideának, ő nem szólt semmit, de nem bánta, sőt...

- Sőt! Nono, mit akart mondani.

- Hát ez olyan nagy dolog? Én csak annyit akartam megjegyezni, hogy a tisztelendő úr úgy felhangolódott...

- Fű!... - legyezte magát az asszony. - Töltsön még egy pohárt.

A fiatalember töltött, s ő újra kiitta fenékig.

Hátravetette magát, s egy percig a plafonra bámult, és érezte, hogy árad szét ereiben a bor, eljárva a csontvelőket, s pillanatnyi agybénulással távoli zenét hallott, gyermekkorából jövő muzsikát, s látta a kis hordó sört, amelyet legelőször kóstolt meg életében, és látta a szücslegények táncát, és eszébe jutott a nyalka szücslegény, akinek pillantásától kilelte a hőség és kiverte a hideg, és érezte, hogy az volt az egyetlen, a soha nem pótolható, az igazi és végtelen szerelmi láz, az a gyermekszerelem, amely tűzben fogant, s amely lángba szökkentette az egész kis nedves csóvát, amit az a kis lánytest jelentett. Oh, micsoda hivatalos nyugalom, milyen kényelmes elrendezettség volt ehhez az ura után való sok esztendei várakozása, a nagy és érett test hevülései s szerelmi örömei. Szemét erősen lehunyta, fogait összeszorította, kéjt érzett.

- Tudja, kik azok az árvalányok? - kérdezte felébredve, magához térve, könnyzavaros szemmel s igen józanon!

- Kik?

- Azok, akiknek... azok a szép és kifestett némberek, akiknek nincsenek szülei és testvéreik és férjeik, és mégis az egész világ férfiai szereti őket...

A fiatalember megrökönyödött, s nagy szeme még nagyobbra nyílt.

- Na látja - kacagott fel kurtán az asszony. - Árvalányok. Hát nem szép szó! Maga népköltési gyűjtő, hát írja fel: a parasztok nevezték így el ezeket a - cafatokat!

Hátraesett a feje, és keservesen lihegett.

A homlokában egy kis nyomást érzett, s feje félrebillenve hevert a vállán.

- Maga nem is koccint velem - kapta fel a fejét, s odaintett a fiatalemberre.

Ez töltött, s felemelte a két poharat. Egyiket a papné kezébe adta, a másikkal koccintani akart.

- Koccints! - mondta halk kiáltással az asszony, s mosolygott.

- Kisztihand!

- Még egyszer!

- Kézcsók!

- No még egyszer, üssük össze!

- Pá!

Most itták ki a bort. Mind a ketten fenéig. A fiúnak tetszett a megkötyagosodott asszony. Izgatta, s hirtelen látni akarta, milyen egy falusi derék, tisztességes asszony, ha beboroz.

- Mit csináljak - szólt az asszony, s széleset legyintett -, az uram az árvalányoknál van; ezzel itt hagyott engem árvalánynak.

A tekintete homályos lett, s a poharat szinte elejtve engedte oda a fiúnak.

Halkan beszélt, hangjának minden ércét elsikkasztva, szinte a hangja árnyékával, hogy ne hallják a bent lármázók, s hogy jobban meg tudja éreztetni a szóval a gondolatát.

- Hát nem árvalány vagyunk-e mind, asszonyok!

A fiú erősen néző szemekkel bámult rá.

Az asszony tekintete kitágult, s világos rejtelmű lett.

- Kim van nekem a világon!

A fiú az első perctől érezte, hogy nagy és súlyos válságot idézett föl a nő lelkében akaratlan leleplezésével, s ezzel bizonyos férfiúi kötelességet vállalt magára, hogy segítségére lesz a kiigazodásban, de azért minden pillanatban összezavarodott e közt a nemesnek tetsző feladat érzése közt, s a közönséges ifjú ember kíváncsi öröme közt: mi lakik egy asszony lelkében!

- Mi közöm ahhoz a debreceni szűcshöz?... Meg a régen meghalt feleségéhez?... Mi közöm ahhoz a fekete szakállas paphoz?

Keservesen felnevetett, s furcsa, fanyarul mosolygó arccal nézett a fiatalember szemébe.

- Fiacskám, maguk férfiak hozzá vannak szokva, hogy mindig sarkantyús csizmában járjanak!

- Hogy vennék észre, mikor gázolnak rá egy olyan gyenge kis virágra, amelyiknek tövise sincs: a női szívre!

Leeresztette a szempilláit a szembogarakig, s zavaros, hólyagos szemmel nézett el.

- Ezeken a világokon maguk uralkodnak, s aki uralkodik, az csak magával törődik. Csak a rab-szolgák érzik meg a felettük állóknak a ki nem mondott, meg sem támadt érzését is. A férfi csak magának él, csak magáért! Önző, mert szabad az lennie, fásult, mert mindent megkap, hiú, mert mindent csak maga körül elrendezve láthat. Az asszonyi hiúság: szálnalmas kis ön-ámítás. A férfihiúság: diadalmas önérzet.

- Talán nem - vetette közbe igen halkan a fiatalember, s meg volt győződve, hogy de igen.

Az asszony nem is reflektált rá.

- Mi köti hozzám a férfiamat? Van neki egy asszonyi állatja, aki minden hasznoknak edénye... Ez az övé, ez kizárólag és teljesen az övé! Rendelkezésére áll. S a többi is az övé. Az egész asszonyi nem: egyformán várják mindenfelé a világon őt az árvalányok... Egy itt, tíz ott, száz amott, ezer, tízezer, milliárd, szétszórva az egész világon! És egyik sem tud többet vagy kevesebbet adni neki...

A szívére szorította a kezét, s görcsösen összemarkolta, mintha marokra akarná fogni: szét ne robbanjon.

- Adjon még egy pohár bort.

A fiatalember félve nézett rá. Mi lesz, ha elszédül! Ha erőt vesz rajta a bor, mint Noén, aki pedig férfi volt...

De töltött, s az asszony kiitta.

Aztán visszaadta a poharat.

- Üljön ide közelebb, nem akarok kiabálni! mert ha elkiáltanám magamat, vagy ez a ház, vagy a szívem, egyik megszakadna!

A fiú szolgálatkészen húzódott közelebb, mint a gyerek az anyja parancsára.

- Nézzen rám.

- Látom.

- Nézzen meg jól.

- Tessék.

- Most mondja meg, mi különbség van köztem és egy... ringyó közt?

A fiú elámult.

- Mért nem mondja azzal a szóval, az olyan szép szó... Árvalány.

- Szép szó?

- Szép.

- Azért nem mondom azzal. Arra már én magam megfelelttem, hogy az árvalány mind egyforma, akár volt valaha pap előtt, akár nem. Arra feleljen, amit én kérdeztem!

A fiú gondolkodott, s elkezdett okoskodni.

- Megmondom én, mi a különbség: elsősorban is, hogy az ki van festve, de a tisztességes asszony nincs.

- Ugyan! fiacskám, maga még sohasem látott tisztességes asszonyt kifestve?... Nézzen csak oda: a kis Sarudyné tisztességéhez kétség nem fér, de olyan rizsporos...

Nevetett.

- De ám annak azért van kifestve, mert árulja magát!

- Ez nem?... Hát én az uram kedvéért vettem fel ezt a ruhát? Odahaza egy piszkos és elnyűtt slafrokban vagyok. Ki árulja magát! Aki kénytelen vele! barátocskám, én már eladtam magam egyszer, de ha felszabadulok, a legelső dolgom az lesz, hogy rögtön kiállítom magam a piacra! Majd meglássa, a gyászruhám olyan lesz, hogy ha az az ember ott lesz, akinek én gusztusára való vagyok, már abban a ruhámban szeretne ágyba vinni.

A fiatalember mélyen elpirult.

- Látja, maga talán azt is akarta mondani, hogy *azok* nyíltabban élnek és gyorsabban beszélnek, mint mi. Az csak modor dolga, nyíltabban nem gondolkoznak. Kedvesem, az egész élet csak arra való, hogy teljes erővel készen álljunk a szerelmi összecsapásra! Adjon még egy pohár bort.

- Sok lesz.

- Sok?... Azt akarom. Még beljebb akarok jutni az igazságba.

Megitta a borát, s pár percig behunyt szemmel ült, de hirtelen elkezdett forogni a világ, s rettenve kellett kinyitnia a szemét. Akkor megállott a szorító keringés, amely egész gyomrát már csaknem felfordította, hanem a saját teste helyett a tárgyak és a bútorok mozdultak meg. Az összes határozott és biztos vonalak homályos és bizonytalan rezgéssé váltak, s a túlsó szobában ülők zsivaja különös, idegen, soha nem hallott zengéssé vált.

- Lát rajtam valamit?

- Nem.

- Semmit?

- Semmit.

- De őszintén mondja meg, ha valaki rám néz, az első pillantásra meglátja rajtam, hogy megittam egy liter bort?

- Dehogy, éppen olyan az arca s az arckifejezése, mint rendesen. Csak egy kicsit csillog a szeme!

- Csillog?

- Ilyenkor nem, csak ha derülten néz, olyan kedvesen, mint az előbb.

- Kedvesen néztem?

- Igen.

- Na látja, ez jólesik, ha egy idegen férfi kedveset mond.

- Magának mindenki kedveset mond.

- Igen, az uramat kivéve...

Elkomorodott.

- Ő most az árvalányoknak mond kedveseket! - Hamiskásan hunyorított.

- Most figyeljen rám. Nézze, a fejemet nem bírom úgy tartani, ahogy akarom, kénytelen vagyok mereven ülni, de azért az uram a legszomorúbb és legszánnivalóbb ember a világon. Mint minden becsületes ember, minden becsületes férfi. Hát nem szomorú dolog, hogy egy férfi kénytelen minden éjszaka ugyan a mellé a barna test mellé feküdni?

Befelé nevetett, s erős, széles, alacsony fogai, amelyek beszéd közben sohasem látszanak, csak épp a hegyük csillogása, most kifehérett.

- Olyan szép testek vannak, szőkék, rózsaszínűek, mint a yorkshire-i malac, finom bőrök, puha, aranselymű háta, amelyeket gusztus megsimogatni, végigszaladni az ujj hegyével, az ajak szélével, és mindig ugyanazt a barna, olajos, üvegszerű, hideg bőrt érinteni!

- Az is lehet szép!...

A fiú megállott a beszédben.

- Csak mondja bátran - szólt rá az asszony -, ma nem vagyok senki, ma mindent elbírok, ma mindent megengedek!

Vastag, kékes haja megrendült a fején, s a szempillája lecsukódott. A más pillanatban már felpattant, mintha rugó lökte volna fel. Abban a percenetben, ahogy a szemén át sötét borult a látására, megszédült, úgyannyira, hogy mikor felnyílt a pillája, már azt hitte, száz métert szakadt lefelé.

Mosolygott, szédülve és kábulva.

- Az uram az árvalányoknál van, s én magam árvalány vagyok! csak beszéljen úgy velem, mint egy árvalánnyal beszélne!

A fiatalember izgatottan villámló szemmel nézett rá. Valami lovagias kötelességet érzett, hogy ne éljen vissza a bormegszédített asszony erkölcsi tévedésével, de a fiatal vér elragadta. Bujaság lepte el a vérét, mintha ázalékok nyüzsgöttek volna benne, s kidagadt erekkel, s megmegszédülő aggyal hajolt közel az asszonyhoz, hogy olyanokat súgjon neki, amelyet csak elképzelni mert volna éjféle óráan.

- Azt, hogy maga ruha nélkül olyan lehet, mint egy szobor!

Az asszony megreszketett. Kéjesen és boldogan.

- Ha tudná, hogy örülök most. Maguk gazok és cudarok!... Maguk férfiak, mind. Az embernek még az ura sem tud ilyeneket mondani!

Ránézett a fiúra, s csillámló szemmel szólt.

- Az ember azt hinné, hogy kettőig sem tud számolni, és tessék. Mondja, mit gondolnak maguk legelőször, mikor egy asszonyra néznek?

- Azt!

- Mit?

- Mindig azt!

- Mit? levetkőztetik a nőt? mi? gondolatban?... és! Na mondja meg, szép termete van annak a kislánynak?

A fiú engedte, hogy szaladjon a nyelve. S benne nem a bor mozgott, hanem a túlfűtött helyzet izgalma.

- A combja nagyon vékony!

- Ugyan! - lihegett kacagva s boldogan az asszony. Mintha a vetélytársnőjét látta volna legyalázva benne. - Hihetetlen! Hogy mire gondol egy ártatlan fiúcska! Adjon még egy pohár bort.

A fiú felállott, s szédülő lábakkal lépett az asztalkához, töltött. Ő azt hitte, hogy egyáltalán nincs még reá hatása a bornak, s meghökkenve vette észre, hogy a palackból kiömlött a bor az asztalra.

- Tessék.

- Koccints!

- Csókolom a... - elhallgatott s megtántorodott.

Ittak.

Az asszony arca merev lett, mintha lárva lenne rajta, viaszálarc, amely vastagon borítja a vonásait. A szeme előtt táncot járt minden, s a másik szoba lámpája fenn táncolt a plafonon. Elhessentette a kezével.

- Most mondja meg, mit szeretne.

A fiú hallgatott.

- De valami rettenetesen szépet mondjon. Valami borzasztóan szépet.

A fiú minden lelkét a tekintetébe öntötte, s ráfordított a szeme az asszony arcára, amelynek barna halványságát áthévítette a belső tűz, s most őneki a legszebb volt, akit valaha látott.

- Tudja mit, szép asszony... - suttogta a fiú -, szeretnék benyitni a mennyországba!

- Haha. Szent Péternél a kulcs.

- Nem asszonyom, minden férfi Szent Péter.

- Haha - mondta az asszony, s olyan hidegen méltóságos volt, mint egy jégbálvány.

- Odaadnám az életem, hogyha a Szent Péter kulcsát megforgathatnám a zárban... ha ki nem nyílna is! A mennyország kapujában meghalni is boldogság.

- Érintsen meg egy ujjal, s gondolja, hogy megtörtént.

A fiú felemelte a kezét. Az asszony ebben a pillanatban halálos rémülettel esett vissza a székbe.

- Nem! - kiáltotta.

A másik szobában mindenki meglepetve figyelt fel.

- Ilka! - kiáltotta az asszony, s a torkán valami rekedt és csodálatos hang jött ki.

A fiú megsemmisülve, tátva maradt szájjal nézett rá. Meg volt rémülve, hogy itt mindjárt megüti ezt az asszonyt a guta, vagy megtébolyodik, és mindent kikiabál.

Többen besiettek.

A háziasszony aggódó figyelemmel hajolt fölé.

- Mi az, kedvesem?

Az asszony újra kiegyenesedett, s többé nem is emlékezett rá, hogy kivel és mit beszélt. Értelme csodálatos módon megghiányosodott, s csak bizonyos zezzugos gondolatokkal bírt megküzdni.

- Drágám... Sokat fogtok rólam pletykálni... Mind megittam ezt az ostoba bort!

- Ugyan ne beszélj! - kiáltott fel Sarudyné, s hangosan felkacagott.

A fiatalember óvakodva felállott a helyéről, és lüktető halántékkal ellopta magát onnan.

- Fiam, ezt az ostoba bort... - mondta Miskolczyné, s az o hangok úgy bugyborékolnak ki a száján, hogy maga is nevetett rajta, sőt ő maga legjobban.

- No, nézd már, ez az asszony! - kiabált egyre Sarudyné, s együtt kacagott a boritta nővel.

Miskolczyné hamiskásan nézett rá.

- Na, nagyon be vagyok rúgva?

- Dehogyan - mondta Ilka, aki letérdepelt elébe.

- Nem vagyok, fiacskám? Azt hittem legalábbis lóg a kontyom.

Mindenki nevetett.

- Ennek az asszonynak érdemes becsípni - kiáltott fel Sarudyné -, sokkal aranyosabb így, mint józanon!

Miskolczyné felemelte az ujját, s megfenyegette a gonoszt.

- Jó, jó, csak csúfolódj. Mindjárt becsípsz te is, ha megtudod, hol az urad.

- Hol? De igazán ez a Kisfaludy Társaság hazajött, az én uram meg nincs itt! Hova sikkasztotta az uramat, maga tudós?

A fiatalember zsebkendővel törülte a homlokát. Ahogy felállott, egyszerre erősen kezdett dolgozni benne a bor, és a hideg verejték verte ki, ha elgondolta, micsoda kompromittáló következményei lehetnek ennek.

- No halljuk!

- No csak ne firtassa az urát - dördült bele a Misky bácsi hangja -, tudhatja, hogy rossz pénzbe nem üt a mennykő.

Miskolczyné hangosan felkacagott erre az összeházasított közmondásra. Úgy nevetett, hogy Ilkának meg kellett ölelnie, hogy ki ne forduljon a székéből.

Végre magához tért, s megismerte Ilkát.

- No kislányom? - s megveregette, megsimogatta az arcát. - Ha egyszer magunkban maradunk, adok neked egy jó tanácsot! azt, hogy ne higgy a férfiaknak!

Misky bácsi megszólalt bődüléshez hasonló hangon.

- Hát nem borban az igazság?!...

A hangulat olyan élénk lett, hogy minden szóra hatalmas kacagás tört ki, amitől jobbra-balra fordultak a fiatalok. Miskolczyné káprázó szemmel bámult közéjük. Úgy elcsodálkozott, mint a józan ember, ha egyszer részeg kompániába kerül. Nem értette, mi van itt. Az egész világ meg van háborodva, aztán ő is elkezdett egy kicsit nevetni, úgy befelé, hogy a fogai kivillogtak.

Ekkor pedig nyílt az ajtó, s bejött rajta egy csomó férfi. Nagyobb részük az ő urának a fejét viselte, kisebb részük a Sarudyét. Nagyon, nagyon ki kellett nyitnia a szemét, hogy ki tudja egymástól válogatni a két típust.

A Miskolczyak feje mind nagyon komoly volt, s megijedve és szigorúan nézett.

Egy Miskolczy Endre aztán kivált a sok közül, s a másik percben ott volt már közel az arcán.

- Édes feleségem! Te mit csinálsz?

- Mulattatom a világot - mondta olyan tréfával, amelyről érezte, hogy az keserves egy tréfa.

Újabb hangos kacagás tört ki erre a szavára. Mindenki gyöngéden és szeretettel nézett rá, szinte hálásan a kedves hangért.

- Hol voltál? - súgta az ura fülébe, ugyanazzal a merev arccal, amelyen többé nem bírt uralkodni.

- Én?

- Az ár-va-lá-nyok-nál?

- A pokolba!... - kiáltott fel akaratlanul hangosan a férj. - A doktornál voltunk, aki megmuto-gatta az ásványgyűjteményét. Azt szeretném neked is megmutatni. Istenem, ha csakugyan tanár lehettem volna! Akkor volnék én boldog ember, kedves kis asszonyom, ha a kövekkel lehetne foglalkoznom az emberek helyett.

Olyan őszintén nagy érzés volt a szavában, olyan frissesség és igaz lelkesedés, hogy az asszonynak abban a részeg, beteg és megkínzott szívében megindult valami áramlás, és egy-szerre visszájára fordult minden, minden.

Szigorúnak látszó, de téveteg szemével elkezdett keresni valakit, s látszott az arcán, hogy valami nagy és kemény gondolatot akar kipréselni a fejéből, végre meglátta, akit keresett, s hirtelen kivörösödve kiáltott fel:

- Pfuj az egész Kisfaludy Társaság!

A kompánia, amely ebben az éjfél utáni órában hihetetlenül fel volt villanyozva, karban tört ki valami soká meg nem szűnő kacagásra. A gyerekek kiszaladtak a másik szobába, s lehempe-redtek az asztalokra és a díványokra, és percekig, míg mindnek meg nem fájt a dereka, sőt ezután, ha a jelenet eszükbe jutott, hónapokig s bizonyára még ma is kacagnak, ha meg nem haltak.

De az asszony szerelmesen átölelte az ura fejét, és könnycsillogású suttogásban, rendes hangon, csak kissé nehezen súgta az ura fülébe:

- Te gonosz ember, mikor tanulod meg, hogy az asszony gyémánt!... Azt nem szeretni kell, hanem csiszolni, hogy mindig fényes legyen!... Az asszonyt nem imádni kell, te lomha dög: hanem ölelni, te édes, te...

12

Kora reggel a nap besütött a szobába. A gyenge piros sugarak könnyen bejutottak a nyitott ablakon át a vasrácson keresztül is. Velük együtt beözönlött a hajnali levegő, az éles, illatos és a madarak csiripelése.

Az asszony hirtelen mindezt megérezte, álmában felfigyelt. Egyre jobban betöltötte a testét, mint valami edényt, ennek az idegen reggelnek a szépsége, s végre, mintha apró virágkehely pattan ki, felnyíltak a szemei.

Szemben volt az ablakkal az arca. És sokáig nézett félöntudatlanul szembe a nappal, szembe a reggeli hangulattal.

Aztán felült az ágyban, amely egy jó kemény és széles díványra volt vetve. Nekiszaladt a tekintete a reggelnek, s megkábulva, de kimondhatatlan jó érzéssel zsibbadozott előtte.

Az ura ott feküdt mellette a földön, matracokon és vánkosokon, s a felesége neszére, mint hűséges és jól szoktatott férjek az éjjeli gyermekvirrasztásoknál megszokták, azonnal ébredt.

Az asszony nem vett tudomást róla, bár érezte a férje alázatos és boldog és eltelt tekintetét, amelyet rácsüggesztett az édes asszonyára.

- Jó reggelt, kis feleség... - suttogta végre a férj.

Az asszony izgalommal érezte a szót az egész testében. Ez volt a legkedvesebb megnevezés, amit hallani szeretett az urától: asszonyi áhítatos gyengeségének néven nevezése. Mert úgy szeretett volna kicsiny lenni és igazán törekeny asszonyi, hogy életéveket adott volna a boldogságnak ezért a sűrítéséért...

A férje odatért mellé, s együtt hallgatták a boldog madárcsiripet. Az ablakon túl száz meg száz madártorok zajgott, s a fényes, vízben csillogó falevelek fürdöttek a zenében.

Az asszony végre egyet vetett fején, aztán lepillantott az urára, s ahogy annak szép, fekete szakállas arcát boldognak látta, leomlott a vállára, lecsúszott az ölébe, és alólról nézett fel erre az arcra, mert bálványozni kellett, mert a férfiarcot csak a mélyből nézve lehet igazán valószínűsítetni.

Hamar elindultak haza innen.

Nem várták az emberek ébredését, az ivók és éjfélt sem bírók késői álmát. Befogattak, s szekérre ültek a kora hajnalon.

Mikor megnyílt előttük a mező, összébújtak a zörgő szekér ülésén, s egymásnak dőlve, mint két bajtárs a csatán, nekivágtak a szabadnak, és nézték, nézték a fűvellő réteket, ahol még csillogott a reggeli diadémok csodája.

- No, ugye, az esperes nagyon odavan! - szólt a férj, mert nem tudott finom természet-ámuldozásának jobban kifejezést adni, csak ha leszólja az embert.

- Egész meghülyült a tavasz óta - kapott a szón az asszony. - Mégis úgy pöffeszkedik a felesége.

Nagyszerű hangulat vett erőt rajtuk. Jó kedvük volt és nevettek, és míg a szemükkel a világ gyenge szépségét és egymás boldog közelségét mérték, hogy szívük szerelmét szaporítsák: nyelvük hájnévelő gonoszsággal szántott bele embertársaik kövér gyarlóságaiba.

És zörgött, zörgött velük a kocsi, a vásárló kis falvak jöttek, elmaradtak. Míg várták, nem hitték, hogy ott élet van, abban a szép foltban a világ hátán, mikor elmaradtak, nem hitték, hogy ott emberek zsombékját tudták maguk mögé, ők csak mentek, mentek, s csak egymásról tudtak: mert nekik szárnyaik nőttek.

- Szépeket pletykálnak rólam - mondta kis nevetéssel az asszony, s visszaemlékezett a tegnapi estére.

- Legalább gondolnak ránk - mosolygott a férj.

Hallgattak, s nézték a lovak lábait. A paták egyenletesen kattogtak le az út porába, s a hosszú sörényű lovak fel-felhányták szép fülű fejüket.

- Mégis jó bor volt az! - szólt hirtelen az asszony.

- Nincs semmi bajod?

Az asszony befigyelt magába, azokba a titkos és ismeretlen világokba, amelyek még mindig ott vannak a lélek mélyén, és csak akkor sejt valamit róluk az ember, ha baj van: a gyomrába, a has tájékára, ahol állítólag csudálatos kanyargású belek, furcsa ismeretlen figurájú szívek és májak, vesék és más, névről sem ismert részek vannak eltemetve, amelyeket soha az ember nem láthat, még úgy sem, mint azoknak a távoli kis hegyes tornyú foltoknak a titkait.

- Nincs semmi bajom... egy kicsit még zavaros a fejem, kicsit kóvályog a gyomrom, de azért jól vagyok, mintha a gőzfürdőben ülnék, a Margitfürdőben, Debrecenben, délután, mikor az asszonyoknak van nyitva a gőz.

Az ura nevetett, odaadással és kényelmesen hátradőlt az ülés karjának, s újra meg újra elnevette magát, pedig nem volt könnyű nevető, máskor legfeljebb kissé elmosolyodott volna azon a szokatlanon, hogy zavarodik össze az érzés a nőkben, hogy lesz a sűgást meg nem bíró sejttelemből észre apelláló kemény tréfa.

- Nagyon részeg voltam? - kérdezte az asszony.

- Dehogya! Az neked jól áll. Ha még egyszer így becsípsz, veszek neked érte egy régi arany és gyémántos ékszeret...

Az asszony lehajtotta a fejét a mellére, s kuncogva nevetett.

- Meg is teszem, mihelyt megint árván hagysz...

- Árván?

Az asszony rátette a kezét az uráéra.

- Mind egyforma gonoszak vagytok! Minden asszony, mind, mind, csak egy szegény árvalány, akinek kéztől kell várni a szerelmet, mint a kis malacnak a tengerit.

A közeli keresztúton lovas közeledett feléjük. A tegnapi puskás tanító volt. Mikorra össze-találkoztak, az odaköszönt nekik széles kalaplebbentéssel.

- Kezét csókolom!

- Honnan, tanító úr?

- Kassai apámtól.

- Na?

- Hát bizony, benne vagyok a pácba nyakig!

- Ugyan.

- Megesett nekem!... Képzeld, nagytiszteletű asszony: segédtanítót szerződtettem!

Rácsapott a lova farára egy kicsit, s az kiugrott, táncosan és vidáman, mintha őt is szilvóriummal abrakolták volna reggelire, mint a lovasát.

A hetyke legény elköszönt messziről, s vágatva, fűtörészve hajtott tova.

A papné nevetett.

- Így kell a kutyának - mondta, s ökleit kislányosan összeveregette, aztán elmesélte, hogy házasított össze két összevalót.

- Csak hadd házasodjanak! Arra valók!

A férfi nevetett, kicsit, örömmel, mert ma nem érezte még a házasság terhét.

- Nem, fiacskám - szólott az asszony -, az árvalányoknak gondolni kell magukra, nem lehet csak úgy pazarolni a szerelmes sóhajt! Nincs az ajándékba! Azt mondják, az oroszánt veremmel fogják, a medvét mézes rúddal, a nyulat ágyúval: de a legszilajabb vadat, a férfit, egy kacsintással meg egy sóhajtással veszik le a lábáról.

Nevetgéltek, huncutul.

S az asszony egyszerre magára eszmélt.

- Mintha kicseréltek volna - mondja -, no nem igaz?... Mi történt velem!

A férfi gonosz és mély mosollyal nézett a szemébe.

- Tudom én, mi történt veled, ne félj!... Tudom már én, min szokott megfordulni a világ-história! Mi az emberiség regénye!

Mélyen és hirtelen fellángolt; a másik lélekbe messze bevilágító fáklya gyúlt a szemében, s az asszony be kellett, hogy hunyja a pilláit, mert mintha ez a fényesség végtelen, tűzre váró szénbányákat derített volna fel lelke sötétjében.

- Menj, menj, hagyj békén.

A férfi átölelte a derekát, s szótlan zörgött tovább velük a szekér, amelyben úgy ültek most, mint az élet örök trónusában.

Egyszerre riadt fel a tekintetük, mikor a fészket megismerték, a kis falut, az életük őrzőjét, ahol otthon pihés gyerekek, minden megszokott jó várta őket.

A tágas veranda vidám arccal, nagy szájakkal nevetett rájuk, s a szekér elé kirohanó kutya örömeiben ugatott.

- No, kisasszony! - borult a lány nyakába az asszony, mert ez volt az első, aki elébük kiszaladt
- mi újság? mi újság? Mit csergett a Szarka?

A lány arca piros lett, mint a pipacs.

- Ó...

- Csak eredj hozzá, fiam! - s keményen megszorította, de a minapi sajátságos melléköngékkel annyira teli érzés nélkül - eredj csak hozzá, lelkem!

A lány lesunyta a fejét.

- De olyan mafla! - súgta pajzánul.

- Nem baj! Azért *férfi*!... Ne félj, azért éppolyan férfi, mint akárki!

Kacagva hagyta ott a leányt, s felsietett a verandára, ahonnan gyerekei rohantak elé.

Válogatott köztük. A legkisebb után kapott, azt ragadta a karjába, fel az ölébe, mintha ölbeli volna, és összevissza csókolta az arcát, azt a szép fehér arcát, amely éppen olyan volt, mint az apjuké...

S a telitüzű, fényes nyár egészségesen, termékenyen, megújítóan özönlött el az egész világon.

NEM ÉLHETEK MUZSIKASZÓ NÉLKÜL

BALÁZS-NAP

Kint zúzmarától csillognak a fák. A nap alkonyodóra ereszkedik, de a sugarai csak opálosan tudnak átszűrődni a fátyolos égen s a befagyott ablakokon.

A vendégek a gyors sötétedésben egyre-másra készülődnek. Csak úgy titokban szökdösnek el, hogy a fiatal házigazda észre ne vegye, mert Balázs, hogy először tart a maga házánál névnapot, nagyon is ki akar tenni magáért. Máris harmadnapja tart.

A kis háziasszony a túlsó szobában sorra csókolózik a nagy bundákba, kendőkbe az orruk hegyéig bepólyált asszonyságokkal, akik jó, kötő mellé szoktatott férjeikkel egyenként szöknek világgá, s a csengős szának egymás után futnak ki a ropogós, sima havon.

Most látszik meg, ki a jó férj. Aki a felesége szavára megy, s még ő tesz úgy, mintha igenelné: bizony már ideje! Nagyon benne vagyunk megint a másnapba. Már a nap is lefelé áll, mikor érünk még haza!

- Hát édes lelkem, Pólikám - ölelgetik, csókolják végig a friss, drága kis háziasszonyt - nagyon szép volt, nagyon jó volt, remélem Imre napján visszaadjátok a vizitet.

Még egyszer erős, tapadós csók, aztán az utolsó jóemberes asszony is elmegy.

De a jóféle cimborák azok még bent vannak a nagy szobában, és most kezdik istenigazába szidni Tisza Kálmánt.

Az asszonyok ott állanak a hátuk mögött, s nyűglődve, ki hogy van szoktatva, durcáskodva, veszekedve uszítják a férjüket.

- No, gyere már, gyere már.

- Elég volt már a jóból.

- No, gyere már. Maga is ne tartóztassa már annyira, Balázs.

- Hogyne menne! - kiált fel kacagva Balázs. - Három napig innen senki egy tapodtat se megy!

Nagy kacagások vannak. Akkorákat kacagnak, hogy a vén falak szinte megreszketnek bele. Balázs elnyűhetetlen, fáradhatatlan, egyre dirigálja a cigányt:

- Mircse, a nótáin!

És ezredszer fűjja el a nótáját:

Az életem gyászban,
Dobra vetik házam...
Elhagyott a galambom is végül:
De! Nem élhetek muzsikaszó nélkül
Nem élhetek muzsikaszó nélkül!

Olyan furcsa, olyan keserves, olyan tragikus itt az egész hangulat. Úgy érzik az emberek a nagy fölfordulást. A levegő tele van, a váltók úgy úsznak a levegőben, mint ősszel az ökörnál. Az egész magyar élet egy olyan sírva vigadós lett még egyszer! Mintha az urak a

megrokkant élet elől akarnának menekülni a muzsikaszóba. A nyolcvanas évek földindulós levegője.

- Húzzad, Mircse, húzzad, szakadjon meg benned a gyanta!

Vastag, kurta nyakát megfeszíti, s harsogva nevet Balázs. Maga is olyan, mint egy cigány-prímás, a jó háromnapos ivásban egészen belefeketedett már, s szakálla is keményen borostásodik a bőrén, csak a foga csillog féhéren, erősen harapósan. S a torka nem akar berekedni.

- Abcug Tisza Kálmán, ides jó cimborám, az isten áldjon meg, abcug Tisza Kálmán.

Egymás nyakába borulnak az urak, csak úgy, teli szívük csillapítására. Megölelik egymást, megveregetik egymás széles hátát, s kivágják az öklüket a nótára, mert ez a nóta, ez kiszedi a szívet, kicsalja a pénzüket, s felpukkantja a honfibút!

- Abcug Tisza Kálmán. Az annya piros viganóját, mer minden jó vóna, csak Tisza Kálmán annak idejibe szegre ne akasztotta von a bihari pontokat!

- Abcug!

- Húzzad, Mircse, szakadjon meg ez a kehes társadalom, aki a magyarnak magyar ellensége!

Ellankadva, elbúsulva, kitárt karokkal, összeölelkezve, dalolják újra meg újra a nótát, amely megvigasztal, s szinte zokognak a nagy érzésektől, mikor tele tüdővel kieresztik a hangot.

Hirtelen zenebona lett.

Egyik fiatal férj kiállott a társaságból a felesége szavára, s menni készült.

- Ohó - rikkantott fel Balázs -, mi az!...

S játékos ordinárisággal támadt rá a kis asszonykára:

- Kezit csókolom, mit akar maga az urával!...

- Ideje már menni, Balázs! - illegette formás kis derekát a vendég asszonyka, aki mások tudta nélkül már dél óta elkeseredett harcot folytatott az urával.

- Innen, kezit csókolom?... Nyírjeshátrul, kezit csókolom!... Ejnye, hát azér gyűttek ide, hogy el is menjenek!... Ajnye csókolom a kisztihandját, ne tesszen már ilyen ellensígem lenni!

- Ugyan, hiszen már mindenki elment. Balázs felhorkant.

- Ónnye, de be lehetek kaptázva, hogy én ezt nem vettem észre.

- Hát ides cimborám, bizony itt be vagyunk lapatyolva mindnyájan. Nézd csak ez is, hogy bekormodzott, kend is benótázott, kelméd is bemordult, mind bepocsékoltunk itt emberségesen. Csupa fölpingált képeket viselünk itt, mert úgy ki vagyunk kefélve, hogy no! Jó kis multság volt, ides jó cimborám, az isten áldjon meg érte, de most mán visz az ördög.

- Majd adok én annak az ördögnek - fenyegetőzött Balázs -, aki csak egyet is el akar vinni az én vendégeimből.

- Ugyan, hiszen már csak hárman vagyunk asszonyok, a többi mind elment!

- Hű azt a ropogóját, hogy ezt észre nem vettem!

S nagy mozdulattal ment a vendégei után.

A fiatalasszonyka egyszerre komoly lett és szigorú.

- No ne töltsd az időt tovább. Nem tudom mi van otthon a gyerekekkel, már majd megbolondulok.

S durcásan összerántotta magát. Az ura hümmgetett s pakolt.

Ha megindul a bomlás, azt nem lehet többet megállítani.

A másik két asszony is nekiállott a maga korhely urának, akik gőzös képpel állották az ostromot.

A kis háziasszony jött be. Szíves arccal, lapos pillantással, vendégkergető marasztalással...

- No ne siessetek még...

- Muszáj, lelkem...

- Muszáj?... No hát az más...

Balázs rontott be kívülről.

- Hol a puskám! - rikoltotta. - Hát te hogy engedhetted el őket - támadt a feleségére.

- No ne légy illetlen - szólt rá furcsa, előkelően nyafka hangon az asszonyka.

- Illetlen! Hát én illetlen vagyok, ha a vendégeimet marasztalom! - kiabált Balázs. - Hiszen most kezdődik az istenigazában való!... Hisz ez még csak kóstoló volt a mulatáshoz!

- Hát isten áldjon meg, édes szívem - csókolta szájon a búcsúzó fiatalasszonyt a háziasszonyka, nem is ügyelve az ura lármájára.

Balázs érezte, hogy csatát veszített. Itt már bomlik minden.

- Hát menjetek a fenébe - kiáltotta -, ha menni akartok. Nem vagytok igaz magyarok! Pecso-vicsok vagytok.

Komor lett, a homlokába rázta a göndör haját, lehúzta a szemöldökéig, s felduzzasztotta vastag ajkait. Fehérrel fordult fel a szeme.

- Ni, ides cimborám, te is ki vagy csipkézve, Balázs! - ölelte nyakon egyik pajtás.

- Menjetek a hét keservesbe. Ha ilyen cimboráim vagytok, hogy itt tudtok hagyni.

Nagy bánat és nagy harag volt a szívében. És nagy mámor a fején. Úgy feküdt rajta, a homlokán úgy ült, mint egy öreg sólyom, amely beborítja.

Csak kint kezdett oszlani, a jó hidegen, mikor egy kis elfáradt kedvvel nézte, hogy mennek a vendégei.

A tornácról látta, hogy a teheneket itatták a kútnál. A kis tarka bornyú elevenen ficáncolt. Ezt akarta levágtatni, ha ma estére itt maradtak volna.

Kár lett volna érte, mondta magában, s elmosolyodott.

Most már könnyebb szívvel fogott kezét a szánon ülőkkel.

Hanem mikor az utolsó vendég is elment, s a nap lebukott a fák között, és gyenge opálos égre rajzolva csak a lombok bötykeinek szeszélyes szövése maradt már meg a zúzos virágos világban, s a cigányok kezdtek felpakolózni a parasztszánra, a cimbalommal, nagybögővel: még egyszer fellobbant benne a magyar mámor. A borkóstolt embernek a szertelensége.

- Le onnan, morék! - rivallt rá a muzsikusokra. - Vissza. Egy tapodtat se innen!

Bekergette őket.

A cigányok savanyú arccal szedelköztek s kászolódtak vissza a házba, ahol a fiatalasszony már takaríttatni akart.

- Maga mit akar ezekkel a cigányokkal?

- Én?... Mulatni akarok!

A fiatalasszony egyszerre hátat fordított, s az arca elkedvetlenedett. Balázsnak már hatodik érzéke volt rá, hogy a felesége kedve változását megérezze, de ma nem törődött vele.

- Ha a vendégeimet elkergetted, veled fogok mulatni!... Iszen nem is láttalak három napja!

Az asszonyka frufrui között vészek lappangtak, a szeme le volt forgatva, a szája mereven le-
görbült. De a hangja szelíd volt, nyüglődő, mint egy beteg gyermeké, s a vállait fázósan
felvonta a nagy bundában, amelyet magán tartott még, hogy a belső fázékonyságát enyhítse.

- No kérem, ne ízetlenkedjék!...

- Cigány! csárdást! De frisset!... Az anyátok piros viganóját!

Kirúgta a lábát, s táncra kezdte illegetni magát.

Csak azért sem törődött vele, hogy a feleségének olyan gyilkos pillantásai vannak. Tele
tüdővel kezdte ordítani, azon a jó reszelősre kopott hangján, hogy:

Az én rózsám kis kunyhója,
Többet ér mint Buda vára!
Buda vára az országé.
De a gunyhó a rózsámé! Ugye Pólika!

Az asszonyka kihúzta a nyakát a nagy prêmes bundából, fejedelemasszonyi kevélységgel,
Báthoryak vére van anyai ágon benne.

- Figyelmeztetem, Balázs, hogy...

- Ne figyelmeztessen engem Pólika, mikor az én rózsám kökényszeme

Többet ér, mint Szabolcs megye.
Szabolcs megye az uraké,
De a rózsám csak magamé!... Híjjuj! Hujjujuj!

S derékon fogta a feleségét a nagy bundájában. Elkezdte forgatni veszekedetten.

De az asszonyka megkeményítette magát. Merev volt, mint egy márványszobor, s Balázs a jó
kis ötvenhat kilós szobrocskát két karon kellett, hogy emelje.

Meg is unta, s egyszerre csak ő dühödött meg, hogy az asszony nem enged.

- Hát mit akar, Pólika? - kiáltotta, s a szeme szikrákat szórt.

- Semmit - nyögdécselte a lábra állított asszonyka, s ízetlen érzéssel fordította el az arcát.

Jóval alacsonyabb volt ennél a tülökorru, fekete cigányembernél, de tudta, hogy abszolút
hatalma van rajta a nagy szürke szoneinek, aranyos hullámú, sötétbarna hajának, a szemöldö-
kéig vágott dús frufrujának.

Balázs csak nézte, nézte a sötét homályú szobában a feleségét. Az utolsó sugarak aranyos
gyíkokat loptak ebbe a sötét hajrengetegbe. Szerette volna felkapni, s egy roppantással vele
együtt megszűnni ebben a szilaj pillanatban, de csak azt mondta neki lassan, nekikeseredetten.

- Mért bánt maga engem, Pólika?

- Mert megérdemli.

- Meg?... Mivel?

- A magaviseletével.
  - Hát hogy viselem én magam?
  - Illetlenül.
  - Illetlenül?
  - A legnagyobb mértékben.
  - Hm. Mivel?
  - Azzal, hogy itt muzsikáltat magának.
  - Hát, Pólíka, az illetlenség, ha én itthon muzsikáltatom magamat! Idehaza! A házamba. Ahol senki sem lát. Senki sem röhög rajtam. Ez illetlen dolog! Pólíka!
  - Nagyon természetesen.
  - Na hát az anyád...
  - Csak káromkodjon. Még ez hiányzik!
  - Ezer pardon, nem az anyád, az áldott lélek... hanem az a három aggszűz nénéd Bodonyba!... Tudod!
  - Mi baja velük?... Nem rossz. Még azokat kezdi ki.
  - Azok nevelték beléd ezt a kutya természetet!... De majd én kinevellek!
  - Csak tessék.
  - Hát... dalolsz velem egyet, Pólíka?
  - Szó sincs róla!
  - Egyet!...
  - Egyet sem!
  - Pólíka, csak egyet!
  - Nem!
  - Nem?
  - Nem!
- Balázs megtörölte a homlokát, s beleharapott vastag ajkába.
- Csak egy picit, Pólíka, csak egy kis kurtát...
  - Hagyjon békét!
  - Pólíka! Nézze, angyalom, én most részeg vagyok.
  - Azt látom.
  - Én ittam, Pólíka! Ittam!...
  - Elég kár.
  - Ha én iszok, én meg vagyok veszve, Pólíka! Én meg vagyok veszve! Én nem élhetek muzsikászó nélkül!... Ha én velem itt most nem dalol egyet!... De tiszta szívből!... De vígan, Pólíka... De ropogósan, az anyád piros... viga... nóját...
  - Szégyellje magát! Ha részeg, menjen a kocsmába!... Disznó!
- Balázs felmagasodott. Kinőtt.

- Kocsmába?... Azt mondod, Pólika?

Egy hosszú pillanatnyi szünet szakadt közékük.

- Danolsz, Pólika?

Az asszonyka villámló szemmel nézett vissza rá. Lesujtóan.

Balázs szinte felordított ezen a hajthatatlanságon. Aztán visszaszorította a gégejébe a hangját.

- Banda! - fuldoklón. - Előre. Indulj... Hát ha a kocsmába, kocsmába!

A cigányok ijedten somfordáltak kifelé.

Balázs még egy pillantást vetett a felesége felé, de az úgy állott a sötét szobában, mereven, keményen, mint egy szoborkő.

Az előszobában leakasztotta a nagy kocsibundát, legényesen a vállára vetette, s kilépett a tornácra.

Végignézett az udvarán.

- Isten áldjon, kis kastély... Vagy látlak többet, vagy se...

Éppen ekkor húzódott le az akácokon túl a nap. A szél erősebb lett, s a fáról zúzmarát rázott az ember arcába.

Egyik térdére a primást ültette, másakra a kontrást, s rá kellett nekik kezdeni a Rákóczi-indulót. Így szaladt ki velük a szán. Gergő hajtotta, a vén kocsisuk fia, a kis Gergő.

- Isten áldjon, kis feleségem - gondolta, s nem tudta, hogy az asszony ott áll nagy, könnyes szemeivel az ablakban, s szeretne utána sikoltani. De nem tette.

A szán elszaladt. A kis falun kiszaladtak az emberek, asszonyok a nótás szánra, de mikor kiértek a végtelen havas nyíri dombokon futó útra, Balázs lehiggadt. A hideg megszíjta egy kicsit, elmúlt a hősége. Hát persze, Pólikának igaza van... De ha már benne vagyunk, mi csináljunk...

Aj de jó volna most odahaza lenni. Összebújni az asszonykával, s megpletykálni ezt a mai napot... Mert jó nap volt... Szép pénzbe került ugyan, de volt is minden, fullásig, doszt.

Egyszerre észrevette magát.

- Hát, ti, a cigány jérum szabja ki a bőrötöket, az én ölembe akartok kocsikázni!... Mars!

A cigányok lekapták elgémberedett körmüket a hegedűről, klarinétről.

- Mars a szánamról. Menjetek a magatok lábán, hogy a medvék örűjjenek a sonkátoknak!

Mind lekergette őket a havas útra. Bögöstül, cimbalmostul.

- A gutának kell a muzsikátok, menjetek gyalog, amerre jólesik.

Ottfelejtette őket a domboldalban, a sopántó, vájákoló karavánt, s vele szaladt a szán, mint a nyúl.

- Az Arany Bárányba? - szólt hátra a suhanc, amint beértek a városba.

- A pokolba... Hajts csak a sógorékhoz... Hisz olyan fáradt vagyok, mint a kutya.

S hamiskásan mosolygott magában. Ha tudná Pólika... Sír az most... Pityereg... No, az nem árt az asszonyfélének... Nem hálnak abba... De legalább most megtanulja tisztelni az urát!

A szél a szemébe csapott, s jobban lehúzta az orrát is a nagy rókaprémbé.

FEKETE ÉJSZAKA TARKA KÉPEI

Kinn a kutyák félelmetesen vonítanak, biztosan farkas jár a falu körül az irtó hideg télen.

A fiatal asszonyka remegve húzza össze magát. Még mindig a nagy bundában ül a hűvös szobában, mert legalább a hálóból ki akarta egy kicsit szellőztetni a vad füstöt és az émelyítő borszagot, amely úgy teleitta az egész házat, mint valami kocsmát. De csak a hideg rohant be, a bűzök ittmaradtak, s most nem lehet kivárni, míg egy kicsit újra fölmelegszik a szoba.

Kell egy hét neki, míg elmúlik innen a rút tivornyának az emléke.

Zsuzsi jön be egy nagy öl fával. Csetlik-botlik, s ledobja a fát az öléből. A robaj úgy mennydörög a csendes éjszakában, hogy Pólika felijed, és az egész teste végigreszket.

- Mit csinálsz - nyögdécseli beteg hangon a sarokból, a nagy bundából, az öreg fotelből -, megőrjítesz, te állat.

Zsuzsi lábujjhegyre áll, úgy guggol le a tűz elé, és fújja, rakja, piszkálja a nagy cserépkályhában a tüzet.

Lassan kis könnyecske szivárog ki a Pólika hosszú szempillája alatt.

Ilyen asszonyt itthagyni! Egy ilyen asszonnyal így bánni!

Hányan voltak itt most is fiatalasszonyok, melyik versenyezhet övele szépségben? A Stanci púpos. Klári kendőzi magát, mert szeplős. És oly közönségesek.

Nagy szemeit elbágyadva meresztette el, s azt mondta magában:

- Igaza van Zsani néninek... Tönkre fog menni ez a gazember, és engem is tönkretesz... Ez a céció most, ez maga mennyit elvitt. Ki tudná azt. Csak úgy hordták a bort felfelé a pincéből vederrel, mintha víz volna. És ez az örült meg, mintha abba telt volna öröme, hogy minden hadd pusztuljon, úgy tömte az embereket étellel, itallal... Még a szájtató parasztnak is hordóval adta a bort meg az ételmaradékokat, pedig olyan jól fel lehetett volna még azokat használni. Ki vette volna azt észre, hogy az esti csirkedarabokat reggel is feltálalják... De nem, ez csak pusztítani akart. Azok a bűdös parasztnak meg faltak, csak úgy zabáltak... Persze, jól esett nekik, mert otthon éhen vesznek ebben a nagy télben, egyebet nem tudnak a rossz bendőjükbe tömni, csak rántottlevest meg korpaciberét meg puliszkát... De itt jó volt rágni a sonkacsontot. Még most is felforr a vére, mikor kiment, ott ültek a parasztnak, és az ura a sonkadarabokat mind odaszórta nekik, mint a kutyáknak:

- Nesztek. Lakjatok jól eccer életetekbe.

Azért nem szégyenítette meg az urát...

És az így bánik el övele...

A szívére futott a bánat, s a szemét is betakarta a nagy prémbe.

Zsuzsi becsapta a kályha ajtaját, s a fát nagy robajjal felrúgta.

Pólika felijedt.

- Hát te még mindig azzal piszmogsz. Te állat... Te... Na, hát tőled is lehet valamit kivárni... Az már igaz... Aki terád számít...

Zsuzsi nem felelt, csak felállott a térdéről, leverte magáról a port, és duzmaszkodva ki akart menni.

- Maradj... Hová még... Itt akarsz hagyni magamba... Mikor tudod, hogy félek magamba...

Nyűglődve, gyerekes jajgatással, püsszegéssel mondta:

- Hozzál be éccakára elég fát. Két darabot hozz be. Azok már alusznak odakinn?

- Igen.

- A szemtelenek. Aludni tudnak. Ilyen házban elaludni... Az én szegény anyámnál nem aludtak volna. Ha két hétig tart is a lakodalom, ott addig el nem aludt senki, míg az egész házat fel nem sikálták, ki nem meszelték, úgy ki nem takarították, mint a paradicsom... De ezek itt alusznak nekem. Nyomorult világot élünk... Mindent be tudnak nyelni, mint a gólyák, de dolgozni, azt nem. No, mit állasz? Hát mér nem mécc már fáért?

- Nincs több a konyhába.

- Mii?

- Nincs több fa.

- Hát?

- Vágva nincs - pusmogta a nyakából durcásan Zsuzsi.

- Nahát ilyet még nem hallottam. Hát én itt reggelig meg fogok fagyni?... Takarodj rögtön, mondd meg annak a vénnek, hogy fát vágjon. Nekem itt fa legyen... Szép is volna - és felállott s kiegyenesedett a nagy bundában. - Én itt ebben a farkasordítóban fogok nektek éjszakázni. Nektek meg annak a bitang gazdátoknak!

Ledobta magáról a nagy bundát a székre, mert már nagyon is meleg volt a szobában.

Zsuzsi felhúzta az ajkait, a szemöldökét összevonta, és a mutatójával mérgesen súrolta meg az orrát.

- Ni, hogy néz ez a gyilkos!... - kiáltott rá a fiatalasszonyka. - Így kell énrám nézni?... Nem szégyelled magad!... Az én anyámra nézett volna így valaki, szegényre, azóta úgy vágott volna pofon, hogy lerepült von a fejed a válladról. Lódulj, dolgozdra, mondd meg annak a vén lomhának, hogy rögtön fát vágjon. Én nem fogok éjszakázni fa nélkül... Te meg itt legyél egy perc alatt...

Zsuzsi kiment, s Pólika kifújta a haragja végét, azzal az arcára szorította az egyik tenyerét, és a sarokba állott a kályha mellé, s árván és bánatosan elkezdett sírni.

- Három napig dolgozom, mint a ló, ellátok hatvan embert, éjjel-nappal talpon, és ahelyett, hogy csókolná a lábam nyomát... az a nyomorult... Már ez is azt kezdi, amit az apám... De az is lesz a vége... Megérem én még éppen úgy, mint az édesanyám, hogy koldusbotra jut az a gazember, majd lesz ebből is megyei díjnak az iktatóba, nem soká fogja dobálni így a sonkákat a bűdös parasztnak...

Megmozdult, s égő tüzes ajkait rágtá. Valami elszánt düh töltötte el, s nagy bosszúérzettel gondolt a férfiakra, úgy általában, s olyanformán érezte, hogy minden férfinak koldussá kell lenni, hogy az asszonyok igazi elégtételt kapjanak már egyszer a sorstól, hogy annyi ideig rab-szolgátságban tartották őket a férfiak.

- Pedig háromszáz hold meg ez a rongyos kis viskó nem olyan nagy dolog, hogy háromnapos Balázs-napokat lehessen tartani benne! Hatvan vendéggel...

Elmeredt a szeme, s hosszan elnézte a szemközti falon a tűz világának szelíd vibrálását.

- Nem, én ezt nem bírom ki, nem bírom ki - kiáltotta, s felállott, átment a másik szobába.

Csak úgy, ahogy volt, a kis háziruhájában, pedig odaát nyitva volt egy ablak, amelyiket valahogy ki lehetett nyitni, s olyan hideg volt, hogy megfagyott a lélegzet.

Gondosan bezárta.

Akkor eszébe jutott, hogy hiszen ő abból a szándékból jött ide éppen, hogy... Tudja isten miért... csak jó volna meghalni...

Ha reggelre ki volna terítve... Hogy hadd mennének az uráért, aki akkor is ott táncol majd az Arany Bárányban...

Sírni szeretett volna, de a hidegben nem volt kedve. Fázott. Összeborzongott, s mintha éles tűkkel szurkálták volna az egész testét.

Csakazértis ottmaradt.

Meg fog halni. Csak azért is meg fog halni. Legalább sírkövet állít majd az a nyomorult. Most még állít. De ha majd kicsit megvénülnek, ha majd megráncosodik az arca, elhervad a szeme, megfonnyad a szíve, megunják egymást, akkor még tán egy karót sem fog valaha a fejéhez dugni... Most kell meghalni... Az élet virágjában... Milyen szépen mondja a költő: az élet virágjában...

Ott állott a szoba közepén, s egyre jobban fázott.

Majd meg fogják mondani annak a nyomorultnak, hogy hol fagyott meg... Hogy itt volt a szobában egy óra hosszáig, két óra hosszáig, reggelig... És reggel halva találták... Míg ő a cigányokat a térdére ültette...

Hirtelen iszonyú harag fogta el.

Nem, nem, nem! Ilyen nyomorultul nem fog meghalni. Csak így kitérni az útjából, hogy ő elvegyen egy másikat, akárkit, mert ennek a gazembernek az mindegy, egészen mindegy ennek, hogy ki a felesége... Csak olyan jó bolondot nem kap többet, mint amilyen ő... Nem hát!... Ki ítélte őt halálra!... Egy ilyen pernahajder miatt haljon ő meg!...

- Majd én megmutatom, hogy nem leszek senkinek a rabszolgája! Majd én megtruccolom, hogy a lábam előtt fog még könyörögni. Majd bolond leszek itt megfagyni neki. Ohó.

S egy pillanat múlva már benyitott a kis hálósobába.

Ahogy a melegbe lépett, elkezdett reszketni, végig-végig didergett, s úgy reszketett, hogy azt hitte, mindjárt vége.

Rá akart kiáltani a lányra, aki a legnagyobb fesztelenséggel csinálta magának a vackot a sarokban, s mint egy szobai kutya, csak beleheveredett. S egy pillanat alatt magára rántotta a piros paplanát.

- Hát te!... - de nem mondta tovább, mert az ajka úgy remegett, hogy nem bírt elég erélyes hangot adni...

- Gergő nem akart felkelni - pusmogta a lány. - Oszmán a konyhába még volt egy kicsi fa, hát azt behoztam!

- Ki beszél itt fáról? Hát nem mondtam, hogy megy a városba!

Zsuzsinak egészen kiment az álom a szeméből.

- A városba?

- Nyergeljen lovat. Megy a városba. Ha akar, vihet magával puskát is. Megy az úrhoz.

Zsuzsi úgy felugrott, mint egy nyúl a bokorból, s szaladt ki.

Pólka asszony pedig összeráncolta a szemét, s a sublódhoz ment.

Kihúzta a fiókot s tintát, pennát s egy csomó papírt kotort elő.

Egy árkusnak leszakította ügyesen az egyik felét, azt megint kettéhajtotta, s úgy repesztette szét, s az egyik darabra ezt írta:

Ha rögtön haza nem jössz, reggel elköltözöm...

El kellett gondolkozni, mit írjon ide, hogy kihez.

Hiszen csak a szegény mama élne... De kihez?... Erzsi nényéhez?... Nem. Azok előtt nem szégyeníti meg magát, hogy nevéssenek rajta... Sorra eljárta az eszét, de senkit sem tudott kiválasztani, akihez kedve lett volna menni... Hirtelen eszébe jutottak az öreg nénik, a három özvegyecske Bodonyban, akikkel az ura szokta szekírozni. Igen, éppen ma is szemére vetette, csak tudná, hogy mit mondott róluk...

Avval gyorsan odafirkantotta furesa kis kusza betűivel, amelyek folyékonyak, frissek, de mégis oly gyámoltalanok, hogy:

...a nénikhez, Bodonyba!

Majdnem aláírta, már ott volt a tollában a megszokott szó, hogy: *Csókol szerető feleséged, Pólka.*

Összehajtogatta a levelet, hosszában keskeny fidibusszá, s aztán két oldalról benyomogatta, hogy olyan lett, mint valami dugóhúzó.

Akkor türelmetlenkedni kezdett, volt rá ideje, mire a vén kocsis bejött.

- Mér nem gondoskodik fáról? - támadt rá először is.

- Az isten győzi ezeket a gyalázatosakat - mondta Gergő a lányra kancsalítva mérgesen.

- Az már igaz - mondta a fiatalasszony -, csak úgy tömik azt a sparherdet, akár kell, akár se. Hát elmegy a városba, Gergő?

- Hogyne mennék, ha a tekintetes asszony parancsolja.

- Nahát menjen... Nem lesz nehéz meglegelni az urat... Ahol nagy muzsikaszót hall, ott meglegeli...

Adja oda neki ezt a levelet.

- Eztet?

- De el ne vesztíse!

- Majd idedugom e, a csizmaszárba, innen nem vész ki.

Aztán hozzátette:

- Hát majd a sárgán megyek, annak a rossz kincstárinak pókos a lába, akkor is mondtam a tekintetes úrnak, hogy ne vegye meg, de nem hallgat az okos szóra, csak a maga bolond feje után megy... mán engedelmet...

- No csak menjen - sóhajtott a fiatalasszony -, osztán mondja meg neki, de okosan, hogy... különben ne mondjon semmit...

Hanem nem tudott aludni. Zsuzsi egy perc múlva már úgy szuszogott, mint egy alvó zsák, de ő magára vette a nagy bundáját, s most úgy ment át a másik szobába, az ablakhoz. Nézte, hogy léptet ki Gergő a sárgán a havas nagy kapun, a sűrű hóesésben...

Fázott a lelke legbeljében, mi lesz?

Gergő, mikor látta, hogy az Arany Bányában sötét minden ablak, nem sokat zörgetett rajta, hanem ment egyenesen a Szombathy-házhoz. Itt szállott meg, ahogy szokott Balázs, a sógoránál.

Ott is volt csakugyan, s mélyen s nyugodtan aludt.

Álmosan olvasta el a levelet.

Gondolkodott.

Aztán kidörzsölte a bánatot a szeméből, s nagy, ordinaré betűivel odafirkantott valamit a felesége parányi kis gömbölyű betűcskéi alá:

Nem élhetek muzsikaszó nélkül!

Csendesen mosolygott, eltartotta magától a papírt, megnézte, akkor nagyot, harsogót kacagott.

- Hű, micsoda egy gyerek vagyok én, Gergő! Az anyád piros viganóját, amilyen egy mokány gyerek vagyok én!

Hanyatt vetette magát a fehér párnák közt, s morfondált.

- Hű, az istenit neki, micsoda egy címeres hecc lesz ebből... Mégis kár volt azt a malacbandát elereszteni. No, majd kerítetek holnap mást.

Avval félrefitult a feje, s már aludt is.

ÁRKON-BOKRON SZALAD A SZÁN

Pólika még egyszer körülnézett a málháin, minden össze van-e szedve, ami az övé, ami elvinni való.

Az öreg Borcsa pisszegve szipogatta a könnyeit, s nedves öreg szemeivel minden mozdulatát utánanézte fiatal asszonykájának.

Pólika megtörülte kis, hegyes orrocskáját, amely vörös cimpájú volt a bánattól, s így szólt:

- Azér mindenre vigyázzon, Borcsa.

- Igenis, tekintetes asszony.

- Hogy baj ne legyen.

- Igen, aranyom.

- Zsuzsit magammal viszem, de maga ittmaradjon, Borcsa, a malacokra vigyázni kell.

- Igenis, tekintetes asszony, úgy vigyázok rájuk, mint a két szememre.

- A tyúkoknak enni adni, a kendermagost tartsa csak bent a konyhában, akkor nem hagyja el a tojást.

- Igenis, drága gyémántom.

- Meg a tekintetes úrra is maga tud legjobban ügyelni.
- Igenis, angyalom.
- Ha teát kér, négy kockacukrot tegyen bele, úgy szereti... a gazember.
- Igenis, édes violám.

Pólika az ablakhoz ment. Kinézett rajta, s hagyta, hogy a könnyei lecsurogjanak a meleg, puha arcán. Nagyokat hunyorított, de a könnyek csak annál bővebben buzogtak.

- Fognak már?
- Már fognak, igenis; a szánkóba fognak.

Újra hallgattak.

- Tekintetes asszony! - törlézkedett közelebb Pólikához a vénasszony.
- Mi kell, Borcsa?
- Drága aranyom.
- No.
- Ó, minek mán ez a nagy akarat. Böllönködés volt az egész a tekintetes úrtól.

Pólika kissé meglankadva sóhajtotta.

- Mi az a *böllönködés*, Borcsa?
- Hát egy kicsit ingerkedik, hogy kelletősebb legyen.
- Felesleges fáradság volt, elég *kelletős* volt ő nekem így is.
- Tudom, angyalom, de ő is jó vót: pedig hát a jó ember hóna alól ugrik ki a kövér menyecske!
- No bizony sokat híztam nála. Olyan vagyok, csupa csont és bőr. Bezzeg én kihizlaltam ötöt kövérré.
- Hát annál inkább: kövér emberben ritkán látsz ostobát.
- Vége ennek, Borcsa... Levelet írt nekem...
- Levelet! Ó, Jézusom, az baj, az más!
- Ha tudná, mit írt benne!
- A más, tekintetes asszony. A más. Akkor menni kell. Aj, uramisten, levelet!... No hát akkor egy szót se szóltam... Ha levelet... Az én Matyi öcsém is, a szegény, levelet kapott eccer: má másnap a vármegye tömlöcébe vót.

Pólika minden bánata mellett elnevette magát. Csengős-bongós szánkó siklott elő a tornác elibe. Gergely leszállott róla, nyalkán volt felöltözve, a fekete darutollas kalap volt a fején meg a zsinóros bekecse. Azonfelül volt kikészítve a piros nyakú fekete gubája az ülésre.

Kalaplevéve jött be.

- Hát, tekintetes asszony, ezeket rakjuk fel, e?
- Ezeket.
- No, Zsuzsi, csípd csak meg.

A lány már szintén fel volt öltözve, minden ruhája rajta volt, hogy meg ne fagyjon az úton. Az udvaron mezítláb szaladgál, de hogy útra készül, harminc szoknyát meg öt réklit vesz magára, s azonfelül kiskendővel, nagykendővel úgy bebugyolálta magát az orra hegyéig, hogy most aztán nem fagyna meg Brassóig sem, nem Bodonyig, ezen a négyórás, könnyű úton!

Végre ez is megvolt.

Borcsa betakargatta, becsomagolta az asszonyát, és sűrű könnyhullatások közt csókolt neki kezét százszor, míg végre Pólika is úgy elérzékenyedett, hogy a nyakába borult a vénasszonynak, s megcsókola a fogatlan, ráncos, puha, tapadó száját, amitől egész nedves lett az ajka, úgy kellett letörölgetni.

- Osztán maguk csak fűtsenek, Borcsa. Ne kíméljék a fát, csak fűtsenek, hogyha hazajön a tekintetes úr... biztosan olyan részegen, mint a disznó... hát azért csak meg ne fázzon a házba... Mert hidegek ám ezek a falak. Nincs rosszabb a vályogfalnál, ha egyszer belevette magát a hideg, azt nem könnyen lehet kifűteni.

- Igenis, rubintom.

- Osztán az inget ne vasalja neki keményre, mert kidörzsöli a nyakát, Borcsa...

- Igenis, édes angyalom.

- Osztán mondja meg neki, hogy én... én nem jövök ám többet vissza... Különben ne mondjon neki semmit... a gazembernek!

A lovak toporzékoltak, s kiugrottak, elrántották a szánt. Aztán vitték ki a kapun, a nagy kőoszlopos kapun, ki a havas úton, mint az álomban.

Borcsa ott állott, s utánuk bámult, még mikor nem látta is már őket, az ócska fekete köténye alá dugta a kezét, és csak állott, állott s állott, s kiapadt szemeivel bámult, bámészkodott, s csóválta, bólogatta a sovány nyakán a kis madárfejet.

Aztán intett a bámészkodó béresgyerekeknek, behívta a házba, s a tékából darab cukrot adott nekik.

Pólika azonban ezt már nem látta. Már ő túl volt a falun is, ahol az emberek kiszaladtak a kapuba, az asszonyok, lányok, s mindjárt tudták, mit jelent a nagy felkészülés, a ládák a szánulésen, amelyeknek a tetején úgy ült Gergő, mint egy barikádon.

A szelíd hajlású dombokon úgy siklott a szán, mint az álom.

A nap csillogva, fényesen ragyogott, szikrázott a hómezőn, úgyhogy elvette az embernek a szemevilágát. A csípős kis szél belevágott az arcba, és pirosra csípte az arcélet. Olyan jó érzés lett volna, ha olyan rossz érzés nem lett von itt ülni az eltávozó szánon.

A nénik is mindig tisztábban jutottak eszébe, s már szinte félt tőlük, hogy fogják őt fogadni.

Mikor iskolába járt, a vakációkat rendszeren náluk töltötte, s nem felejtette el a szigorú fegyelmet, a pedáns házirendet, amitől úgy borsózott a háta. A sok imádkozást, a csendes beszédeket és az erkölcsös frizurákat, amiket rögtön meg kellett csinálni, ahogy megérkezett, s nagyon savanyú volt az arca. Nem lesz olcsó ez a kis truccolás. Mert hiszen az bizonyos, hogy holnap már ott lesz érte az a gazember... De nem kapja meg olcsón a bocsánatot.

Ebben a percben Zsuzsi a háta mögül, mert ott ült a szán hátában, de előre fordult, mert látni akarta az utat, hogy nem borulnak-e fel valahol, megszólalt suttogva:

- Tekintetes asszony, egy szánka jön szemben.

Kis idő múlva újra szólott.

- Két fekete lúval.

Pólika nem akart kíváncsiskodni, bánja is ő, az ő nagy bánatában.

- Hű, de sokan vannak rajta! - kiáltott Zsuzsi, aki egészen elfeledkezett a hidegről, s felállott a szán talpára, úgy nézett előre nagy szemekkel.

- Egész banda! - kiáltotta.

S már akkor meg is hallották messziről a bandaszót.

- Jesszus - sikoltott Pólika -, az uram!

Gergely is hátrafordult, azt hitte, neki szól a sikoltás.

- Gergely, meg ne álljon! Csak hajtson el mellette. Sebesen. Az Isten szerelméért, meg ne álljon, Gergely!

- Tessen csak idebizni - mondta a vén kocsis, és megsuhogtatta az ostorát.

De már ekkor a másik szánkában is nagyon kezdtek érdeklődni irántuk, s ahogy egészen közel értek, hirtelen keresztbe fordult a szán előttük.

Gergely alig tudta megállítani a lovait, hogy bele ne rohanjanak a másik szánkóba.

Pólika úgy reszketett a haragtól és idegességtől, hogy a foga is vacogott.

Balázs egy perc múlva vidáman, nevető arccal állott előtte.

- Fel tetszett pakolni, szépasszony! - kiáltotta harsogva.

Pólika nem szólt, csak összeszorította piros kis száját, s villogó szemmel mérte végig az urát.

De Balázs nem akarta komolyra venni a dolgot.

- Szépasszony, pénzt vagy életet.

Pólika a legsúlytöbb pillantásaival védekezik, de Balázs annyira benne van a jókedvben, hogy nem bír magával. Nem lát semmit, nem hall semmit, csak kacag a szeme közé a feleségének.

- Bakonyi zsivány vagyok, nyíri bicskás: hát egy csókért szabad az út!...

- De menjen.

- Nem én.

- Gyűlölöm önt.

Balázs nagyot kacag. Fehér fogai villognak vastag, bő vértől fekete, húsos ajkai közül, s a szeme úgy csillog, mint egy gyereké.

- Gyűlölj, csak csókolj meg.

- Szégyellje magát! Komisz paraszt!

- Paraszt!?

- Komisz paraszt!

Balázs hátralépett, és Stellungba vágta magát.

- Paraszt!... Annye a zis-tállóját valahun egy asszony termett!... Paraszt?!... Azt már nem... Ezt nem nyelem le... Szabad az út, naccsád!... Félre az útból, hé!...

A fiatal Gergő a két feketét a nagy parasztszánnal kifaroltatta az útról, hogy szabaddá tegye.

Pólika gögösen, ridegen ült, s a fejét elfordította, még azt az ennivaló kis gömbölyű állat is főszege haragosan, konokul.

- Hát szabad az út, naccsád! - kiabált már megint röhögösen Balázs. - Majd megmutatom, hogy milyen gavallér egy nyíri bicskás. Bandaszóval fogom kísélni, amerre megy, ahová lép...

- Nyomorult.

- Az.

- Arcátlan.

- Van szerencsém.

- Utálatos.

- Le vagyok madzagolva!

- Hajts! - kiáltotta Pólika a vén Gergőnek.

Gergő úgy tett, mintha a gyeplőkkel sok baja lenne, s odasunyított a gazdájára engedelemért.

- Nem hallotta kend, mit parancsolt az Őnagysága? - rivallt rá Balázs a vén gonoszra.

Erre ez megfogta a gyeplőszárat. A két szürke táncolt, toporzékolt, aztán kirúgott, s elröpítette a könnyű szánat, mint a szél.

Balázs felpattant a másikra a cigányok közé, azok tust húztak, s egy perc múlva ott rohant a két szán árkon-bokron, hegyen-völgyön, le a nyíri dombokon, fel a nyíri kaptatóknak.

Gergő úgy intézte, hogy minden buzgóságuk mellett se maradhasson el messze a másik szán, a muzsika cincogása ott játszott az ellenkező szélen át is a fülükbe.

Áthaladtak az első falun, Bényen.

Pólika bebújt a bundájába, a kis prémsapkáját is, amely olyan helyesen ült a feje tetején, behúzta a felhajtott nagy gallérjába, hogy senki se ismerje meg, és nevetett, kuncogott magában; az első csatát úgyis megnyerte! Ellenben Balázs szétvetett bundával, legényesen ült a szánon, hogy mindenki megismerje. Ha virtus, legyen virtus! És mérges volt, csak úgy tüzelt az arca. Kezdte nem szeretni a dolgot, hova indul ez!

Gergő, a rosszcsont, úgy bevárta a másik szánat, hogy vak volt, aki nem látta, hogy összetartoznak.

Aztán tovább szaladtak, újra a mezőkön repültek az éles, egészséges, könnyű szélben.

Zsuzsi egyre suttogott. Most nem leste a bökkenőket, ahol a felfordulás fenyegette a szánat, pedig de félt attól, hanem a hátulsó szán után kémlelt, s egyre suttogott az asszonyának:

- De e nem az a banda, aki nálunk vót! - fecsegte hátra.

- Persze - gondolta Pólika -, friss bandát kellett szereznie. A régi már nem bírta a munkát.

- Ó beh urasok, még pincs is van a fejükön... A primásuk olyan, mint egy cinegebogár... A tekintetes úr úgy ül, mint egy kisisten...

- Fogd be már a szád, nem akarom hallani.

De Zsuzsi egy kis hallgatás után újra csak nem állotta meg, hogy tapasztalatain túl ne adjon.

- De hogy néz ám! Idenéz... Fészkelődik, jobban szeretne itt ülni...

- Fogd be már a szád - s elnevette magát Pólíka. Maga is szeretett volna hátralesni, de nem mert.

- Sokan vannak... Oszt a cigány mind bűdös... Bizonyisten olyan szaguk van, mind a girinynek... Nem lehet jó köztük ülni... De hogy meg nem fagy az ujjuk...

- Ugyan ne kárálj már annyit... - nevetgélt Pólíka, s meg volt vidámodva. A szíve is kacagott. Úgy tetszett neki, mintha medvét cipelne maga után, csörgő láncon.

KIKÉRT HALT MEG AZ ÚR JÉZUS KRISZTUS?

A másik faluba értek, Szemcére. Már itt ő is leszámolt a világgal, istenem, hiszen ha megismerik, megismerik. Legalább ne pletykáljanak róluk. Lehajtotta a nagy gallérját, s egyenesen, mosolyogva nézett a világba. Körül a falun. A parasztok, akik felbámultak rája, azt hitték, hogy az urak farsangolnak. A Püspöki-ház tornácán kinn állott Bertuska, s összezsapta a kezét, mikor felintett neki.

Pólíka megrázta a kezecskéjét, s csillogó fehér fogakkal kacagott fel rá.

Aztán tovább ment a szánkó.

- De a tekintetes úr!... pusmogta Zsuzsi. Hogy begombolta a bundát... Milyen szomorúan áll a szája...

Pólíka nevetett. Hát most már kezdi érezni a drágalátos, hogy mit csinált? Akkor jó. Meg volt elégedve magával.

Már Bodony alatt voltak.

- Gergő, csak most hajtson!... Ha megelőzzük őket. Tudja, behajtatunk a nénikhez, a Semsey nagyságáékhoz; mire azok utolérnek, már a kapunak is be kell zárva lenni!

- Ne tesszen félni, tekintetes asszony!

S Gergő csakugyan becsületes fickó volt. Nekieresztette a lovakat, s egyszerre elhagyták a másik megterhelt szánt.

Mire azok a Semsey nagyságáék kapujához értek, már ők be is tették a kapuszárnyat maguk után.

Már akkor Pólíka a tornácon volt.

- Ach a Póli - rohant ki a három öreg nénike, s ölbe kapták a rohanó, menekülő menyecskét!

- Nényi!

- Ach te lány!

- Jaj, nénikém, drágám. Végem!

- Ach!

- Otthagytam az uramat!

- Ach!

- És üldöz a gazember!

- Ach!

- Mentsenek meg tőle!

- Ach!

A három öreg néni összecsapta a kezét, s tanácstalanul nézett össze.

- No de hát ez borzasztó! - mondta a legöregebbikük, a Mina kisasszony, s fekete keretű pápaszemét feltolta a homlokára, hogy jobban meglássa a kishúgát.

- Ach és képzem, hogy megéheztél az úton - mondta a Pepi néni, s fehér kötényét a szeméhez emelte, hogy megtörölje a könnyeitől.

De a harmadik, a Zsani néni, aki az egész családnak a feje volt, szigorúan vizsgálgatta a kis Pólika arcát.

- Nézz rám! - mondta szigorúan.

Pólika felemelte ártatlan, nagy, csodálkozó szemeit, s kis égően piros ajkait szinte nyitva felejtette, ahogy ránézett a szigorú nénére.

- Te is hibás vagy! - emelte fel az ujját a szigorú Zsani néni.

Ebben a percben már itt volt a Balázs szánkója, s a kapu előtt nagy muzsikaszóval állott meg.

- Itt az uram! - pityergett Pólika.

- Ach, a gazember, még muzsikaszóval - mondta Pepi néni.

- De ő is hibás! - jelentette ki Zsani néni csalhatatlanul.

Aztán így szólt:

- Most jöjj be. Majd ki fogunk hallgatni benneteket.

Pólika lehajtotta a fejét, s mint egy bűnös ment előre, a három öreg néni úgy kísérte be, mint a véstörvényszék három bírása.

Balázs leugrott a szánról, s fesztelenül ment fel a négy lépcsőn a verandára, de a bandáját kinn hagyta. Azt előre tudta, hogy arra bent nincs szükség.

Megállott a verandán.

Aggodalmas tisztaság volt itt. Egy szem por, egy hópihe nem volt sehol. Tisztára, fényesre mosva, síkálva, festve minden. A fehér festésű oszlopok ragyognak, a vörös téglaburkolat még vörösebbre festve. A falak frissen meszelve, pedig ilyenkor, télen, az egész világon mindenütt piszok van, sár, mocsok, és fakó a ház kívül, kopott, mint a vén koldus.

Balázs nagyokat toppantgatott, és nevetett hozzá. Tudta, hogy azzal csalja ki leghamarabb az öregasszonyokat, ha itt veri le a sarat a lábáról a fehérre súrolt küszöbön. És tiszta volt ugyan a csizmája, ma még sarat se látott, de úgy csinálta, mintha borzasztó nagy sarat verne és súrolna le a csizmája talpáról s az oldaláról, amit odakoszpított az ajtófélfához.

Csakugyan nyílt is az ajtó egy perc múlva.

Pepi néni bújt ki rajta ijedten és haragos arccal, az első pillantása mindjárt a Balázs nagy csizmájának szólt, de Balázs rém komolyan nézett egyszerre, mint aki ártatlanabb a ma született báránynál.

- Kezét csókolom, kedves Pepi nénikém - mondta nagyot bókolva, szíves, emberséges hangon.

- No - mondta Pepi néni, de nem folytatta, mert látta, hogy a Balázs csizmái tiszták, s rögtön tudta, hogy az imposztor már megint tréfáz. - Isten hozta - mondta kis szapora szóval, s elfor-

dította a fejét, lenézett félre a földre, mint aki valamit keres. Restellte, hogy ilyen idegenül fogadja ezt a pernahajdert, nem is tegezi, viszont nem volt benne biztos, hogy még ezt az isten hoztát is nem fogja-e sokallni Zsani, ha meghallja. Szertartásosan simította le a kötényét, ami fehér volt, olyan fehér, hogy már szinte fehér sem volt a sok mosástól.

- Hát hogy van, kedves Pepi néném? - kérdezte Balázs ártatlanul, s nagy cigányszemeit rávetette alamuszi fekete arcából, mint valami szívesen látott, alig várt vendég.

- Ach - rántotta meg keskeny kis vállát a néni, mint akinek nincs semmi kedve a tréfához. - Tessék erre sétálni - s jobbra mutatott, a folyosón végig, s a két kezét hátradugta, mintha tán nem is venné észre a Balázs két nagy pracliját, amit az orra elé tartott.

Balázs kuncogva felröhögött, de a Pepi néni intésére a szájára kapta a kezét, s elfojtotta a kacagását, mint a kisdíák, hogy ne hallják odabent a szigorú öregek.

Pepi néni előrement, s apró, kis, szapora lábain bekocogott hátra, egy fehér ajtóig, s ott benyitott.

- Ach, még kacagni - mondta az orra alól pusmogva, s fonnyadt, kis öreg kezével maga előtt kapkodott -, na!

- Hát hogyne, kedves jó Pepi néném - kiáltott fel Balázs -, mikor az ember bandaszóval jön vendégségbe, még ne is kacagjon!

- No, csak beszélj, bolond - fakadt ki Pepi néni.

- Miért, instállom, csak nincs beteg a háznál?

- Jó-jó, csak meghallja Zsani! - mondta Pepi néni, s hátrakancsalított a szoba túlsó oldalán levő ajtó felé.

- Isten ments - mondta kis nevetéssel Balázs -, de azért mán csak tessék ideadni a kezét, édes jó Pepi néném.

Pepi néni még kicsit habozott, aztán odahagyta a kezét, amit Balázs igen nagy tisztelettel csókolt meg, erre aztán nem teketóriázott tovább, hanem megcsókolta a száját is. Mert kis-öccse ez a gézengúz. Ez a Malvinka unokája. Pólika meg a Jozefináé... Hát iszen egyforma rokongyerekek.

- No, mit csináltunk már megint!... - mondta azért rendreutasítóan.

- Semmit, bizony isten, Pepi néni, semmit.

- Hiszen esküdni tudunk.

- Úri szavamra!...

- Na!... Sokat adok a te úri szavadra...

- De komolyan...

- No, csak tessék leülni - mondta Pepi néni, aki nem tudott leszokni az udvariasságáról - letenni azt a kabátot, meleg van itt... osztán megfázunk...

- Hát nem tetszik kivenni a házból?

- Na. Megérdemelnénk pedig...

- Drága jó Pepi néni! - kiáltotta Balázs, kitárta a két karját, s újra megragadta a Pepi néni szeplősre fonnyadt, kis barna kezeit.

- No, nem vagy éhes? - kérdezte Pepi néni, akit egészen zavarba hozott a dolog.

- Hát biz én még egy falatot sem ettem ma! - kiáltott Balázs, és fehér fogai úgy villogtak, mint a farkasé. Mind a harminckettő.

- No, majd hozok valamit - motyogta Pepi néni, és átnyitott a másik szobába, s a hidegből egy perc múlva szárazkolbászt és puha fehér kenyeret hozott.

- E kell nekem! - kiáltott Balázs, s Pepi néni egy öreg négysarkú üvegbutykost is elővett valahonnan, s jó, hosszú nyakú porcióssal öntött belőle Balázsnak.

- Isten éltesse az én édes nénémet, aki az én nagy bánatomban az én szerető szívemet így meggyógyítja! - mondta Balázs, és úgy felhajtotta az izmos kis üvegecskét, hogy egy pillanat múlva már újra odatarthatta üresen. - No még egyet, édes néném, ilyen nincs a világon sehol.

- No, még hogy itt berúgj nekem - mondta Pepi néni, s kis vonakodás után újra teleöntötte a poharat.

Balázs megnyalta az üveg száját, s leült falatozni.

- Ilyen kolbászt. Atyaisten, ilyen kolbászt! Meg kén aranyozni a kezét, aki ilyen kolbászt tud csinálni. Az egész Nyírségben nem lehet ilyen kolbászt enni!

Pepi néni kedvesen mosolygott. Kis öreg testében összeesve ült egy szék sarkán, mint aki egész életében ahhoz szokott, hogy sohasem ülhet le másképpen, csak így, ideiglenesen, egy pillanatra. Lila ajkait széthúzta, s mély, puha karikák biggyedtek a szája körül. Vastag, előre-nőtt orra tele volt apró pontokkal, de valami igen kedves, naiv báj volt hunyorgó öreg arcában, ahogy kis bogárszemei elvesztek a puhára táskásodott ráncokban.

- Na, na, jófélék vagytok, ismerünk. Csak hízelegni, mintha azzal jóvá volna téve valami...

- Becsület istenemre!

- No csak ne esküdözz!... - s az ajtó felé nézett ijedten.

- Bizony isten - mondta bocsánatkérően Balázs -, észre sem vettem, hogy esküdöztem.

- Csúfszájú... Hát ez mi már megint...

- Micsoda?

- Ezzel a...

- Mi?

- Mintha nem tudná... No, a feleséged...

- Ja! A feleségem!... Hát azt igazán nem tudom!

- Esküdözni, hazudozni: férfitempó... Ismerjük jól! Csak elő kellene venni a virgácsot, és megseprűzni!

- Jaj, drága, jó Pepi nénikém, tegye meg, az Isten is megáldja érte. Aj, de rám fér, Pepi néném. Csak a jó Isten tudja meg én, hogy rám fér. Komisz egy disznó fráter vagyok én, Pepi néném.

- No.

- Ágyúból kéne kilőni az ilyen gazembert, amilyen én vagyok.

- Ach.

- Mert átkozott rossz természetem van nekem, Pepi néném! Tetszik tudni, nem bírom, ha valaki ellenem mond. Azt nem bánom én, tetszik tudni, ha becsapnak, ha orromnál fogva vezetnek: de ha valaki kereken ellenem mond! Nahát akkor meg vagyok veszve! Ha a

feleségem énelőlem lassan elsikkasztja a poharakat, a bort, a pénzt, azt nem bánom: de ha azt mondja, hogy nem! Akkor én, kezit csókolom, olyat vágok az asztalra, a krisztusát, hogy minden pohár a plafonig ugrik!

S odavágott ököllel az asztalra, a nehéz, régi, tölgyfa asztalra. Pepi néni kimeredt szemmel nézte.

- Ne, bolond, ne.

- Ilyen egy fiú vagyok én, Pepi néném.

- Elég kár.

- Hát micsinájjak - mondta nevetve Balázs, s a szája tele volt étellel, csámcsogással -, eleget haragszok érte magamra.

Pepi néni nem látta a nevetést az arcán, csak a vallomásában levő érzést fogta fel jó kis szívével. Mindjárt vele érzett. Mert az ő gyenge kis lelke világéletében mindig a bajos és bánkódó emberekkel volt, azért is nincs neki egy falat kenyere sem, kétszeri özvegység után, azért él ő itt a testvére irgalmán, hogy örök ellenség legyen a húga házában, a szegények istápjá, a betegek táplálója, a boldogtalanok védelmezője.

- Nem kell olyan keménynek lenni - mondta biztatóan -, neked is lehet eszed.

- De ha nincs.

- Fiatal még az asszonyka is - magyarázta gyöngéden, jó szívvvel Pepi néni -, ő se tudja még, hogy kell az ilyet csinálni. Majd lassan ő is megokosodik.

- Meg! Az biztos, hogy meg!

- És te is meghiggadsz.

- Soha. Pepi néném, én soha!

- No, nem kell kétségbeesni - vigasztalta Pepi néni -, majd jönnek még a sorcsapások, majd megszűrik azok benned ezt a keménységet... Leszel még te puha is... Ne félj...

- Soha, Pepi néném. Magyar vagyok én ahhoz. Tudja, azt igen, azt el tudom hinni, hogy valaha koldusbotra jutok, de azt, hogy ezt az én kutya magyar természetemet levetkezzem: hogy valami puha tót vagy száraz okos sváb vagy cinemintyés oláh legyek: azt nem. És mindig fokossal fenyegetem az istent, Pepi néném...

- Ach, bolond, te csak igazi egy bolond vagy!

- Nem mondom én - szólalt Balázs -, belátom én, ha bolondot tettem: azt is tudom én, hogy kár vót megtenni, ha már megtettem. De hogy én visszaszíjjam vagy jóvátegyem! Hű, az istenit, inkább még beljebb megyek a sárba!... Kíszebb vónék én beledögleni, ha egy instálló szóba kerülne is a kiszabadulás, mint aztat a szót kimondani... Ej, ides jó Pepi néném, be sokszor elmondom, hogy az a jóra való Úrjézkrisztus is éppen miértünk halt meg, miértünk, nemes vérű magyar gyerekekér. Mer mink vagyunk azok, akiket akarattyuk ellen kell megváltani!... Mer teccik tudni, ha a Krisztus meghal érterem, én elfogadom az idvességet! El én... De hogy én magam váltsam meg magamat! Aztat nem veszi be a természetem...

- Igen, mind ilyen kutyák vagytok - mondta Pepi néni. - Mind az asszonytól kívánjátok el, hogy megfeszüljön értetek...

- Az a!... Mér lettek asszonyok!

- Osz tán mivel fizettek érte.

- Hát mivel!... Avval, hogy élünk... Avval, hogy elfelejtjük, ami történt... Lássá, Pepi néni. Az igaz, hogy most ebbe a kis kalamajkába, ami kettőnk közt vót, az igaz, hogy én vagyok a hibás. Mer én vótam a komisz kutya. Mert a feleségem jót akart, én rosszat akartam... Ő jól is viselte magát, én meg rosszul... Ő tisztességes, becsületes, jóra való asszony volt: én meg egy hencegő, komisz fráter... De azér, ides jó egy Pepi néném, ha az az asszony most ide begyünne, osztán a nyakamba ugrana, osztán megpofozna, megcibálná a fülem, osztán a szemembe kacagna: de jókedvvel, de nem olyan fancsali pofával! Akkor én, Pepi néném, úgy vinném haza, olyan ölbe vinném haza! A két karomon vinném haza, Pepi néném, mint a mennyországbeli angyalt! Abbizony!

Ezzel egy jó falat kolbászt vágott be a szájába, s egy jó nagyot harapott hozzá az omlós bélű, puha kenyérből.

Pepi néni felhúzott szemöldökkel, elgondolkozva állott fel, alig volt magasabb, mikor felállott, mint mikor ült, s totyogva ment körül, tétován, az asztalnál, odatipegett hozzá, s a széles bikahátára tette hervadt, sziromforma, kis öreg barna kezét.

- Jaj, rosszcsontok, rosszcsontok...

Ebben a percben nyílt az ajtó. Egészen szélesre nyílt, s komolyan, méltóságosan jött be rajta Mina néni.

BORZALOM

A nagy, nehézkes mozdulatú, süket öreg néni méltóságosan állott meg az ajtóban.

Ahogy meglátta a kedélyesnek látszó jelenetet, fölemelte két kezét, és összetette.

Nagy, sárga, régi aranygyűrűk voltak az ujján, gyöngyös fekete főkötő a fején, s a ruhája is fekete üveggyöngyökkel volt díszítve, mert Mina néni hiú volt és olyan vénkisasszonyos.

- No de, Pepi! - kiáltott fel, s az egész széles arca, amely lefelé ereszkedett, mint a bulldogé, nagy megbotránkozást fejezett ki.

- No, mi a no! - mondta Pepi néni, s apró szemeivel szaporán pislogott.

Balázs háttal volt ennek az ajtónak, de egyszerre megfordult, és hatalmas nevetéssel kiáltott fel:

- Tyhű, de szép ma, Mina néném! Hű azt a ropogóját! Még ezt a szép brossot nem is láttam!

Mina néni szerfölött fel volt ugyan stimmelve, de ekkora kedvességnek nem tudott ellenállni. Szemérmeskedve mosolyodott el, mert kettős volt az öröme. Balázsnak olyan hangja volt, hogy még az ő süket füle is megértette némely szavát. S a nagy aranybrossa a régi apró gyémántokkal, amely a mellére volt tűzve, a legbecsesebb ékszere volt. Ebben a percben tette föl, ahogy Zsanitól átjött a közbenső hideg szobán, amelyben, a szekrények vannak, nem tudta megállani, hogy egy kicsit ki ne csípje magát, s a vállára vette a gyöngyös viklerjét, a nyakába a brossot, meg a tükörbe is belenézegetett egy kicsit. Feljebb emelte hát a kezét a brossig, amelyet egyik dédanyjuk viselt Mária Terézia előtt egy udvari bálon.

De nem engedte azért magát leudvaroltatni szerepének fontosságából. Úgy viselte rendületlenül komolyságát tovább, mint egy maszkot, s így szólt furcsa, fakó, pincevirágszerű, fáradt hangján:

- Tisztelt ecsémuram!

- De Mina néni! - rikkantott Balázs, és harsonásan kacagott - hát már nem emlékszik, hogy brudersaftot ittunk a csaholyi szüreten?

Mina néni kissé nehéz szókészségű volt. Nem tudott szegény replikázni, csak levegő után kapkodott, és keresztet vetegetett magára.

Pepi néni oldalba bökte Balázst.

- No csak ne bolondozz vele, mert megharagítod! A lesz.

- De igazán! Becsületúristenemre! - kiabált Balázs, és úgy kacagott, mintha vasat kalapáltak volna.

- Hát kezit csókolom, na! - mondta aztán, s titkosan hunyorítva, mint a bűntársától, kérdezte Mina nénit:

- Nagy baj van odabe?

Mina néni fölemelte a jobb kézfejét, csak így tudta a dolog komolyságát és veszedelmességét jelezni.

- Le fogják vágni a fejem? - kérdezte Balázs.

- Hán?

- Ugyan, ne bolondozz már, te félkótya, te - zsörtölődött Pepi néni idegesen.

- Tessék besétálni - szólott Mina néni.

- Rapportra! - kiáltott Balázs, s nevetett.

Jéghideg szobába léptek. Itt nem szokás fűteni, mert almák és befőttek voltak a régi szép intarziás szekrények tetején, s olyan jó penészes gyümölcsszag is terjedezett. A zöld ripsz-garnitúrán olyan sápadtan húzódtak meg a fehér csipkés behúzások, hogy az ember fázott, ha rájuk nézett.

Azzal beléptek a harmadik szobába.

Ez volt most a félelmes szoba. A nappali. Ebben a percben üres volt. Látszik, hogy mindenki e pillanatban ment el belőle. Székek, az asztalon, a varrón levő kis lomok egy percnyi várákozásban sem törtek még le. Itt áll a nagy fotel, amelynek mély süppedése mutatja, hogy ezt csak Mina néni ülheti ki ily becsülettel, ott a Zsani néni komoly, magas támlájú párnaszéke, az ablaknál, a varróasztalka mögött.

- Tessék itt várakozni - mondta Mina néni pukkerlivel, előkelően, és nehézkes simasággal a szemközti ajtóig ment. Amelyet be is zárt maga után.

Pepi néni idegesen topogott, a két vékony kis kezét tördelte, s mindenhez hozzányúlt, rendezgetett, aggodalmában, hogy valami nem szeretem dolog fog következni. Ilyenkor ő legjobban szeretett volna száz mérföldre lenni.

Balázs vidáman nézegetett körül. Fesztelenül vetette le magát egy öreg fotelbe, amelynek abban a pillanatban ki is törött a lába alatta.

- Jesszusom! - sápadt el Pepi néni, hogy zöld lett az egész arca.

Balázs felugrott a székből, még mielőtt végighemperedett volna a földön, s akkor nevette el magát:

- Hű az anyád piros viganóját...

Pepi néni leguggolt a szék mellé, s úgy simogatta meg, mintha élő csont volna, gyöngéden és ijedt részvétellel. Balázs maga is megijedt egy kicsit.

- Ilyen vén rongyokat őrizgetni - mohogott Pepi néni -, már csak mind tűzre való... Csak mind a padlásra dobni az egereknek...

Pepi néni egész életében zsörtölt mindenért, ami fös vénység vagy kicsinyesség, de persze neki nem volt beleszólása semmibe, hát csak ette a méreg, hogy ezek a gazdagok itt úgy kuporognak...

- Sebaj, Pepi néni - mondta Balázs -, egy szeget kell ide beereszteni, szék lesz még ebből, sose tessék búsulni.

Pepi néni sietett két karjába ölelni a törött széket, s falhoz állítani, hogy ne vegyék észre a bajt.

Ebben a percben nyílt az ajtó, s nagy ünnepélyesen belépett rajta Zsani néni. Utána Pólika, lesütött fővel, mint egy kis virágbimbó a vén kórók között, s a legvégén Mina néni, mint egy darabant.

Zsani néni előrelépett a varróasztalkájáig, egyenesen. Vékony ajkait egymásra szorította, egyik fehér, öreg kezét az asztalkára helyezte, puhán, gondosan, mint valami szent dolgot, a másikat lelógatta a csipkés fekete köténye alatt. Szürke, erős szemeivel merően nézett, s szép metszésű sasorra szigorúan meredt.

Balázs összeütötte a bokáját, s kifogástalan komolysággal hajlott meg.

Zsani néni odaadta a kezét, hogy megcsókolja, aztán kis kézlegyintéssel intett. Tessék várni.

Az asztalkán belül ment, leült szokott helyére, a magas támlájú székbe, amely olyan volt, mint a templomban a püspök széke, s intett mindenkinek, hogy foglaljanak helyet.

Mina néni mint egy óriási nagy, kövér gyöngytyúk billegett elegánsan foteljéig, s beleereszkedett. Pólika Zsani néni jobbán, Balázs pedig szemközt foglalt helyet. Pólika úgy nézett maga elé, mint egy drága, édes kis apáca, Balázs pedig mint egy medvebocs. Olyan komolyan, hogy bizisten röhöghetett volna rajta ő maga is.

Csak Pepi néni állott a fehér kötényével, s a két kezét hol bedugta, hol kivette a köténye zsebéből. Néha a kulcsaival csörömpölt, máskor az orrát fúvogatta. Kétségbeesetten izgatott volt.

- Fiam - szólalt meg Zsani néni -, a feleséged...

- Na hálistennek, ez legalább tegez! - gondolta Balázs megkönnyebbedve.

- A feleséged idemenekült hozzánk...

Balázs mint egy bárány, meresztette a nagy, fekete szemeit.

- Én az első percben azt mondtam neki, hogy eredj dolgozra! Nem adok helyet! Ha az uraddal összevesztél, békülj is meg vele a magad kenyerén! Az én házamban nem hálsz meg. Fordulj, eredj vissza!

- Hű! - mondta Balázs.

- Aztán - s Zsani néni szigorúan megállt -, aztán elmondta, mi történt... És én azt mondtam: az más!... Akkor itt maradhatsz!

- Nohát szerettem volna is látni, hogy az én feleségemnek Zsani néni még helyet sem ad!

Egy pillanatra csönd lett.

Pepi néni idegeskedett, mint a higany. Pólíka egy parányit lejjebb hajtotta a fejét.

- Bizony pedig nem adtam volna, ha azt tapasztalom, hogy ő a hibás... De azt tapasztalom, hogy nem ő... - Aztán nyomatékosan mondta: - A feleséged legalább azt mondja, hogy te vagy a hibás.

Csönd lett rá, Balázs odalopott egy félpillantást a feleségére. Pólíka egy árnyalattal még lejjebb sütötte az arcát, csak hófehér arcőre látszott, mintha imádkoznék.

- Mit felelsz erre?

- Mit! - mondta Balázs... - Kikérem magamnak, hogy akárki is kételkedjék az én feleségem szavában.

- Nahát pedig nagyon szomorú, ha az igaz! - mondta idegesen Zsani néni, és egy árnyalattal fakóbb lett a sápadt arca. - Mert akkor te egy nagy lump vagy, akinek csak abban telik kedve, ha a vagyont pocsékolja! Sonkát dobál a parasztoknak, a bort úgy önti, mint a vizet, odacsódit hatvan vendéget, és három napig dorbézol velük. Szép, fiam, szép a barátság, az emberség. De ismerjük már eléggé ezeket a nyíri tempókat. Nem tudom, mit hencegsz avval a kis birtokocskával. Úgyse fogsz a Kállayakkal versenyezni, se az Ibrányiakkal, nem tom mi értelme van az ilyen pukkadózásnak. Majd meglátod, hogy kimondják rád, mint Báji Samura, hogy: mentül koszmósabb, antul vakarósabb. Tudod. Ahelyett, hogy dicsérnének, lenéznek az ilyesmikért... Hogy ilyen kilátása van az embernek öregségére. A régiek is tudtak mulatni, elhiheted. De nem bolondul ám. Minden pohár bort, amit összekoccintottak, megbecsültek, nyaltak belőle és letették. Mert nem az volt a fő, hogy csak hadd fogyjon, hanem az, hogy mulassanak. Hiszen ha együtt van hatvan ember, és csak beszélnek, táncolnak, az már maga nagy mulatság. No de levágni egy fajüszőt... Ilyen bolondokat... Mikor már két nagy disznót, tizenegy malacot, három bornyút megzabáltak... Ah, hogy füljanak meg tőle... azok a bűdös parasztok...

Mégis röstellte nyíltan kimondani, hogy az uraknak kívánta ezt a jót. Csak a parasztokat szidhatja az ember szíve szerint.

- Bizony, aki a cigányokat a térdére ülteti, aki ahelyett, hogy ilyen három nap után a feleségét a tenyerén babusgatná, hogy így kitett magáért, még ostoba makacsságával keseríti, aki kocsmába tud menni, kártyázni, kockázni, tovább dorbézolni, ferbli, váltó, még talán a felségét is elkockázza... Ach!... Az olyan embernek csak útilaput a talpára...

Balázs lesütötte a fejét. Ebben a percben tört ki először rajta az a hirtelen jövő, lelankasztó, mindent semmibe vevő fáradtság... Sose szerette életében a prédikációt, mindig úgy hallgatta, mint a szél dúdolását, de most meg éppen úgy, mint valami kellemetlen álmot.

Pólíka egy másodpercnyi szünet után felzokogott.

Az öreg néni mind izgatottan izegtek-mozogtak.

Pepi néni csoszogott, Mina néni egyik kezét a másikba kulcsolta, azután a másikat az egyikbe. Még Zsani néni is ideges lett, és többször kinyitotta meg bezárta minden hang nélkül a száját.

- Ach, ilyen szívtelen lenni - mondta -, így elkéséríteni egy ilyen asszonykát... No, belátod, hogy haszontalan ember vagy?

Balázs fölvetette a nagy kosfejét, és azt mondta:

- Be.

Mindnyájan megkönnyebbedtek. Fellélegzettek. Hisz akkor még jó, ha semmi ellentmondás...

- Be én... Belátom! - mondta újra Balázs.

Zsani néni elővette a zsebkendőjét, és úgy meg volt hatva, hogy elkezdte belefúvogatni az orrát. Pepi néni egész őszintén törülgette a szemét. Pólika piros volt, mint a pipacs, és a világért föl nem emelte volna az arcát. Csak Mina néni ült nyugodtan. Nagy fekete keretes pápaszeme mögött lassan pislogott a savó szeme. Persze ő nem értett jóformán egy szót sem az egész beszélgetésből.

- Na hát akkor - szólt Zsani néni megengesztelődve, lágy és szíves hangon. - Na hát akkor bocsánatot kérsz tőle, Balázs?

- Miiiit?

- Mert olyan gonosz voltál hozzá - mondta Zsani néni, de olyan édesen, mintha cukorral csemegéztetné Balázst -, hát bocsánatot!

- Én?

- Hát ki?...

- Ó!

- Ó? S miért?

- Amért én komisz voltam hozzá!

- Ah, hisz ez egy kötnivaló bolond!

- Mán pedig másképpen nem viszem vissza! - mondta Balázs.

- Nem te viszed vissza, hanem ő fogad vissza - pattant fel Zsani néni, s mint egy mérges pulyka fordult el, az ablak felé.

- Hű, az annya piros viganóját! - pattant fel Balázs. - Jól nízünk ki! Engem fogad vissza egy asszony!... Hát nem én vettem el a feleségemet?... ű vett el engem?

- No, jó-jó - idegeskedett kétségbeesve Pepi néni, s a vállára tette kicsiny, reszkető kezét -, csak ne tüzelj, no!... Nem úgy értődik a, no!...

Zsani néni erélyes hangja fölcsattant.

- De bizony úgy értődik!... Mert abban a percben, mikor az erősebb nem visszaél a helyzet adta jogával...

Balázs olyat ordított, mint egy bika:

- Pólika!

Szinte megfagyott a vér mindenkiben.

- Elég volt a vénasszony prédikációiból!... Jössz velem rögtön! Jössz, vagy nem?

Pólika úgy megrémült az erős hangtól meg a „vénasszony prédikációtól”... Úristen, mi lesz még itt! Csak nézett, csak pislogott, mint a jérce a napra.

- Nem! persze hogy nem! - kiáltotta Zsani néni. Majd ilyen bitagnak fogom engedni kínozni a gyermekemet. Én gondoskodom róla. Nálam ellehet holtáig. Itt jól fogja érezni magát, nem úgy, mint nálad, te gyalázatos! Te gyalázatos!

- Haha! - kiáltotta Balázs. - Jól fogja érezni magát. No az anyád piros... viga... nóját... Pólika! Hát nem jössz?

Pólika nem mozdult.

Balázs kihúzta magát.

- Na, Pólika! Hát akkor tudd meg, hogy én most ide betelepszek a kocsmába! Tudod! Itt, ebbe a kocsmába e! Ebbe a disznóólba! Osztan én addig muzsikáltatom ott magam, míg utánam nem küldesz, hogy gyűjjek má, szöktesselek, vigyelek má innen, mert elég volt már ebből a jóból! Érted? Megértetted?... Nahát isten áldja meg mindnyájukat!

Ezzel sarkon fordult s elment. Az ajtót úgy bevágta maga után, hogy úgy még nem vágta be senki azt az ajtót, mióta szegény Karcsi bácsi, a Zsani néni férje, meghalt. Csak úgy szakadt a vakolat az ajtó tetejéről.

Zsani néni sápadt volt, és epeömlés kezdett a szája szélén mutatkozni. Pepi néni jajveszékelt hang nélkül, s a kezét tördelte, mint akinek hirtelen halottja van. Pólika lesújtva állott, szinte a szívdobbanása is elakadt.

Csak Mina néni emelkedett fel nyugodtan a székéből. Lesimította a fekete selyemkötényét a két tenyerével, s mérgesen igazította meg a haját, aztán utánakiáltott dühösen Balázsnak:

- A gyalázatos!

A TEGNAPI BÉLES

Ha a tornácra állottak, hallották a muzsikaszót a kocsmá felől. A nénik, akárhányszor csak kimentek, mindig megcsóválták a fejüket.

- Az a pernahajder, az a pernahajder.

Reggeltől estig erről folyt a szó meg a tisztaesztlári pörről, amely a néniket jobban izgatta mindennél a világon. Csak Balázs tudta túllicitálni Solymosi Eszter históriáját.

Az idő közben megenyhült, az ereszről csurdogált a víz, az udvaron tócsák gyűltek, az utcán szétvágta a kocsikerék a lucskot.

Már egy hete, hogy folyik ez az esztelenség.

- Hát mi lesz ebből - mondogatta Pepi néni, és ellenségesen nézett Pólikára. - No, te csak meg tudod kínozni.

- Istenem - nyögdécselte Pólika -, hát mit teszek én?

És huncutul emelte a zsebkendőjét a szeméhez, nem azért, hogy a könnyeit törölgesse vele, hanem, hogy a nevetését takarja.

Mert nagyon, nagyon tetszett neki a Balázs dolga. Olyan büszke volt rá, olyan boldog és büszke. S úgy kivirágzott ez alatt a hét alatt. Kialudta magát, kipihente, rendbe szedte az idegeit, s olyan volt, mint egy pompás, díszes, fésző rózsza. Csak heverészett egész nap. Tunyán és álmodozva heverészett, s a gondolata minden pillanatban ott volt az ő konok, nagyszerű emberén, aki a kis kurtakocsmában olyan nekikeseredve iszik és táncol és búsul egyedül, a szerelmes kis felesége után.

Úgy kell a kutyának.

- De mi az ördögöt tud ott csinálni, - mondogatta Zsani néni -, hiszen ott felkophat az éhségtől az álla. Annak a rongyos zsidónak ugyan semmije sincs.

- Az - mondta Pepi néni, és idegesen sietett ki a szobából.

Már az ablakot is nyitva lehetett tartani. A kora tavaszi friss, meleg levegő enyhén tódult be a jól fűtött szobákba, s az öreg nénik a vállukra kötött barna és zöld harasztkendőkben, amelyeket Pepi néni fáradhatatlan hosszú tűi kötöttek, jöttek, mentek vagy együtt üldögéltek a szobákban.

Egy reggel már együtt voltak hárman a nénik, csak Pólíka hevert még a szobájában.

- Eredj már, költsd fel - mondta szokott mérges hangján Zsani néni.

- No, hát csak hadd aludjon. Nincs úgyse mit csinálni neki - brummogta Pepi néni, s elindult, de Zsani néni utána szólt:

- Pepi.

- Na.

- Hol az a béles, ami tegnapról maradt?

- Ach, hogy hol van - és Pepi néni összekapta magát.

- No azért csak ne mérgeskedj - szólt Zsani néni.

- Mi az, Zsani? - mondta Mina néni szavajárása szerint, mert semmit sem értett a beszédjükből.

- Ach, nem kell mindent tudni, mert hamar megvénülsz! - kiáltott rá bosszúsan Pepi néni, és kiment.

- Mi, hogy nekem mindent tudni! Ah, istenkém, iszen éppen, hogy semmit sem tudok!

- No de az a béles nagyon fúrja az oldalamat - szólott Zsani néni. Letette a varrását, és a kredenchez lépett. - Egy egész tállal maradt. Csak nem vitte ki az a Pepi a cselédek orra elé!

Pepi néni azonban, míg bement volna Pólikához, elébb a konyhába nézett be. Rendkívül sok dolga volt a konyhában. Sütött-főzött titokban. Sose szerette ugyan, hogy valaki benézzen a konyhájába, de most valósággal beteg lett, ha Zsani csak megjegyzést is tett rá, hogy mi történik odakinn.

Most is lopva, gyorsan tyúkot vágott, éppen azt kopasztották, mikor bement. A meleg tollszaggal tele volt a konyha. Pepi néni sűrögve-forogva gyorsan továbbadta a rendelkezéseit, olyan titokzatosan, mintha boszorkánykonyhában volna, olyan sűrűn pislogva, mint aki minden pillanatban a rajtakapástól retteg.

Aztán Pólikához szalad be.

A fiatalasszony még ott hever az ágyon, s a nap besüt rá a hófehér párnák közé.

- Na, kelj fel már... kelj fel már... - zsörtölt rá. - Már mindenki fenn van az egész világon. Szép dolog is, egy fiatal asszonykának itt heverni, ilyen lustán...

Pólíka elnyújtózik.

- Olyan jó itt!

- Jó-jó, de Zsani már brummol.

- Az a gazember most is húzatja? - kérdezte aztán nyögdécselve Pólíka.

- Na, micsoda beszéd ez. Gazember. A hites urát így megtitulálni. Szép dolog.

- Jaj, sírba visz engem az... - mondta Pólíka, és az arcát befúrta a párnákba. - Azóta mindent kiloptak otthon. Minden nyitva. Jó, ha a házat meghagyják a helyén. Azok a bűdös parasztok. A tolvajok.

- Eh, mit beszélsz! Valami az, ilyeneket mondani! Azért, ha szegény ember is, még nem tolvaj. Nem kell mindjárt letolvajozni valakit.

- De mikor én olyan boldogtalan vagyok. Olyan szerencsétlen.

- Ki az oka?

- Én nem.

- Hát ki?

- Hát én nem is.

- Mindennek az asszony az oka a házban - mondta Pepi néni, s jött-ment, rendezgetett a szobában. - Mindennek, akár jó, akár rossz történik, az asszony a ház lelke. Ha a férje jó, azért jó, mert ő jól nevelt belőle. Ha rossz, azért rossz, mert ő rontotta el. Minden felelősség az asszonyokon van.

Pólíka durcásan, gyerekes makacssággal hallgatott.

- Van teneked eszed! - duruzsolta Pepi néni csendes, szemrehányó, oktató, rendreutasító módján. - Több eszed van neked, mint egy férfinak! Túl tudsz te annak az eszén járni! A férfiaknak mindig mézes madzagot kell a szájukba tartani, akkor aztán arra mennek, amerre az asszony komandérozza őket. Te még csak nem is panaszkodhatsz. Föl lehet hajtani a Nyírséget, míg még egy olyan legényt találsz, mint az a te Balázsod. Az maga elismeri, hogy a férfiember mind csak arra való, hogy a szeme be legyen kötve. De vannak mindenféle katuska emberek, akik beleütik az orrukat mindenüvé, ahová nem is kell. Az olyannal aztán nehezebb boldogulni. Ach, ez az áldott ember, akit egy kis hízelgéssel le lehet venni a lábáról. Jó ember ez, derék ember ez. Áldhatnád az Istent is, hogy ilyenekkel áldott meg... Nem is tudod te még, mi a baj a világon. De majd megtanulod, ne félj...

- Én bizony nem.

- No csak ne feleselj nekem. Az már igaz, hogy a kutya is akkor vész meg, ha legjobban van a dolga.

- Tán annak örüljek - duzmaskodott Pólíka -, hogy már egy hete ott húzatja a kocsmában.

- Jó asszony - állott meg előtte féloldalt Pepi néni, csípőre tett félkézzel -, inkább azon törnéd a fejed, hogy mit eszik az a szegény ember abba a rossz kocsmába.

- Haha.

- No csak ne vihogjál.

- Van eszembe azon törni a fejem, aki lumpol! Még azon búsulok, hogy mit eszik.

- Ah... micsoda népek ezek a maiak. No de kelj fel, ha mondom, mert baj lesz! Nézze meg az ember!

Ezzel tovább szaladt, mert máris rettegett, hogy Zsani néni azóta megunta a várakozást, és még ki talál jönni... és még észreveszi azt a tyúkot... Azok is olyan sokáig piszmognak avval a kopasztással...

Csak úgy futrikált jobbra-balra. Egyik pillanatban bent volt az ebédlőben, és Zsanit megnyugtatta, hogy Pólíka már öltözik, a másikban a konyhában volt. Aztán megint Pólikát noszogatta, hogy siessen az öltözéssel, közben Zsuzsival meleg vizet készíttetett neki a mosdáshoz.

Csupa tűz volt az egész vékony kis asszonyka. Ezer csoda, hogy bírja ezt a strapát.

Pólíka kényesen nyújtotta bele a kezét a meleg vízbe s az otthonra gondolt.

Az otthonra.

Ebben a percben nagy patália hangja csapott be hozzá kívülről. A Zsani néni éles, erős hangját hallotta meg, s úgy a szívére ment az ijedség, mint gyermekkorában, ha csínyt tett, s rettegett a hátulütő fától.

Egy perc alatt felöltözött.

Olyan sebtiben fészülködött meg, csak éppen felcsavarta a haját a fejére. Gondolta, majd aztán beszökik fészülködni, inkább most beköti a fejét.

Mikor kész volt valahogy, csakugyan a fejére kötötte a kendőt, s a tükörbe pillantott. Nagyon helyes volt így. Az a gazember mindig így szerette látni, babos fehér kendőben...

Rettegve nyitotta ki az ajtót.

A folyosó végéről élesen harsogott a Zsani néni hangja.

- Köszönöm az ilyen tékozlásokat. Kipusztítani a tojóttyúkjaimból. Látom én, nem vagyok én vak, hogy azt a tarka búbost vágjátok le.

Pepi néni dörmögő morgása hallatszott közben.

Pólíka meg volt rémülve. Talán őrajta van a felelősség.

- Mégiscsak hallatlan!... Hát énnekem nem fogsz itt rendelkezni... Mától kezdve én leszek itt a konyhában.

Pepi néni idegesen rohant ki s be a folyosón. Biggyent lila kis ajkait összeszorította, s a könnyek szivárogtak az arcáról.

Pólíka szórakozottan ült a helyére, s azon törte a fejét, mért tett úgy vele Pepi néni, mintha ő is bűntársa volna a konyhai titokban.

Kis idő múlva jött Zsani néni. Képéből kikelve. Sápadtan; szinte narancsszínű sápadtsággal. Összeszorította a fogatlan száját, s mérgesen ült a helyére.

- Mi az, Zsani? - kérdezte szokott kérdését Mina néni, de Zsani megrántotta a vállát, s még jobban összerántotta a szemöldökét.

Pepi néni jött nemsokára. Egy nagy deszkatalcán hozta be a Pólíka reggelijét.

Pólíka nem mert enni. Olyan félve nyúlt a kávéhoz, a friss omlós belű kalácshoz, amely finom volt és illatos, mintha minden falatot kinéznének a szájából. Úgy érezte mégis, miatta volt minden veszedelem, már megsokallta a néni, hogy itt kell tartania. Ettől a gondolattól annyira szerencsétlen volt, annyira kétségbeesett, hogy míg lassan morzsolgatta foga közt a falatot, egyre bánatosabban gondolt arra a gazemberre, aki ilyen sorsra juttatta.

Mi lesz ennek a vége. Ha már az első hét után is így, szinte kidobják a házból, mi lesz akkor egy újabb hét múlva... Mi lenne, ha egy esztendőt, ha egy életet kellene itt töltenie.

De Zsani néni komoran szólott Pepire.

- Pepi!

- Ach, már mi kell megint.

- Kinek sütsz, főzöl te mostanában olyan sokat?... Én nem tudom, itt egész vendéglő van egy hét óta... Amennyit itt főznek, és az mind elfogy... Hát már az egész falu megbetegedett, és mind én tartom el?... Hát iszen te azt mondtad, Pepi, csak egy csésze levest küldesz valami beteg asszonynak... És itt minden elfogy, mintha csak a föld nyelné el... És hol a tegnapi béles? Én egy falatot sem ettem belőle... Még ez a fiatal gyomrú asszonyka is csak egy felet evett, és egy ekkora tállal volt, és egyetlen morzsa sincs. Hát hová tetted te azt, Pepi?...

- Ach, csak ne fösvénykedj már mindig...

- Hát én nem fösvénykedem, azért, hogy kérdezem, Pepi, hogy hová tetted!... Én nem eszem meg, Pepi... De hát én nem értem, Pepi...

- Ach, ne faggass...

- De én tudni akarom...

- Ach!

- De nekem mondd meg!

- Ach!

- Hát iszen elküldted a házból! No, nem, Pepi?

- Hát el, no...

- De hová?...

- Hát a kocsmába.

- A kocsmába?...

Zsani néninek még a szája is nyitva maradt a bámulattól.

- A kocsmába, Pepi?... Hát kinek?

- Ah... én istenem... Mintha nem volna ott, kinek... Hát annak a szegény fiúnak!...

- Jesszusom!... Micsoda szegény fiúnak?...

- Hát azt hiszed, az a szegény Balázs itt kibírta volna egy hete a zsidó kosztján?

Pepi néni hátat fordított mérgesen.

- Na hát ez nem rossz! - sikoltott fel Zsani néni - no hát ez nagyon jó!... Hogy én tartom itt azt az urat... hogy ő itt muzsikáltathasson a fülemben... Ach, még ilyen!

Felállott és nevetett.

- No, Pepi, hát ezt megcsináltad... Te ugyan derék hadvezér vagy. Te nem éhezted ki az ellenséget... Ezt megcsináltatok! - s Pólikára nézett.

- Én? - mondta Pólika elvörösödve, és szégyellte magát, hogy neki egyáltalán eszébe sem jutott az ura kosztja.

A FÖLD AZ EGET IS MEGESZI LASSAN

Furcsán, vidáman érezték magukat, s még Minának is meg kellett magyarázni, mi történt.

- Jihh, Pepi!... No, Pepi!... de legalább megköszönte, ugye, Pepi!

Pólíka maga elé nézett komolyan, bánatosan.

- És az a lovag, és az a lovag! - kacagott tovább Zsani néni - hogy az úgy megeszi az ellenség ételét. Nem félt tőle, hogy mérgezett ételeket küldenek neki?... Jihh, jihh... jaj, ilyen jót nem nevettem életemben. Te csak meg tudsz nevetetni, Pepi...

Pólíka gondolta, hogy kimegy innen, ki a kertbe vagy valahová a szabadba.

- De hát akkor minek küldöm én az étellemet a kocsnába!... Csak az a sok pakolás! Pepi!... Hátsz akkor nincs rá szükség, hogy elküldjem: jöjjön ide ebédelni, Pepi, és menjen vissza muzsikálni! Pepi!...

- Ach!

- Hát ha így tud truccolni, úgy is tudhat, Pepi.

Pepi néni ideges volt, mérges is volt, kékült-zöldült, s nem nagyon mulatott együtt Zsanival.

- Ach, ne szekírozz már - mondogatta.

- És mióta csinálod ezt, Pepi?

- Mit?

- Ezt a küldözgetést.

- Mióta, no.

- Mindjárt az első naptól, Pepi? Te azt mindjárt úgy kitaláltad, hogy meg ne éhezzen az a jóféle, Pepi?

- Ach, dehogy, csak kétszer küldtem még.

- Csak kétszer?... Ah, Pepi, hogy olyan későn találtad ki. Hiszen akkor az a szegény ember soká éhezett, hallod. Azt megéheztetted, hallod! Jihhihi... Milyen étvágya volt már annak, Pepi, mikor mégis rágondoltál.

- Csak ne szekírozz már, mert megszököm.

- De milyen jól berendezkedtek volna már ők az én konyhámba! Ha azt a tegnapi bélest nem keresem! Jaj, az a béles, az nagyon elárult, Pepi!

- Na, hát elég volt! - kiáltott fel Pepi néni, s fölpattant. - Ha még egy szót szólasz, isten bizony itt köplek. Milyen nagy dolgot csinál belőle... De sajnálja azt a kis ételt!

- Ah, még neki áll feljebb - vonta össze a szigorú szemöldökét Zsani néni -, nézd csak. Majd én teszek róla. Hol az a lány! Zsuzsi, Zsuzsi!... Eredj rögtön a gazdához, mondd meg neki, hogy tiszteltetem, jöjjön ide ebédre, nagyon szívesen látjuk, de többször nem küldjük az ebédet... Legyen szerencsénk...

Pólíka csendesen kisurrant az ajtón.

A szobájába lopózott, félve és megalázva. Nagykendőbe csavarta magát, s kiment a kertbe.

Enyhe levegő volt. A föld itt-ott már egészen föl volt puhulva porhanyósra, de az árnyékos helyeken még hódarabok lappangtak, s a föld is kemény volt, fagyos. A fű üdén emelgette vékony szálú hegyeit fölfelé, s itt-ott még csapzott volt a fagyban.

Apró, új divatú cugos cipővel puhán lépkedett a kerti úton. Nagyon le volt hangolva. Valami mély lankadság és kedvtelenség lappangott már régen a lelke mélyén, az most egyszerre feltört, és teljesen ködbe borította a lelkét.

A nagy fák ágai csupaszon meredeztek, a köszmétebokrok közé avult lelkek csapzottak be. A szépséges napsütésen minden olyan szomorú volt, ami a régire emlékeztetett. Csak az új, a jövő reménységétől csillogó fűszálak voltak szépek és igézetesen gyönyörködtetőek.

- Istenem, de céltalan élet... - mondta magában Pólíka.

Nagy, sötét szemei szomorúan csüggedtek el. Az arca szenvedéssel érezte az életkedvtelenséget.

Élni, csak azért, hogy éljen az ember.

Enni, hogy éljünk; főzni, hogy ehessünk... vetni, kapálni, dolgozni, tehenet tartani, sertést, tyúkot, birkát, termelni búzát, kukoricát, rozsot, nagy határ földeket bevetni, szántással, csépléssel, vevéssel, eladással, cselédekkel, idegenekkel, rokonokkal, férjjel harcolni, hogy legyen mit főzni, s főzni, hogy legyen mit enni; enni: élni!...

Olyan üres és haszontalan körforgásnak látszott előtte...

Apró bogarak másztak el előtte. Ott ment egyik a másik után a fűszálak alatt bújva, sietve. Hova sietnek? Honnan késnének el?

Mennek étel után... Élni akarnak... Mért? Hogy ehessenek. Az apró kis szájukkal beleharapnak a kis fűszálba, s végigrágják, kocsányáig... Lenyelik, és abból élnek, amit magukba temetnek... S az a fűszál, az miből él? Honnan szíja el azt a darab földet, amiből hosszúra és karcsúra neveli a zöld szárnyát, és a föld miből van: mit eszik a föld. A föld is eszik. A föld megeszi az embert, amely megeszi a föld termését, a föld megeszik mindent, ami fölött van. Az lassan mind visszakerül a föld gyomrába, s lesz földdé... Hogy lehull a halott madár a földre, hiába repült olyan magasan... s a felhőből hogy lecsurog az esőben a víz, pedig hogy fenn volt az ég színén. És a meteorcsillag darabokban hogy hull nyáron a földre, augusztusi éjszakákon, hogy hull a földre a csillag... A föld az eget is megeszi lassan...

És Balázs ott ül a kocsmában. Egy rongyos és nyomorult kis kocsmában. És megeszi az ételt, amit Pepi néni küld neki... És megeszi az ő sóhajtásait, amelyeket utánaküldöz... És megeszi azt a kis boldogságot, amely úgy borította eddig az életüket, mint a kék ég a földet... az Isten szeme előtt... S az a kék ég talán eltakarja a föld minden csúfságát a jó Isten elől... mert ha a jó Isten látná ezt a világot olyan csúnyának, amilyen, akkor nem tartaná fenn... Mint ahogy a boldogság szivárványa eddig eltakarta őelőtte a hitvány, csúnya életnek minden csúnya hitványságát, azt, amit most lát... És a jó Isten vajon meg fogja-e valaha szüntetni a világot: ha a föld egészen megeszi a szépséges kék eget... És ő vajon meg fogja-e szakítani azt a szoros összeköttetést, amelyet egy férfival oly éretlen és meggondolatlan módon kötött az életre...

- Ah, Istenem, milyen ostobaságokon jár az eszem - mondta magában, és tovább járatta az eszét ezeken az ostobaságokon, amelyek csak akkor jutnak eszébe az embernek, ha ideje van rá...

Hát miben különbözünk ezektől a bogaraktól?... Jobbak vagyunk? Egymásnak és a világnak hasznosabbak?... Úgyis a földbe kerülünk... Úgyis megesz a föld...

- Az a szemtelen Balázs... Igazán, milyen nagy komizáság tőle, hogy csak úgy titokban elveszi a Pepi néni főztjét, és megeszi, és itt szekírozta mindnyájunkat Zsani nénivel, hiszen tudhatja, mi van itt, ha az kisül...

- Hát mit akar? Én nem értem, hogy mit akar... - s már elfelejtette Pólíka az egész előbbi mélységes gondjait. Úgy elfújta a szél az egészet a fejéből, mint egy ködfoszlányt, amely megüli így tavasszal a mezőnek egy-egy részét, és titokzatosabbá teszi, mint amilyen a valóságban. De aztán jön a szél, a köd szétozlik semmivé, és Pólíka megint frissen, bár bánatosan virított egész virágos kis kedélyével.

Meg is fázott, újra föl is ébredt a kíváncsisága, mi történt azóta. Gyorsan visszafordult a kertből, s fölszaladt a ház elé.

Jókor jött, éppen jött Zsuzsi az utcáról. Nagy sarak voltak a csizmájára ragadva, s nehezen lépegetett, nagyokat lábolva a sáros úton. Pólíka bevárta a tornácon, s azt gondolta magában, hogy ez is olyan bogár, amilyenek a fű között mászkálnak.

- Na, mit izennek? - kérdezte fojtva, mikor Zsuzsi a lépcsőre fölkerült.

- Azt izeni a tekintetes úr - mondta Zsuzsi jámborul -, hogy nem jöhet el, mert nincs itt.

- Micsoda?

- Nincs itt.

- Hol?

- Hát a kocsmába!

- Nincs a kocsmába?

- Nincs a.

- Hát hol van?

- Hát azt nem lehessen tudni.

Pólíka elrémült. Szinte a szívdobogása is elállt. Balázs nincs a kocsmába... Hisz akkor itthagya... Elment... El akar válni...

De a muzsika ebben a percben fölzendült. Tisztán, jól lehetett hallani a nagybőgő hangja úgy reszketett, az embernek a gyomra is kéjesen remegett tőle.

- Hallod? - intett a lánynak Pólíka.

- Öhö - mondta Zsuzsi.

- Hát ott muzsikáltat magának.

- Aha.

- Na hát!

- Hátsz azér ő nincs ott.

- Hát hol van?

- Mondom má, hogy azt nem lehessen tudni!

- Hát mit lehet tudni, te állat! - rivallt rá Pólíka, az otthoni hangon.

- Hát aszongyák a cigányok, hogy tegnapelőtt elment. Csak felült a lúra, osztán elment. Osztán azóta nem jött vissza, hanem megparancsolta a cigányoknak, hogy azér csak úgy muzsikáljanak, mintha ő itt volna, osztán azt senkinek se szabad megmondani, hogy ő elment. Oszt a kis Gergőnek csak arra kell vigyázni, hogy a cigányok mindig csak muzsikáljanak.

Pólíka elkezdett remegni. Minden tagja külön-külön didergett végig meg végig. A vére alá s felbuzgott a testében, s néha úgy elapadt, szinte elszédült.

Hát Balázs elunta itt magát, a gazember... És elment mulatni, lumpolni másfelé. Ahol jó koszt van, jó társaság van. Elment asszonyozni, és itthagya szemfényvesztésnek a bandáját... Aj, a nyomorult, a nyomorult...

Nem mert bemenni a házba, csak kifordult, vissza kertbe.

Most már vége a világnak. Az előbb még csak komor és színtelen volt a világ, de már ijesztő. Kétségbeesve futkosott, mint a megrémített kis madár a kalickában. Oktalanul verdesi magát a kalicka vesszőihez, míg össze nem töri magát. Kis szíve úgy kalapált, vergődött odabenn, s úgy sápadt, elhalt egész testében, alig bírt megállani egy fának támaszkodni.

Most érezte meg először, hogy kár volt ezt tennie, amit tett. Most érezte meg a felelősség súlyát. Eddig játék volt, csak játék az egész, de most ijesztő lett.

Most már biztos, hogy vége az életüknek. Balázs megunta, itthagya... Hűtelen lett, becsstelen... Aljas gazember... Nem, ezek után hiába jön vissza. Annyira ő nem sülyedhet, hogy visszamenjen hozzá, ha a földön csúszik is előtte... Inkább a halált, mint ilyen életet, inkább az örök nyomorúságot a maga erején, mint az örök rabszolgaságot egy ilyen embernek az irgalmán.

Ah, hamar utolérte őt a magyar élet átka... A magyar urak sorsa... Ez a megátkozott föld, amely csak békétlenséget és boldogtalanságot tud teremni az urainak... Ez a föld, amely mintha mérges gőzöket párologna ki, amelytől megvesz, aki egyszer rátette a lábát... Az úrhatnámságnak, a gögös semmittevésnek, a korhely dőzsölésnek a szele ezeken az alföldi pusztákon, az fűtörész itt az öreg fák ágai között...

A könnyei sűrűn hullottak, csorogtak, s szakadozott gondolataiban átkozta a földet, ahogy az édesanyjától tanulta... Az édesanyjától, aki szintén keresztülment ezen a válságon, a korhely úri élet romlásán, és számtalan éjszakát sírt át, míg gyermekeit betakargatta, hidegtől, bajtól a saját testével védelmezte... S szidta, kifogyhatatlan sok panasszal és bánattal szidta a magyar földet. Ezeket az átok verte birtokokat, amelyek nem bírják eltartani az uraikat, hanem megeszik: ah, megeszik az uraikat, mert a föld mindent megemészlt magába ránt... Ez a kutya föld, amelyre, aki ráteszi a lábát, azt hiszi, biztos helyen áll, pedig ingoványabb a mocsárnál, lelketlenebbül elnyel mindent, mint a futó víz... Az ember azt hinné, hogy ezek a száz holdak, ezek a gyönyörű tágas mezők, ezek úri létben tudják tartani az embert. S az ember elveszti a fejét, ha végignézt rajtuk... Ezek a nyomorult földek ezer esztendő óta tartják el a magyar urakat minden családostól, gyerekestől, minden magvastól, és most egyszerre megmakrancosodtak, s egyszerre levetik a hátukról a régi gazdákat, akik azt hitték, örökre itt ülnek a nyakán...

Pólíka sírt, sírt.

Aztán tovább szidta az életet...

Most már mehet vissza az apjához, aki szintén ennek a földnek a nyomorékja... Azt is levetette a hátáról a birtok, úgyszólván lepottyant a sárba, csak úgy elterült a pocsolyában...

Összébb húzta magán a kendőt.

Ah, istenem, hogy neki ilyen fiatalon kellett megérni azt, amit az anyja legalább akkor ért el, mikor már a gyermekeit mégis fölnevelte, s az életet végigélvezte... Már mehet ő is vissza az apja mellé, a vármegyeházára, az iktatóba... Ahonnan másolni való aktákat kapott ki, mikor még otthon volt... Krajcárokért és kis forintokért görnyedhet az íróasztal mellett, és írhatja a hosszú mondatokat a többi birtokos urak véginségéről.

Persze, Balázs ezt még nem próbálta... Ő még nem tudja, mi az. Még ő nincs megijesztve. Még őt tartogatja a sors egy cifra nagy bukásra... De olyat is fog bukni ez a kevély, hencegő fráter, hogy a nyakát is kitörheti bele...

Most aztán nevezhetnek rajta, akik ma egy hete még vendégei voltak... A híres Balázs-napnak hosszú böjtje lesz... el kell süllyedni a szégyentől.

Óh, ez a Nyírség... Hogy itt nincs egy boldog asszony, aki boldog öregséget érhet... Még eddig csak kibírták az öregségig, de most már a fiatalokon a sor... Hát itt a halál, a nyomorúság, a koldussá levés... az ijesztő vég...

Fázott és borzongott, mint az ágon ülő kismadár, aki a tavaszban, mikor a meleg, boldog napokat várja, megint megérzi a dermesztő téli fagyot...

Hangos kiáltás hallatszott le hozzá.

- Pólika! Pólika!

Összerezzen, összeborzongott, de nem moccan.

- Póóólikaaa!

Messze szállott fölötté a hang. Elrepült az akácok pusztai ágai fölött, távolabb kissé megakadt a mosóház falán, s egy kicsit visszhangzott, gyorsan újabb apró kiáltások jöttek utána:

- Póli, Póli, Pólika!

Hiába sütött a nap, hideg volt a sugara. De ha a nyári nap rekkenője volna is, dideregni kellene az ő lelkének. Úgy várta a sors utolsó csapását, gyáván, tehetetlenül és ártatlanul, mint a vágóhídon a bárány...

- Ejnye, ez az asszony! Pólika, fiam!...

S már itt volt mellette maga Zsani néni.

Pólika megfordult. Letörölte az arcáról a könnyeit, lehajtotta a fejét, s a nagykendőjébe hideg-lelősen belebújva indult meg.

- Na hát te hol bujdokolsz?... Ach, nem is hallottad ennek a huncut Balázsnak a csínyjét!

Pólika lesütötte a fejét.

- Már tudod?

Pólika hang nélkül intett s a szeméhez emelte a kis kendőjét.

- Na, azért, mit búsulsz... Majd visszajön... Azt hiszi, nem tudjuk... Majd visszajön... Azért hagyta itt a cigányokat, mert vissza akar jönni... Nézd csak, hogy elpityeredik... Ej, a huncut...

Pólika egy pillanatra elhagyta a sírást. Elámult, hogy neki eszébe sem jutott az a lehetőség, hogy csakugyan még vissza is jöhet az a... gaz...em...ber...

Inkább azon mulatok - mondta Zsani néni vigasztaló nevetéssel, olyan furcsa, sikoltó, vékony kis nevetéssel - hogy ez a Pepi a cigányokkal etette meg az én tyúkjaimat meg azt az ő nagyszerű bélesét...

De Pólika nem tudott nevetni. Egészen ki volt merülve. Fásultan, ijedten nézett maga elé, a vörös téglatornácon.

KISVICÁKNÉ VENDÉGSÉGE

Mire már szinte belekábultak a sok találgatásba, mit is csinálhat Balázs? Hova tűnt el? Mit akar?... beállított a szobába egy öreg zajdás parasztasszony.

A kályhában égett a tűz, és sárga lángszínek világították meg a szobát. Együtt ültek mindnyájan, s megbeszélték még egyszer az egész esetet, mikor egy vén parasztasszony csak benyitotta az ajtót.

- Szerencsés jó estét kívánok, csókolom a kegyes kezeiket...

- Ninini - kiáltott fel Pólika -, hiszen ez egy tőlünk való asszony. Merre jár maga itt, Kisvicákné?

Szeme-szája elállott a bámulattól. Mindnyájan álmélkodva néztek az öregasszonyra, aki nagy fehér batyúval a hátán ott állott az ajtóban, alázatosan, széles csukaszájával feketén mosolyogva, elhúzott félrenyakkal.

- Csak eljöttem, csókolom a kegyes kezeiket, mer ha mán Kállóba megyek hát egy csatára mán a tekintetes asszonykát is fel akartam keresni - s közelebb akart jönni, hogy sorra kezét csókoljon.

- Megálljon, megálljon - kiáltott ijedten Pepi néni, és elébe sietett. - Be ne hozza a csizmáján a sarat.

- Lecsutakoltam én azt, instállom - mondta az öregasszony, s nem hallgatva semmi szóra, mint egy medve, nyomult előre, aztán megfogta a fiatalasszony kezét, nagyot cuppantott rá, és úgy ment sorra az öreg nagyságáék után.

- Erre járok én, instállom, mer törvényre megyek Kállóba a fiam alkalmára, mert rábéllelték az egy fiamra a legényeket, hogy verjék meg, hát most már bíróhoz kell nekem menni, hogy ha mán megverték, legalább térítsék vissza a fájdalmát. Jaj, mer mindennek jó lenni, csókolom a kegyes kezeiket, csak anyának nem...

- No hajja, tegye le a zajdát odaki, osztán gyűjjön be - mondta Zsani néni -, üjjön le.

- Igenis, instállom - s kicsoszogott, odakinn letette a batyuját az ajtó mellé, aztán megint bejött.

Pólika felállott, idegeskedett, mosolygott, az ő vendége volt az asszony.

Pepi néni sietett lámpát gyújtani. Kis, vékony lángú petróleumlámpát.

A parasztasszony letelepedett a neki félretett faszékre, előrehajlott, és apró, vizsgáló szemével körülbámészkodott a szobában.

- Jaj, istenem, teremtőm - mondta -, vótam már eccer errefelé. Jelenleg húsz esztendeje annak. Még akkor az öreg tekintetes úr is élt. A vót ám egy igazi krucifikszomos úriember. Jaj, jaj, nem tudom én, hogy élünk ebbe az egy világba, ha valamit teccene kommandálni az én fiamra, mert az arcképe úgy fel van duzzadva... Esztendeje szánkáznak azon a gyereken az irigyei, most osztán megtitilláltak az árvát...

- Hát mi újság nálunk, otthon, Kisvicákné? - kérdezte Pólika, mert nem bírta kivárni, hogy rátérjen a szó magától.

- Hát nem tudok semmit, instállom - mondta az öregasszony, és megdörzsölte a szemét a fekete ujjával.

- Mégis mondjon valamit, ha már itt van.

- Hát csókolom a kegyes kezeiket, én egyebet nem tudok, de azt a magam látójával láttam, hogy a gengebornyú elszaladt.

- Mit! - kiáltott Pólíka, mert az ő tarka fajbornyújokat szokta Borcsa mindig gengebornyúnak mondani. - Hogy szaladt el?

- Hát itatták, osztán elszaladt.

- Mikor szaladt el?

- Hát mikor a szakácsné Borcsa elköltözött a háztul.

- Micsoda, a Borcsa elköltözött a háztul?

- Igen, el...

- Hát hogy ment el? Az istenért.

- Hát akkor, mikor a cigány lakodalom vót a kastélyba!

- Miféle cigánylakodalom?

- Hát ahun az én fíjamnak beszakították a fejét!

- Jaj, istenem, itt valami baj van! Jaj, istenem, én nem értek ebből semmit!... Beszéljen, beszéljen, jaj, istenem, hát beszéljen.

- Sok vón a... - mondta az asszony -, én nem is vótam ott, tekintetes asszony, mer én azt mondtam, hogy az én fődem az én fődem: abból kenyerezek. Én a magam kevesét az én öreg szüléimtől örököttem, hát úgy védem én azt, mint a méh a maga mézét... hát az urak is csak úgy vannak avval! Mer úgyi, a tekintetes úr is félti, ami hemehumija van, nem akarja elpotyázni, hát mi dolog vón a, hogy az egész falut odacsődítse a szakácsné Borcsa, ha még olyan jó szíve van is neki a szegényhez... Mer baj lesz abbul, hogyha az urak még eccer előkerülnek...

Pólíka meg volt rémülve. Zsani néni, Pepi néni kimeredt szemmel bámultak az asszonyra, aki titokzatosan nézett maga elé.

- Hát csak nem tartott az a szemtelen cudar asszony valami lakodalmat az én házamban! - kiáltott fel Pólíka.

- De bizigen.

- Jézus Mária, Szent József. Hogy?

- Hát úgy, hogy összehíjták az egész falut. Dobszóval híjták cigánylakodalomra. Osztán el is ment ott mindenki, de csak a rongyossa, kódussa. Vót, aki mondta, hogy nagy böjtje lesz még ennek, de Borcsa azt kiabálta, avval legeltette a népeket legjobban, hogy neki az urak meghagyták, hogy mán kiütött úgyis a főradalom, hát legalább egy kalákát tartson addig a népnek, míg a muszkák jönnek.

- Zsiványság! - sikoltotta Pólíka, s a kezét tördelte.

- Hát osztán mi volt?

- Én nem tudom, csókolom azt a kegyes kezét, mert én nem voltam ám bent se a házba. Én egy kis baltával ott csibráltam a gallyat, úgy hallottam a csentemperjőket. Be sem tettem a lábam a házba, úgy hoztak utánam egy darab ódalast, annyi vót az egész, amit én faltam, már akkor együtt ám a tekintetes úr!

- Az úr!

- Az a!

- Jaj istenem!... Hát ő otthon van?

- Otthun a!

- Hála legyen az Istennek.

- Jaj bizony, puskával kergette ki a népet az udvarbul.

- Hála legyen az Istennek.

- Hát bizony, vót osztán lakodalom!... Akkor kötözött el a szakácsné Borcsa a háztul!

- Nahát ez borzasztó... Megálmodtam én ezt.

- Osztán akkor szaladt el a gengebornyú is... Úgy fogták meg a nyírjes erdön.

- Ha az ember a lábát kihúzza hazulról, akkor már vége a világnak.

- Az én fiamat is akkor készítették ki a becsületbül. De nem is hagyom annyiba. Törvényre adom őket. A Pállik fiak voltak a legnagyobb ellenségek, de bírónak viszem ezt a szívhasító fájdalmat! Majd megmutatom én, ha mind a bugyogósok eszik is meg a vagyonomat! Van két tehenem, az is a kincstáré mán az én szemembe, csak káplár vagyok én mellettük... de ezt nem hagyom. Jaj, csak valamit tesszen kommandálni az én egy gyermekemre, hogy még egyszer meglegyen neki a becsületes arculattya...

- Jaj istenem, istenem, mikor történt ez?... - kérdezte Pólika, s fel s alá járt a szobában.

Hárman állottak neki, hogy kivallassák a vénasszonyból az eseményeket.

Késő éjjel volt, mikorra mindent megtudtak, amit csak lehetett.

Hát nem volt nagy baj, azért mégis jó az Isten.

Balázs mindjárt délelőtt hazaért. Éppen javában hozzáfogtak a vendégeskedéshez, a sütéshez-főzéshez, éppen le akarták vágni a gengebornyút, az is azért szaladt el. Még semmi baj sem volt, mikor Balázs váratlanul lóháton betoppant.

Zsani néni odavolt a sopánkodástól. Pepi néni csak a kezét tördelte, s egyre kérdezgette, hogy a tekintetes úr nem lőtt-e le valakit. Nem tudni, kit féltett volna jobban, Balázst-e, ha megtette, vagy a szegény parasztot, aki megkapta a sörétet...

Késő éjjelen vitték ki a konyhába a Kisvicáknét, s ott vackot vetettek neki reggelig.

Zsani néni így szólt Pólikához, mikor aludni ment:

- Már délelőtt megfogadtam, hogy csak most az egyszer kerüljön vissza az a fiú, kibékítelek vele, akárhogy is... De most igazán megesküszöm rá, hogy visszavezetlek hozzá.

Pólika a néni száraz keblére borult, és elsírta magát... Nem sírt ennyit már réges-régen. Nem sírt ennyi szívből jött könnyet még egész életében, mint ma.

A tornácon még megállott, s elhallgatta a muzsikaszót, s ábrándosan gondolt Balázusra, aki olyan hős és vitéz gazda. Aki hazagondolt, aki utánanézett a gazdaságnak... S úgy szégyellte magát, hogy őneki ez sem jutott eszébe... Mit kíván ő Balázstól?... Mért szégyelli ő megalázní magát az ura előtt, hiszen ez az ember százszor többet ér, ezerszer többet ónála, kis semmi, fityfírtý asszonynál.

Úgy bújt be a hideg ágyba, fázósan, összekuporodva, mint egy kis macska, és kicsinek érezte magát, önérzet nélkülinek. S úgy imádkozott, olyan tiszta szívből, hogy Balázs még egyszer jöjjön el érte, s a karjába ölelje.

Soha, soha többet, azt nem, azt nem teszi többet, hogy kieressze azt az ő jó, hatalmas, okos, bátor, gondos férjeurát, a védőjét és parancsolóját.

Zsani néni azonban egész éjjel nem tudott aludni. Különb is rossz alvó volt, de most a végletekig fölizzgatta ez a nagy gond, hogy békítse ki a fiatalokat egymással.

Balázssal nem lehet ám olyan egyszerűen bánni. S nem is lehet úgy csinálni a dolgot, hogy a kis asszonykát megalázza a férje előtt, mert akkor egy életre szól a házasságnak megromlott viszonya. Eszébe juttatta magának egész régi házaseletét, a sok viszályt és nézeteltérést. Az ő ura, a híres Karcsi bácsi, az egész világ kedvence volt. Persze neki könnyű volt jónak, kedvesnek lenni, ha a felesége minden kellemetlenséget magára vett a világgal szemben. Persze őt gyűlölték s lenézték, pedig nála nélkül a kedves Karcsi bácsi egy-kettőre koldusbotra jutott volna. Mennyi munkába és harcba került, hogy dobra nem jutottak. Mikor a nagy kezességi pörük volt, mikor egész sereg barátjuk miatt, akiknek Karcsi aláírt, megrohanták a mások hitelezői, akkor persze nagy dolog volt és ellenszenves dolog, hogy ő nem nyúlt egyszerűen a zsebébe, és nem fizette ki a pénzeket, amiket mások költöttek el, hanem a nyakába vette a világot, és ő rendezte az adósságokat. Ő alkudozott, és ő firtatta ki, hogy Major Péternek meg Horváth Simonnak hol van még valami vagyona... Vigyék el azt és ne az övét adósságába... Egész fiskális lett belőle. Karcsi bácsi csak ült itthon és pipázott, és kétségbe volt esve, hogy elviszik a párnát is a feje alól, de tenni nem tett semmit.

Balázs mégis okosabb embernek látszik. Nem. Balázs megérdemli, hogy az apró szeszélyeit teljesítsék, nem veszedelmesek azok. Bezzeg Karcsi bácsinak eszébe sem jutott volna, ha ő van ebben a helyzetben, hogy utánanézzon a gazdaságának. Karcsi bácsi három hétig képes lett volna inni a zsidó rossz borát, és kenyeren szalonnán tengődni, ha kimondta... De ő, ő szökött volna haza, körülnézni a ház körül... Pólika... Pólika bizony gyöngé kis teremtés... Hogy el tud sütkérezni itt napok hosszat álmokban és játékokban... Itt a férfinak kell a pártjára kelni...

Zsani néni gondolta, hogy reggel ő maga kocsiba teszi az asszonykát, s maga viszi haza...

Végiggondolta, mit tesz, mit csinál...

- Hopp! Megvan!

Szinte fölkiáltott örömeiben.

Hát hiszen ez lesz a legjobb! Úgy tesznek, mintha ők is titokban körül akarnának nézni a ház körül. Mi történik, mi van ott. Nem lopnak-e, nem gazdálkodnak-e a maguk kezére?

És ha találkoznak: meg van magyarázva a dolog. Zsani néni kuncogott és nevetett magában az ágyban, milyen nagy szemeket fog vágni, ha meglátja Balázst.

- Hát te is itt vagy, Balázs? - mondja majd neki csodálkozva. - No és mi azt hittük, hogy te ott muzsikáltatod magad, Balázs!

És arra kisül, hogy Balázs is a gazdagondok miatt van itthon, és megindul a beszélgetés, és megtörténik a kibékülés...

Olyan jó az efféléket kigondolni. Zsani néninek sok hajdani diplomáciai sikere jutott eszébe, és édesdeden elaludt.

Reggel, mikor fölébredt, nagyon frissen kelt föl.

Hamar öltözött, ment, felköltött mindenkit a házban, s éppen szerfölött csodálkozott, hogy Kisvicákné már eltűnt a házból, s éppen ki akarta adni a parancsot, hogy fogjanak, mikor a tornácról kinéz az utcára, s a másik pillanatban meghökkenve húzódik vissza.

Lassú léptetéssel, sárosan, csatakosan lovagol el a ház előtt Balázs.

- No puff neki - mondta magában -, most már kútba esett a szép terv.

Balázs be sem nézett hozzájuk, bizonyosan azt hitte, még alusznak a kora reggelen. Elléptetett. Olyan vidáman ült a lovon, mint akivel semmi sem történt. Zsani kedvetlenül, komoran nézett maga elé.

Mikor olyan jól ki volt már főzve a terv...

Nemsokára fölcsattant a muzsikaszó a kocsmá felől. Balázs fölverte a cigányokat, s mindjárt muzsikáltatott.

Zsani néni idegesen kezdett le s föl szaladgálni a szobákban. Hol vesz most hirtelen új ötletet. Az ajkait rágtá, s a szemöldökét szigorúra húzta. Csak nem mennek utána a kocsmába. Már igazán nincs más hátra, csak ha ez az asszony megszökteteti magát az urával! Ahogy Balázs kívánta.

- Megvan! - kiáltott fel vidáman erre a gondolatra. - Hát isz az nem lehetetlenség! Pólika! Pólika!... Készülj csak, ma estére otthon fogsz hálni.

Pólika frissen mosott arccal, bámulva nézett az öreg néni arcába, amely olyan sárga volt, mint a pergament és gyűrött az éjszakai gondoktól, de élénk volt a szeme csillogása, s valami hun-cut mosolygás volt a szép öreg szája sarkában. S minden pillanatban megremegett egy kis mosolygás az arcát.

A MÚLTAKNAK LEVENDULÁS ILLATJA VAGYON

De az egész nap vígan telt el. Zsani néni senkinek sem szólott a tervéről, de azzal nagyon meg volt elégedve, s ez olyan jó kedvre hangolta, hogy madarat tudott volna fogni.

Pólika, aki nagyon ideges volt, elbájolva vette észre az öreg néni kedvességét.

Csak Pepi néni brummogott, mert nem tudta, mi van készülőben.

Ebéd után Zsani néni papírt keresett elő. Már régen nem írt senki a házban. A tintásüveg ki volt száradva. Egy kis meleg vízzel eresztette föl a kemény salakot, amely az üveg fenekén volt.

- Te hogy szoktad csinálni a tintát, Pólika?

- Én boltban veszem - mondta Pólika. - Ha a városba bemegyek, mindig veszek egy kis üveggel.

- Ah, könnyelmű pazarló népek. Ezek a mai fiatalok nem tudnak élni. Bezzeg, minket megtanított a mi kedves anyánk arra is, hogy kell tintát csinálni... Gumi, galles, gálickű... ez az egész...

S míg a tintát egy kis vesszővel föl kavarta, elmagyarázta, mekkora flaskó tintát csináltak ők odahaza, mert az ő édesapja vármegyei főjegyző volt, s ők csinálták a tintát az egész megye számára.

Végre készen volt a fekete lé.

- Na, most írájál...

Pólika csodálkozva ült le az asztalhoz. Ketten voltak együtt a szobában.

- Mit írnak?

- Csak írnád, amit diktálok.

Pólika megpiszkálta a toll hegyét, s íráshoz ült.

Gyere értem, Balázs, gyere értem. Szöktess meg a néniktől, mert odavagyok...

Pólika csodálkozva nézett fel a néniére. De ez sürgetve rászólt:

- No csak írnád.

- De hát én nem értem...

- Csak te ne beszélj, hanem írnád...

S tovább diktált.

...Ma éjszaka készen leszek. Állj meg a szánnal a templom előtt. Azután gyere be a keríté-
tesen át az udvarba. Majd én vigyázok, és az ablakon át kiszököm...

Pólika már kacagott, minden szót kuncogva írt le.

A néni az orrára tette az ujját.

- Megállj, még valamit.

Végigment a szobán az ablakig, meg visszajött.

- Még valami jót kellene írni. Aminek örüljön...

Jó ideig gondolkoztak a meleg szobában. Az óra hangosan pengette a percekét. A másik szobából behallatszott, ahogy Pepi néni fújta a kását. Aludt, s pőfögve a száján keresztül lélegzett, és úgy feküdt ott a kis öreg testével a régi, félvállú, szép kanapén, mint egy öreg, kiszolgált macska. Neki lesz csak öröme, ha sikerül a dolog... pedig szegényke, erről sem tud semmit, csak mikor már régen kész lesz a csel...

- Megvan! - kiáltott fel Zsani néni, s összecsapta a kezét, úgy nevetett: - írd oda azt, hogy:

Nem élhetek muzsikaszó nélkül!

De már ekkor Pólika odaírta, hogy:

Olyan jó volna már otthon lenni

s csak aztán biggyesztette oda a néni tanácsa szerint ezt is piciri kis betűkkel, alig olvashatóan.

A néni megnézte az írást.

- Nahát, most már gondoskodj, hogy ez odakerüljön annak a te Balázsodnak a markába.

Pólika összehajtotta szépen a levelet, s kinyomogatta belőle a maga szép kis levélformáját, aztán nem sokat kérdezgetett tanács után, hanem kiment.

Zsuzsit kerítette elő.

- Zsuzsi.

- Tessen, tekintetes asszony.

- Ügyes lány vagy te, Zsuzsi?... El tudnál csempészni egy levélkét a tekintetes úrnak?

- Csak ide kell bízni!

- De megállj csak! Azt úgy kell ám, hogy a tekintetes úr téged ne is lásson... - mondta Pólíka, mert megijedt, hogy Zsuzsi el talál fecsegni valamit a tegnapi dolgokból. Azt tudta, hogy a cigányok nem beszélnek arról, hogy már tegnap is ott járt a Zsuzsi, mert azok nem fognak dicsekedni az ingyen ebédekkel.

Kisült aztán, hogy ha csak postás kell, az is akad. Nem olyan lány a Zsuzsi, hogy legényt ne csípett volna már magának...

Csakugyan meg is járta a posta estig a kocsmát.

Balázs egy sort küldött vissza:

Megyek, cicám!

Pólíka susterogva szaladt Zsani nénihez a kurta kis sorral.

Az öreg néni s a fiatal asszonyka aztán a közös titkot őrizték egész este. Mind a ketten szórakozottak voltak, Pólíka minden percben irult, pirult, nevetett.

A ház tele volt levendulaillattal. Öreg almáriumokat nyitogattak, régi, nagy ruhaszekrényeket bontogattak. A néni bizalmasává vette Pólikát, s a Mina néni nagy öröme és a Pepi néni nagy csodálkozására minden régi kincsét kitárta.

Régi nemes selymekben és ruhákban válogatott. Öreg, sárgult, finom csipkék kerültek elő, régi menyasszonyi díszek, fiatalasszonyok ősi csipkés főkötői. Mintha a régi múlt mozdult volna meg egy percre.

Milyen jó, milyen kedves ilyen csodakincsekben vájkálni. Pólíka el volt ámulva és el volt andalodva. A nénik boldogan élték vissza magukat a fiatalkorukba, s minden tárgyról egész történeteket tudtak mesélni...

- Ezt viselte kedves anyám a Sárújhelyi grófnál. Az egész megyéből csak ő volt hivatalos. Nagy dolog volt az. Ezrekbe került az a multság. A pince be volt rendezve télen afrikai növényekkel. Virágos oleanderek és citromfák voltak ott, csak úgy kézzel szedték le róla a citront. De az egész megyéből csak anyám volt az egy, aki hivatalos volt az asszonyok közül. S az öreg báróné, akkor még az is szép, fiatalasszony, druszájának hívta az anyámat, s azt mondta neki a bárónő: Kár önnek, édes Lenkám, itt lenni. Mert boldog emlékü anyám úgy a német, mint a magyar nyelvet folyékonyan és úriasan beszélte, azt mondta neki a báróné: Önnek csillagkeresztes hölgynek kellene lenni... Úgy bizony, erre a multságra sem Bodonyból, sem a vidékről más nem volt hivatalos, és mégis erre a multságra a bodonyi meg a többi falukból az úrinők mind parasztruhába öltözve mentek el, csak hogy a kapu mellől leshessék a multságot...

Pólíka elmélázva hallgatta a régi események különös, idegen illatú emlékeit.

- Mennyi ékszer, mennyi kincs! - kiáltott fel, mikor a néni az ékszeres ládikát kinyitotta, s az alkonyati fényben kitergette az asztalra a régi szép ékszereket.

- Ó, az én boldog emlékü kedves anyámnak sok ékszere volt, sokkal több, mint amit itt látsz. De azért, mikor a kállói bála bement, egyszer megtette azt a tréfát, hogy az összes rokonaitól minden arany és ezüst ékszereiket kölcsönvette, és a lárvás bála úgy ment el. A két Majtisy lány voltak a leányai, mert az ő lányai akkor még igen kicsinyek voltak, hát az árva Majtisy lányokat ő adta férjhez. Tudod, azon a bálon jelen volt a bécsi Hirsch, és megbíráta az anyámon levő ékszereket, és azt mondta boldog emlékü kedves anyámnak: Az önön levő ékszerek meghaladják a negyvenezer forintot. És kérdezte kedves anyámat, hogy mer annyi ékszert viselni. Amire kedves anyám azt válaszolta, hogy jöjjön csak Hirsch úr közelebb,

nézz meg a maga szemével, hogy ez az ékszer mind föl van varrva a ruhámra. És mivel én nem táncolok egyet sem, el nem veszhet egy sem.

Zsani néni visszasüppedt magába, s könnyes szemmel babrálta remegő ujjával a szép emlékeket.

- Nem táncolt a nagyanya? - kérdezte Pólíka, s egész lelkét eltöltötte a színes múltnak illatos emléke.

- Ach, az egy nagy fogadás volt - mondta a néni.

- Hát összevesztek az atyussal - szólt bele Mina néni.

- Ach tudod is te, már minden pletykát szellőztetnek! - mondta Pepi néni idegesen a kötése mellől.

Pólíka meghalt volna a kíváncsiságtól, ha el nem mondják a dolgot.

- Már Póli elég nagy, megtudhatja - mondta Zsani néni, aki a család feje volt, s a múltnak emlékeit is úgy adta át, mint az örökséget az unokákra. - Az a nagy dolog fiam - kezdte sutogó hangon. - Boldog emlékü kedves anyámnak sok irigye volt, a szépnek az egész világon irigye szokott lenni... Boldog emlékü szüleim házában hét-nyolcszáz ember megfordult évente, mert kedves atyám a vármegye leghíresebb ügyvédje volt, még Szatmárból, Beregből, Biharból is jöttek négylovas kocsival az ő tanácsát kikérni, és ha kedves atyám valamit mondott, azt mindjárt ítéletnek is tartották, és megnyugodtak benne. Bodonyban akkor is, mint most, olyan sár volt mindig, hogyha az egész Nyírségben nem is volt víz a homokon, de itt mindig ki volt téve a falu végén a tábla, hogy: az utak járhatatlan rosszak. És boldog emlékü kedves atyám négy ökröt szokott kinn tartani a Csergető tanyán, hogy azokat a hintókat, akik hozzánk jöttek, azok bevontassák... Volt is kedves atyámnak olyan háztartása, hogy a konyhájára még a harmadik vármegyében is azt mondták, hogy: az ám zsíros konyha! Libája ezerkétszáz-ezerötszáz megvolt a gúnárokkal együtt, és a gúnárok csörgővel vezették haza a mezőről a nagy libanyáját. Tinóbinó marhából annyi volt, hogyha ezer bankó forint árát eladtak, meg se kottyant...

Pólíka visszafojtotta a lélegzetét, úgy figyelt. A régi dicsőségnek, gazdagságnak az érzésével volt megtöltve a lelke.

- De mit ért, ha kedves anyámnak a szépsége miatt annyi irigye volt, mint a fű a réten. A legelső irigye volt a tulajdon sógora, kedves atyámnak a testvéröccse, a gazember, aki náluk lakott, és gazdálkodott a birtokon, mert kedves atyámnak a sok ügyvédi munkája miatt nem volt ideje arra is, erre is. És a József bátyánk egyszer egy setét este egyedül csak hazajött a csépléskor, és bement a házba, ahol boldog emlékü kedves anyám volt.

Kérdi kedves anyám: - Te mért jöttél haza, József?

- Azért, hogy neked valamit mondjak - mondta József bátyánk. - Gyere csak be a kis szobába.

Azt mondta kedves anyám:

- Miért menjek én a kis szobába. Mondd meg nekem itt.

Azt mondja József bátyánk:

- Nem bánom, megmondom neked itt. Azt mondom neked, Lenka, hogy nem érdemel meg téged az a te urad. Vén ember tehozzád az urad. Én fiatal ember vagyok, én érdemellek téged.

Jaj, boldog emlékü kedves anyám meg volt rémülve. Csak megkapaszkodott az asztalba, és rákiáltott:

- Ne beszélj ilyeneket, te orcátlan.

De József bátyánk nem hagyta.

Közel ment hozzá, és azt akarta, hogy legyen a szeretője...

Az öreg néninek kiszáradt a torka a belső izgatottságtól. Mindnyájan lihegő szemmel néztek össze, és reszkettek a borzasztó eseménytől.

- Akkor, hogy József bátyánk csak erőszakoskodott, és nem hagyott békét, ahogy boldog emlékü kedves anyám kívánta, hát kedves anyám szétnézett, és ott volt a tűzfogó, mert igen szép vörösréz tűzfogójuk volt, és azt télen-nyáron benn tartották a kandalló mellett, dísznek. És felkapta kedves anyám a tűzfogót, és fölemelte József bátyánkra.

- Igen - mondta Mina néni, akinek mintha egy csapásra elmúlt volna a süketsége, s minden szót megértett. - Emiatt volt a mi kedves anyánk egy préda asszony. Mert a tűzfogót emelte rá a József sógorára.

- Emiatt - mondta Zsani néni, s az arca élén piros foltok gyúltak ki.

- Emiatt - állott fel Pepi néni is, és idegesen mondta -, mert azt elmondta József, hogy ráfogta Lenka a vaslapátot. De azt nem, hogy mért. Csak fújta aztán, hogy préda, és mondták eleget kedves atyáknak, hogy hiába keres akármennyi pénzt, Lenkát nem győzi az isten se.

- Pedig kedves anyám éppen olyan volt, mint én, éppen úgy ki tudott jönni mindennel, mint én - mondta Zsani néni.

- Keresztseghyné volt az irigye, mert nem volt hivatalos a Sárújhelyi grófékhoz, és a legjobb barátja volt kedves anyámnak - kiáltotta fuldokolva Mina néni.

Pólka mintha egy résen belátott volna az elmúlt világba. Tisztelettel és csodálattal érezte összetöpörödni magát kicsinyre, semmivé... Valahogy leigázta és agyonnyomta az az érzés, hogy azok a tiszteletre méltó, azok az Istennel egyforma megbecsülést és félelmet élvező ősök éppen olyan gyarló teremtetek voltak, éppen úgy sírtak, nevettek, ettek és szerettek, mint ők...

Elandalodva hallgatta a besötétedő estében, a homályos régi nagy szobában azokat a kis történeteket, amelyek valaha itt lezajlottak. Még ezek a bútorok itt a tanúk, ezek a falak, ezek a tárgyak mind-mind. Ezek a csipkék és ezek az ékszerek, istenem, micsoda régi örömeknek, hiúságoknak, irigységeknek, pletykáknak, fájdalmaknak, rémületeknek a tanúságai...

A szoba lassan bealkonyodott, csak a tűz világított szerte, s ott ült az ő virágzó ifjúságában a zörgő, szelet termő, száraz öregek között...

- Bizony, így volt az régen - mondta Zsani néni.

- Jaj de szép volt - sóhajtotta Pólka, mintha mesét hallgatott volna.

- Azért mondtam el ezeket, hogy emlékezz rá... És válassz ezekből, kicsi lányom, válassz a nagyanyád smukkjaiból, hogy legyen valami, amiről emlékezz mindig a boldogtalan mártírra, aki őt lányt nevelt föl, de egyiknek sem érte meg annyi boldogságát, amennyit te kapsz magad Balázstól...

Könny volt az öreg nénik szemében. Félrefordultak, törülgették a szemüket, az orrukat, s Pólka elszégyellte magát, hogy semmis kis bajával idemenekült ezekhez az öregekhez, akik egész életükben nagy bajokhoz voltak edzve... Karcsi bácsit még ő is ismerte... De a Mina néni férjének még titokzatos sötét hírére is csak úgy, hogy mindig valami Rinaldo Rinaldini-féle borzalom reszkett a neve mögött, amelyet a néni maga is letett, s nem viselt, soha ki

nem mondott... A Pepi néni két férjének is csak elvétve, kusza híreit hallotta egyszer-egyszer...

Sorra megcsókolta a kezüket, s nem kérdezett semmit. Összeborult mindenikkel, és sírtak egy sort.

Egy kis medájt vett föl az ékszerek közül egy kis vékony aranyláncon, a legkisebb s legszerényebb ékszert a sok közül, s a nyakába akasztotta.

A vacsorához hallgatagon ültek.

Kilenc óra előtt Pólikának be kellett menni a szobájába. Minden világot eloltottak a házban.

Nemsokára gyanús nesz volt a ház körül... Kocogtattak a Pólika ablakán... Pólika kinyitotta az ablakát. S felöltözve, téli bundában kilépett rajta. Az ura karjába.

TAVASZI ÉJSZAKA ZSENDÜL

A nappali olvadás mind felfagyott az éjszakában. A szán nagyokat farolt a csendes lejtőkön, a sima jég vékony tarja be-beszakadt alatta, s a víz szétloccsant. Csípős szél csapott szembe, s kimarta az arcuk élet, az ajkukat, s könnyessé tette a szemüket.

Vagy tán nem is a szél.

Mert ők ugyan most nem törődtek se széllal, se úttal, se csillagokkal, se a lágy fényű holdvilággal. Nem törődtek a távoli hómezőkkel, amelyeknek szíryonyosan csillogott a színe, sem a feketén kanyargó úttal, amely mint óriáskígyó, kanyargott előttük, mint hűséges kutya szaladt előre a távoli boldog otthonuk felé.

Összebújtak nagy téli bundáikban, egymáshoz bújtak, s át-át lestek egymás arcába, míg a lovak csöngői egyformán zengettek, s a kocsisuk, a fiatal Gergő, deres gubában ült előttük.

Egy merészebb kanyarodónál Balázs hirtelen átkarolta Pólikát, mintha féltené... Bár előre elhatározta, hogy nem fogja megölelni... De megölelte. Pólika, mintha idegen érintette volna, megrándult, s a Balázs keze meggyengült a derekán.

De otthagya a karját. Megfogta a szán lécét, s közelebb húzódva a párjához, játszotta magában a fantáziát, hogy idegen asszonyt visz, idegent rabol... Izgatta, új kéjt adott neki, hogy a feleségét szökteti. De nem akart elfelejtkezni csalafinta terveiről, kemény, asszonyszoktató próbájáról.

Pólika sohasem tapasztalta az urát ilyen gyöngédnek. Mindig kemény markú volt, erőszakos, szilaj, most úgy meghúzódozott mellette, mint egy jó diák. Úgy megült a szoknyája mellett, mint egy ábrándos kis szerelmes a nagy éjszakában.

Olyan boldog volt, olyan jól érezte magát. Úgy vágyott mindig a gyöngédségnek erre a mézére, s most úgy elájult a szíve attól az érzéstől, hogy az urát e titkos csellel egészen megjuhászította, magához kötötte.

Mikor Balázs a legközelebbi kaptatónál megint derékon fogta erős kezével, nem húzódozott el, egy moccanásnyira beleilleszkedett az ölelésbe, amitől Balázs úgy megháborodott, hogy kegyetlen tűzzel szorította át.

- Nem esek le - mondta Pólika affektáló drága kis hangján.

Balázs még jobban megszorította, aztán eleresztette. Fölvetette a fejét, s tele tüdővel szívt a kemény, tükkel bélelt szelet.

Pólíka rálesett hosszú, sötét pillái alól. Úgy szerette ezt a marcona embert. Soha még ilyen lágnak és gyöngédnek nem érezte.

A szán szaladt le az úton, a lovak patája csattogott, gőzük felszállott a hideg éjszakában, s a Balázs keze elhagyta meg újratekerte a játékot. Úgy izgatta magát, olyan szelíd és vérforraló idegjátékával. Mert csak ez a valódi kék, a kék színét borzolni, a feleség nagy prémbundájának prémjébe tenni a borostás arcot, a vastag köpönyegen át érezni meg az izzó kis testet, az ujjakat belopni a kar alá, a puhameleg, drága mellecské alá, csínyján lopni a szabadot...

Lassú trappolásban gyors órák tűntek el, s a csillagok mintha erősebben haladtak volna a maguk araszos útján, mint ők a végtelen síkon, ahol egyik falut a másik után szalasztottak el maguk előtt. A néma falukat, ahol apró házakban emberek aludtak, mintha halott világon száguldanának keresztül, egyedül ők ketten élők az egész teremtsében.

Úgy elernyedtek a testük, úgy összeroskadtak végül, úgy összeborultak. Bundákon keresztül és a téli hidegen át és a csönd izgalmában érezték talán először egynek testüknek lihegő boldog mámorát.

- Nem esek ki - suttogta Pólíka, s odaejtette kis prémsapkás fejét az ura széles mellére, s odaadta magát, ottmaradt a férfi ölén.

Balázs nézte, mohón nézte a felesége arcát. A hófehér bőrön meglátta a kis szeplőket az orr körül, a kilüktető nagy cimpákat, s a fölcserepedett, izzó, érzéki ajkak. A nagy fekete szemek le voltak hunyva, vagy talán ébren zárultak be, hogy annál rejtelmesebbek legyenek a hosszú, csodálatosan szép pillák alatt, s a drága kis nő forró, kerek arca ott párázta egy araszra, egy hüvelykre, egy pihényire az ő vágyó, forró ajkait. Míg rátapadt csókkal, forró, kemény, tüzes csókkal!

S megette, mintha éhes farkas kap eleven csontot...

Ah, alig vették észre, hogy már itthon vannak.

Távolról már meglátták a faluvégi akácot. A homokszakadékos úton felballagtak a kifáradt lovak az utcára. S végigkocogtak csendesen az ismert kis parasztházak előtt.

Pólíka egészen kijózanodott.

Eszébe jutott Kisvicákné beszédje. S rettegett, hogy fogja találni a házukat, a kastélyt.

A kastélyt, amelyre olyan büszke volt. A dupla tetejével, nagy, havas, köoszlopos kapujával. A tágas, nagy udvarral, az öreg, csapzott, mohos fenyőfákkal.

Felegyenesedett, sóhajtott. Nem mert szólani, kedvetlen volt és elbúsult.

Átkozódó pillantással nézett a rogyós, náddal, szalmával fedett kis parasztházakra, s gyűlölködő, ellenséges pillantással nézte végig valamennyit. Bizony nem sajnálta volna, ha a föld nyeli el őket, a bűdös parasztjaikkal együtt, akik úgy megbújtak bent, mint a pondrók a gyümölcsben.

Végre itt volt a kastély.

Már annak is megörült, hogy meglátta. Hogy teljes épségben feketéllett ott előttük, szemközt a holdfényvel. Hiszen minden rosszra el volt készülve, s legnagyobb izgalma volt, hogy még csak nem is kérdezősködhetett róla.

A kapu nyitva volt. Behajtottak.

Gergő nagyokat kurjongatott, ahogy befelé mentek, a lovakra.

- Hő Csillag, hé, a kutyák egyenek meg, ma megbolondultatok! No, hiszen kiteleltetek! No, hogy vész a cudar, megállj csak... - s más effélét.

A nagy patáliára egyszerre csak megvilágosodnak az ablakok. Nyílik az ajtó, s felzendül a muzsikaszó!

Pólíka el van ámulva. A szeme kerekre nyílik, s nyüglődő, csodálkozó, szemrehányó, gyanakodó hangon mondja:

- Nooo, mi történik itt...

Leszáll a szánról, s feltipeg kissé elzsibbadt lábain a tornácra.

Hát ki áll előtte vidáman és mosolyogva és színeskedő arccal!

Borcsa, a szakácsné.

- Maga mit keres itt!? - kiált rá Pólíka.

- Én, kezit csókolom? - mondja Borcsa elámulva. Hát iszen várom a tekintetes asszonyt. Jaj, kezit csókolom, csakhogy már valahára meg tetszett jönni!

Pólíka azt hiszi, valami álomországban jár. Magát is meglepi a hangja, mikor nyersen rákiált az öregasszonyra:

- Hát a cigánylakodalom!

Borcsa értetlenül bámul rá.

- Aa, tekintetes asszony, miféle cigánylakodalom?!

- Hát engem megcsaltak! - kiáltotta Pólíka, s körülnézett.

Balázs ott állott a cigányok előtt, és kivágta a karját, úgy kacagott.

- Há - kiáltotta -, aranyat ér az a Kisvicákné! Holnap megkapja a süldőt!

Pólíka leforrázva érzi a megcsalattatását. Valami nagy indulat hullámai kezdenek felgyűrűzni a lelkében. A szeme villámokat ereget, s a feje szinte szédül.

Balázs azonban elébe lép.

- No, szivecském... Hát bánt maga még engem?...

Pólíka hallgat.

- Hát megérdemlem én, hogy bántson?... Hát illetlen vagyok én? Hogy én hazacsaltam az én kis házi sárkányomat, hogy még egyszer megkérdezzem tőle, hogy... dalolsz-e vélem egyet, Pólíka?

Pólíka összehúzza a szemét, s lefelé forgatja.

- Csak egyet!

Pólíka felszegi a fejét.

- Csak egyetlenegyet, Pólíka!

Pólíka mereven áll, mint egy jégszobor, és mélyeket lélegzik.

- Pólíka... csak egy picikét... csak egy ujjomnyit. Csak egy hangot, az anyád... piros viganó...ját...

A foga közül szűrődött ki a hang, s közben egy olyat ordított, hogy szinte megcsattant bele a torka... de aztán megint csak visszafogta magát.

Pólika meg sem moccant. Meg volt dermedve. Lihegve, fújva, csaknem nyögve lélegzett.

Balázs térdre vetette magát, s átölelte a térdeit.

- Pólikám, szentem, ne veszíts meg, ne veszíts el, mert emberhalál lesz belőle, az istenit, valahol egy asszony van...

Pólika még ridegebb lett.

- Hej, hogy ilyen szerencsétlen vagyok! - ugrott fel Balázs - hogy nincs anyád... Ha volna, az megértette volna veled, hogy... mit tegyél... Ott szakadjon rá a ház arra a három vén boszorkányra...

Pólika felsikoltott.

- Hogy még erre se tanítottak meg...

Pólikának minden vére a fejébe szaladt, aztán a szívére szállott, s megértette, hogy mi a nénik vágya: a türelem, az álságos türelem, amely a mérget is lenyeli, hogy használjon vele...

S imbolyogva, szédülő fejjel emelte fel a karját, és könnybe szakadó hangon kezdte:

Az életem gyászban...

Nem bírta tovább, kitört rajta a sírás dühe.

Balázs azonban ölbe kapta. Fel a karjára, és magához szorította, és az ölébe vette, mint egy gyereket, két karra, és azt ordította a cigányoknak:

- Kuss innen, az anyátok... Coki cigány!... Majd még kifizetlek... De az én házamba többet nem teszi cigány a lábát! Itt nem muzsikálnak, míg én élek!... Megélünk mi muzsikaszó nélkül! Ugye, kicsim!?

S Pólika kapta, körülölelte az ura nyakát, s úgy megszorította, majd belefojtotta a lelket.

Kint az enyhe tavaszi éjszaka új élet reményétől illatozott.

1914

HÁZASSÁGTÖRÉS

1

Oly mélyen el volt merülve gondolataiba, hogy a minisztérium kapujában barátságosan intett láthatatlan útitársának:

- Szervusz.

Elmosolyodott.

- Várjál meg, míg kijövök.

Ezzel bement a kapu alá.

A portás ímmel-ámmal a sapkája felé emelte a kezét, s ő barátságosan rámosolygott:

- Jó reggelt, Miákits bácsi.

Azzal igen gyorsan elment, szinte menekült, mert tudta, hogyha megvárja a visszaköszönést, akkor szivart fog adni neki, s sajnálta tőle, de viszont mintegy maga előtt takarva ezt a szennyes önzést, mintha idegent akarna megtéveszteni, így szólt az első lépcsőfokon:

- Ejnye, egy szivart kellett volna neki adni.

A zsebéhez nyúlt, sorra tapogatta minden zsebét, s egyúttal félszemmel visszalesett, hogy a portás látja-e ezt a kaparászást, mert ha látja, akkor azt fogja hinni, hogy csak véletlenül nincs nála...

A lépcsőn utolérte Ossi, osztálybeli kollégája, hosszú hajú román fiú, s nagy léptekkel rárohant, hosszú karjaival elérte, s a vállát megfogta:

- Kinek köszönt maga a kapuban, Boldvay úr?

Isti elvörösödött. Először csak egy kicsit, s nevetett, de a pirulása egyre fokozódott, s egész bíborvörös lett lassan. Nevetett.

- Én? Köszöntem?

- Szervusz, várjál meg... azt mondta.

Isti most már szinte fekete-vörös lett, hallatlanul szégyellte magát, oly hangosan beszélt, hogy meghallották?... Tátott szájjal soká bámult Ossira, ez gondolatolvasó? Félt tőle, mert ez gonosz ember: román, sovány s májfoltos, az ajka egész kék, s fekete szeme s olajbarna bőre van, a haját is úgy viseli, mint a hipnotizőr.

- Mit köszöntem - mondta mérgesen -, kinek köszöntem volna, egyedül jöttem.

A román fiú nevetett, s fölényesen megveregette a vállát:

- Magának fantáziája van, Boldvay úr!

Egymás mellett mentek fel a harmadik emeletre, s a számvevőségi üveg folyosón átmentek a bal frontra, a saját osztályuk felé.

- Na - mondta Ossi -, ezt az épületet se fogják egyhamar lebontani.

- Miért?

- Nem szavazta meg a költségvetést az országgyűlés.

Boldvay Isti eltűnődött, ő soha nem érezte kontaktusban a hivatalt az országgyűléssel... Nem is gondolt eddig arra, hogy az országgyűlésnek valami köze volna a minisztérium sorsához... Egyáltalán nem volt hozzászokva, hogy a dolgok mozgató erőit messzebb keresse, csak éppen magukban a dolgokban... Most megnézte a nagy sárga épületet, amely rideg volt, s szomorú, csak ez az egy üvegezett folyosó adott neki valami különös jelleget, ami a pesti bérházakból hiányzik... S persze lent az első emelet udvari frontja, amely szintén tágasra épített üvegezett tornác: a miniszteri helyiségek ott vannak.

Bementek a sötét előszobába, ott állott Kecskeméti, a daliás irodaszolga, magas volt, s egyenes, és oly úrias megjelenésű, hogy szinte sértő volt, államtitkár lehetett volna evvel a fejjel.

Kissé meghajolt az urak előtt, s jó reggelt mondott.

Nem fogadták a köszönését, ez úri volt, csak a szemével biccentett Ossi, s mikor már az ajtó kilincsét fogta, hogy a szobájukba belépjenek, akkor szólt vissza:

- Már nem köhög, Kecskeméti, kérem?

A szolga meg volt lepve, vállat vont, s mire a választ kigondolta volna, akkorra az urak már bent voltak a szobában, ahol a kályhában ropogott a tűz, de még hideg volt, s az urak télikabátban állottak körül. A kabát Hofbauernek is a vállán volt, csak úgy vállra vetve, s Mortara úrnak is, de szegény vértelen, tüdősorvadásos Vér napidíjas begombolkozva didergett a kályha mellett, s hosszú, sápadt ujjával dideregve ölelgette a barna csempéket.

- Undok egy idő - mondta Ossi -, jó reggelt kívánok, uraim, jó reggelt, jó reggelt.

Mindenkivel kezét fogott, valami különös nagyuras diplomata-mozdulattal, s más kezével mindjárt hátrasimította hosszú, fényes, olajosan fényes, nyakáig érő haját - képzeljék, képzeljék az urak, Boldvay úr mikor a minisztérium kapujába ért...

- De kérem, ne vicceljen velem - kiáltott fel Isti pulykamérgesen -, kikérem magamnak.

- Semmi, semmi - nevetett Ossi -, egy szót se szóltam - evvel fontoskodva az asztalhoz ment.

Az urak, akik éhesen lestek a szokott reggeli heccelődésekre, mi az, mi az? a feleségétől búcsúzott?

- Ja, fiatal házas.

- Nono.

- Az szép, mikor még a fiatal számtisztet a felesége bekíséri a hivatalba... Istenem, mikor én is fiatal számtiszt voltam...

Oly egyszerre s gyorsan beszéltek, nem is lehetett tudni, ki mit mond.

Belépett, szintén vállra vetett télikabátban Pongrácz számvizsgáló, furcsa, szolgabírók kerek fejét előredugva erélyesen nézett rájuk, mit nevetnek:

- No, no, mi az - mondta csendesesen, s cigarettét kezdett mindjárt sodorni.

- Ez egy boldog ember - kiáltott mindnyájukon túlharsogva a vastag Hofbauer, s mindjárt nagyot is röhögött, csak úgy rengett a hasa - a felesége bekíséri a minisztériumba, hogy útközben baleset ne történjen.

- No de hát egy szó se igaz belőle - mondta Isti, aki azért inkább szerette ezt, mint hogy az igazság kiszüljön.

- Barátom, kegyed egész irigylésre méltó ember - szólt bele most a süket Mortara, aki már az íróasztalán elrendezte az aktáit, mint patikus, abszolút rendes ember volt, s a süketsége miatt

mindenki tisztelte, különben is ő volt a legidősebb számvizsgáló az osztályban - mikor én fiatal házas voltam, engem is bekísért a feleségem, de miért?... Csak jó későn jöttem rá, mikor már öreg házas lettem... azért kérem, hogy biztos legyen benne, hogy tényleg bent vagyok a patikában (akkor még patikában dolgoztam), s ő elmeheessen engemet felszarvazni...

Hirtelen hangos nevetés tört ki. Mortara úrnak szenvedélye volt, hogy saját magát szakadatlanul mint megcsalt férjet játssza ki. Senki sem ismerte a feleségét, voltak, akik azt mondták, hogy egy nyiszlett, sovány kis teremtés.

- Ez bizony így van - kiáltotta Hofbauer, s rekedten röhögött, mint egy sváb kocsmáros a budai hegyekben -, ezért nem házasodok én meg.

- Nem is érdemes, míg másnak van felesége - szólt Ossi -, hahaha, nem is érdemes, míg másnak van, kérem felesége!

Általános volt a nevetés és a láрма, de Isti sötéten nézett, s hogy most Ossi véletlenül ránézett, kedve lett volna pofon vágni őt, de úgy, hogy lerepüljön a feje. Undok ez a sovány, nyúzott pofa, tele kék bibircsókka az arca s a bőre sárga májfoltokkal. Buta oláh, hogy kerül ez ide a minisztériumba. Ez Magyarország.

Mortara fölemelte az ujját, s valamit akart mondani, már lassan kezdtek elcsendesedni, mikor nyílt az ajtó, s bejött Bierniczky számvizsgáló, az egész osztály eleven lelke, aki mindjárt le tudja foglalni a közfigyelmet.

Fázósan jött be, mintegy bújva be:

- Á, á, milyen jó itt, azt az ebugattát, itt aztán jó... Kenyeret kellene pirítani!

Nagyszerű nevetés lett, különösen a díjtalan számgyakornok-jelölt, a hosszú, sovány, tüdőveszes Vér úr nevetett, nagy szájából az ínye mind kilátszott, s látszott, hogy a fogai hogy romlanak, szinte kihullanak már vérevesztett foghúsából.

- Az jó vaóna - mondta jó parasztosan.

- No nem?... Ahh, annál valami finomabb nincs, mint a pirítós kenyér fokhagymával.

- Zsírozva!

- Zsíros pirítós fokhagymával.

- Egy csésze forró teával.

- Egy itóka pálinkával.

- Fagyos szalonna, uraim, fagyos kolozsvári szalonna.

- Sonkacsont, sonkacsont!

- Ne kínozzanak az urak. A legnagyobb kín ilyeneket emlegetni.

A zshivaj olyan volt, mint a kocsmában. Mortara számvizsgáló azonban nem vett részt ebben a lármában, sodorta a cigarettáját, mert egy cigarettet fél délelőtt képes volt elsodorgatni, míg rágyújtott, s várta, hogy egy kicsit megcsillapodjon a hangulat, akkor fölemelte az ujját, s azt mondta:

- Hogy a témánál maradjunk, uraim... nekem három gyermekem van... én mind a háromról tudom, ki az apja...

Bruhaházó hangon kacagás tört ki: az öreg Mortara úgy látszik az éjszaka összeveszett a feleségével.

- Hát maga, kérem, maga nincs olyankor jelen? - kiáltotta a fülébe Bierniczky.

- No ja, mikor a bábát fizetni kell, akkor jelen vagyok.

Újabb harsogó kacagás a Mortara rovására, aki ezt hallatlan flegmával s csendes, süket mosollyal tűri.

- Á, lári-fári - kiáltott Bierniczky -, láttam én már olyan asszonyt is, aki nem csalta meg az urát.

Mortara csendesen hozzá fordult:

- Látott... de nem tapasztalt... mert akit maga tapasztalt: az már eo ipso hűtelen volt...

Nevettek, mert Bierniczky nagy kujon volt s agglegény.

- Az biztos, hogy akit én megtapasztaltam, asszonyt, hát ott a férjnek aztán nehéz volt a dolga...

Oly elektrikus volt a hangulat, hogy minden szón folyton nevettek.

Isti hol halványan, hol pirosan nevetgélt, jól tudta, hogy ez mind az ő rovására ment, ha nem is mondták szemébe. Hirtelen egyet füttyentett, kicsit s halkán, csupán a szája mozgásával azt mondta:

- Eredj haza... vigyázz a feleségemre...

Amint félig lehunyta szemét felnyitotta, rémülten látta, hogy Ossi ott ül pont szemben vele, az asztala tetején, s szűrő fekete szemét elhűlve mereszti rá.

Érezte, hogy el van veszve, ez most is kiolvasta a gondolatát...

Ossi csakugyan leszállt az asztalról két nagy lépéssel, mint a gólya, közéjük lépett, s felemelte a kezét.

Istiben felgyűlt a düh, s azt mondta magában, ha most ez a bűdös ki fogja publikálni: úgy gyomorszájon vágja, hogy összeesik.

Ossi mintha megérezte volna, hosszú karját fölemelve abbahagyta az el se kezdett szót, s hirtelen az ablakra nézve azt mondta:

- Jön az öreg.

Mindenki néma lett egy pillanat alatt, s valóban az ablak előtt lehajtott fejjel, perzsaprémcs bundájában, kemény, nedves fekete kalapjában, szürkésbarna szakállát mellére szorítva, siető, fürge lépésekkel ment el a folyosón Schlick úr, az osztályfőnök, a tanácsos.

A szobabeliek egy pillanat alatt az asztalaikhoz oszlottak, és aktákat kezdtek előszedni. Az idegenek, Pongrácz és Bierniczky meg Hofbauer szintén az oszlás hímes mezejére léptek:

- No de gyerünk - szólt Bierniczky -, gyerünk haza, mint a hú asszony, mikor fél az urától, hazamegy...

Hofbauer már el is gurult, senki se szólt, Bierniczky és Pongrácz is elmentek, a másik percben már templomi csönd volt, mindenki aktába temetkezett, mert az öreg rendszerint bekukkant valami ürügy alatt a szobába.

Néhány másodpercnyi nesztelen csönd után felvisített a csengő.

Erre mindenki összerezzen s várt, csak a napidíjas Vér ugrott fel, mert ha egyet csenget az osztálytanácsos úr, az neki szól.

De a csengő újra zörgött.

Arra felpattant Ossi, s hajába túrta a kezét. Az asztala legjobban tele volt restanciával, legalább száz elintézetlen aktája volt, s így a legizgatottabb ő volt, ha be kellett menni a főnökhöz.

De a csengő még egyet sikított, mire összevonaglott Isti, ez ő, a harmadik asztal. De nem állott fel, mert remélte, hogy negyedik csengetés is lesz, s akkor Mortara fog futni.

De a csengő bizony nem szólt többet.

Mortara visszafordult, s azt mondta:

- Három?

Isti felállott, s egész zavarban volt:

- Igen.

Azzal elment, de hallotta, mikor Mortara még azt mondta a háta mögött:

- Határozottan pimaszság, hogy ilyen lassan csönget, direkt ijesztősdit játszik, mumust.

Bement a másik szobába, ahol szintén négyen ültek mély csöndben, ezek pláne jól kifogták, mert az ő szobájukból nyílik a főnök ajtaja.

- Mi az, ilyen korán reggel? - szólt Gurszky Jenő számtiszt, s vékony száját mosollyal finto-rította el.

Isti nem felelt, az ajtóhoz sietett, Binder számvizsgáló hosszú papírszipkában lógó vastag szivart szívott, fessen, fiatalon s kedélyesen rendezte az aktáit. Csoda, hogy már bent van, nem szokott, csak tizenegykor bejönni. Mindig kijáráson van a klinikákon.

A tanácsos morózusan ült az asztalnál, a szakálla szabályosan megfésülve, valami reggeli pomádétól volt illatos a szoba. Az asztalnál a ceruzák katonai rendben voltak, nagyszerűen hegyezve, párhuzamosan s azonfelül hosszúság szerint is rendezve, úgyhogy trapéz alakot mutattak együtt.

Isti látta, hogy a bojki uradalom számadása van előtte, amit ő tegnap adott be felülbírálásra.

- Mondja, kérem szépen, micsoda vakarintásokkal dolgozik maga.

A tanácsos szörnyűlködve nézte a lapokat, s undorral forgatta. Látszott, hogy még bele se nézett az adatokba, csak a külalakot látta.

Ez pipa?... Kérem, ez pipa?...

Méltósággal s fontoskodva emelte fel a két kezét.

- Így kell kipipálni valamit, kérem?... Szörnyűség, hogy az urak... Teljesen leromlott a minisztérium... Persze, jó hazafiak... Hogyan?... Én azt mondom, kérem, hogy: az az abszolutizmus, amit az urak annyit szidnak, az teremtetett ebben az országban egy kis civilizációt... Azok tudtak pipálni, kérem... azoknak a kezéből, ha kiment valami, azt kérem meg lehetett nézni... Ott úgy volt meghúzva a vonal, hogy ezek a mai rongy vonalozó intézetek szégyenletesen elmaradnak mögötte... Vagy beamterek vagyunk, vagy nem beamterek vagyunk... de beamterek vagyunk... csak rosszak!... Ez beamter munka, kérem?... Köszönöm...

Isti szívesen mondott volna valamit, egy kis parázs ellentmondást, hazafias felbuzdulásból, de jobbnak látta hallgatni, másrészt, borzongott a háta: Ossi most azóta elbeszélte az uraknak, hogy ő a kapuban elbúcsúzott, s az imént parancsot adott láthatatlan kísérőjének. Lúdbőrös lett a háta, s nem bánta, akárhogy leszidja is a tanácsos úr, csak futhasson vissza.

Rohant, s már nyitotta is az ajtót saját szobájukon. S tényleg úgy vette észre, hogy Ossi abban a pillanatban fordult vissza az asztalához: bizonyosan elmondta a megfigyelését...

Sötéten ült le az asztalához...

- Mi az?... Rosszkedvű?... - érintette meg a vállát Mortara, s jelentősegesen ránézett, a tanácsosra célozva.

- A pipák.

- Ja?... a lovaglópáripa...

Mindenki odafigyelt, de több szó nem volt, a kályha elkezdett érezhetően melegíteni, s mindnyájan belemerültek a vörös tintával való alápipálásokba, vagyis abba a jeles műveletbe, hogy minden egyes számadásban, amit a minisztérium alá rendelt közegek szabályszerűen elkészítve, kiállítva s nyugtákkal s mellékletekkel, melyek a számszerűséget igazolják, felszerelve, beküldtek, ők most tételenként kiszorozzák, összeadják, s bevonják a végeredményeket, s a helyesnek talált számokat egy pipa alakú jellel alávonják.

A papírok halk sustorgása hallatszott, néha Ossi ásított egyet, egész állati módon, hogy az állkapcsa is kattogott hozzá, néha Vér rapidíjas köhécselt, szárazon, kicsit fulladtan, de azért jobbadán csak a tollak sercegése uralkodott.

A kályha melege egyre erősebb lett, Kecskeméti be-bejött, s megigazította a tüzet.

- Ne fűtsön olyan örülten - kiáltott fel végre Isti, mikor már harmadszor is bejött megrakni a kályhát -, meg kell itt bolondulni ebben a hőségben.

Ez a kifakadás feloldotta a hangulatot, mindenki letette a tollat.

- Miért? Van az államnak elég fája - mondta Ossi, s a tollat a füle mellé szúrta.

Vér rapidíjas nagyot nevetett, s fejét csóválta, hogy ilyen szempontok is lehetnek. Kisap volt azelőtt Rozsnyón, s altruista életfelfogásából mindig zökkenővel haladt kifelé.

- Nohát - lármázott Isti tovább, minthogy ő tette be a garast, kötelessége volt fel is használni annak a teljes közügyi értékét (ti. hogy a munka abbamaradjon egy percre) - csak jön, megy, s megrakja a kályhát, jön, megy, s újra megrakja a kályhát: nem vagyunk még a pokolban, hogy így alánk fűtsön...

Süket Mortara is fölemelte a fejét, gondosan fésült fejét, olasz neve dacára tipikus germán volt, szőke, hosszú fejű, pedáns, higgadt. Született patikus.

- Nagyon meleg szoba nem egészséges - mondta.

- Ez igaz - pattant fel Ossi, aki a legkisebb ürügyet is megragadta, hogy a munkát abbahagyhassa, a szoba közepére sietett, s kezdett egészségtani előadást tartani, mert mindenhez értett a világon, s csak úgy röpködtek a szájából a Celsiusok s Réaumurok...

A szolga ottmaradt a kályha mellett, s ábrándos szemmel kinézett az ablakon, a ködös tél eleji égre, amely itt a harmadik emeleten valamelyest látszott.

- Mondja, Kecskeméti, kérem - szólt hozzá Ossi -, csak azt nem értem, hogy hogy lehet az, hogy maga a párizsi világkiállításról nemi betegséget hozott haza.

Kecskeméti, aki tegnap ilyenkor mesélte el a párizsi emlékeit (mint az államtitkár huszára volt odakinn), félrehajtotta fejét, haja a homloka fölött ketté volt választva, s kissé már ritkult, nagyon intelligens volt vele, s kissé mellbeteg köhécseléssel azt mondta:

- Kérem, ellenőr úr, mi kell ahhoz, hogy az ember betegséget kapjon? Egy kis baleset.

- Na jó, de maga nem tud franciául egy szót se.

Kecskeméti hallgatott.

- Nem a francia nyelvtől kaptam én azt, kérem - mondta csöndesen.

Mindenki nevetett, fojtva, hogy át ne hallatsszék a más szobákba.

- Igen, igen, azt gondolom!... de hogy ismerkedett meg a francia nővel, ha nem tudott velük beszélni?

- Hát én nem tudom, kérem, én csak lementem a méltóságos úrtul, s elkezdtem ölelni őket.

Ledugták a fejüket az aktákba, az orrukkal túrták a papírt, hogy a kacagást markukba fojtsák. Kecskeméti mosolyogva kiballagott, s ők ki-ki a helyére ült, de még sokáig rázta őket a nevetés.

Vér napidíjas, napidíjaival nem törődve, egyszer csak hátravetette magát a rossz faszéken, két hosszú karját a levegőbe vetette, s azt kiáltotta:

- A romlatlan nép gyermeke! - s hangtalanul tátott szájjal nevetett.

Csengetés hallatszott. S torkán akadt a hangtalan nevetés. Egy csengés: neki szól.

Sápadt arca még sápadtabb lett, s veres folt gyúlt ki az arcélén, úgy ügetett be a tanácsoshoz.

Ez az incidens jó figyelmeztető volt, újra belemerültek a munkába.

Később Ossit hívta a tanácsos csengője, akkor Isti megfordította a székét, s ugyanabban a rekeszben vele együtt dolgozó Mortarához fordult:

- No - kérdezte a süket.

- Nézze, kérem alássan, kedves Mortara úr - mondta habozva Mortarának, akit senki se tegezett, mert félszeg volt köztük a helyzet, protekcióval jutott be mint patikus, s nem volt igazi számkukac, a klinikák receptbeadványait revideálta, s folyton önálló drogériáról ábrándozott, különben is igen kevesen tegezték egymást ebben az osztályban, nemzetiségileg oly idegenek voltak egymáshoz. - Mondja, kérem, Mortara úr... Igaz, amit az elébb mondott... a feleségéről kérem...

Mortara az ablak felé fordította arcát, s kinézett az ónos színű égre, a tollat ő is füle mellé dugta, mint Ossi szokta, s lassan, elgondolkodva mondta:

- Ha én azt tudnám... Ha én abban biztos volnék, akkor én nem ülnék itt...

Csönd volt a faszagú forró szobában, perzselt faszag fullasztotta őket.

- Hát hol? Mortara úr?

- Hol?... Hát, kérem, Illaván... de legalábbis Vácon...

Isti maga elé nézett komoran. Busa szemöldökét összehúzta, s az arca, piros, rózsásan piros, egészséges arca, amely úgy nem illett ide, ebbe a szomorú szobába, ilyen arccal kinn kellene vágatnia, ló hátán, az ilyen kétséges lelkiállapotban a pusztán, az arca petyhüdebb lett s konok.

- Mondja, kérem, Mortara úr, miről lehet megismerni, hogyha egy asszony megcsalja az urát?

A patikus felbiggyesztette az ajkát, s tovább nézte az egyszínű ónos eget.

- Azt nagyon nehéz megismerni.

Hallgattak.

- Mégis.

A patikus fülén tartotta tenyerét, s messze nézett.

- Csak van valami ismertetőjele - sürgette Isti.

- Ismertetőjele?

- Nincs semmi?

- De... van...

Isti figyelt.

Mortara lassan cigarettázott, s valami különös és nehéz perc volt ez. Isti úgy érezte, mintha sorsa dőlné el.

- Két biztos ismertetőjele is van - szólt lagymatagon Mortara. - Az egyik, ha komisz. Ha komizkodik. Mikor megtalálta azt, aki őtet jól megérti, akkor elkezd az urához komisz lenni, becsstelen komisz, lenézi, leköpi az embert, utálja, hogy ennyi időt elvesztegetett vele... Folyton arra gondol, a másokra, s azzal hasonlítja össze, s az összehasonlítás természetesen a férj hátrányára üt ki...

Isti elgondolkodott, s gyötrődve idézett az emlékébe minden pillanatot, s meg volt mérgezve a lelke, mert az asszonykának minden támadó s pökhendi szavát erre a latra vetette.

- És, és?

- Mit és?

- Azt tetszett mondani - s már egész kisgyerek lett a tapasztalt férfi mellett -, hogy két ismertetőjele van.

- Igen, hát a másik pedig az, ha az asszony egyszerre csak elkezd kedves lenni... Minden ok nélkül... Takarja a bűnt... Círógatás, hízelgés, jókedv van ilyenkor... Mindenén nevet, semmi ellen kifogása nincs... engedi magát... szeretni hagyja magát... fuj... Ez az igazi: ez a ravasz képmutatás: fél, hogy elveszti a pozícióját, mert az, kérem, nem mindennapi dolog ám, hogy az asszonyt feleségül veszi, aki elszereti; mondhatnám az a legritkább eset, az csak úgy történik meg, ha a férjnek sikerül rákényszeríteni az udvarlót... hogy elvegye az asszonyt: mert egyéb bosszút alig állhat... Hát mit csinálhat egy megcsalt férj?... Megölni az asszonyt?... Csak nem őrült meg, ez csak olyan regény... egy rothadt asszonyért becsukatni, felakasztatni magam?... Majd... Hanem vegye el a másik, s dögöljön meg ő a féltékenységtől... Hát ő még sokkal kevésbé fog bízni az asszonyban, mert ha valaki, ő tudja, micsoda bestia...

Az ajtó nyílt, Ossi visszajött. Isti mindennél jobban félt attól, hogy ez az oláh, aki éppen szembe ül vele az asztalnál, mert az íróasztaluk össze van fordítva a szoba közepén, hogy ez megtudjon róla valami intimitást...

Visszaült hát az aktáihoz, s dolgoztak tovább.

- Ma nem jön a pék? - kérdezte Vér napidíjas egy negyedóra múlva.

- Haha, pék. Ma tizenkettőkor megyünk haza.

- Tizenkettőkor?... - állott fel ijedten a napidíjas.
- Természetesen. Azt se tudja, hogy ünnep van?
- Richtig. Halottak napja... Nahát, ez nekem befűtött.
- Én se gondoltam rá, hogy ma ünnep - mondta Isti.
- Ilyen hivatalnokok - lármázott fojtott hangon azonban Ossi, hogy a tanácsos úr meg ne hallja a lármát. - Igaza van az öregnek, mi már nem vagyunk beamterek... Kérem, kegyed kispap volt, és ha megunja, elmegy, teszem operaénekesnek...
- Hah - kacagott kínosan a napidíjas.
- Maga egyáltalán nem is hivatalnok, ispán vagy újságíró, akármi lehet, de hivatalnok? - szólt Istihez. - ...Én, kérem, én leszek az új Románia közoktatásának újjászervezője, mert az én nevem nem Ossi, hanem Ossiu, én román gyerek vagyok, bár magyar állampolgár természetesen... haha...
- Mit nevet ezen, maga hülye - kiáltott rá Mortara.
- Hülye - sértődött meg Ossi. - Ez egy titulus... Hülye...

Indulatosan leült az asztalához, s mérgesen elkezdett tovább dolgozni...

A napidíjas diszkrét akart lenni a két valódi hivatalnok összeveszésénél, s szintén az asztalához simult.

- Ha nem jön a pék, nem lesz tízórai, ha nem lesz tízórai, akkor nem lesz evészet... - mondta hangosan.

- De hiszen ma fizetést kap, maga állat - bömbölte Ossi, akinek ki kellett adni magából a „hülye” miatti dühét egy következő rangfokozaton.

- Jesszuská, hogy én ma fizetést kapok - mondta a napidíjas, aki úgy el volt koplalva, hogy már csak a hasából bugyborékkolt egy kevés korgó hang -, hát persze, hisz én tudom...

Mortara kivett a zsebéből egy újságot, megnézte, aztán felállott, s menten visszatette a lapot a zsebébe, s kiment.

Ossi felpattant a rangidős kolléga távozása után:

- No, most egy óráig nem látjuk. Megy a kaszinóba. *Az egyesbe.*

Aztán nagy képpel mondta:

- Ez akar engem leckéztetni, nevetséges! Ez akar engem magyar honfivá kiképezni? Ki ez?... Ez a vén hülye?... Trieszt mellett jött a világra egy dalmát kecskepásztor-honfi családjából, s itt méregkeverő lett, és ő a honfi... És egyáltalán ebben az egész minisztériumban igen kevesen vannak, akik nekem leckét adhatnak... Schlick úr?... tisztelem... vagy hát bánom is én, én úgyse sokáig fogok itt lógni, éhbérért. Ha én a kereskedelmi szaktudásomat érvényesítem, nem ennyit keresek, hanem tízszer ennyit; tentakuli; az is valami élet? számkukac?... na. Jól felvitte az Isten a dolgom ebben a dicső hazában...

A napidíjas, a volt kispap nevetett, s minden szó a szívét vágta, eszébe jutott, hogy mily nehezen jutott be s milyen protekcióval! A számvevőség igazgatója azt mondta neki: százötvenhét kérvény volt előtte... De hát az apja, a rozsnyói csizmadia, valaha jó cipőt csinált Franciska grófnőnek, s a krasznahorkai gróf névjegye átugratta a százötvenhét kérvényt... S tényleg, milyen dicső sors... Három napja tisztára a pék tízóráijából él... s ha most kifizeti a péket

abból a nagyító üveggel is alig látható fizetésből, akkor most megint mi lesz... Tisztára állami rabság, éhenhalásra ítélve, szabadon járó rab...

Isti azonban mindannyiuknál szomorúbb volt: sírni tudott volna, honnan tudja ő azt meg, hogy az asszony hű-e, vagy nem?... Mért kellett megházasodni...

Hirtelen feltűnt előtte, hogy hopp: ma. Elfelejtette otthon, hogy ma csak tizenkettőig vannak hivatalban, ma idő előtt lesz odahaza... Ma valamit látni fog, tudni fogja, ma valami történni fog...

Megborzadt: ha tényleg házasságtörés...

2

Nagy önérzetet ad az embernek, ha a havi fizetése a zsebében van. Ilyenkor érzi az ember, hogy ő mégiscsak valaki: láthatja az asszony ilyenkor, hogy ki is ez az ember voltaképp.

Legfeljebb az zseniőrizza az embert, hogy a pék számlája a havi tízóraikért jelentékenyen magasabb volt, mint az ember várta volna, most aztán hogy lehet ezt a különbözetet elfogadhatóvá tenni az asszony előtt.

Lehetne azt mondani, hogy kölcsönadta az ember. De kinek?... A kölcsön ideája kissé el is van használva, azokat a lyukakat bedugdosni elég, amik eddig ott virítanak a múlt számlalapján, szegény Gurszky Jenő, ha tudná, hogy harmadik hónapja tartozik kilenc forinttal... De hát mit csináljon az ember.

Lehetne azt mondani, hogy ajándékba adta annak a szegény tüdővésztes Vér napidíjasnak... De hát hogy jön ahhoz egy napidíjas, hogy egy számtiszt csak úgy ajándékba adjon neki négy forintot. Koldus? vagy olyan alávaló jellemtelen fráter, hogy elfogad négy forintot egy családos, gyermekes, feleséges szegény tisztviselőtől. Vagy kölcsön adni neki... No de egy napidíjasnak adni kölcsön, mikor még a tisztok sem fizetik meg a tartozást...

Ez mind nem jó, valami elfogadhatóbbat. Például, gyűjtöttek egy mindkét szemére megvakult kolléga részére, aki a számfejtésben elvesztvén szeme világát... Ezt lehet fokozni is, hogy biztosabb legyen: egy hátgerincsorvadásos kolléga, akinek a felesége tüdővésztesben haldoklik, s négy apró gyermek szájába nincs betevő falat, hirtelen rosszul lett az I/a osztályban, a számfejtőségen, s azonnal szanatóriumba, illetve a Lipótmezőre kellett szállítani, s arra kellett összeadakozni... Csak az ember nem lehet elég óvatos: mi lesz, ha az asszony azt mondja „a Lipótmezőre a mentők szállítják be, s azoknak nem kell fizetni!” Lám. Jobban ki kell dolgozni...

Leghelyesebb pedig az volna, hogy az ember egyáltalán nem is adja oda a fizetést. Ad naponta amennyi kell... Minden reggel, mikor indul a hivatalba, jön az asszonyka, a kis drága, s kihízelgi az emberből a napi költségre valót, puszikkal s zsibongással s kedveskedésekkel... Óh, ez jó volna... Az ember csak egyszer van egy hónapban abban a helyzetben, hogy az asszony vár tőle valamit, s ő ad az asszonynak valamit: pénzt!... Ha ezt meg lehetne sokszorozni, ezt a jó érzést, hogy lássa az asszony, érezze, hogy függ... függő viszonyban van...

Keserőség futja el az ember szívét: végrehajthatatlan... jelen esetben teljesen hiábavaló... ezzel a háрпиával, akiben semmi gyöngédség, tapintat, finomság nincs... Hisz ez képes volna... Azt hinné, hogy ő meg akarja lopni a családját... el akarja dorbézolni... sörre, borra, szórakozásra... S az valóban nem is volna rossz: ha ő kezelné a pénzt, akkor biztos, hogy több öröme volna az életben... legalább néha elmennének valahova... de az asszony, az képes otthon ülni, s soha

egyetlenegyszer ki nem mozdulni, s ez élet... ott kell megpenészedni a négy fal közt?... az ember társas lény utóvégre, s az igazán kevés társaság, hogy az ember folyton csak a felesége szoknyáján üljön...

De ezek a gondolatok úgy elfoglalták Istit, hogy míg a villanyos végigszaladt a városon, a Báthori utcától a kispesti megállóig, eszébe sem jutott szokott útitársára gondolni... Igaz, avval csak a rengeteg gyalogsétáin szokott beszélgetni, mikor elfogy a havi villanyosra való pénze, s a Szent István Kórháztól gyalog kutyagol be a minisztériumba...

Egy szakállas falusi zsidó ült szemben vele, s kimondhatatlan csüggedten nézett a világba... Mi baja lehet egy ilyen szakállas öreg zsidónak? annak is van lelke? s annak is bánat, ha megcsalja a felesége?... Háta mögött kofák ültek, szintén csüggedt arccal... milyen sok a szomorú arc... hogyan? ha a lélek kiül az arcra, gyászlobogót tűz ki?...

Amint a kispesti villanyosba beült, egyre csüggedtebb lett: ma túl sok feladat nehezedik a fejére. Egyrészt a rendkívüli időben való hazatérés következményei... Vajon min kapja rajta az asszonyt?... Hogy házasságtörésen, az mind kevesebb eséllyel bírni látszik, amint a villanyos villámsebesen fut keresztül a réteken, s a züllött, sötét káposztásföldeken az otthon felé... Már a gyakorlótérnél úgy gondolja, egy gyermekes anyát ilyenekkel meggyanúsítani, csak egy oly minden erkölcsi érzésből kivetkezett alak bír, mint Mortara, ez a méregkeverő patikus... Mikor a csárdánál megáll a villanyos, el is van intézve a kérdés, egy kicsit boldog, boldog, hogy hazamegy, s hogy hamarabb megy haza, mint gondolta, egyáltalán otthon kellene ülni, sokkal többet lenni otthon, s játszani a kis Cicukával, azzal az édes kis poronttyal, hogy tud tapsikolni, s hogy hasonlít az apjához!... Hasonlít!... s ezt bizonyos titokzatos elégtétellel ismételte, teljesen Boldvay faj. Teljesen. Egy vonás sincs benne a Basákból, gúnyosan elmosolyodott, Basa Éva alaposan pórul járt: elhalványodott a faji ereje a gyermekben a Boldvayak mellett...

Mikor azonban itt volt a Kisfaludy utca, s hirtelen arra eszmélt, hogy a következő állomásnál le kell szállni, akkor megint a hiányzó négy forintra gondolt, s a zsebéhez kapott, legjobb volna leszállani, bemenni a barátjához, a segédjegyzőhöz a Kisfaludy utcába, s kölcsönkérni tőle négy forintot... Legalább holnapig... De annak is tartozik egy pakli dohányossal: csak néhány cigarettát kapott ugyan tőle, de tekintve, hogy ő egy minisztériumi ember, egy egész pakli purzicsánt ígért neki...

De ez csak olyan futó gondolat volt, mert ki van zárva, hogy ő megalázza magát egy Bürger Franci előtt, inkább jöjjön, aminek jönni kell.

A takarékpénztárnál leszállt, a rolók le vannak húzva, pedig nem volna rossz egy váltót... leszámíttatni... Még váltója nincs, még váltóra senki sem adott neki... Összadóssága az Egyetemes Irodalomtörténet, melynek első kötetét már oda is ajándékozta. Neki csak a havi részlet maradt.

Csúnya, nedves, hideg szél csapott az arcába, egész kipirult az orra s az arcéle, mire hazaért... Ez is egy nevetséges dolog, itt lakni, a ronda Kispesten, két teljes óra a hivataltól, most két óra oda, két óra vissza: négy órát azzal tölt el az életéből mindennap, hogy bejusson a munkahelyére, ahol hat órát kell töltenie, tehát fizetése háromnegyed részének megfelelő időt ingyen tölt el...

Mikor a ház elé ért, a szokott suta kispesti ház, melynek az utcai végén üresen maradt a telek abban a reményben, hogy még két szoba jobb időben hozzá fog épülni, majd ha nem lesz a téglá ilyen drága! Húsz forint ezre! Ki, győzné így az építkezést! Egy négyszög méter ablaküveg hatvan krajcár! Igaz, hogy bevágva...

Az ablaka alatt megállt, hangos kacagást hallott, a felesége beszélt, s a háziasszony vastag hangja beleröhögött.

Ettől felgyúlt a dühe, mert mindent elvisel, de a háziasszonyt a barna bajuszával, azt nem bírja el.

Paprikavörösen ugrott neki az ajtónak, s a kis előszobán keresztül berobbant.

Se nem köszönt, se a kalapot le nem vette, magából kikelve csak belépett.

- Jé, Isti... - sikított fel a felesége -, hát már három óra!?!...

Isti nem felelt, s csak nem is köszönt. A kalapot nem vette le, de a télikabátját kezdte lehúzni, komikus volt a mérgével, mert hátul a gallérnál kilógott a kabát akasztója.

- Mit beszélek - tért észre az asszonyka -, három óra! - s idegesen, hangosan nevetett: - egy óra!... Hiszen még tüzet sem raktam, hol van még az ebéd.

- Persze, ebéd az nincs! - hördült fel Isti, aki sok töprengésében erre az egyre nem gondolt, pedig éppolyan éhes volt, mintha három óra volna.

- Ugyan, Olga néni, kérem, legyen olyan jó...

- Nem kell! - ordította el hirtelen magát Isti, úgyhogy a két asszony ránézett ijedten, nem is sejtve, mi nem kell neki.

Ő maga sem tudta volna megmondani hirtelen, mi baja: hogy az a baja, hogy az nem kell, hogy ez a vénasszony segítsen, s hogy ez itt maradjon...

- Persze - mondta ingerülten -, az ember egész nap küzd s fárad, s nem *pletykál!*... - tette hozzá jelentősen.

A háziasszony végre megsértődött, felállott, s kiment egy szó nélkül...

Évi is duzmaszkodott, az ajkát erősen felbiggyesztette, mert az urának ez a modortalan fellépése sértette, dacára annak, hogy ő maga is restellte egy kicsit, hogy ennyire készületlenül találta itt.

Mély csönd volt.

Isti levetette a télikabátját, s odatette csöndesen a székre, nem akart dicsekedni avval, hogy már megint le van szakadva az akasztója... Évi pedig felvette a magáét, csak úgy a slafrok fölé. Kócos és fésületlen volt, a slafrokja piszkoska.

- Ide többé be ne tegye a lábát - lihegte Isti.

Évi ránézett.

- Ki?...

- A vén kerítő...

Évi elhült.

- Kikérem magamnak - mondta pulykácska göggel. - Az én barátnőimről ilyen hangon nem lehet beszélni.

- Barátnő... szép kis barátnő - morgott Isti, aki nagyon megbánta, hogy végre kimondta, amit oly régen gondol erről a háziasszonyról... - Egész nap itt ülnek, s fújják a kígyókövet... Mit pletykálnak annyit... Más produkál, értéket hoz létre az alatt az idő alatt, s az asszonyok képesek nyelvkoptatással tölteni el a drága napot...

- No annyit mindig produkálok, mint te.

- Ha hivatalba volna, azóta lemásolt volna tizenkét ívoldalt, vagy berubrikázott volna annyi rovatot, mint ez az abrosz, vagy ha varróné, akkor megvarrt volna egy ruhát, vagy dohánygyári vagy akármilyen, ha tanítónő, megtanított volna egy osztálynak egy csomó tudományt, de így élni le az életet, hogy evvel a... evvel a vénasszonnyal egész délelőtt itt pletykál... Ez aztán mindennél alábbvaló...

Évi a szatyort a karjára vette, s megállott az ajtóban:

- Én nem tudom, maga megbolondult! mit fogom én hallgatni a...

S becsapta maga után az ajtót.

Isti elkezdett le s fel járni a szobában.

Bozontos, göndör haját szemébe lógatta, s kis pörge bajszát kócosra tépve le s fel járkált, idegesen, nagyon szerette volna, ha semmi se történt volna.

Hirtelen éhes lett.

Attól, hogy itthon volt a négy fal közt, ahol mindig terített asztal várta, s jó kis ebédek, oly pogány éhség fogta el, hogy fát tudott volna rágni kínjában.

Kinyitotta a kredencet, s kivette a kenyeret.

De ki eszik kenyeret magában. Körülnézett. Semmi. Kiment a konyhába, hagymát talált, vereshagymát egy kosárral, kivett egy szép nagy fejet, s gyorsan s mohón enni kezdte. Zsírt látott egy csuporban a nyitott konyhaszekrény aljában, kivette onnan, s megkenste a kenyerét jó vastagon, sótlan disznósír volt, nem ízlett, megsózta örülten, s elkeseredetten rágta. Sietett is az evéssel, mert hátha belép Évi, s akkor...

Egy pohár pálinka jó volna, van is valahol, de hol?... Eldugta az asszony... Ilyen asszony: eldugja az ura elől, ahelyett, hogy direkt elébe rakná... Borzasztó asszony!

Bement a szobába, s keresni kezdte, ahogy ott csörömpöl a szekrényben, egyszer csak, el is feledkezett a kicsiről, gyereksírás a belső kis szobából...

No csak ez volt hátra.

De erőt vett magán, s bement a kicsiért, aki most ébredt fel fürdés utáni déli álmából.

Istinek hirtelen világosság gyúlt az agyában: hopp, hisz az asszony egész délelőtt a gyereket fürdette!... Hát persze, akkor csinált valamit, az mégis más...

Szegény kicsike, gügyögni kezdett hozzá: „vizes a picike, vizes a picirike, cicuka, micuka, vizes a kis cicuska...”

Kibontotta óvatosan, s újrakötötte, ettől az egészséges cselekedetétől visszatért a nyugodt lelkiállapota, a szépen befáslizott babát a dunnával fogta, karjára vette, s kiment vele a konyhába...

- Mit adjak a cicukának - mondogatta hangosan, s meglátta a saját zsíroskenyerét s hagymáját, amit az előbb otthagyt.

Hopp, ezt jó lesz hamar eltisztítani, s csakugyan mohón bepofázta, s igyekezett eltakarítani a nyomokat egykettőre, mert hisz minden percben beléphet az asszony.

- De mit adjak ennek az ártatlan cseppségnek, egy kis tea ha volna - s kétségbeesetten, tehetetlenül nézett körül, hogy a síró babát valamiképp elcsitítsa.

- Maga mit csinál? Már annak se hagy békét, már azt a szegény gyereket is felverte, a fene egye meg.

Így csattant be rá, nemigen szalonképes stílusban Évi, s kikapta a gyereket az Isti kezéből.

Isti előbb csak hagyta, de amikor az asszony odabent is csak pattogott, s néhány nem éppen diszkrét szó szaladt ki a száján, akkor újra kezdett elképedéséből haragra gerjedni, nagyon sértette, hogy a felesége otthonról olyan durva szavakat hozott hozományul...

Bement utána, s parancsolóan mondta:

- Vizes volt, sírt, hát szárazba tettem.

- Vizes volt a te füled, az a koszos... felveri a gyereket, s most egész nap nem fog nyugodni... Hogy minek jön haza, ki hívta, jön leskelődni az ablak alatt...

Isti eltátotta a száját: ez igaz, de honnan tudja máris Évi?

- Persze hogy lucskos volt, mert maga felől ott heverhet benne egész nap, csak magának ne legyen baja vele.

- Haha, jó vicc, ő szokta tisztába rakni minden órában, képzelem, mi van vele most is.

S már szét is bontotta, bepuderezte, újrakötötte:

- Mintha a bornyú szájából vették volna ki szegény gyereket, hogyne sírna, mikor olyan hurka van a kis teste alatt, már véresre törte ez a marha.

- Tessék megválogatni a szavait - kiáltott hirtelen fenyegetően Isti.

- Majd megválogatom, hogy mit csapjak a fejéhez, goromba szörzsák.

- S még én vagyok a goromba!

- Egyetlen drágaságom, csicsicsi csiicsi.

Átment a másik szobába, s karján addig ringatta, babusgatta a picit, hogy az csakugyan elaludt.

Isti érezte, hogy az élet nagyon nehéz: most megint elvesztette az asszonnyal szemben minden fölényét. Most nagyon jó lett volna, ha semmi se történt volna eddig, de miért is ragadtatja úgy el magát minden percben minden gondolattól...

Nem tudta hirtelen mihez fogjon, legjobban szeretett volna boldog lenni, házikabátban ülni, végigheveredni a díványon, s mesélni a hivatalról.

Ennek azonban súlyos akadályai voltak. Az asszonyka teljesen morcosan, goromba kedvtelenül jött ki a babától, isten ments most hozzá szólni, harap.

S kiment a szobából, s kint maradt.

Isti nagy léptekkel járkált le s fel a szobában, mégis óvatosan, hogy a gyereket fel ne ébressze. Koronként meg is állott, s figyelt, nem mozog-e a kicsi. Nem. Csodálatos tudománya az asszonyoknak, hogy tudnak anyák lenni. Hogy hallgat rá az a cseppség... De hát honnan tudja, mit akar. Bezzeg, ha ő órák hosszat hordja is, csak annál jobban bög, s ha elhallgat s leteszi, akkor mindjárt újrakezdi, s újra fel kell venni. Évi pedig csak fogja, kiköti, beköti, meg-ringatja, leteszi, s alszik. Á, lány... A nőfélék, azok értik egymást.

E pillanatban kinyílt az ajtó félig, s beszólt az asszonyka:

- Ne vágtsa már, mint a vad az állatketrecben, újra fel akarja verni azt a szegény gyereket!

Isti megáll, puff, már megint. És ilyen igazságtalanul. Éppen mikor arra gondol, hogy fel ne ébredjen...

- Nem kérdeztem! - kiált ki, mikor már az ajtó be van téve.

Nem, hát az asszonyt, azt meg kell törni. Hogy mer egy asszony az uráról mindig csak a legrosszabbat feltételezni! Hát ő kutya, hát ő eb? hát ő nem sajnálja a gyerekét?...

Éppen mikor oda akarta adni neki a havi fizetést... Nahát ezt az asszonyt, ezt kibírni nem lehet...

Kinyitotta az ajtót:

- Jöjjön csak be.

Csönd.

- Jöjjön be!

Semmi mozgás.

- Gyere be!...

Évi valami olyan hangot hallat, hogy:

- Ha ha...

- Gyere be, vagy baj lesz.

- Mit akarsz?

- Gyere be!!!

Erre végül bejön az asszonyka, haja baboskendővel hátrakötve, átkozottul jól áll neki, mert olyan helyes, tűzről pattant menyecske, hogy no.

Csak a szeme villog, mint a madzagon húzott kis állat, borzsolkodik:

- Mit akarsz?

Isti hallgat. Talán megrakni. Maga se tudja mit. Csak a hatalmát akarja vele éreztetni.

- Itt a fizetés.

Lecsapja az asztalra. S hátat fordít.

- Pszhö, de szép.

De nem hagyja ott a pénzt a kis bűdös, fölveszi.

Sőt meg is számolja.

- Öt forint híja van.

- Négy.

Újra megolvassa.

- Öt.

- Ja? villamosjegyet váltottam.

- S hol van, ami visszajár?

- Hol van. A zsebemben van. Nagyszerű.

- Hetvennyolc?

- Igen.
- Ugyan.
- Tizenkét krajcár a kispesti és tíz krajcár a pesti.
- Na, a Kossuth Lajos utcáig bejöhetett volna gyalog is.
- Az igaz! Majd négy krajcárért gyalogolok neked két kilométert.
- Gyerünk, gyerünk - intette le Évi a kedélyeskedést -, hol az, ami visszajár.
- Zsebembe.
- Tessék ideadni.

Isti éktelen dühbe jött, a zsebébe nyúl, s levágja a pénzt az asztalra.

- Nesze.

Évi megolvassa.

- No... és a négy forint?
- Az nálam van.
- Egész új dolog. Hol van nálad? Na!
- Ahol jólesik.
- Tessék megadni.
- Megadni?... Adósod vagyok én neked?... Én neked megadjak négy forintot?... Mikor adtál nekem, hogy én megadjam.
- Ej, nem fogunk a szavakkal játszani, ideadod vagy nem?
- Nem.
- S miért nem?
- Mert nem fogom, s kész. Mit vallatsz engem? Megtartom magamnak.

Évi bámult.

- Meg...? ...Hát akkor tartsd meg a többit is... Nagyszerű... Megtartja magának... a méltóságos úr... Ilyen urakat mindig el tudok képzelni magamnak...

Ezzel fogta a pénzt, összeszedte, s vele együtt kiment a konyha felé.

- Majd ideadnád még, biztosítlak!

S elment.

Isti kicsit örült, hogy ilyen olcsón szabadult, ezt igazán zseniálisan csinálta, minek is hazudni, ha nem muszáj: most egy jó kis összeveszést rendezni, hazulról elmenni, kódorogni, hazajönni, s azt mondani, hogy ellumpolta a négy forintot, mert csak próbára tette...

De nem ment könnyen a dolog, mert az asszony hangjában valami egészen szokatlant vett észre: „hogy ő ilyen urakat mindig el tud képzelni magának!” Milyen urakat?... Ez gúny!... lenézés, ennek van valakije?... Eszébe villant a Mortara számvizsgáló magyarázata, hogy az asszony hűtelenségének legbiztosabb ismertetőjele, ha megvető, közömbös az asszony, mert már van valakije, és arra spekulál, hogy azzal elvéteti magát.

„Hiszen, ha ezt biztosan tudnám... Ez a vénasszony?... Ettől kitelik, már az arca is olyan, mint egy vén kerítő... Hanem én mindent meg fogok tudni.”

Ha nem restellte volna, újra beidézte volna a feleségét, de hogy híja el az ebédfőzéstől? Az sem lehet, hogy ő menjen utána, máskor igen, mikor ott ácsorog mellette, akármerre fordul a konyhában, s újságot vagy regényt olvas fel neki... De hogy most menjen ki utána, s számon kérje?...

Hirtelen kinyitja az ajtót:

- Gyere be, kérlek, egy kicsit.

Az asszony szokatlanul gyorsan bejött.

- No mi a.

Isti szemben állott vele, s a lelke fenekéig akart nézni:

- Nézd, Évi, én esküszöm neked a magasságban levő Istenre, hogy én téged zárdába csukatlak.

- Ah ha...

- Ez a vén dög, megfertőztette a gondolkodásodat, te ennek mindent elmondtál az életünkből, ti nem vagytok hiába itt együtt, s egész délelőtt traccsolás, te elmondtad neki azt is, hogy apróhirdetés útján ismerkedtünk meg...

Évi elpirult:

- Nekem főzni kell, nincsen időm itt ilyen butaságokon...

- Elmondtad neki! - kiáltott Isti magánkívül, mert érthetetlenül szégyellte, hogy nem zsúron vagy bálban ismerkedett meg Évivel, hanem az újságokban közzétett apróhirdetésen akadt rajta, mint a horgon.

- És mi van abba?

- Mi van abba!... Úristen... Meg kell örülni!... Hát benned egy szikra becsületérzés nincs!... szégyelld magad!...

- Sose szégyellem én...

- Óh, Jágó, Jágó, de megmondtad, hogy... amelyik asszony... amelyik asszony az apját megcsalja, az urát is meg fogja csálni... Annak az apának igaza volt...

- Hát elég buta apa, ha ilyeneket beszél, az én apám biztosan nem mondana ilyet.

- Azt elhiszem, örül, hogy megszabadul egy lányától.

- Kikérem magamnak, és ne tessék sértegetni az apámat. Nevetséges.

- Maradt még neki ebből a fajtából négy darab. Majd azokat már dobszóval fogják hirdetni.

- Haa, nem szorultak rá. Ilyen koszos férjet lehet kapni füttyszóra is.

- Én koszos férj vagyok, te gyalázatos, az igaz, én marha vagyok, ökör vagyok, ló vagyok: hogy téged elvettelek, és hiszek neked...

- Adja vissza a négy forintot; már az ilyenekhez hozzá vagyok szokva.

- Mindig csak a pénz...

- Hát mit? a veszekedést?...

- Biztosan az éjszakáinkat is elmondtad neki...

- Ehh.

- Biztosan elmondtad, hogy olyan jól mulattatok, kacagtatok, rajtam kacagtatok...

- Hát maga meg van örülve...

- Mindent? Mindent? Hát ki neked az a vén dög, hogy te mindent elmondasz annak a vén dögnek...

Ebben a percben átkopogtattak az ajtón, a ruhaszekrény felől, mely a lakásukat a háziasszony szobájába nyíló lezárt ajtó előtt állván, elválasztotta az idegen területektől. A szekrény mögött a háziasszony kopogtatott:

- Boldvay úr! Boldvay úr! - hallatszott az erős hangja - ha magát az istennyila rögtön meg nem csapja, maga is vén dög lesz!...

Isti paffá lett, hát ez így leskelődik?

- Vén csoroszlya! - kiáltotta át - hallgasson, maga vén csoroszlya!

Évi:

- Fogd be a szád, te bolond, hát ez meg van örülve, ezt be kell csukni az örültekházába!

- De csak még egyszer tegye be a lábát a házamba - ordította Isti a szomszéd lakás felé -, tudom, istenem, hogy úgy repül ki, a lába se éri a földet!

Onnan átról valami kiabálás hallatszott arról, hogy: „a maga háza!... semmi fajzatjának nem volt háza!...”

- Az én fajzatomnak kastélyai voltak, nem volt kocsmárosné semmi fejem foka - üvöltötte Isti. Odaát csend lett, úgy látszik, ez megtette a hatást.

Isti hirtelen, mintha elvágták volna a dühét, elhallgatott; ez igazán egy örült nap.

Évi kiment a szobából, s az a drága kisgyerek még erre az őrjöngésre sem ébredt fel.

Újra hozzáfogott nagy léptekkel fel s alá járni.

Kik lehetnek a tettesek, mert most már biztos, hogy itt van valami. A segédjegyző? Volt kecskeméti osztálytársa, akit a múltkorában véletlenül ismert fel a villamoson, s akit bemutatott, de az házasember, és ami fő, nem ismeri a vénasszonyt...

Ej, de butaság volt ez már megint; s mind a miatt a négy forint miatt, ami hiányzik a havi fizetésből, fene egye meg azt a péket, hogy is számított fel annyit, igaz, a múlt hónapról is volt maradék valami adósság, s most azt is levonta...

E pillanatban egyet gondolt, elmegy haza - a szülei is itt laktak Kispesten -, s elhozza a négy forintot, úgyis semmi kelengyét nem adtak neki a szülei, más fiút ki szoktak stafírozni mikor megházasodik, s neki nem adtak csak négy gatyát, három inget, egy abból is rongyos volt... Adjanak most négy forintot...

Feltette a kalapját, de meghallotta, hogy odakint hogy süvít a szél, erre kinyitotta a szekrényt, szép új szekrény, ezt is Évi hozta (azt meg kell hagyni, hogy az Évi stafírunlja fejedelmi, legalábbis nagyon tisztességes), szépen kék szalagokkal átkötve a sok fehérnemű, ahogy ott turkált benne, jólesett a kezének, piros nagy keze volt, mint egy mesterembernek, de gyenge kezek, nem sportolt soha életében, cigarettasodrásnál nehezebb munkát nem végzett.

Kivette a sapkáját, az egy jó régi macskaprémsapka, sima, szép fekete, s nincs benne moly, áh, nem úgy van itt, mint otthon a szüleinél, ahol télen megette a moly a nyárit, s nyáron a téli holmit: az Évi keze alatt nincs moly.

Beburkolózott a télikabátjába, becsavarta a nyakát a fehér selyem gallérvédővel, feltette a sapkáját, így akár Szibériába elmehetett volna, s el is ment.

Az előszobán szinte szökve ment át, hogy a felesége meg ne állíthassa, s kint éppen szembe került a nagy széllal, amely az erdő felől zuhogott egyenletesen.

Persze nem sejtette, hogy amint a lábát kihúzta, a háziasszony már ott volt Évinél:

- Édes fiacskám, ne haragudj, hogy elragadtattam magamat, de az a te számár urad úgy kihozott a sodromból...

Évi morózusan felelt:

- Hát néni kérem, bocsásson meg, de ez igazán nem lehet... Ugye, az ember a maga lakásában akármit tehet? Vagy a magam lakásában vagyok, vagy nem, de ha ott vagyok, akkor onnan, kérem, nem hallatszik át semmi...

- Kérem, én csak kegyednek jöttem segítségére...

- Csak tessék megtartani az ilyen segítséget!

- Milyen segítséget?

- Összeveszíteni az urammal.

- Één?

- Most elment, most már aztán nem tudom, mikor jön haza... - mondta Évi könnytől remegő hangon, s a négy forintra gondolt, amit most aztán egész biztos, hogy az a gyalázatos Isti az utolsó fillérig el fog sörözni... Pedig milyen tisztességes ember, nem is öt forintot tartott magánál, hanem csak négyet!... Hát ez egy drága fiú... persze egy kicsit bolond...

3

Isti ment, ment az utcán az esős szélben furcsa csámborgó lépteivel. Behúzott nyakkal, előre-hajtott fejjel, s szokása szerint önmagával vitatkozott.

„Az az egy bizonyos, hogy én ökor vagyok, s nem tudok élni. Nem is hiszem, hogy még egy ilyen állat volna a világon. De mért vagyok én ilyen, azt megérteni nem lehet: én egy olyan gonosz vagyok? Hisz én nem csinállok semmit, én csak azt óhajtom, hogy minden simán, szépen történjék... Négy forint miatt ilyen komédiát csapni... Utóvégre én kerestem azt a pénzt, hát ha elköltöm, az olyan nagy véték?”

Keserű szájjal, mert kimondhatatlan keserűség volt benne ilyenkor, egyáltalán, ha egészen magára maradt, fájdalom s életszomorúság volt az arcán, érezte a kalap alatt, hogy az arca sírós, mint egy kisfiúé, szerencsétlen élet, szerencsétlen sors: élni...

Ilyenkor jó az édesanya szoknyájába hajtani a fejet, jó az édes otthonba hazamenni, kisírni a bánatát, s csakugyan a Petőfi utca felé haladt egész önkéntelenül. Ott laktak a szülei.

Az úton találkozott a segédjegyzővel.

- Szervusz - kiáltott rá egy hang, s ő szokás szerint nyitott szájjal, vaklárva nézett körül, mint akit álmából riasztanak fel, bár nem volt rövidlátó.

- Szervusz - köszönt a segédjegyzőnek, s még egyszer, de most már látszólag kitörő örömmel mondta:

- Szervusz, Franci.

Oda is ment hozzá, s kezet nyújtott, a kezei vörösek voltak a hideg szélben, s úgy szorította meg vele a segédjegyző kezét, mintha testi-lelki öröm volna ez neki.

- Sohase látunk - mondta -, mikor jössz már el hozzánk?

Szokása volt, hogy mindenkit folyton meghívott; ez abból az érzésből következett, hogy gazdagnak s boldognak akarta tudni magát, s ezt a gazdag boldogságot nem fösvénykedte el, hanem meg akarta osztani az egész világgal.

A segédjegyző hosszú német fiú volt, kicsit félszeg, egy olyan nagyon becsületes fiú, akire csak rá kell nézni, s az ember tűzbe teszi érte a kezét.

- Hát Istenem... - mondta habozva.

Isti csak nézett rá, nyitott vastag ajkaival, melegen s szeretettel:

- Igazán, ma este eljöhetnél, hát tudod, az nagyon kedves volna, ha ma este eljönnél; a feleségem persze nagyon örvendene... most ugyan össze vagyunk veszve (ezt azért tette hozzá, mert a segédjegyzővel néhány igen kiadós vitája volt a házasságról, s ennek a kapcsán elmondta neki, hogy az asszonnyal hogy szokott összeveszni, de néhány óra múlva minden rendben van)...

A segédjegyző nevetett.

- Az semmi - mondta Isti különös arckifejezéssel -, tál, kanál sincs zördületlen, házasodj csak meg, majd meglátod, hogy az ember vagy minden percben összevesz, vagy magába fojtja a keserűséget, s akkor megőrül... Hát én nem akarok megőrülni... Kiadom a dühömet, s az asszony vonja le a konzekvenciát...

A szél még erősebb lett, mintha el akarta volna őket söpörni egymástól, s nincs is semmi értelme, hogy az ember az utcasarkon a legtitkosabb dolgait tárgyalja meg...

Kezet fogtak hát, s továbbindultak:

- Szóval este eljössz, szóval este eljössz, ugye, kedves barátom, eljössz, gyere el, az isten áldjon meg - s még soká rázogatta a segédjegyző kezét, aki nevetgéléssel s vállvonogatással búcsúzott, és semmi kötelező ígéretet nem tett. (Remélhetőleg nem jön el.)

Mikor újra magában maradt, s továbbfolytatta az útját, hirtelen még sokkal sötétebb melankóliába merült:

„Mért mondtam én ennek, hogy eljöjjön, utálatos egy buta fráter, egy paraszt, nem is lehet vele mit beszélni, most aztán hozatni a bort, azt persze hajlandó meginni... Egyáltalán ezen az egész Kispesten nincs senki... csupa tehetségtelen, ostoba fráterek... félbemaradt egzisztenciák”...

Magára maradottnak érezte magát, szörnyű is, hogy az ember úgy keresi a barátot, s úgy vágyik az emberi szívek után, és mégis sehol senki, egészen magában kell leélni az életét... Hogy mennyi üres ember van a világon... De hát őket kielégíti ez az élet?... bor, kártya, szivar, politika, asszonyok, fecsegés: aki meg tudósodik, az még utálatosabb, mert ott az ember folyton csak azt érzi, hogy ezt se tudja, azt se tudja, mindenben elmaradt... Csüggedt s kétségbeesett szívvel ment tovább, felnézett egy házra, itt jól érezte magát néha, egy öreg pap lakott benne, aki pápai engedéllyel megházasodott (azt mondják), igen furcsa, bogaras ember volt,

jól lehetett mulatni a beszédjén, az egész világot ismerte, igen cinikus volt, s ez jólesett, egy pap szájából kegyetlen s szellemes mondásokat hallani a legszentebb dolgokról... De ez is... csak egy figura, mi köze hozzá a lelkének?...

Valami benső együttélésre vágyott, valami összeolvadásra, hogy két lélek teljesen egyformán érezzen meg valamit... Ez Évivel lehetetlen, Évi egy olyan közönséges asszony: jól tud főzni, mosni, a házat rendben tartani, szekírozni... az nem egy lélektárs... Istinek egy olyan feleség kellene, aki kielégíti... aki tudna mindent adni... tenni, megérteni... gyöngéd volna és figyelmes, és lesné az ura gondolatait s érzéseit, megértené, hogy milyen szépeket érez ő: hiszen ő senkihez se rossz, azt nem lehet kimondani, mi ő... ő nem akar elvenni senkitől semmit, de adni, adni!... ő nem fősvény, nem irigy, ő mindenkinek a boldogulását akarja, tiszta szívből örül neki, ha valakinek sikerül valami az életben, s milyen boldog tud lenni, ha valakinek tett valamit!... De Évi?... folyton fecseg, folyton pletykál, nevet a rosszon, kárörvendő, kicsinyes, fősvény, kapzsi... Bizony isten, ha nem volna a felesége, akkor annyi rosszat tudna rá mondani...

Már be is nyitott a szülei kapuján.

Futva ment be, mint hajdan szokott, még tavaly, mikor itthon lakott, emlékszik, hogy a havat hogy szokta toporzékolással leverni a cipőjéről... Nini, az idén még nincs is hó, pedig máskor halottak napján már szokott lenni...

- Kezit csókolom, édesanyám - nyitott be az üveges ajtón.

Ez az ajtó közvetlen a konyhába nyílt, s az anyja óriási gőzben állott a szobácska közepén, nagymosás volt, s a fehér ruhát egy botfélével emelte ki éppen az üstfazékból.

- Ma is dolgozik, édesanyám - s megcsókolta az anyja vastag, puha száját, amelyhez az övé félelmesen hasonlított, csak még az övé piros volt s kemény.

- Isten hozott, édes fiam, édes fiam - hagyta rajta a kezét az anyja a vállán, és soká nézte rossz szemeivel, melegen, odaadóan nézte, ahogy az ember a magáét, a vagyonát nézi, a bírlás gyönyörével.

Már hetek óta nem volt idehaza, s ez idegessé teszi.

- Mért dolgozik máma, ünnep van.

- Micsoda ünnep?

- Halottak napja.

- Ó, az én halottaimnak mindennap ünnepe van, mikor eszembe jutnak. De neked? csak nem ünnepeled ezeknek a bálványimádóknak az ünnepeit?

Isti elsötétedett, mert ez azt jelentette, hogy a felesége katolikus, s az anyja felteszi róla, hogy az asszonya kedvéért kitért a református vallás puritánságából... De viszont sértette a feltevés, egyrészt, mert nem volt semmi alapja, másrészt mert nem tűrte, hogy kritikát gyakoroljanak a lelki élete felett, s aztán ez az egy katolikus ünnep van, amelynek a becsességét, fontosságát, költészetét érezte: Halottak napja... Nem szép?...

- Ez bizony egy szép ünnep - mondta -, én nem tartom, de ha valaki tartja... mi ez, palacsinta?...

Mindjárt bele is nyúlt a tányérba, amely a sparthert élén volt a rácsra téve, s kivett egy darabot, összegöngyölgette, s azonnal mohón majsolni kezdte, ahogy kisfiú korában megszokta.

Az anyja mosolyogva nézte, kevés lesz a palacsinta a többieknek, akik csak ezután jönnek haza, de majd valamit csinál nekik hirtelen, van tűz úgyis, hagyta, hogy a fia, a házas fia olyan jóízűen majszolja, istenem, ez az Isti, ez olyan, mint azelőtt, mintha csak most jött volna haza az iskolából, még az a télikabát is olyan toflán áll rajta...

- Mit főzött, édesanyám? Bablevest?... Nahát ilyen bablevest a világon senki se tud főzni... csak egy tányérral!

A ruhával sietni kellett, mert rögtön kihűl, s az anyja szapora mozdulataival nekilátott a mosásnak a nagy gőzben:

- Ott van a tányér a kredencen - mondta -, szedjél magadnak.

Ejnye, kiveszi azt az egy darab koloncot, ami a fazékban van, s amit az apjuknak tett el... hát persze, hogy kivette...

- Hagyjál abból apádnak - mondta tétován, hogy meg ne sértődjön a fia -, különben majd csinállok neki rántottát... bundás kenyeret... úgyse olyan ez a csont, mintha itthoniból volna...

Isti szerette volna visszatenni, mert tudta, hogy minden szabad, csak az apjához nyúlni nem... de olyan kíváncsi volt, pláne nem is leves, de a babfőzelék disznócsonttal, s azon egy kis foszlós hús, hogy nem bírta ellenállani:

- Nem eszem meg - mondta -, csak nézem, nézni is jó...

Hangosan felnevetett, a régi adomára gondolt vissza, mikor kisgyerek korukban sorra kezett csókoltak az apjuknak vacsora után, s az még akkor valami ebédre maradt csirkedarabokat evett. A kis inas, aki még nem ismerte a házi rendet, látta, hogy a gyerekek sorra odamennek, s az apjuk kezén át beledugják az orrukát a tányér felé, bizonyára ő maga is hasonló étvágy-csiklandó gondolatokkal volt tele, s megszólalt irigyen, csendesen: „Még megszagolni is jó!” Ez azóta híres mondás a családban...

- No hát csak szagolgasd - mondta az anyja, azzal a büszke kis önteltséggel, hogy bizony az ő gyermekének más asszony nem is tud főzni... lehet az akármilyen kikiáltott gazdasszony... - majd apátoknak csinállok egy kis bundás kenyeret...

Isti egész komolyan úgy gondolta, hogy nem fogja megenni, de annyira ízlett, hogy lassan bizony leszedegette a húst a csontról.

- Aj, ez az én kutya feleségem - mondta egyszerre minden előkészület nélkül. Az anyja keze megállott a teknőben, megdermedt. - Most megint össze vagyunk veszve.

- Jaj, Istenem - sóhajtott nagyot az anyja.

Úgy elgyengült ettől a szótól, hogy nem bírta tovább mosni.

Isti azonban nyugodtan, sőt mérgesen evett, s tele szájjal, az egész ajka, sőt az álla, bajsza is mind zsíros volt, úgy mondta:

- Olyan, mint a kutya, marakodik, mindig meg van sértve.

Az anyja lassan mosogatni kezdett, lötyögtette a vizet a ruhán, s bágyadtan, gyengén várta gyenge kis testével a szörnyű híreket.

- Pénz... - mondta Isti -, mindig csak a pénz.

Csönd volt, csak az Isti csámcsogása hallatszott.

- Most is tessék elhinni, olyan borzasztó bajban vagyok... Egy kollégám... tüdőbajos... hátgerincsorvadásos, mindkét szemére megvakult... van négy gyerek... aláírási ívet köröztek,

hogymindenki írjon alá... számtisztek öt forintot írtak, én csak négyet... nem akartam többet írni... utóvégre én is családos ember vagyok... ha már öt forintot ki akarok adni jószívűségből, inkább a kishúgomnak vennék rajta valamit... De így zsarolnak...

Az anyja sóhajtott, már félt, hogy Isti el akarja venni itthonról, s nincs csak az a húsz forint, amit tegnap adott az apjuk, s hogy még nem volt kit küldeni a boltba, hogy a gyerekek olykorán elmentek hazulról az iskolába, valami ünnepélyre, a temetőbe, a legnagyobbik, az egyetemista beszél a Kerepesi temetőben a Jókai sírjánál...

- Ilyen jól nem tud főzni senki, mint édesanyám - kezdte a száját törölgetni Isti, s egyet köhintett: - úgy meg vagyok hűlve.

Az anyja ránézett, jó télikabátjára, amit már azóta vett, hogy elment a háztól. Nagyszerű kabát, bolyhos, sötétkék.

- Nincsen cipőm - mondta Isti, s a cipőjét kezdte nézni... - Hét forintért, nyolcért vehetnék egy pár nagyszerű cipőt, de hiányzik hozzá négy forint.

- Ez az első! azt vedd meg! - mondta az anyja s gyorsabban kezdett mosni, ingerült lett, hogy többet adnak a flancra, a nagy bundára, mint a jó cipőre.

- Évivel nem lehet - mondta Isti, s a szemét összehúzta -, azt mondta, ha most odaadtad a pénzedet a szegényeknek, hát járj lyukas cipőben.

Lehajtotta a fejét, s tettetett haraggal lépett le s fel egyet-kettőt, már amennyire meg lehetett mozdulni a szűk konyhában.

Kicsit mulattatta, hogy milyen könnyen megy a dolog, a fantáziája úgy dolgozott, s oly pontos színekkel tudta a nem igaz dolgokat feltálcázni, hogy a szülőanyja megesküdt rá, hogy ez mind egy szóig igaz.

- Azért jöttem, hogy édesanyám adhatna nekem négy forintot.

- Eh, nincsen nekem.

Isti megharagudott.

- Jó, legalább meghűlök s megdöglök.

Az anyja kedvetlen lett.

- Ne vigyetek el innen pénzt, inkább hozzatok, az a szegény apátok már nem bírja azt a sok száját...

Isti felvetette a fejét:

- Én nem sokat vittem el - mondta -, két gatyát vittem összesen, másnak egész stafírungot szoktak adni...

- Ej, mit hányod nekem, a húsból szakítsam ki, hát vigyél, van még apádnak egy rossz ujjasa, vidd el...

Könny volt a szemében, s az lecsordult az arcára.

- Én nem panaszkodom, én mosok, dolgozok, mosóné nélkül ennyi férfire... s még az van hátra, hogy hazajárjatok kínozni...

Isti most nagyon bánta, amit tett, hallgatott, s mint a gyerek, akitől megtagadták a cukrot, morózusan, durcásan állott. Most nem érezte jól magát, ebben a percben, a konyhagőzben kedvetlen volt, otthon a saját házában mégiscsak jobb, ott mindig ragyogó tisztaság, s ott vala-

mi úriás kedvesség... még ugyan nincs készen a lakás, de minden hónapban vesznek valamit, s mindig gazdagodnak egy kicsit...

A konyhába bevilágított a szobai üveges ajtó, szembe volt vele s benézett, a régi kopott bútorok, a sok hurcolkodásban elnyűtt vacakok, félországot bejárt mesterember ringy-rongyok: hiszen az az egy jó van csak az életben, hogy ettől kicsit menekült, s most már ő érzi a megtelepedett, megüledett emberek boldogító, kövérítő érzését...

Mintha a kapu csapódott volna. Az anyja felfigyelt, s mikor látta, hogy tévedett, hamar egyet gondolt, bement a szobába, s kihozott a sifonból négy forintot, míg haza nem jön valaki, hogy ne lássák, hogy a házas fiuk hazulról visz el... Odalökte a kis konyhaszékre Isti elibe.

Nem szólt hozzá egy szót sem, újra nekilátott a mosásnak.

Isti, mint a gyerek, aki végre megkapta a cukrot, kitátotta a száját, mert leszámolt vele, hogy nem fogja megkapni, s nevetni kezdett:

- Nahát, édesanyám, azért ha baj, hát ne tessék ideadni.

- Ej...

- Kezét csókolom!... édesanyám a legjobb anya a világon, ez az egy fáj nekem, hogy az én feleségem sohase lesz ilyen jó anya... - s a szemében valóban könnyek gyűltek, míg a négy forintot zsebébe tette.

De az anyja most az egyszer nem szólt, nem tudta, hogy fogja pótolni a hiányt, mostanában az ura nagyon ingerült s igen sokallja már a mindennapi pénzkéréseket... Hát mit lehet tenni, ha ennyi a gyerek, s mindnek olyan sok kell, minden gyerekből csupa urat nevelni...

Isti darabig állott, de már nem volt türelme, szégyellte magát a rablásért, nem bírta tovább színeskedni, s a pénzzel a zsebében úgy érezte, valami hajtja, taszítja, kergeti, mint a kutya a lopott csonttal, s iszkolt.

- Csak attól félek, hogy egyszer abból a pólyából a fejére ejti azt a gyereket - mondta.

Az anyja erre se szólt.

- Én nem merem a kezembe venni, mert egyszer kiejtettem az ablakon.

- Kit?

- A kis Cicukát.

- Az istenért. Az ablakon!...

Istinek mindig ilyen meglepő, megdöbbentő esetei voltak.

Nevetni kezdett:

- Igen, szerencsére kint állott a háziasszony, annak mutattam a gyereket, hogy repül, s az megkapta. Én azóta nem merem ölbe venni.

Az anyja csak csóválta a fejét.

- Még ilyen se hallottam.

- De ő is addig ugrál vele, míg kiejti.

Két kisfiú rontott be nagy zsivajjal, kezét csókolom, jaj de éhes vagyok kiáltással.

- Nekem nem is köszöntök - kiáltott rájuk Isti.

- Jó van na, azért ne rángass - mondta az egyik kisfiú, aki egyáltalán nem respektálta a bátyját, pedig ez nagyon is számított erre.

- Neveletlen, benneteket is ki kellett volna ejteni az ablakon, mint én Cicukát!

A két kisfiú nagyot bámult:

- Kiejtetted Cicukát az ablakon?

Óriási kacagás lett, a két gyerek berohant a szobába, s úgy kacagott, csak úgy sikított, jobbra-balra hemperegtek:

- Isti kiejtette Cicukát az ablakon.

Isti darabig nevetett, de egyszer csak úgy érezte, hogy nagyon is alól került, az öccsei kinevetik.

- Ne neved, mert megpofozlak!... - kiáltott rá pulykavörösen az öccseire - aztán csöndesen, mogorván: - Nekem sietni kell haza, mert a hivatalból sok munkát hoztam, délutáni munkát, s meg kell csinálnom reggelig. Kezít csókolom.

Megcsókolta az anyja arcát, amelyen könnyet és a mosás páráját érezte meg, s sietve elment.

- Mikor jössz? - szólt utána fájó, fájdalmas nyöszörgéssel az anyja, az anyák fájdalmas mohóságával, a gyermekük után fájással, mindegy akármilyenek, csak itthon legyenek, ha gyengék, rosszak, még inkább ne lássa más, idegen, a hibát...

Isti azonban nagyon rossz érzéssel ment el hazulról.

Most megint az utcán volt, s hazafelé indult a saját otthona irányába, de egyre lassabban lépett, s egyre jobban lehajtotta a fejét, szinte fővel ment neki az utcai fáknak.

A villamos mellett balra kanyarodott, s egyszerűen elment egy barátjához, Füredihez.

Nagy meglepetéssel fogadták ilyen kora délután, Füredi sovány kis ember volt, mongol szemekkel, s csodálkozva ugrott fel a díványról, ahol délutáni alváshoz készült.

- Jó meleg van nálatok - mondta Isti.

- Fogy a fa, azt jelenti.

Nevettek.

Nem mondott semmit, hogy miért jött, csak állott télikabátjában, nem is kínálták, hogy tegye le.

Füredinek a felesége szívesen látta, de látszott azért rajta, hogy fél, hogy itt marad, s aztán bort hozatnak stb.

- Nézd, Füredi, tegnap a minisztériumban rád gondoltam, miért is nem vagy te bent minálunk.

Füredi nevetett, egyetlen vágya volt, hogy a minisztériumba bejusson.

- Most történt valami, azt hiszem, ha egy kicsit utánanéznél, be lehetne jutni, létszámszaporítás előtt állunk, az országgyűlés megszavazta a kölcsönt.

- Igazán, tedd le a kabátodat Istikám, megmelegszel, s akkor meghúlsz s meghalsz, mielőtt bejutnék.

Nevettek.

Az asszony azt mondta:

- Jobban szeretném, ha egy jó kereskedőhöz menne el, s pénzt keresne.
- Azt elhiszem, mert az asszonyok a férjükkel nem törődnek, csak éppen arra használják fel, hogy pénzt hozzon haza. A többit bízzák őrájuk.

Nevettek ezen is, mert Istinek megvolt az a tehetsége, hogy a legsértőbb dolgot is oly ártatlanul s kedvesen tudta mondani, hogy egyszerűen tréfának számított.

Az asszonynak dolga volt, s kiment. Isti utánanézett, szép, fiatal asszony volt, szőke, magas, ezek is egyéves házások, de még nincsen semmi gyerek, igazán csodálatos, hogy ez a nyiszlett Füredi hogy tudott megkapni egy ilyen gyönyörű asszonyt.

- A legszebb asszony, akit ismertem valaha - mondta Isti, mikor kiment a fiatalasszony.

Füredi elhúzta a vállát.

- Szépség - mondta -, mi az a szépség, az a legkevesebb, minél szebb, annál többbe kerül a karbantartási költség.
- No jó, de azért mégse vesz el senki egy förtelmes vén dögöt, csak azért, hogy ne kelljen neki ruhát venni.
- Azt nem, de a szép asszony, barátom, rendszerint unalmas. Az nem gondol egyébre, csak a szépségére, az nem való nekünk, kispolgári embereknek.

Isti ellenségesen nézett a barátjára, nem tetszett neki, hogy az ma ilyen cinikusan beszél a feleségről, az ő érzésében a családi szentély a legszentebb templom volt, amelyről csak kalapemelve s a legnagyobb áhítattal szabad beszélni. Másnak... Ő is úgy szokott, kivétel a segédjegyző, akivel állandóan a feleségével való veszekedéseiről beszél, de azt is csak azért, hogy izgassa, ugrassa az ipsét, s kíváncsiságáért tegye neki a házasság ilyen örömeit.

- Ha nekem szép nő kell, veszek magamnak egy órára, különben pedig feleségre van szükségem.
- Van valami köztetek?
- Ki közt nincs? ti köztetek soha?

Isti gondolkodva nézett maga elé, s azt mondta:

- Soha.

Füredi vállat vont.

- Barátom, én nem akarlak megsérteni, de én úgy látom, hogy a férjek összeesküdtek, hogy nem mondják el... Pedig mi van abba, nem igaz?... Én ugyan nem csinállok belőle titkot...

De egyre halkabban beszélt, mintha attól félne, hogy kihallatszik a szobából.

Isti szórakozottan hallgatta, egyre makacsabb s konokabb lett, nézegette a bútort, faragott tölgyfa bútor volt az, ónémet divat szerint, sokkal jobb minőségű bútor, mint az övék, de régi divat. Az ebédlőszekrény olyan volt, mint egy oltár, fiúkékkal, tornyocskákkal, s úgy állott esztergályozott lábain a felsőréssz, csak az Isten őrizte, hogy össze nem dőlt. Csipkekendő volt terítve márványlapjára, a székeken is mindenféle kis horgolások, a szék magas támlájú német szék, papírból utánczott bőrháttal s ülőkével, a dívány emeletes volt, magas hátú, zöld, nagy virágos plüssel behúzza. Egy teljesen komplett bútorzat volt a szobában, a falon két kép, afféle színnyomat, két női fej, egy szomorkodó s egy nevető arc, egyik szőke, másik barna.

- Nézd, barátom - mondta Füredi -, az ember születik, játszik egy kicsit öntudatlanul, aztán iskolába adják, ott jár, amíg a szülőknek, illetve a társadalomnak tetszik, aztán leérettségiz vagy egyetemet végez, szóval na, megszabadult a második korszaktól, akkor valami állást kap, s megházasodik...

Úgy nézett Istire, mintha valami rendkívüli dolgot mondana.

- Hát nem butaság? Mondd, nem butaság?... Igazi nyájélet. Csak gondold meg!... Hol az életem?... Az enyém!... Figyelj ide: először éltem az anyám akarata szerint mint gyerek. Azután az apám akarata szerint mint diák, azután a főnököm akarata szerint mint hivatalnok, s itthon a feleségem akarata szerint mint férj.

- És a házasságtörés? - kérdezte Isti.

Füredi elhallgatott.

Valami nagyon dühöngött benne, hogy minden összefüggés nélkül a délutáni vendégének így hamar kitalálta a legtitkosabb gondolatait. Szivart keresett elő, jó vastag szivart, s levágta a végét. Tudta, hogy Isti nem dohányoz, nem is kínálta.

- Nos! - kiáltott Isti, mint aki a bölcsek kövét fedezte fel. A házasságtörés?!...

- Hát igen, az még talán segít... Mert ha meggondolom, hogy az életemből mégis volt valami az enyém... s mi volt?... az volt, mikor megcsaltam az idegen akaratokat... mint gyerek olyan játékokat végeztem, amit nem volt szabad, tiltva volt: macskát nyaggatni s más efféle... Mikor diák voltam, annyit éltem, mikor elloptam a leckeidőből valamit; s mint hivatalnok, mikor kijátszom a főnök figyelmét... Itt van a legnagyobb rabság, igazad van: az még segít...

- Házasságtörés - mondta Isti komolyan -, adj egy cigarettát.

Füredi hozzáfogott keresni. Több fiókot kihúzott, de ő sovány kis cinege ember lévén, csak vastag szivarban lelt örömet, s nem tartott cigarettát, tudta, hogy a felesége vendégek számára dugdos, azt akarta megtalálni...

- Ha így a feleségem fiókjait huzigálom - mondta kesernyős nevetéssel -, az az érzésem, mint némely regényben van, hogy a férj rábukkan a felesége szerelmes leveleire...

Isti nevetett:

- Azt nem, az asszonynak nem szabad!... Az asszonynak úgyis sok szabadsága van, legalább ez az egy meg van tiltva neki... Legyen valami értelme, hogy mért áldozzuk fel magunkat!

Füredi nem talált cigarettát, bekiáltotta a kis cselédlányt, odaadott neki két hatost:

- Eredj, hozzál cigarettát.

- Milyet?

- Milyet, cigarettáformát.

Istinek imponált, hogy Füredinél pénz van, meg akarta mutatni, hogy ő sem olyan papucshős, akinek nincs, s szólt a lánynak:

- Nézze kérem, hozzon nekem is.

- Szó sincs róla - kiáltott bele Füredi.

- Engedd meg, kérlek, hadd hozzon nekem is.

- Jó, de nem fogsz belőle színi.

A lány elment.

- Milyen csinos lány - mondta Isti.

- Parasztlány.

- Paraszt... hát az a csinos... Tudod, mikor én falusi tanító voltam, akkor szoktam rá a nőre, azóta nekem csak a parasztnő a csinos, isten bizony, még a feleségemet is néha, mikor ölelem, úgy gondolom, kasszírnő, ilyen frizurákat meg szűk szoknyát falun csak a kasszírnők viselnek.

Nevetgéltek.

Egész délután semmiségekkel telt el az idő, gyorsan besötétedett, s olyan füstöt csináltak, hogy késsel lehetett vágni.

Egyszer csak bejött Fürediné, s összecsapta a kezét.

- Jézus Máriám, maguk itt mit csináltak, kávéházat?

Füredi annyit beszélt ma délután az asszonyok ellen, hogy sértve érezte magát, nyersen vágott vissza:

- És ha azt?

- Kikérem magamnak.

- Jó vicc.

- Semmi vicc.

- Azt a kutya istenit - kiáltott Füredi, s az asztalra vágott -, az én lakásomban vagyok, vagy nem az én lakásomban vagyok!

- Itt az én lakásomban van, kérem.

- Hol?

- Ezek az én bútoraim, ezek az én szőnyegeim, ezek az én holmijaim, s a ház a Teitelbaum Frigyesé.

- Úgy!... Hát hol vagyok én?... Teitelbaum Frigyesnél vagyok én, vagy Sipircz Vilmánál vagyok én, vagy Füredi Antalnál vagyok én - ordított fel mint sebzett oroszlán Füredi, s amilyen kicsi volt, oly dühöngve kezdett csapkodni. - Vegye tudomásul, hogy én magamnál vagyok! És ha én magát elvettem, akkor maga nálam van, és ha én magát mindenestül elvettem, akkor itt minden az enyém, vagy sipirc!

Az asszony nem képzelte, hogy ilyen közel van a baj, s elképedve és felbőszülve bámult az urára.

- A fene egye meg ezt az életet, ha én a lábam ki akarom dugni az ablakon, akkor kidugom a lábam az ablakon, a fene egye meg! - toporzékolt Füredi.

Isti ijedten, megkushadva hallgatott, ha most Évi látta volna, meg lett volna elégedve vele, olyan jó kisfiú volt, s úgy szégyellte magát férjkollégájáért, aki ennyire elvesztette a fejét, mintha bizony ő tízig se tudna számolni.

Füredi hirtelen nyájasra fordította az arcát, de szempillátlan szeme égett:

- Istikém, ahogy megbeszéltük, megyünk Pestre.

Isti éppúgy csodálkozott, mint az asszony, aki azonban nem akarta komolyan venni az urát:

- Hova megy maga?

- Pestre, azt a süket mindenit! Nem hallotta, hogy Pestre megyek!?

Az asszony szeme könnyben izzott, a hangját elfojtotta a könny, s gúnyosan kérdezte:

- S ugyan mért?

- Szép lányt keresni!... Nem vagyok ideszerződötve...

Felcsapta a kalapját, felvette a kabátját, s elment.

Isti lesütötte a fejét, s nem volt ereje Füredinek ellentmondani, bár halálosan szégyellte magát. De az ajtóban visszafordult, s azt mondta dadogva:

- Kezét csókolom, nagyságos asszony... bízson bennem... én majd ott leszek, s vigyázok, hogy... ne tessék félni, nagyságos asszony...

Füredi hallotta, hogy valamit motyog Isti a feleségének, de úgy csinálta, mintha nem hallott volna semmit.

Az utcai lámpák már égtek, kimentek a villamoshoz. Mindketten fáztak, kedvetlenek voltak, s úgy gondolták, legjobb volna, ha egyszerűen mindenikük visszamenne, haza a kis feleséghez, aki most otthon, a jó meleg szobában ül és... sír...

De jött a villamos, és egymást udvariasan kelletve felléptek a magas lépcsőre, hallatlan, milyen alkalmatlanul vannak csinálva ezek a kültelki villamosok...

4

Egy szót sem szóltak egész úton, Füredi oly komor volt, s úgy magába mélyedt, hogy Isti nem is mert hozzá szólani. Imponált neki ez a Füredi, mint valami nagy erő. Néha lopva nézte sötét, keskeny arcát, ahogy ült az üres, hideg villamos sarkában, s behúzódott perzsaprémestélkabátjába, csak az orra látszott ki. Ez igen, ez férfi, akinek határozott tervei, céljai s akaratjai vannak az életről, szinte örül, hogy együtt van vele ebben a furcsa expedícióban, most meg fog tudni valamit az életről.

Hiszen ő saját magát úgy lenézte, neki nincsenek komoly karaktervonásai. Ő egy puha, gerinctelen lény, mindig olyan, mint az, aki éppen szemben áll vele. Az apjára gondolt, aki egész életét azzal kellett hogy eltöltse, hogy mint kis mesterember, a munkaadók ízlésére gondol, s minden lelkiismeret-furdalás nélkül azt mondja, amiről azt hiszi, hogy a megrendelőnek tetszeni fog. Hiszen neki mindegy a munka. Ha fényezett bútort akar a megrendelő, legyen neki fényezett bútora, ha természetes színben szereti, hadd örüljön a fa természetes színének. Ha olcsó bútort akar, kapjon olcsó bútort, s ha szolid bútor a kívánsága, meg kell erősíteni abban, hogy ez a jó és bölcös dolog. Ez az alkalmazkodás családi nyavalyává lett, már kicsi gyerekkorukban hozzászoktak ahhoz, hogy a Más a fontos, a Másik ember, a Pénz embere a fontos, annak a véleménye, akaratja, szándéka, ízlése az irányadó, s ő ezt ma is folytatja, dacára annak, hogy sokszor észreveszi, hogy fölösleges. Nem kell mindig mástól várni az irányítást, vannak dolgok, amiket az ember a maga ízlése szerint kell hogy elrendezzen. Úgyhogy e pillanatban mindenki imponált neki, akinek saját véleménye volt. A tanácsos! milyen nagyszerű ember az a tanácsos, egy egész hivatal el tud kormányozni, a ceruzái rendben vannak, s a „pipálásról” oly biztos és csálhatatlan véleménye van, s tényleg, a vörös tintával úgy dolgozik, mint egy mérnök. De hát könnyű neki, ő abban nőtt. Az apja is hivatalnok volt, pláne a pénzügyben, s az a teteje minden számvevőségnek, a pénzügyminisztérium!... Hozzászokott kicsi gyerekkorában hogy egy századfillért sem szabad tévedni. Ez volt a családi közszellem, mint ahogy náluk az volt, hogy mindig annyi pénzt kell elkölteni, sietve, rögtön, amennyit ki tudtak az

apjukból szedni, mert amit ők be nem fektettek a családi életbe, az úgyis az ördögé volt, nem mintha ivott volna az apjuk, de új munkába dobta bele, s abban sose volt köszönet, mert mindig vásárra került, potyán, sietve, olcsón, s elúszott...

És a többiek a hivatalban. Szerette volna tudni, melyiknek mi volt az apja. Ossiunak mi lehetett az apja? talán pópa, azért olyan fölényes és okoskodó; vagy kosta, azért olyan tudálékos; vagy mesterember, azért olyan zavaros az élete, már tizedik hivatalban van, s egyáltalán nem is akar itt maradni. Vagy... Vagy nézzük Mortarát; Ossiú azt mondta róla, dalmát kecskepásztorok voltak az ősei. Lehetséges, azért ilyen erkölcsi alap nélküli ember, folyton a felesége ballépéseiről beszél, pedig senki se szeret a saját bűneiről beszélni, legfeljebb olyan felületes, elfogadott bűnökről, amiket a közfelfogás nem is tekint bűnnek, de a felesége bűneiről beszélni!?... Bármilyen dühös is az asszonyra, nem volna képes elmondani róla, hogy piszkos slafrokban jár, hogy az apja... a testvérei... hogy a... Még önmaga előtt sem meri kimondani, hogy mik a legkisebb gusztustalan piszkosságok az asszonya életében, jobban szégyelli, mint a saját hibáit... Miért?... Az asszony; az ő maga; az ember... Az asszony a házasságkötéssel a férfi alkatrészévé lett, s ha a férj rosszat mond az asszonyról, önmagáról mond rosszat, sőt önmagának a legtitkosabb dolgáról... Miféle ember lehetett ennek a Mortarának az apja? s az anyja? hogy így szembeszáll velük, s az apja s különösen az anyja arcába vágja a maga szennyes életét... Talán a szülei kényszerítették erre a házasságra, s velük harcol minden pillanatban, mikor valaki előtt gonoszat mond a feleségéről...

Hiszen ő is a szülei truccára vette el Évit. Tudniillik a szülei kétségbeesetten tiltakoztak ez ellen a házasság ellen. De azért, mert Évi katolikus volt. Ez dühítette őket: vallási elfogultság. Most, a huszadik században... Csak azért is elvette... Belehajszolódott, mint a szilaj paripa. Mert puha s gerinctelen volt a mindennapi dolgokban, de ha valahol, a lelkének mélyebb alapjaiban megérintették, annál bőszebb, elszántabb volt. Mintha valami nemes fába oltott könnyű súlyú gally volna a lényé; maga az ég alatt virágzó lombja, a legkisebb szellő érintésére is lengedez, de lent, valami ismeretlen mélységben, szilárd és büszke törzsök van, amely a legnagyobb nyomásnak is ellenáll.

Ki tudja, ez a Mortara, ez mindig olyan benyomást tesz órá, a süket füleivel, mint egy keserű, szomorú, szerencsétlen ember... Ki tudja, talán csak védekezés az a fecsegés valami ellen... talán egy szó sem igaz belőle, talán boldogan él a feleségével s gyerekeivel, a fizetést szorgalmasan hazaviszi, s vasárnap délután sétálni megy a Duna-partra az újpesti szigetnél... valahol ott lakik... De elnyomott vágyak laknak benne, szeretne nem ilyen száraz, semmi életet élni...

Milyen csodálatos ez a hivatali élet... A nagyváros távoli tájairól, mint külön világrészekből, valami láthatatlan szálakon a nap bizonyos óráiban egymás mellé gyülekeznek emberek, akiknek jelenvaló arca együtt virul s hervad, ellenben az életük távol egymástól burjánzik... Pongrácz s Bierniczky, a szóval, kerek homlokú cigarettás magyar s a lármás vidám, jókedvű lengyel, mintha ők maguk volnának csak egészen otthon, mint férj s feleség, mind a kettő nőtlen, agglegény, borban fürdő, de azért csöndes életben hintázó, két kalitkában összeszokott erdei rigó... Kedvesek, szeretetre méltóak; kik voltak a szüleik, hogy ideverődtek? Milyen távoli utakon, a sors milyen szeszélyes láncszemein fűződtek tova, hogy íme, éppen ebben a minisztériumban dolgoznak együtt egy szobában? Együtt kezdték, élték az életet, milyen furcsa az a vetélő, amely az élet szövőszékén dobál, és semmi összefüggésben nem álló szálakat egymásba bogoza... Ha azt a kis társaságot csak egy nyommal feljebb szétterítve látnám, hol volt a Schlick apja? a Hofbauer apja? Gurszky apja? Mortara, Ossi... Binder...? s az ő apja, Boldvay...? Semmit sem tudtak ezek egymásról soha, sejtelmük se volt arról, hogy van a világon egy is a többi közül... az új napidíjas apja, a Vér nevű csizmadia Rozsnyón?... s ennyi fészekből, íme csak, ezer bajon, gyászon, letörtségen keresztül összeállott a kis hivatalfészek,

amelyben ők tízen vagy tizenketten most napról napra együtt élnek... S pedig mindazok az apák s anyák... anyák!... apák, anyák, mind azon dolgoztak, hogy olyan fiakat szüljenek s neveljenek, akik majd annak idején a minisztérium harmadik számvevőszéki ügyosztályának négy kis sarokszobáját, mint számkukacok, betöltsék...

- Itt vagyunk!

A villamos megállott a Szent István Kórház végállomásán, s Isti úgy el volt merülve a fantáziáiba, hogy észre se vette.

Füredi szólott rá, s mindjárt fel is állott.

Isti kushadva ugrott fel; most mit akar ez a Füredi?...

Leszállottak, s mindjárt átmentek a másik sarokra, ott felültek a legelső villamosra. A szél komisz volt, a havas esőt szembevágta. A Mária Terézia-laktanyánál átszállottak a sárga kocsira, s a Népszínháznál le.

Mintha hivatalba ment volna, végcél várta volna, Füredi oly biztosan s bátran ment. A Népszínházzal szemben egy étterembe ment be. Dupla ajtón át, aztán egy kisebb szobából, hosszú, előkelően fehér abroszos, hosszú terembe, azon végig, jobbra elkanyarodva második kis szoba, ott leült, mintha csak a helyére ment volna. Pincér szolgálatkész, kabátokat felakasztani, kissé hűvös volt, még nem fűtenek eléggé?... Vacsorát...

Ez mind oly biztosan ment, hogy Isti csak hallgatott. Ő nem volt itt soha, de még ilyen jobb vendéglőben sem volt Pesten, mert sose volt annyi pénze, csak afféle másodrendű, harmadrendű (de világért sem utolsó rendű) éttermekben járdogált egy-egy pörköltre, spriccerre, de mindig szégyellte magát, mikor olyan helyen leült, s félt, hogy valaki meglátja; most ez tetszett neki, úgy gondolta, hogy ez úri dolog, és sokért nem adta volna, ha valaki a kollégái közül...

Elfelejtette megfigyelni, hogy Füredi mit rendelt, ő sertéskarajt kért, káposztával.

- Bort, sört? - állt meg előttük a borfiú.

- Egy hordó Leánykát - mondta Füredi.

A fiú bámulva nézett rá.

- Egy palackot - mondta Füredi mogorván.

- Igenis kremássan.

Isti ezt nem szerette, ezt a pincérszót, mintha sással hasították volna a hátát, olyan undorító volt neki ez a „kremássan”: affektálás.

Füredi magába süllyedve, mogorván nézett maga elé. Komikus volt evvel a mogorvaságával, vékony húsú, gyenge csontú kis embernek nem áll jól a mogorvaság. Fehér bőre volt, s a gáz fehér fényén még halványabbnak látszott, a szeme alja kék volt, lilakék, s szeme oly furcsa volt, igazi japán szem, semmi szempillája nem volt. Haját kopaszra nyíratta, s pompás homloka volt, felfelé szélesedő, gömbölyű feje nagyszerűen volt esztergályozva, Isti szégyellve érezte a saját kobakját, amely oly kerek volt, érezte, mint egy kugligolyó... Ez valami jobb anyagból valónak s jobb munkájúnak látszott. Valami kínai, ősi keleti fanyarság volt rajta, nem is japáni, mert a japánok nagy önuralommal bírnak, élők, fiatalok, mosolyognak, csak egy kínai tud ily reménytelenül szomorú és minden életeken túl csüggedt lenni.

Szóltanul ettek, a második pohár bornál Füredinek kedvesen összehúzódtott a szeme, s csillogni kezdett; olyan volt a szeme, mint valami apró, fekete, izzó karbunkulus...

- Tudod, min gondolkoztam a villamosban?

Isti szokása szerint várakozóan, odaadóan nézett rá, mint egy jó kutya, önmagára nem gondolva, szolgálatkészen.

- Azon, hogy a fene egye meg, hogy kerültem én ide, erre a piszok Kispestre. Az apámon gondolkoztam meg a nagyapámon meg az őseimen.

- És tudsz te úgy végiggondolni pontosan valamit?...

- Hogy?

- Úgy értem, hogy végig tudsz gondolni egy témát, ahogy az ember végigolvas egy könyvet, elkezdi mondjuk a nagyapjánál, aztán lejön végig, a mai napig...

Füredi nevetett, s vállat vont:

- Egyszóval végiggondoltam az apámat meg a nagyapámat. Jó pipák voltak... Tudod, mért jöttem ebbe az étterembe?... Ez az én családi fészke, a Muhr... Itt szoktam a nagybátyámmal találkozni, Eörs Csabával...

Isti nagy szemet meresztett, ez az Eörs Csaba a leghíresebb kártyás és lóversenyistálló-tulajdonos volt egész Európában, csak nemrégiben volt egy milliós kártyacsatája a bécsi Jockey Clubban, s egy lengyel herceg föbe lőtte magát miatta, vagy csak kitagadta a család, s a bolondok házába zárták, nem emlékezett már rá. Nem is képzelte, hogy Füredinek ez nagybátyja volna.

- De ne gondold, hogy az ő költségén ülök itt ma vagy valaha, mert ha neki vannak milliói, nekem is vannak gögjeim... Ha ő egy koszos senki volna, de ugyanazok az ősei, mint nekem, azt mondanám neki, szervusz, és kirúgnám... Mivel azonban milliomos, ő mondja nekem azt, hogy szervusz, de engem nem fog kirúgni...

A szeme izzott, mint a görényé.

Újra ivott, s fenéig itta a poharat.

Ettől nevetni kezdett.

- Én azt mondom, hogy a magyar faj uralomra termett. Slussz.

Isti hozzá volt szokva, hogy ez a Füredi egy olyan *tanakmányos* ember, aki mindent elméleti alapon szokott megmagyarázni. Az elméletei azonban alkalmilag készülnek, a helyzethez idomítva, ezért addig, amíg az elméleti részt szokta Füredi mondani, ő rendszerint behunyja a figyelmét, s várja, míg valami érdekes pozitívum jön ki.

- Uralomra született a magyar, ezt én mondom neked.

Isti elmosolyodott magában: ő is magyar talán, de minden távolabb van tőle, mint az, hogy uralkodjék... Ha ő saját magából akar kiindulni, akkor azt kell mondania, hogy a magyar gyöngédségre, szolgálatkészségre született, csak nem elég jól, mert nincs benne kitartás.

- Az én apám, az egy nagy lóköető volt, már én csak így szoktam mondani. Egy csirkefogó volt. Erdélyi úr. Azért rendelek Leánykát, mert az az ő bora. Ez az én örökségem. Tudniillik nem a kedvenc bora, hanem az ő birtokán termett a Leányka, és ők adták meg neki a nevet, a nagyapám... Ősapám... Azért ha Leánykát iszom, otthon vagyok Erdélyben és úr vagyok... és megpofozom a világot, mint egy cigányt... Egye meg a fene az életet, belerúgok az Élet bögőjébe.

Isti hangosan nevetett, ellenállhatatlan volt ez a vékony kis ember, a kevés kis fekete bajuszával, mongol sárga, de már európai vérkeveredésben, kifehéredett arcbőrével, ahogy kakaskodott.

- Nagypám! még volt neki hatezer hold erdeje s kétszáznegyven hold szántóföldje, az ott így ment. Volt kétszáz lova s három tehene. Volt hét oláh faluja, s volt egy magyar tisztartója, aki mindenből kiforgatta. Az én apámnak már nem volt semmije, kölcsönkérte a nyolc lovat, amivel a menyasszonyát hazavitte, de már annak se volt semmije, csak az, hogy kálvinista lány létére a Sacré-Coeurben nevelték, s mindennap üveges hintón vitték iskolába... S mikor kisült, hogy az asszony is kölcsönkért násfákkal ment esküvőre, akkor azt mondta az apám: stimmt. A régi szakácsnéját, akit ideiglenesen leküldött a kastélyból a cselédházba, újra felhozatta, s a feleségét küldte le... Mikor sírt, azt mondta neki, van ott elég kocsis, akivel szórakozhat.

Isti eltátotta a száját.

- Házasságtörés?

- Eh... fenét. Házasságtörés, az egyáltalán nem létezik, csak a középosztály számára. Parasztoknál egyáltalán nincs házasságtörés, legfeljebb félrenéz egyik is, másik is. Ha az ember? akkor az asszony duzmaszkodik és morog. Ha az asszony? akkor az ember megveri, s kész. Házasságtörés, az csak a tisztviselők találmánya. Bürokrata erkölcs. Nincs pénzük rá, hogy élni tudjanak, tehát mindenből morált csinálnak.

Isti tágra nyitott szemmel figyelt. Valamit megértett.

- A homo sapiens - tanított Füredi - az nem monogám... Házasságtörés... Annak csak akkor volna értelme, ha a természet valamiképpen jelezte volna ezt a szándékát, hogy az a célja, hogy két különmű lény csak egymással kísérletezzon. De istenem, minden férfi minden nővel képes erre a kísérletre: hol van akkor a természeti alapja ennek az erkölcsi abszurdumnak?...

Isti fellobbant:

- Hol van?... Hát ott van, hogy én nem akarok idegen gyereket a házban.

Füredi szivarozni kezdett, hátradült a széken, s kerek karikákat eresztett ki.

- Látod, ebben igazad van. Mert te olyan őszállat vagy, aki magad nyalogatod simára bornyúdat... De csak azt a bornyúdat, amelyik a közfelfogás szerint díszedre válik... Mert tegyük fel (hol is jártál te iskolába? Isti felelt: „Patakon”... „Ja, Patak, Sárospatak... Finom hely...” no hát tegyük fel, hogyha Sárospatakon a Bodrog-parton egy cigányasszonynál felejtettél volna egy gyereket... avval nem dicsekednél...

Isti mélyen elvörösödött, s rémülten hallgatott, mintha bunkóval ütötték volna főbe... Volt egy szolgáló, aki... Szédülő fejjel gondolt rá, hogy annak a nevét nem tudja, de az tudja az övét, s egyszer csak, ki tudja, mi történt... igaz vagy nem, de ő akkor úgy sejtette, hogy baj lett... De ki biztosítja afelől, hogy... Mert ugyanakkor kevéssel utóbb egy katona miatt a lány neki kiadta az útját... borzasztó dolgok ezek... Az ember életének ezek a sötét mélységei, a múlt... hogy mennyire nem gondol az ember a jövőre... mikor fiatal, s fellép nála az érzékek első láza: iszonyú az, ha napvilágra jönne minden, ami a sötétben, a titokban, az élet tudatára nem jutás reményében vadul, bután, ifjan, sötétben történik...

- Még egy üveg Leánykát - mondta Isti a pincérnek, hogy zavarát leplezze.

Füredinek megvillant a szeme. Közel volt hozzá, hogy az asztalra csapjon, de ugyanazzal a mozdulattal végigsimította az arcát, s letört. Mit... Az a nyavalyás havi fizetés ugyan a zsebében van, de hát elköltse? másra? mi köze neki ehhez az Istihez? Nulla. Egyáltalán utálatos ez az egész. Mi a fenének jött ez ma őhözájuk, talán el is simult volna minden... a cigaretta miatt volt az egész... Ma estére hivatalosak voltak Bánkyékhoz, az asszony biztosan elment, az elment, mert az is ilyen konok úrileány, s ott van Csopaky Pali, csapja a szelet neki... Meghallotta a felesége kacagását, gyönyörűen tud kacagni, gyönyörű fogai vannak, gyönyörű egészsége, a haja, mint egy erdő, aranyerdő...

Megnézte az órát, fél kilenc.

- Én azt mondom, hogy a magyar ember még a házasságtörésben is az uraság álláspontján van. Hogy ő milyen úr tud lenni. Ha az ő úri mivoltához hozzáillik, akkor habozás nélkül hűtelen lesz; ha az úri felfogásához illik, habozás nélkül megbocsát... Ha az úriságához passzol, habozás nélkül öl... vagy öngyilkos lesz... Mindig első lenni... Hogy engem, a fene egye meg, tisztelettel nézzenek: ilyen egy úr... Nekem nem kell se pénz, se vagyon, se előhaladás, semmi: én úr akarok lenni, slussz.

- Akinek nincs pénze, nem lehet úr - szólt Isti.

- Dehogynem. Koszos úr, de úr... Tudod, ki az én ideálom?... Az öreg Jarkóczy, egy Maros menti kis faluban van tíz holdja, de úr... Régi erdélyi úr... Mikor bejött Marosvásárhelyre, s leült a maga palack bora mellett, úgy ült, mint egy cigányvajda. Nevettek rajta a huszáronkéntesek, ugratták. De ő azt mondta: Öcsém!... én itt egy senki se vagyok, de ha hazamegyek a falumba, ott olyan legény vagyok, hogyha feláll a kedvem a csókra, félreverik a harangokat!...

Leverte a szivarja hamvát a feketekávés csészébe, s behunyt szemmel előrenyújtotta keskeny fejét vékony nyakán.

- Ha ilyen úr tudtam volna valaha lenni!...

Isti csak hallgatott, nem volt mondanivalója. Ez őt is izgatta, igaznak érezte, úr lenni, az ő is tudna. Nem ilyen vad s rakoncátlan, de nagyon finom úr tudna lenni.

- Te - mondta nyájasan Füredinek -, ha én úr volnék, tudod, én milyen úr volnék?... Én mindenkinek csak adnék... Akinek pénz kell, pénzt; akinek birtok kell, birtokot; lovat, hivatalt, művésznek követ, hogy faragj; írónak papírt, hogy nesze, írd rá, amit akarsz; pincérnek rengeteg sok söröspoharat, nesze, hordjad; mindenkinek azt, amit legjobban szeret...

- S Don Juannak odaadnád a feleségedet.

- Hehe.

Isti nevetett, de meghalt a száján a nevetés...

- Azt nem... Azt az egyet nem...

- Akkor nem vagy úr... Én odaadnám azt is. Szó nélkül...

Isti hallgatott.

- Ah, bolond beszéd - mondta.

- Én? Ha én úr volnék? - mondta Füredi - tudod mit kívánnék?... Egy korbácsot... amivel nekem szabad legyen mindenkin végigvágni... Szabad, nem szabad, mindenkit végigkorbácsolnék... Akit avval megcsapok, megdöglött... Agyonverni minden kutyát, minden svindlert, minden poltront, minden dögöt...

- S nem maradna más, csak te magad a világon...

- Lehet.

Nevettek.

- Még egy üveg Leánykát - mondta Füredi.

- Ne hozass többet - mondta Isti -, én nem iszom többet.

- Még egy Leánykát...

A pincér elsietett.

- Mit? A nagybátyámnak annyi pénze van, hogy hordókat tölthetne meg vele, ha olyan bolond volna, hogy otthon őrizze: és én ne igyak egy pohár bort?... Frászt.

Hallgattak, már nagyon a fejükben volt a bor.

Füredi egyet gondolt s újrakezdte:

- A magyar ember úr akar lenni... mert arra van tehetsége... De nem lehet, mert a nő lehúzza a sárba... Mert mindennel meg tudunk birkózni... Gyere a hivatalomba, s nézd meg: tíz sváb nem csinálja meg, amit én magam megcsinálok... Ha én nekidülök, annak nincs határa, amennyit én dolgozni bírok... Ha én valamire ráadom magamat, énnekem az sikerül... Ha én pénzt akarok csinálni, én esküszöm neked, hogy dőlni fog, ömleni fog hozzám a pénz - s töltött a harmadik palackból.

- Igen - mondta Isti kóválygó fejjel.

- De énnekem másra kell az életem, nem arra, hogy dolgozzak, hogy pénzt csináljak, hogy elvesztegessem magamat. Nekem arra kell, hogy úr legyek!... Mert ha az Isten megteremtett engem magyarnak s úrnak, akkor az Isten dolga, hogy engem megtartsen magyarnak s úrnak!

Koccintott, parázs szemmel s indulattól habzó nevetéssel.

- A magyar ember úr... a magyar embernek minden szabad... a magyar embernek szabad minden asszonyt leszakítani, s minden asszonyt megtaposni, kirúgni vagy imádni, ami neki jól-esik...

- És a magyar asszonynak?... - kérdezte Isti.

Füredi elgondolkozott, új szivart vett elő, s leharapta, kiköpte a hegyét.

- Magyar asszony?... Magyar asszony nincs: csak magyar ember.

Rágyújtott, s hosszan pőfékelt, egész furcsán szivarozott, apró szippantásokkal pipázott a szivarból, ahogy a csibukot szokták szíjni, aztán, hogy megnyugodott, mély füstöt vett, lenyelte, beszélni kezdett, s csak egy perc múlva eresztette ki. Nagyszerű dohányzó volt, ezt is virtusból tanulta meg diákkorában, s már vérében volt, olykor elálmodott nyitott szájjal hátraejtette fejét, amit a mámor is húzott már, s így maradt egy percig, csak akkor eresztette ki a füstöt a két orrlyukán...

- Magyar asszony nincs!... Tagadom!... Az asszony az se nem magyar, se nem német, se nem zsidó: az asszony csak asszony. Nőstény. Nőstényállat.

- Az nem igaz - mondta Isti -, hát a régi nagyasszonyok.

- Azok igen... a történelemben, azok még magyarok voltak... Sőt, a nagyanyám is magyar úriasszony volt... sőt az édesanyám is; arra sem engedek senkinek egy szót se mondani, vagy lebököm, mint egy patkányt... De az élő asszonyok? a ma élő fiatalasszonyok? barátom, annak

mindnek vége, azokba már nincs hazafiság, csak élvvág... Az mind csak élvezni akar, öltözködni, szórakozni, csábítani s csábulni...

- A férfi is csak azt akarja.

- Annak joga van rá.

- Mi címen?

- Azon a címen, hogy ő férfi.

- És mégse teszi meg.

- Mit?... Nem teszi... Hogy megcsalja az asszonyt?... Dehogynem teszi - s Füredi halkán, borosan röhintett, s a szeme kivörösödött.

- A férfi, barátom, megteszi - állította -, nem is erről van szó.

- Minden férfi?

- Minden férfi.

- Kivétel nélkül?

- Kivétel nélkül, barátom, minden férfi; *ha férfi, kivétel nélkül.*

Isti mogorván húzódott vissza, s eldobta a cigarettáját; akkor hát ő nem férfi?...

Füredi megsejtette a gondolatát, s azt mondta:

- No, vannak olyan lomha férfiak, egy-kettő, aki még arra is lusta.

Halkan, hangtalanul soká nevetett. Az ittasságnak arra a fokára jutott, hogy nem bírt ellentállani a nevetésingernek.

Isti ezt találónak érezte. Ő valóban lusta lett volna arra, hogy egy asszonynak utánajárjon, szépeket mondjon, a kedvéért felöltözzön s elmenjen. A szeszélyeire gondoljon... Nem, ő török basának lett volna jó, aki otthon ül a háremben, s kiszolgáltatja magát, nagy pálmalevelekkel legyezteti magát, s cédrusfa vakaróval vakartatja a talpát... Valami kiállításon látott egy olyan vakarószerszámot, egy hosszú barna pálcának a végén kéz volt kifaragva, begörbített ujjakkal, japán munka: ezzel kapargatja a hátát a japán, ha viszket. Ez nagyon tetszett neki, mert tényleg minden este lefekvés előtt az egész teste tele volt viszketéssel; csiklandozta a viszketés, és nem tudott elaludni, hogy előbb körül ne kapargálja magát. Évit próbálta egyszer kapacitálni, hogy vakarja meg a háta közepit, de az úgy kinevette, egyáltalán az egy buta asszony, csak az a buta becsületesség van benne, pontosan vigyázni minden krajcárra, soha ki nem rúgni, se kávéházba, se színházba, se moziba, se sörözni, se semmit, az ember olyan mellette, mint az állat, mindig csak a négy fal között lenni, s egymást szeretni...

- Az asszony is megcsalja az urát?... minden asszony?... kérdezte Isti hirtelen.

Füredi gondolkozott. Lassan szívogatta mellre a füstöt, visszatartotta s így szólt:

- Barátom - s kibocsátott egy kevés füstöt -, polgárasszonyról van szó, ugye? - s mind kifújta, ami még benne ragadt, a megbarnult füstöt. - Polgárasszony, az nem mind csálja meg az urát... *De egy sincs, aki meg ne bánta volna, hogy meg nem tette...*

Csönd volt, s elgondolkoztak.

Most hirtelen odaköszönt egy vidám társaságnak a másik szobába, amely a nyitott ajtón át tűnt fel neki:

- Kezit csókolom...

- Ki az? - s Isti sután odanézett, odabámult rövidlátó szemeivel.
- Jablonkay Anna.
- Ki az?
- A Népszínház tagja.
- Ismered?
- Az Eörs metresze.
- Művésznő?
- Fenét, szép nő. Ő vezeti a kórust. Elöl táncol. Nagy feneke van, azért tetszik az öregnek. Ő mindenkiből a vastagot szereti.

Izgatott lett.

- Te Istikám, mondd, rossz néven vennéd te azt, ha egyedül kellene hazamenned?

Isti elkedvetlenedett.

- Hozzájuk akarsz menni?
- Na igen, hogy a feleségem előtt igazoljam, hogy hol voltam, mert tudod, az asszony mindent megbocsát, ha Eörsről friss pletykákat viszek neki. Azt hiszi, akkor öröklünk utána egypár milliót.
- Csak eredj...

Isti egész határozottan meg volt sértve, s meg is fogadta, hogy soha többet evvel a fickóval szóba nem áll. Utóvégre ez volt az oka, hogy ő eljött hazulról... Most otthon volna, s már ki is békült volna a feleségével... S ahelyett most itt van Budapest kellős közepén... Hogy fog ma hazaérni ebben a rossz időben...

- Csak eredj, eredj - biztatta Füredit, mintha neki volna érdeke, hogy Füredi jól érezze magát; mindjárt fizettek is, s ő elment. De még előbb odalesett a szomszéd terembe, s látta, hogy ott nemcsak a nagy szőke Jablonkay Anna van ott, hanem vele egypár fiatal, vékony, csillogó, üde arcú lány, bizonyára a színházból jöttek ki előadás után.

Szomorúan ment ki az utcára, ez a gaz Füredi alaposan elbánt vele. Kint azonban nagyszerű öröm érte. Mióta bent voltak, a szél elállott, az idő megenyhült, s nagy csomós pelyhekben, lucskosan és gyönyörűen hullott sűrűn a hó.

5

Mintha nagy ajándékot kapott volna, úgy megörült a szép időnek.

- Ez aztán tél! - mondta hangosan, s mosolygott.

Egy lány ránézett erre a szóra, s visszaszólt:

- Jöjjön haza, mucuskám.

Isti úgy megrémült, minden vér lefolyt a lábaiba, kóválygó fejjel meredt az idegen arcra, s oly undorral és ellenségesen nézett a festett arcára, hogy az megértette; megvetően végignézte, s ellibeggett.

Ez a támadás nagyon brutális volt, a feje kóválygott, s a gyomra is émelygett a másfél palack bortól. Utánanézett a lánynak, gyönyörű termete volt. Hátulról nagyon szép volt. Fess, elég magas, karcsú; a szoknyáját felemelte kicsit, s ahogy a hóban tipegett, remek cipő volt a lábán, s egyáltalán igen drága ruhája volt. A feleségére gondolt, s gyorsan elindult a lány után, hogy el ne tévessze szem elől. A felesége alacsony volt, igen helyes, de csak olyan bögyös galamb, örökké duzzaszkodó kis galamb, aki a csőrével szerelemből is folyton csapkod és csipked, s örökké gyűjt, maga alá kapar, fészket rak. Ez az egy nagyon terhes, különben ha ez a rögeszméje nem volna, nagyszerű feleség lenne belőle... A leány az Emke-kávéház előtt megállott, s már egy fiatalemberrel beszélt, bizonyára azt is megszólította.

Isti meghökült; hogy beléjük ne botoljon, megállt, de azt sem akarta, hogy azok észrevegyék, csak állott bémész arccal, kicsit toflán, rosszul vette fel az étteremben a télikabátját, a gallérja félig fel volt gyűrve, félig lehajtva, s a hó belepte gyorsan orrát, bajszát, ruháját, a lány kecsesen és kihívóan beszélt a fiatalemberrel, aki szintén meglehetősen elegáns volt, magas termetű, barna; kis angol bajuszt viselt, s fumigálva beszélt a lánnyal.

Istit ez a fumigálás érthetetlenül felbosszantotta, mintha már valami köze lett volna a lányhoz. Féltékenységet érzett. Kívánta, hogy azok ott ketten hamar szakítsanak s váljanak el, az ereiben pezsegni kezdett a vér, s elhatározta, hogy most már ő szólítja meg a lányt.

Két kivörösödött ökle a zsebében volt, s markolászni kezdte a nadrágzsebben, úgy ruhán át a pénztárcáját, s fejben számítgatta mennyi van még benne. Villamos tizenkét krajcár, meg egy átszállójegy tíz krajcár, az huszonkettő, vacsoráért fizetett, a sertéskaraj volt hetven krajcár, egy palack bor nyolcvan krajcár, két kenyér négy krajcár, borra való öt meg három, még két krajcár, összesen... egy forint nyolcvanhat... szörnyűség!... Évi egy héten nem költ el többet a kosztra... Szóval van még két forint tizennégy krajcárja... Az utolsó villamos megy pont tizenkettőkor, most (megnézte az óráját, most negyedtizenegy) bőven van idő...

A fiatalember ebben a percben nevetve a lány hóna alá nyúlt, s vele karonfogva elment.

Istit örült düh fogta el. Hogy ő ilyen szamar volt az imént... Megszólította őt egy ilyen gyönyörű termetű lány s...

A bajuszt s az ajkát rágtá, s elindult gyorsan utánuk. Valami olyan járt a fejében, hogy pofonverni azt az idegent... Aztán arra gondolt, hogy hátha ez csak egy olyan szeszély, s csak átmennek együtt az utcán, aztán elválnak... s akkor jön ő...

Majdnem összeütközött egy konflissal, amely lomhán ügetett keresztül az orra előtt; míg azt kívárta, hogy elmenjen, eltűntek a szeme elől. A hóesés oly sűrű lett, hogy nem lehetett megkülönböztetni az embereket, s mintha az egész város kijött volna eláztatni magát, ez a forgalmas útkeresztezés ott a Népszínház előtt most valóságos fürdő lett, csakúgy hemzsegték a fiatal férfiak s nők. Sokan hógolyót dobáltak, s sikoltozás hallatszott és kacagás mindenfelé, de Isti szíve fekete volt a keserűségtől, s ahogy kijutott a túlsó partra, a szemközti járdára, mintha vízből mászott volna ki hajótörötten, árván s züllött kedvvel maradt el. Most merre menjen, valami mardosó kín gyötörte a szívét, szerencsétlennek, esetlennek, tehetetlennek érezte magát, gyötrő bánattal volt tele, most már képtelen lett volna egyszerűen hazamenni, s ahogy ott áll, egy kísértetiesen fehérre meszelt vén nő dugta az arcát a szeme elé. Nem szólt az semmit, csak vigyorgott, s aranyfogai voltak, a hideg rázta ki tőle Isti, s gyorsan elfordította a fejét, mire a nő továbbment. Ahogy utánanézett, látta, hogy alacsony, esetlen, rossz ruhájú... Jó isten, hát még ilyen korú nők is meg tudnak élni?...

Mélyebb lett a bánata, valami undor borította be előtte ezt az egész életet. Hogy van az, hogy ezt a rendőrség tűri?... nappal soha, soha az ember ilyen dolgot nem lát, s éjszaka... Éjszaka minden szabad?... Éjszaka más erkölcsök vannak, mint nappal?... Tíz órakor van a kapu-

csukás, akkor már minden tisztességes embernek otthon a helye, s csak a cédáké és a lingároké a világ?... Hol vannak ezek nappal?... Alusznak, hogy éjszakára felvirradjon nekik?... Mifélék ezek a fiatal emberek. Nézte őket, s szeretne volna kitalálni a foglalkozásukat, bankhivatalnokok, kereskedősegedek, facér urak? jogászok? Három lány ment kart karba öltve nagy kacarászással, s egyik ránézett s azt mondta, csattogó, csiklandós kacagással:

- Nini, ennek a kakas megette a kenyerét - ezzel továbbléptek.

Isti megnézte a lányt, alacsony volt, köpcös, s olyan kicsattanó jókedvű, hasonlított Évihez, de még inkább a húgához, a Violához. Mit keres ez itt az utcán kapucsukás után: bizonyára senki se vette feleségül. Erkölcsei kacsenjammere volt, borzongott az egész teste, amellet uralkodni nem bírt magán, érezte, hogy el van veszve, valami izzó bizsergést érzett a lábszáraiban, s az nem a bortól van. A bortól az van, hogy a szeme könnyfátyolos, s a feje szédül, s a lépése kissé lendülő, valami vígság is volt benne, minden bánata mellett, a tagjai szélesen s úgy mozogtak, mintha nem volnának oly erősen összefűzve, mint máskor.

Egyszerre csak úgy vette észre, hogy minden elmenő nő megnézi őt, elszégyellte magát, s elindult kifelé, a Keleti pályaudvar felé. Tetszett neki, hogy be van rúgva, és senki sem ismeri őt e közt a sok nép közt. Egyedül volt, magánosan, senki se látja, senki se tudja most, mit csinál, ő maga sem tudja. Lehunyta a szemét, s vakon billegett, s a kezével kis furcsa mozgásokat csinált, sőt füttyörészni kezdett. Évi soha nem engedi, hogy füttyöljön, mindjárt rátámad, mindjárt olyan ijedten dobant rá, mintha halottas ágy mellett csinálna valaki illetlen dolgot... De mért ne füttyöljön, akinek jólesik... Igaz, borzasztó falsul füttyöl s dalol, de ezt sem érti, mért baj ez. Ha neki így esik jól!... Őneki így jön szívből!... S csak azért is erősebben kezdett füttyölni, de az ajka meg volt duzzadva, bizonyára a bortól, s nem jöttek ki hangok csak elvétele, egy kis susogás volt az egész fütty... Az evésnél is, Évinek mennyi baja van avval, hogy ő úgy csámcsog. Ha neki így esik jól. Ő élvezni akarja az evést, s csak úgy tudja élvezni, ha az egész szájával s minden ínyével jól telezabálja magát; egész más az, úgy enni, mint foghegyről, mintha hivatali munkát végezne valaki... Mondják, hogy a perzsák kézzel szedik ki a tálból a húst, s mikor valaki villával csinálta, akkor csodálkozva mondta neki a perzsa, hogy hogy lehetnek az európaiak ilyen kulturátlanok; vasvillával nem tudja megtapintani, hogy melyik a jó falat!... S annak a perzsának igaza volt, tényleg az a legjobb, ha az ember az egész testével élvezhetné az ételt, már az ujjával elkezdene a falatozásban...

Ebben a pillanatban egy fekete ruhás fiatal lány sietett el mellette. Mintha valami mágnes lett volna benne, ő rögtön elfeledkezett minden bohóságról, s utánasietett. Mellette ment.

Igyekezett úgy menni, mintha összetartoztak volna, párhuzamosan ment mellette, s a leányt mindig jobban kezdte beszorítani a fal felé, a kapukig.

Ki lehet ez a lány? egy csepp festék sincs az arcán, s oly diszkrét jelenség, olyan egyszerű úrilány... De mért jár egyedül az utcán?... Isti mint a rakéta, fel volt robbanva, érezte, hogy most, most baj lesz, s egyszerre csak a lány, aki kellett, hogy már régen észrevegye az ő komoly közeledését, ránézett, ijedt, nagy, barna szemekkel, kék kalapja alól, s mintha ijedt halványság lett volna rajta, szóltanul csak épp ránézett.

- Jó estét kívánok - mondta Isti kicsit falusiasan, de úgy meg volt zavarodva, hogy falusi tanítónak érezte magát, mint néhány évvel ezelőtt még tényleg volt.

A lány nem szólt, de nem is ellenkezett, elpirult, amennyire a lámpák gyenge világán látni lehetett, s ez Isti módfelett felborította.

- Milyen szép hóesés van - bökte egész váratlanul.

A lány elnevette magát, olyan fogai voltak, mint a gyöngyszemek, aranyfogról szó sincs...

- Merre megy, kisasszony?

A lány halkán s kicsit idegenszerűen azt mondta:

- A Hársfa utcában van egy szálloda.

Ettől Istinek egyszerre, mintha a forró vasra hideg zuhanyt bocsátanak, lehült a hősége, s elment minden kedve. Csak nézett értelmetlenül a lányra, s a szája hebetelt.

De a lány nem fordult vissza, jóllehet régen túl voltak a Hársfa utcán, csak meglassúdott léptekkel haladt tovább a Keleti felé.

Isti vele ment, gépiesen, halálos rémületben. De a lány előtt kezdte hallatlanul szégyellni magát, ez azt fogja gondolni, hogy... hogy fősvény... szállodára... Elhatározta magát, utóvégre egy koronánál többet csak nem kell fizetni abban a szállodában...

Mintha nem ő tette volna, hanem valami idegen akarat cselekedtetni vele, egyszerre megfordult, s kényszeredett mosollyal azt mondta:

- A Hársfa utca nem erre van!...

A lány szótlan megfordult, s előrement.

Istinek a fejében vérhullámok lüktettek. Úristen, ha most valaki meglátja. Pongrácz jutott az eszébe. Pongrácz számvizsgáló s Bierniczky, akik minden éjszaka kint kószálnak... Ha ezek meglátják, holnap az egész minisztérium tudja, s a felesége is megtudja... Ez borzasztó, ez borzasztó... A lány elől ment, s ő igyekezett úgy tenni, mintha nem tartozna hozzá, csak éppen sétálna a Rákóczi úton...

De ha valaki lángban égő arcát látta volna, s pláne ha szóba áll vele, az ugyan furcsákat gondolna... S különben is mi sétálnivalója van fél tizenegykor Boldvay Isti minisztériumi számtisztnek a Kerepesi úton?... Gyanús!...

Uhh, ha most Ossiu jönne szembe?...

A lány nagyon, nagyon diszkrét volt, s oly karcsú, vékonyka, mint egy őz, lepegve lépett, vékony kis fekete kosztüm volt rajta s kék, felhajló szélű posztókalap. Nagyon tavaszias... Az istenért, nem fagy meg?...

Vissza sem nézett, mikor befordult a mellékutcaiba. Isti egy kicsit várt, óvatosan körülnézett, s nem bírt ellenállani, bár folyton arra gondolt, hogy megszökik, berohant a sötétbe, a vészbe, a szerencsétlenségbe...

Mikor a piszkos kis szállodába bement, a lánnyal karonfogva lépett be, s elhatározta, hogy azt fogja beírni a bejelentőlapra, hogy Gurszky Jenő és felesége... Kicsit dermedt arca alatt még mosolygott is, hogy Gurszky már nemcsak a számláit fedezi, hanem egyebet is...

De a portás, vastag, hájas zsidó ember, piszkos, sárga szélű sapkában, nem kívánt semmi bejelentőlapot, hanem utána szólt, hogy a szobaárat előre fizetni. Egy forint.

Isti bíborvörös lett, s kapkodva szedte ki a zsebéből a tárcát, s abból az ezüstforintost. Fájt a szíve, mikor a zsidó vastag markában látta az ezüstöt, amit néhány órával ezelőtt az édesanyja sovány keze tett elébe... Szegény...

Ah, most meghalni, öngyilkos lenni, ez borzasztó, a pokolba nem lehet ennél szörnyűbb érzésekkel bejutni...

De mikor az ajtó rájuk záródott, s bent nagyszerű meleg volt, szinte dunsztmeleg, egyszerre elfoszlott minden iszonyata. Itt megint biztosítva érezte magát. Mintha hazaért volna.

A lány a kályha elé állott, s melegedett.

Isti szokni akart hozzá, de az ajka felmondta a szolgálatot. Úgy el volt fulladva az izgalomtól, hogy nem bírt szólni.

- Fázik? - kérdezte végre.

A lány intett. Valóban didergett; most a melegen egyszerre kiütött rajta a fázás, csak úgy reszketett minden porcikája.

Isti éppen kigombolta a kabátját, ez igen, ez nagyszerű, ez a finom téli bunda, bizony egész bundának beválik... Neki inkább a cipőjével van baja, mert nedvesnek érzi a harisnyáját... Fogta a lányt, úgy ahogy volt, s beburkolta, magához ölelte a bundájába.

A lány behúzódott, mint egy vékony kis madár a kebelébe, s megbújva, meghúzódva engedte magát melengettetni. Fejét félrefordította, gyöngéden, hogy a kalapjával ne érintse a férfi arcát, s a nyaka így kifehéredett a gallérból, s barna haja igen kicsit aranyos volt, olyan vörhenyesen aranyos, ami Isti legjobban izgatta, s nem is bírt ellenállani, lehajlott erre a drága, karcsú, vékony, édes nyakra, s megcsókolta, és csókolta, csókolta, mintha régi, régi nagy szerelem, mintha egy életen várt édes, gyöngéd, szerelmi teljesülés végére értek volna... Ebben a csókban benne volt a kisfiúkori kollégiumi fantáziálások minden mohósága, a kamaszkor behunytt szemű ábrándjainak minden bujasága, a Bodrog-parti fürdés titkos érzékisége, mikor a fürdőkabinokba beleszelt, s egy lány hosszú kötőtűvel csaknem szemén szúrta... Ebben benne volt a házasesetének minden keserősége, felolvasztva boldogság édes vizében, ebben benne volt a magával elégedetlen, férfiasságában soha nem bízó férfi megnyugodott, teljes boldogsága.

Oly gyönyörű volt ez a lány a gyenge világosságban, az arcéle oly vékony és nemes, az arcocskája oly áttetsző s fehér, a hidegsége oly testi jégburrok, amely izzó, mély tüzeket takart, s úgy megbújt, oly lankadtan s bágyadtan, oly odaadóan s kifáradtan, s oly könnyes mosollyal, hogy Istinek a szemébe nagy kövér könnycsepp fakadt, s forrón, forrón szorította magához, s még jobban betakarta, s így maradtak hosszú percekig.

Akkor a lány sóhajtott, s fölemelte rá az arcát s szemét, nagy barna szeme hálásan nézett rá, olyan hűséges jó kutyaszemek, dióbarna szernek: ebből jó feleség lenne.

Még egyszer megborzongott a lány, mintha a hidegség utolsó érzését adná ki magából, aztán lassan fölemelte a két kezét, vékony eres, ideges kezei voltak, s megsimította vele az Isti kövérkés arcát.

Isti még forróbban szorította magához, csaknem eltörte a gerincét; ez az, igen, erre vágyott mindig; ez a szerelem, ez a szeretet, ez a hűség, ez a jóság... Óh, ha eszébe jut, hogy Évi milyen egy vadmacska, s mindjárt a legelső alkalommal milyen birokkal kellett letiporni, s egyáltalán mindig, semmi kedve és semmi öröme benne... előbb agyon kell magát dolgoznia, amíg legyőzi az ellenállást, s kicsit felizgatja az érzékeit... Ezt az odaadó, édes és nemes ölelést, ezt sose, sohase érezte vele...

De mindjárt el is kedvetlenedett: és ez mindenkit így simít... Dacos és durva lett minden vonása: nyersen nézett s szólt a lányra, dühösen, s a hangjától még dühösebbre gyúlva:

- Te mindenkit így tudsz simogatni?

A lány visszahúzódott, mint a higany a csőben a hideg szélre...

Nem felelt, csak a szeme lecsukódott egy kicsit, s valami olyan sejtelmes pillantása lett, mintha azt akarta volna elhitetni, hogy nem, soha még senkit, csak most az egyszer ezt az egyet, ezt az idegent, ezt a valakit, akiért élt, s akit az utcáról azért hozott be, mert hisz azért él, hogy ezt a pillanatot megérje.

Sóhajtott, s elfordította a szemét, de ettől Isti megijedt, most egyszerre megint megijedt, hogy elveszíti, elidegeníti magától, még mohóbban, még szorosabban ölelte, s akkor hirtelen eleresztette.

- Hiszen persze, ez a mesterséged - mondta mérgesen.

A lány erre sem szólt, mosolygott, kibontakozott, s elkezdte levenni a kabátját.

Isti mérgesen nézte. Úgy érezte, be van csapva, sajnálta az előbbi érzését, az odaadó szívjóságát, amit erre a mesteremberre pazarolt... Á, ez tudja, hogy mit kell csinálnia... Leveti a kabátot, s ottmarad egy szál vékony, fehér selyem ingblúzban, s elkezdi azt is kigombolni.

Dühös volt és fűjt.

A leány valamit észrevett rajta, s így félkigomboltan hozzá ment.

- Miért haragszik? - kérdezte igen kedvesen.

- Én nem haragszok.

- Hanem?

- Bánatos vagyok.

- Bánatos? - s a lány lágyan mosolyogva kicsit sóhajtott. - Bánatos?... Pedig szép idő van.

- Mégis majd megfagytal.

- Pedig nincs hideg.

Isti hallgatott, a lány kényelmesen tovább vetkezett.

Isti nézte, s arra gondolt, hogy csak egy forintja van s tizennégy krajcárja. Most mit csináljon?... Egy forintot fog adni neki?...

A lány odajött hozzá, s megfogta a télikabátja gallérját, kifordította, valami kedves gyöngédséggel erőltette, hogy tegye le.

Isti azonban morózusan összerántotta magán a bundát, s leheveredett a díványra.

A lány csodálkozva nézett rá.

- Magának mi baja?

- Maga.

- Én?...

- Maguk mindnyájan...

A lány hallgatott. Isti gondolta, hogy félreérti, s megmondta:

- Maguk: nők... Érti? a női nem!...

- Ja?

A lány mosolygott, fejét félrehajtotta, s eléggülten nézett valahova messze.

Isti komolyan nézte vékony, kecses karjait, amelyek ívesen hullottak le s csodálatosan, szinte öntudatlanul, lebbenően hajló testét, olyan volt, mintha mindjárt el akart volna s el tudott volna repülni.

Akkor hirtelen megvillant, mosolygott a lány, s kielégült, kedves mosollyal leült a dívány sarkára, s erősen és egészen közélről szembenézett Istivel.

- Maga házas ember?

- Igen.

- No lássa.

Isti hallgatott, az ajkát gyerekesen felduzzasztotta.

- Ilyenekre kényszerítik a nők a férfit.

A lány nézte, nézegette s mosolygott.

- Mivel?

- Avval, hogy mindnyájan megcsalják a férfit.

A lány tovább mosolygott, s vállat vont.

- Kivel?... Nővel csálják meg, vagy férfi csapja be őket?...

Isti hirtelen furcsának találta a dolgot, s nevetni kezdett. Ha most Évi látná... Huj, de mérges volna.

- Maga hova való, kisasszony? - kérdezte hirtelen a lánytól.

- Pozsonyi - sóhajtott az, s kicsit lankadtabb lett.

- Pozsony?...

- Igen.

- Mióta van Pesten?

- Szeptember tíz óta.

- Iskolába?

- Én nem...

- Hát ki?

A lány hallgatott, fanyarul mosolygón egy kicsit. Akkor hirtelen szembenézett a férfival.

- A barátom.

Most Isti hallgatott.

- Mi a maga apja?

- Pék.

- Hol?

- Pozsonyban, a Mihálykapu utcában... Volt már Pozsonyban?

- Nem.

A lány ábrándosan nézett, valahogy fojtott ajakkal mosolygott, s olyan életunt közönnyel mondta, s egyszerre érezhető lett a szaván, hogy német.

- A papámnak nagy péküzlet van.

Isti elfordította a szemét, valami bántotta, mintha valami felelősség hárult volna rá.

- Jó gazdag ember, a mamám nagyon derék egy asszony.

- Akkor minek jött el tőlük?

A lány elfintorította az arcát.

- A barátom azt mondta, hogy szökjünk meg.

- Gazember.

A lány vállat vont.

- Tudja, hogy az egy gazember! egy disznó gazember! - mondta Isti.

- Miért?... Neki nem rossz...

- Azért... Mert csak magának rossz... Együtt laknak?

- Azelőtt együtt laktunk, de ő fél, hogy feljönnek szülei, s elköltözött.

- Azóta nem is látta.

- De igen, minden szabad időben hozzám jön. Nagyon kedves fiú.

Isti hallgatott. Mikor az egyetemre járt, mindig azon ábrándozott, milyen kár, hogy nálunk nem divat a grisett dolog. Hogy fiatalember meg fiatal lány együtt töltse a fiatal éveket, milyen szépen lehetne úgy... És semmi betegség nem fenyegeti... az embert...

- Hát minek van olyan mogorva - mondta a lány kis nevetéssel, s bebújt a kabátjába, úgy látszik, megint fázni kezdett.

Istinek viszont hősege volt, s letette a kabátot.

Körülnézett, s mint rendes ember, felakasztotta egy fogasra.

Úgy figyelte magát, mintha nem ő volna ő, hanem ellenállhatatlan kényszer hatása alatt cselekedne. A lány kitérte a karját, s magához húzta, de nem csókolta. Ellenben Isti beleharapott a nyakába, és soká mohón csókolta, s egy pillanat alatt kész volt, kielégült. Aztán újra, mohón, vad dühvel, gyorsan.

Akkor kábultan feleszmélt.

- Céda.

A lány csodálkozva nézett rá.

- Céda, uhh, céda.

Hörögve dühöngött:

- Megcsalod!

A lány hallgatott.

- Megcsalod. Bitang vagy... a barátodat te is...

A lány csak mosolygott. Valami rendkívül lágy, bánatos asszonyiság volt benne.

- Szégyelld magad!

A lány most ránézett, a szemében valami elfogulatlan kíváncsiság volt, öt centiméter távolságról nézte a fiút, de mintha egy világ választotta volna el tőle, oly eredeti fürkészéssel nézte annak nyers, vastag arcát.

- Hát nem csalod meg? - ismételte konokul Isti.

A lány megrázta a fejét, s nevetően intett.

- Nem?

- Nem... Én nem megyek el sohase paraszttal, se olyan munkással vagy részeggel - mondta természetesen.

Isti darabig szinte hülyén nézett rá.

- Mi köze van ennek ahhoz?

De a lány fölényesen mosolygott.

- Hát az illetlen volna, nem igaz?

Isti feltápáskodott, s megállott a szoba közepén, búsan, mint egy tulok.

- Úristen, hova keveredtem - mondta magában, s szemét lehunyta, de megsédült, azt hitte, rögtön felbukik. Ez a bor volt.

- De a pénzét elfogadod, az nem illetlen.

A lány nevetett.

- Pénzt?... Neki sincs. Inkább én adok neki.

- Te?

- No és?

- És ő elfogadja?

- Azt mondom, hogy a rokonoktól kaptam.

Isti egy pillanatra meghökkent, vajon ez egy nemes lelkű lény?

- Maga egy olyan nemes lelkű lény? - mondta fennhangon is.

A lány fojtott mosollyal:

- Ha nem adnék neki pénzt, már régen megszökte volna, nem igaz?... Persze eleinte nagyon szerelmes volt, nagyon is mohó... De most már csak, ha elfogy a pénze...

Istiben felfordult a lelki egyensúly... Ez egy nő?... Aljas, alávaló bestia... Megszökik egy fiatalemberrel a tisztességes szülei háztól, s itt él és... eh, fuj...

- Mért nem spórolsz inkább?

A lány csendesesen felnevetett, ennek a fiatalembernek minden szava oly komikusan hatott rá...

- Én spóroljak... - csodálkozva nézett a fiúra, még a száját is nyitva hagyta - mire?

- Télkabátra.

- Van nekem télkabátom, mégpedig nagyon szép.

- Hol?

- Pozsonyban.

Isti komolyan fel volt háborodva.

- Pozsonyban!... Hát akkor mért nem mégis haza; hisz itt megvesz az isten hidege.

A lány vállat vont, kimondhatatlanul bájos volt.

- Minek menjek haza? Fiatal vagyok, mulatni is kell egy kicsit, míg az ember fiatal, nem igaz?...

Isti dühösen fogta a kabátját, magára rángatta, jól begombolkozott: most, most itt a kellő pillanat elmenekülni.

- Kérem, kisasszony, én szívesen megajándékoznám magát egy télibundával, de maga azt nem érdemli... Egy tisztességes nő...

Itt elhallgatott, s ijedt, zavart, vörös lett. Mit beszél ő ennek tisztességes nőkről... Letette forintját az asztalra...

- Tudja, ha maga nekem lányom volna... Úristen, inkább megőrülni...

De érezte, hogy inkább azért szégyelli magát, hogy nincs több pénze, a szeme majd kiégett.

A lány oda se nézett az asztalra dobott pénzre, könnyelműen nevetett, olyan volt, mint egy madár, aki a legkisebb morzsával is meg van elégedve, s egy pillanattal sem gondol előre a jelennél.

- Mért megy el?

- Fáj a fejem. Jó éjszakát.

- Jó éjszakát.

Kirohant a szobából, mert hogyha még egy percig marad, mindjárt megfűl, émelyítő olajszag, undok parfümszag volt a szobában, s poloskaszag keverve. Azt hitte megfullad, levegőt, levegőt, erkölcsi tisztaságot, az eget akarja látni s a csillagokat az égen.

A portás gyanúsán nézett az elrohanó után, s ő érezte, hogy a hátát perzseli annak a szeme, de nem szólt azért, sem az, sem ő, s kirohant az utcára, meg nem állott, míg kint nem volt a világos, fényes Kerepesi úton. Itt zsebkendőt keresett elő, s törölgetni kezdte izzadt homlokát; az izzadság ráhűlt a bőrére, s dideregni kezdett. A hó már nemigen esett, s megint szél kezdődött.

S csak tizennégy krajcárja van, s gyalog kell lemennie a kispesti megállóig. Futólépésekkel indult meg végig a Körúton, le az Üllői út felé. Undor, undor környékezte, mintha rühes lett volna.

Jó volt ez a séta, ez a rohanás. A Baross utca táján utánakiáltott egy nőszemély.

- Ne siess, mucuskám.

- Hoáh - ökröndözött fel belőle az utálat, azt hitte, rögtön hányni fog, okádni végig a Körúton, olyan képtelen undorodás csapott fel benne.

A rohanásban kiizzadt, s mikor a klinika s a fűvészkert előtt haladt, érezte a vizességet az ingén a nyaka körül, hogy csendesedett, fagyos borzongást kezdett érezni.

- Meghülök, megfagyok, meghalok - mondta rémülten -, de úgy kell nekem, utolsó kutya vagyok, megérdemelném, hogy a jóisten megbüntessen.

Mikor ott térdelt, a felesége ágya előtt, úgy térdelt, mintha az isten oltára előtt térdelne.

Most érezte, mi az, katolikus lenni, vezekelni, a bűnt megismerni, s szenvedni érte testi szenvedéssel.

Arcát belefúrta a felesége paplanába, s átérezte annak a drága meleg testét, de az asszony makacs volt s kegyeden, ej, bitang, kegyetlen egy kis asszony ez, afelől itt halhat meg, megfagyhat itt térden, levetkezve, mert levetkőzött, hogy még jobban érezze a hideget, még jobban vezekeljen, s még biztosabb legyen benne, hogy meghűl, s tüdőcsúcshurutot szerez.

Büntetést, büntetést, minél súlyosabbat.

A szoba már hűlt kifelé, pláne a földön, az ágy alól mintha hideg passzátszelek fújtak volna, cügöt érzett, kint üvöltött az átkozott kispesti szél, északról, az erdő felől szakadatlan s különös illatot: nagyon keserves volt ez a penitencia...

És mégse méltányolja az asszony...

Csak hosszú idő múlva, neki legalább végtelenségnek tetszett, mert ő maga is könyörögni: eddig még hangot se adott, úgy érezte, hogy az asszonynak most az egyszer nagylelkűnek kell lennie, fel kell emelni az eltévelyedett bárányt, a megtért bűnöst...

- Évi, Évikém... Évuskám, lelkem.

De az aludt, úgy aludt, hogy ágyúdörgés se ébresztette volna fel. Akkor Isti, aki még nem volt gyakorlott penitenciázó, dühbe jött, s felugrott:

- Kegyetlen kutya vagy, ha meg nem esik rajtam a lelked.

Ez hatott, Évi felébredt, s azt mondta:

- Hol a négy forint?

Isti erre dermedten elhallgatott.

- Hogy döglj meg a négy forintoddal... Az én életem neked semmi? Csak a négy forintom?... Hát ha én itt meghülök, beteg leszek, az neked nem kerül többé négy forintnál... és a temetésem!... Elsőosztályú temetés... Mert azt érdemlem a szeretetemért, a hűségemért, a jószágomért!... Szentté avathatnak, tudd meg... Hogy én min mentem ma keresztül!...

- Lumpoláson - mondta Évi kurtán, gúnyosan a meleg paplan s lábdunna alól.

Isti tátogva hallgatott, mint hal a szárazon.

- A ti összes szentjeitek se csináltak olyan hőstettet, mint én ma!

- Ha-ha.

- Igen.

Csönd lett, Isti a szoba sötétjének fordult, de hallgatott egy darabig. A lábszárára kaparászott felfelé a hideg, a hasát a két tenyerével melengette, mert legelőször az szokott érzékenykedni, egyik lábáról a másikra nehezedett, a talpa már olyan hideg volt, mint a jég...

- Hát mi lesz? - kiáltotta el magát - lesz megbocsátás, vagy nem lesz?

Évi még mindig nem szólt.

- Szétverem ezt az ágyat, ha rögtön meg nem bocsátasz nekem - üvöltött Isti egyre jobban kikelve magából -, rád gyújtom a házat!

Most megkopogtatták az ajtót a szekrény mögött:

- Ki az? - kiáltotta Isti, aki egészen elfeledte, hogy a vénasszony a szomszéd szobában alszik, s minden szót hall.

- Kérem! én maguknak ezennel felmondok! - kiáltotta a háziasszony. - Tessék innen kiköltözni!

Isti a sötétben egész néma lett, s tátott szájjal állt.

- Elég volt a botrányokból, tessék hazamenni a Boldvay-kastélyba, ott lehet éjjel ordítózni, mikor részegen hazajön a kocsmából!

Isti hallatlan dühbe borult:

- Nézze, nagyságos asszony - kiáltott át -, most én mondom, hogyha magát rögtön meg nem üti a guta, akkor majd én átmegyek, és majd én megütöttem vele!

A háziasszony, hallani lehetett, hogy felszedelőzködött s nagy csattogva, pattogva, ajtócsapkodva eltávozott; aha, kivitte az ágyneműjét a konyhába, s ott hál; háljon; úgylis odavaló; úgyse tart cselédet; odavaló a konyhába...

- Ez igazán borzasztó - mondta Évi is, aki csaknem dermedten hallgatta a háziasszony újabb beleavatkozását -, így lakni... Dehogy maradok itt, hogy nekem minden szómat kihallgassák s beleavatkozzanak... Nézze meg az ember.

Isti örült; örülni kezdett.

- Igen - mondta dörmögve -, vén boszorkány, fiatal házasságokat szeret befogadni, hogy az ajtón át leskelődhessen a suttyóságokra, s az már nem tetszik, ha hangosabb szó esik, pedig hát tál, kanál sincsen zördületlen...

A gyerek fölsírt, nem is a nagy lármára, hanem a csöndre.

- Gyűjtsa meg a gyertyát - mondta parancsolva Évi.

Isti kapkodva kereste a zsebét, de hát persze egy ingben állt, a zseb valahol a földre hanyva volt az eldobott ruhában, s hiába kotorászott, csak a fejével ment neki hol az asztalnak, hogy az ágynak, úgylígy sziszegett belé.

- Ott a gyufa az éjjeli szekrényen - mondta Évi, s a gyerek erősebben kezdett sírni.

Végre Isti megtalálta hang után az ágyat, s mellette kitapogatta az éjjeli szekrényt, a gyufát, a gyertyát, s mikorra világosság lett, akkorra Évi már ki is bontotta, át is pólyálta a babát, az anyáknak azzal a különös ösztönével, ahogy a macska lát a sötétben.

Isti behúzódott minden bocsánatkérés s engedelem nélkül, a sátorba bújt a felesége mögé, a jó melege, s el volt intézve minden, boldogság és béke volt a kis szobában, csak a baba cuppogása hallatszott, ahogy boldogan s mohón táplálkozott.

Isti reszketett s didergett, minden porcikája úgy verődött, mintha borsót zörgetnének, beljebb, egyre beljebb bújt a melegbe, s oly fáradt volt, hogy mindjárt el is aludt. Évi keserűen nézett oda rá, még nem volt egészen megbékülve, érezte a bor szagát, a dohány szagát, mégiscsak szörnyű dolog az, hogy a nőnek a maga tiszta, illatos kis életébe egy ilyen erőszakos fenevadat csak úgy szó nélkül be kell bocsátania.

Sötét volt, s a szoba már egészen hideg. Isti nem tudta, meddig aludt, reggel felé hirtelen fölriadt, mintha meglökték volna.

Fölkelt, s úgy meztőláb a kályhához kotorászott, hogy megrakja.

Csak egy gyufát kellett gyújtania, meg volt rakva, s már égett a tűz. Olyan öröm s boldogság fogta el, nahát ilyen feleség nincs több a világon. Még a tüzet is megrakta este elalvás előtt...

Didergő boldogan húzódott hozzá, s bár az asszony meg se mozdult, tudta, hogy ébren van, halkán duruzsolva megszólalt:

- Hogy milyen komisz férfiak vannak a világon, te azt el se tudnád képzelni!

Évi nem moccan, de várt, kíváncsi volt, ugyan mit fog mesélni már megint.

Isti érezte az önigazolás sürgős szükségét, s mivel tudja egy férj jobban igazolni magát, mintha férjkollégáit leteszi!...

- Azért olyan komisz frátert, mint Füredi, olyat nem ismerek többet.

Hallgatott.

- Megverte az asszonyt - mondta.

Egy kicsit megijedt. Mert nem ismerik ugyan egymást Évi és Fürediné, de isten tudja, az asszonyoknak boszorkányos szerencsájuk van abban, hogy leleplezzék a férjüket.

- Isten bizony, megverte... Az én szemem láttára.

Hallgatott, ő maga is csodálkozott ezen.

- De hogy tehet olyat egy férfi, mondjad?... Évikém... Az már csak utolsó, ha valaki kezét emel egy nőre...

Hirtelen úgy érezte, hogy mint nézőnek valamilyen szerepének kellett lennie a dologban...

- Én persze... - s most egyszerre nem tudta, mit mondjon: közbelépett-e? vagy nem?... Melyik felelne meg jobban az Évi ízlésének... No, jobb lesz csak az igazságnál tartani magát... - én persze mit tehetek ilyen esetben? mit tehet egy férfi ilyen kínos esetben?... Nagyon rosszul éreztem magamat...

Évi úgy látszik érdeklődik s figyel:

- Hát tudod, mire én beleavatkozhattam volna, fogja magát, veszi a kalapját, s „gyere, Isti!”... Úgy szégyeltem magam, mint a kutya, hogy vele mentem; nem is tudom, mért mentem; persze gyenge vagyok, jó vagyok mindenkire, azért... s ráadásul egy krajcárja se volt... Nálam persze a négy forint megvolt, mert ott volt a zsebemben, tegnap... csak éppen próbára akartalak tenni, hogy hogy viseled magad ilyen esetben... no hiszen mondhatom, hogy nagyon finom egy teremtés vagy te is...

- Szóval ellumpolta a négy forintot.

Isti örült dühbe jött: hát erre megszólal... - Mégiscsak a négy forintot sajnálja legjobban...

- Persze te azt akartad volna, hogy az urad egy smucián fráter legyen.

Évi egyet vetett magán s elhúzódott.

- Persze hogy ellumpoltam!... - kiáltotta Isti a foga közt - s ahhoz mit szólnál, ha az órát is zálogba tettem volna s a nyakkendőtütem?

Évi ingerülten mondta:

- Iszen magától kitelik.

Isti keserűen, szinte sírva:

- Ki! éntőlem minden kitelik!... mert a te szemedben én vagyok az utolsó korhely a világon, hogy mért is nem haltam meg, mikor megszülettem...

- Hát megvan a négy forint, vagy nincs?

- A négy forint! - mondta Isti kisvártatva igaz szívbeli bánattal, hogy ilyen kicsinyes felesége van - a négy forint nincs meg, de a gyűrű meg az óra az megvan!...

- És a tű?

- Milyen tű?

- A nyakkendőű.

- Az is megvan, mikor mondom, hogy megvan.

- Még csak az kellene, hogy azt is elpotyázza... - mondta Évi.

Isti sóhajtott, de nem akarta folytatni a dolgot...

- Legalább kitapasztaltam, hogy milyenek a férfiak s a nők...

- Miféle nők?

- Hát te!... meg Fürediné!... aki még az este elment mulatni s mással udvaroltatni magának... meg Jablonkay Anna...

- Hát az ki?

- Tudod, Füredinek van egy nagybátyja, az a híres milliomos Eörsi Csaba, s annak a metresze Jablonkay Anna, s Füredi bemutatott neki, s láttam, mifélék az ilyen nők...

- Haha - nevetett fel Évi -, talán szemet vetett rád?...

- Igen - szólt Isti sötéten -, akár hiszed, akár nem, mucuskának szólított...

- Eh!

- Igen.

- Jablonkay Anna?... A színésznő?...

- Igen.

Évi egyszerre úgy nevetett, hogy hempergett az ágyban. Isten tudja, mért volt ez neki olyan mulatságos.

- Pedig az alapján véve egy igen finom nő... - mondta Isti - karcsú, vékony teremtés, barna, kicsit németesen beszél, mintha a nyelve hegyes volna s odaszorulna a fogához, mikor szól... Roppant bájos... roppant... Gyönyörű karjai vannak...

- Annyira dekoltálva volt, hogy még a karját is láttad?

- Igen... a színpadról jött...

- Hát hol voltál?

- A Muhrnál.

- Mi az?

- Ahol a Kakas Mártonban az az alak, Abimélek vagy hogy híják, olyan újságíró alak szokott sörözni, a Népszínház mellett... ott vacsoráztunk...

- Jól megnézted azt a nőt!...

- Istenem, két forintomba került...

- Haha! Te adtál neki két forintot, haha.

- Nem neki - mondta magyarázva Isti -, én neki nem adtam egy krajcárt se, hogy gondolsz olyat...

- Hát...

- Hát... egy forintot hagytam... borraivalónak...

- Jézus Mária...

- Egy forintot meg kért tőlem Füredi, mert kevés volt a pénze.

- A fene egye meg, akkor ne menjen lumpolni.

- Igen.

- És még két forint?

- Hát ettem egy sertéskarajt káposztával, egy feketét, egy hétdecis palack bort, s borraivalót adtam három pincérnek, egyiknek öt krajcárt, a másiknak hármat, a borfiúnak kettőt.

- Ahhh... - nyögte Évi. - Nekem egy hétre elég ennyi pénz... Kosztra... de majd fogok én neked spórolni többet, azt nem! Őneki van lelke elpazarolni... a fene fog spórolni ilyen kutyáknak...

Isti ezt örömmel hallotta, mert ez volt a legfőbb vágya, hogy Évi egy kicsit hagyjon fel ezzel a kétségbeesett kuporgatással...

- Tizennégy krajcár maradt a zsebemben, mikor kijöttem, s a Hársfa utcától gyalog mentem le a kispesti megállóig, s a villamos tizenkét krajcár, szóval bizony mi tűrés-tagadás, két veszedett krajcárral kerültem haza, de még jó, hogy megcsíptem az utolsó villamost, nagyon tartóztattak, s mondhatom, hogy igen nehezen tudtam eljönni, a bőr majd lesült az arcomról.

- Hársfa utca? - mondta Évi - hát te a Hársfa utcába voltál vendéglőbe?

- Hársfa?... - mondta Isti meghidegedett testtel, hogy így elszólta magát - nem Hársfa az, hanem Nyársfa vagy mi... Nyársfa utca vagy Nyár utca, hisz az mindegy, ott a Népszínházzal szembe, a Kerepesi út sarkon.

Nagyot lélegzett, hogy így kívágta magát.

- Tudod, szívecském, kedves kisanyám - duruzsolta a fülébe -, egy életre elég volt nekem ez a lecke... Most, most megtanultam, hogy mi a tisztességes asszony között s a könnyelmű nő közt a különbség... Az a... Jablonkay Anna, az egy becsületes pozsonyi pékmesternek a lánya, s megszökött otthonról egy deákkal, egy jogással, egy darabig együtt éltek, aztán a fiú elköltözött tőle, mert félt, hogy a szülei megtudják a dolgot... akkor a lány, képzeld, kikerült az utcára... borzasztó... otthon élhetett volna a jó szüleinél, s nem is ment haza, azt mondja: míg fiatal, mulatni kell! mire emlékezzen öreg korában, ha a fiatalságában nem is mulatott egy kicsit... borzasztó...

- Na és hogy lett belőle Jablonkay Anna?

Isti elhallgatott, kicsit várt.

- Hát mondom, hogy Eörsi Csaba belebotlott, s kiképezte, s most karvezető, első táncosnő a Népszínházban.

Évi hallgatott.

Isti kedveskedni kezdett körülötte, de ő elhárította:

- Vasárnap este elmegyünk a Népszínházba - mondta Évi.

- Igen?... - szólt Isti.

Kíváncsi rá... hallatlan... Mért kíváncsi egy tisztességes asszony egy ilyenre?

Inkább azonban az a baj, hogy... meg fogja látni...

- Nagy kövér nő, könnyű megismerni, elől táncol a kórusban.

- Kövér?... azt mondtad, hogy sovány.

- Ja, hát az első benyomás olyan finom, tudod, aztán láttam, hogy ha kikerül a színpadra, trikóban, akkor biztosan nagy, Füredi mondta is, hogy Eörsi Csaba azért kedveli, mert nagy fenéke van.

Évi hangosan nevetett.

- Nahát a te beszédeden nem lehet elmenni, én biztosan tudom, hogy azt mondtad, vékony, barna lány, németesen beszél, csak nem felejttem el egy perc alatt!...

Isti hallgatott.

- Bánom is én - mondta tettetett méreggel -, mit beszélünk mi itt becsstelen személyekről... nem is illik a mi édes szent templomunkba... a mi egyetlen, boldog családi fészünkbe.

S odaadással, forrón simult a feleségéhez.

7

A minisztérium kapujában vidáman nézett körül, egy pillanatra lehunyta a szemét, ahogy szokta, mikor az Iparművészeti Múzeum kis koboldjának köszönni szokott. Van ugyanis az Üllői úton, a Lechner papa drága szép épületén egypár címertartó kis apród vagy afféle: Isti egyszer fölfedezte őket, s azóta ezek az ő bizalmasai. Ha hosszú útjait rója a kispesti megállótól végig a minisztérium távoli kapujáig, velük kísérteti el magát, s már úgy hozzászokott, hogy minden titkába beavassa őket, hogy valósággal dialógusokat folytat velük.

Ma csak a Kossuth Lajos utcától jönnek együtt, addig a manók versenyt futottak a villamossal, s föl-föl mosolyogtak Istire, de a Károly körúton már, a szakaszhatártól kezdve kettesben, sőt hármasban lépkedtek előre, s bizalmasan hallgatták az Isti bizalmas közléseit.

- Szervusztok - mondta nekik, s intett, de akkor eszébe jutott a tegnapi reggeli jelenet Ossiival, s ijedten körülnézett!

Ossi azonban nem volt jelen, sem a portás, de mintha adósságról volna szó, zsebébe nyúlt, s kivett egy szivart, még a tegnapiakból maradt, amit Fürediéknél hozatott, örömmel látta, hogy a szivar bőre töredezett volt, annyi káröröme volt legalább, hogy ha a portásnak oda kell adni, legalább egy rossz szivart ad neki.

De a portás nem jelentkezett, s így megmentette a szivart, és fölsietett a lépcsőn.

Nagyon is korán érkezett be ma, mindenfelé most mentek az urak mint a raj, az összes folyosókon alakok kopogtak.

Kegyetlen hideg volt, kezét dörzsölve lépett be az előszobába. Kecskeméti fát rakott a kosárba s csak úgy féltérdelésből köszönt vissza.

A szobában csak Vér napidíjas volt ott, aki már a kályhát ölelgette:

- Jó reggelt kívánok, Boldvay úr - köszönt előre, s esetlenül meghajlott.

- Jó reggelt, jó reggelt! - mondta vidáman Isti. - Hogy van, hogy van?

- Hát... - s a napidíjas soványan nevetett - tegnap nagyszerű ebédet ettem. Kielégítettem magamat egy fél hónapi szenvedésért.

- Nem jól teszi, kérem, legjobb rendszeresen élni. Mindig egyformán. Az ember beosztja.

- Ha volna mit. Boldvay úr beoszthatja, kérem szépen, de mit osszak én be azon az egy forinton!

- Az ember nem megy be vacsorázni a Muhrba, és utána kérem nem megy... lumpolni... hehe...

Jöttek az urak, mintha csak összegyűltek volna valahol, egyszerre toppantak be.

Isti szélesen s jókedvvel állott a kályha előtt.

- Hogy ő mit osszon be azon az egy forinton! - mondta Hofbauernek! - Hát mikor mi voltunk napidíjasok.

- Mit? mit? - dugta be a fejét Bierniczky; ide szerettek járni, mert ebből a szobából lehetett leghamarabb meglátni, ha jön az osztálytanácsos. - Egy forint napidíj, kérem?... Én hatvan krajcárral kezdtem! és az akkori öreg napidíjasok mind irigyeltek, a szemük majd kiesett, mert ők húsz krajcárral kezdték még fiatalkorukban vagy harminccal, negyvenévi szolgálat után volt nekik egy forintjuk.

- Na lássa - mondta Isti Vérnek.

- Be kell osztani!

Bierniczky, aki életelevení, egészséges kedélyű ember volt, nevetett:

- Beosztani, kérem, beosztani! Mi az isten nyavojáját lehet azon beosztani... Emlékszel - fordult Pongráczhoz -, mi is beosztottuk: elsején, mikor felvettük, akkor beosztottuk úgy, hogy elmentünk egy jó vendéglőbe jól bezabálni, aztán negyedikétől kezdve kijártunk a Városligetbe meleg artézivizet inni.

Óriásit kacagtak.

- Hogy legyen valami meleg az ember hasába.

Isti már régen bele akart szólni, de csak most jutott szóhoz.

- Igen, elsején menni a Muhrba vacsorázni, s utána szép lányokat keresni a Kerepesi úton... - mondta nevetve.

- Affenét - intett Bierniczky - szép lány volt a házba minden konyhába... Emlékszel - intett Pongrácznak, aki örök cigarettáját csavarta, s mindenre szótlanul reflektált -, emlékszel arra a repedt sarkúra ott fent, a harmadik emeleten... Míg az ember fiatal, addig annyi üres lány van, hogy nem tud hányfelé szaladni...

Mortara megszólalt:

- No és ma nincs elég üres asszony?...

Istit egyszerre igen sértette, ahogy Mortara megszólalt.

Élesen szembenézett vele, s kész volt, hogy beleköt, maga sem tudta, mért.

Egyelőre elmaradt a veszedelem, mert Vér napidíjas tola kodott előre.

- Kérem, akkor egy forint még egy forintot ért, de mit ér ma?...

- Ez igaz - mondta Bierniczky -, ebbe igaza van, tizenöt krajcárért olyan ebédet kaptunk, hogy félreállott tőle a hasunk.

- No és én, kérem, harminc krajcárt fizetek a Bástya utcában egy kifőzőben, egy olyan deák-kocsmában, s olyan ételeket adnak, hogy az embernek kedve volna leszokni az evésről.

- No harminc krajcár!... - mondta Ossi, aki szinte észrevétlen termelt köztük - az nem pénz, három tál ételért! Én negyvenötöt fizetek, igaz, hogy nagyszerű koszt, s négy tál étel, csak tizenketten ebédelünk egy özvegyasszonynál...

- Akkor az azért ad olyan olcsón, mert egyebet fizetnek neki - mondta Mortara.

- Nem kérem, negyvenöt krajcár, az egész rendes fizetés.

- Egy özvegyasszonyért.

Végre mindenki nevetett, Vér napidíjas szólt:

- Ahová én járok a Bástya utcában, ott kérem van egy helyes kiszolgálólány...

- Az ingyen van - kiáltott Bierniczky.

- Azt akarom mondani - mondta Vér, mert oly lázas volt a beszéd utáni mohóság, hogy alig tudott szóhoz jutni -, hogy ez a lány tegnap leugrott a Lánchídról a Dunába.

- Tegnap?

- Nem, tegnap este jött be először, hogy felgyógyult.

- Kiúszott?

Oly lázasan beszéltek, hogy nem lehetett rendesen elmondani a történetet.

- Az úgy volt, kérem, hogy a lány a napokban leugrott a Dunába, de kimentették, s már az este bejött tovább szolgálni.

- Mért?

- Kénytelen vele, szegény lány.

- De mér ugrott le?

- Ja... Szegény volt... Csak azt akarom mondani, hogy kérdeztem tőle az este, hogy mi volt az utolsó gondolata, mikor leugrott... Azt mondja, hogy azon gondolkozott, hogy... mikor megváltotta a jegyet, odaadott egy ezüst hatost, s rosszul adtak vissza neki. Egész úton azt számolta, s nem bírt tíz krajcárt megszámolni, hogy hetet vagy nyolcat adtak-e vissza belőle...

Nagyot nevettek.

- Ez a nő! - mondta Bierniczky - az utolsó pillanatban is pénzt számol. Született színésznő.

Nagyon kedves volt, mert tudvalevőleg Bierniczky a színésznőket jól ismeri, mert az Operaház pénztárát neki kell vizsgálnia...

- Ez egy nagyon jellemző eset - állott elő Mortara, s süketségével csöndet parancsolt -, csakhogy a nőnek a pénz fontosabb mindennél... A nemi képessége is azért oly olcsó, mert ez neki csak egy tudománya, mint a suszternek a cipővarrás, ő ezzel is pénzt keres.

- Hazugság.

Mindenki odanézett, Isti mondta azt a szót, s lassan vörösre, bíborvörösre gyúlt.

- Mi? - kérdezte Mortara, aki igyekezett nem érteni, mintha süketség miatt nem értette volna a szót.

De Isti el volt tökéelve.

- Alávaló hazugság! - mondta erősen a szemébe.

- Mi a hazugság - mondta hidegen Mortara, s a többiek mind figyelni kezdtek rájuk.

- Amit mond!

- Hát mit mondok én?

Isti villogva szólt:

- Aljas lelkű emberek sohase fogják megérteni a nőket.

- Mi?

- Ahhoz, hogy valaki a női lelket megértse, ahhoz nagy lélek kell.

- Nem nagy lélek kell ahhoz, hanem...

Nevetés és lárma támadt, de Isti mint egy pulykakakas tulult.

- Igenis, nem hagyom a nőket többet, és aki énelőttem a nőkre valamit mond, vegye tudomásul, hogy a képire mászok.

- De mi történt magával? még tegnap egész rendes ember volt.

- Engem véremig sért - kiáltotta Isti -, hogy az urak úgy beszélnek itt a nőkről, mint... Hát nem volt az uraknak édesanyjuk, leánytestvérük, sőt leánygyermekük?... De édesanyjuk csak volt, az is mind?... az is mind...

Lárma lett:

- Ki beszél itt az anyjáról, senki se beszél az anyjáról...

- Hát ezt én nem tűröm!... Minden asszony anya!... Egyszersmind anya is... És ha mint anya szent, akkor szent mint asszony!...

Végre csönd lett, Isti meggyőződése leverte a zivajt, s mindenki várta.

- Alávaló, cinikus módon beszélni a nőkről?... Itt férfiak? maguk közt?... És miért?... Nem szégyelli valaki a dolgos, szorgalmas, takarékos feleségét legyalázní a sárga földig?... belefetrengetni a pocsolyába?... S miért?... azért mert szorgalmas és türelmes és szent?... Hogy a krajcárt megbecsüli?... hát kinek becsüli?... Nem az urát s a gyerekeit táplálja vele?...

Villámló szemmel nézett körül:

- Szokás és divat dicsőíteni az utcai becstelen dögöket, akik azért kerülnek oda, mert könnyelműek és hitványak!...

- Nono, azokat is a sors üzi ki oda - mondta Bierniczky.

- Bocsánatot kérek!... A vére üzi ki!... Igenis, akármit is beszélnek, ismerek egy lányt, az apja tisztességes pékmester Pozsonyban, a Mihálykapu utcában, szép üzletük van, jó gazdag emberek, az anya egy tisztességes derék polgárasszony, és a lányuk, akit kitanítottak, iskoláztattak, megszökött egy jogásszal, s azt is megcsalja, kijár az utcára, s ott fetreng a bűnben és szennyben...

- Ez a nő! - mondta Mortara.

- Nem ez a nő!... - kiáltotta Isti - éppen az, hogy nem ez a nő!... Ez az önök nője, aki önöknek kell, aki iránt önök érdeklődnek... Az igazi nő, az nem szökik meg, „szerelemből” jogászokkal, hanem otthon ül a családi élet gyönyörű békességében, s férjhez megy, s az egész szép kis életét elvesztegeti arra, hogy bennünket, méltatlan kutyákat ellát, ránk dolgozik, szenved, kuporgat, megvonja magától a falatot, lemond az örömeiről s az élvezetekről, nem csináltat ruhákat, nem visel magas szárú cipőt, nem visel nemes prémet, ékszert, megelégszik egy ócska slafrokkal, s még annak mosásával is spórol, hogy ne kelljen annyi szappant fogyasztani...

- No és? - mondta Mortara.

- Mi az a: no és?

- No és ha megunják a spórolást, s kedvük jön a házasságtörésre?

- Hát azon se lehet csodálkozni! Ilyen undok fickókat, mint maga, ezt csak meg lehet unni!...

Nevettek. Isti folytatta:

- És még hozzá az örökös szegénység... Az asszonynak is van azért lelke; az sincs fából... A fő az, hogy el ne veszítse önmagát, az élete célját, s maradjon asszony, anya és feleség...

Mortara titkosan mosolygott.

- Az én feleségem...

Isti felugrott:

- Kérem, Mortara úr, nekem már az ön feleségéből éppen elég volt, ha még egyszer rá hivatkozik, mikor valami bectelenséget akar rákenni a női nemre, akkor én áttétem magam ebből a szobából egy más szobába...

Nevettek.

Ossi előrelépett:

- Kérem - mondta kinyújtott tenyérrel -, Boldvay úrnak igaza van: van egy tisztességes asszonytípus, és van egy...

Isti dühödve nézett a román fiúra, s annak kék bibircsós arcát utálattal szemlélte.

- A maga lueszes bölcsességére pedig nincs szükségem...

- Mér? én igazat adok magának! - mondta sértődve Ossi.

- És itt különben is egy égrekiáltó gazság folyik - kiáltotta túl Isti a felburjánzó zajt -, igenis én már látom, hogy mi férfiak direkt azért tartjuk nyomorban, szűkös életben, robotban az asszonyokat, hogy azoknak idejük se legyen magukra eszmélni!... Mert jaj nekünk, ha az asszony fölszabadul, és a maga életét akarja élni, nem a mi kiszolgálásunkat... Ki vállalja azt köztünk, uraim, hogy ő egy szabad, független, önérzetes asszonyt kielégít?... És ha akad egy-egy nő, aki túlteszi magát a társadalmi korlátokon, s rápazarol egy mosolyt, egy órát... akkor a bitang, aljas rabló, a férfi, képes egy forinttal kiszúrni a szemét... Egy rongy forinttal, és azt is a saját feleségének az életéből rabolja el... s még avval a forinttal is szorosabbra köti a gúzszt a maga élete fenntartója fölött... s két nőt gyaláz meg egyszerre vele...

Ebben a pillanatban elment az ablak alatt a tanácsos, lehajtott fejjel, siető, szinte nőies léptekkel, s nekihajolva a folyosón kavargó szélnek.

- Teljesen igaza van, Boldvay úr, teljesen igazat adok magának... No gyerünk dolgozni - mondta Bierniczky, s megvárták, míg a tanácsos keresztülment az előszobán, aztán eloszlottak, ki-ki maga asztalához.

Isti keserűen ült a helyére, nem volt valami rendben, nem volt teljes az önérzete, hiányos volt a lelki egyensúlya.

Belemenekült a munkába.

Ez az egy még igen, a munka megnyugtatta, kielégítette. Az élet különös vára volt ez, egy uradalom számadása előtte, ezernyi ezer tétel, kiadás, bevétel, száz és száz ember munkája, élete, elkönyvelve pontosan, napról napra, ellenőrizhetően... És ő úgy járt-kelt a tételek közt, mint egy kulcsár, bátran, szigorúan, felelősség nélkül, és jó volt. A hatalom érzése. A hivatal-szoba sötét, szűk, füstös odúja kitágult, és hóval borított mezőket látott, cselédházakat, ahol ácsorogtak a béresgyerekek nagy fülű sapkában, s tisztartói lakot, ahol csinos kisasszonykák zongoráznak pesti valcereket... szokott kimenni néha „kiküldetésbe”, s már ismerte a hely-színét... ah, onnan kellett volna házasodni... most jönne a füstölt sonka és a jó karcos bor... és a szezonban a nyúl és a vaddisznóhús... S miért is nem? épp olyan szép egyik lány, mint a másik... s ha feleség lesz, éppoly utálatos...

Órák teltek e buzgó csendben, a többiek ugyanígy bele voltak temetkezve hasonló munkába, most összhang volt és kellemes, emésztő nyugalom.

- Ma megint tizenkettőkor megyünk haza - mondta Vér napidíjas.

- Miért?

- Ma is ünnep van, Mindszentek!

Isti feleszmélt... Persze... ma is hamarabb megy haza... az ebéd nem lesz kész... vajon ma is bent fog ülni a vénasszony Évinél, mikor hazaér!?...

Keserűen nézett szét, s zsebébe nyúlt, elővette a töredezett bőrű szivart.

A tárcájából cigarettapapírt keresett elő, s beragasztotta a szivar oldalát.

Rágyújtott, lassan fújta a füstöt. Kerek karikákat próbált eresztetni, nem tudott, sose volt türelme megtanulni ezeket a füstkarikákat.

De ahogy szemét félig lehunyta, az örült melegben, a sercegő tollak csöndjében, a füstgomolyagok mintha játszani kezdtek volna vele, egy kis vékony arcocska alakult ki belőle, két meztelen, kecses kar, kibontott blúz...

Félt, félt attól, hogy Évivel megint újra s mindig újra fog kezdődni a civakodás a krajcáron... Ah, ez a lány, ez oda sem nézett a pénzdarabra, amit az asztalra tett... akár koronát is tehetett volna...

Halkan, susogva fütyörészni kezdett:

- Milyen kár - mondogatta -, milyen kár...

Sajnálta, hogy oly hirtelen dühbe jött az éjjel... s erkölcsi felháborodásában nem kérdezte meg a nevét s lakását...

1922

A KIS VERESHAJÚ

I A CSENGŐ VÁROS

Körös-körül izzó fényben ragyogtak a hegyek, mintha a finom fenyőfák lágyultak volna a bőséges nyárban, elegáns törzsüket magasra emelték, s hejehujás vidámsággal éltek a napfürdön.

A kis bányaváros, hegyek tövében, a parányi völgyfenéken piros cserepes házikóival, fekete zsindelyes tetőivel apróra zsugorodva, mulatságosan árnyékba bújt, mint a legelő juhnyáj, s csengő bégetéssel várta a hegyek hús árnyékát...

Tikkadt volt a levegő, hiányoztak a kemény északi szelek, amelyek úgy át szoktak süvölteni a hegyek közt, hogy szinte magasba separték az apró tetőket. A déli szelek is messze csücsültek, s hetek óta nem volt eső, bágyadtan lógtak a piacon a gömbakácok levelei a nepomuki szent szobra körül. Csak a por volt vidám és tornyos, és enyhe szitáló fátyollal borította be a kis várost, mely állandó s vidám csengéssel él.

Száz meg száz kapakovácműhely kalapált a két kis patak partján, a Sugó és a Klopács minden gyűszűnyi vizére parányi malmot állítottak a derék németek, s bunkós ököllel, Hómóval (a Hammerekkel) verték a rúdvasat laposra, kapákká, ásókká s lapátokká.

Híres is volt ez a kis város, egész Magyarországon. Az alföldi paraszt, ha bement a botba, csak klopacscai kapát keresett, s a rettentő nagy tengerfeneket, a nagy magyar Alföldet minden tavasszal klopacscai ásóval forgatták meg. Mennyi temérdek szerszám kellett, s bármilyen jó, acélos anyagot használtak is a klopacscai mesterek, mégiscsak elnyűtt ez az alföldi televényben, s minden harmadik, negyedik esztendőben ugyanaz a milliónyi izmos földműves újra felkereste a piaci boltokat, hogy - egy-egy jóra való klopacscai kapa arányában körülnézzenek.

És ez így ment évszázadok óta. A klopacscai mivesek egyenletes szorgalommal dolgoztak, hogy ki ne fogyjon a jó magyar kezekből a fajin szerszám, s a magyar földtúrók sohasem szoktak le a klopacscai kapa kedveléséről.

Így valami állandóság, biztosság, valami rendkívüli határozottság erősödött meg a klopacscai férfiak arcvonásain; pótolhatatlanságuk érzete. Biztos piac, biztos munka, biztos pénz. Többet ért az minden hivatalnál, mert az államokban forradalmak ütnek ki, s elkergetik koronként a hivatalnokokat; de kapa akkor is kell a kukoricaföldeken... S bizony alig is látszott meg a város képén, hogy az utolsó században két nagy revolúción is átment a világ; itt még mindig a rendi kiváltságok korát élték az emberek, s egy lakodalom alkalmával oly hevesen összeakadtak a patrícius családok, hogy a megtisztelő megszólítás után: „Eure Weisheit!...”, mindjárt a leggorombább tegezésre tértek át, s kölcsönösen lemocskolták egymást, hogy gögtől elkapatva jobb családból valónak képzelik magukat a szomszédnál... Már arra került a sor, hogy a keményre kikovácsolt kapák s ásók embertelen munkára lesznek felhasználva, mikor Noll Kristóf Jánosnak az a szerencsés ötlete jött, hogy a tűzoltótrombitákat megfúvatván, szerencsésen elterelte a figyelmet efféle hiábavaló törekvésekről.

Ez már nagyon régen történt, de az öregeknek vasárnap délutáni csöndes borozások közben ma is mindig fáj a szívük a régi, régi jó időkért, mikor a tanácsnak nem derogált, s joga is volt megvizitálni az újonnan épült házakat, hogy ellenőrizték, vajon céhszabályoknak megfelelően

épültenek-é, s még az új módon szabott ruhákat is megbírálhatták, hogy illedelmesen vagy-nak-e fabrikálva.

Ma már bizony elromlott a népség, legalább látszatra; mindenki modern és divatos ruhákban merészkedik ki az utcára, csak az öreg bányászasszonyok viselik az ősi prémes mentét, ha vasárnap templomba mennek.

Azért nem oly rossz még a világ, nem kell azt hinni, Klopacskán is vannak ugyan bajok, mert mióta a gyárak nagyban készítik a kapát, a klopacskai kapakovácsok is csak egy fiút tartanak otthon az üzemben, s a többieket kitaníttatják ügyvédnek, mérnöknek, de azért a karakter él, hisz' még a Budapestről hazajött fiatal emberek is egyenesen s komolyan lépkednek az utcai porban, s mindannyin meglátszik a hazai méltóság, s bizonyos, akárhová kerülnek is iskoláik után, halálig meg fog rajtuk látszani a klopacskai eredet, a kapakovácsok ősi komolysága, s azt a szilárd életérzést gyermekeikbe is be fogják oltani, s így még sok nemzedéken át ott cseng az ivadékok lelkében a csengő város tiszta kalapácsütéseinek drága muzsikája.

II PRIMADONNA KERESTETIK

1

A vaskereskedés a város legnagyobb háza. Illik is, mert a vaskereskedés a klopacskai ipar forrása s levezető csatornája. Bányáik nincsenek, a vasat nyers állapotban, de készen veszik, rúdvasat, tömbvasat, s azt mind Noll Kristóf János és Noll Frigyes Vilmos nagy vaskereskedése szállítja le.

Mintha mindenkiben élne a tisztelet a Nollok e napszerű fontosságával szemben, szinte áhítattal néznek fel az emeletes házra, amelyben a sarki nagy üzleten kívül két nevezetes kis üzletecske is van, jobbról a templommal szemben a trafik, ahol egyik Noll Sebestyénnek öreg és sajnos, törvénytelen leánya, Eszlinger Karolin ül, és rakja egymás mellé a cigarettásdobozokat, a másik oldalon, a vízpart felé pedig a borbélyműhely, ahol Jankó bácsi, Jankó Frigyes, szintén a Noll család oldalhajtása működik egy segéddel, Kolacskovszky fiúval, aki szintén Noll leánynak a fia.

Itt szokott a város fiatalsága a napsütés elől, hol a jobb oldalra, hol a bal oldalra elhúzódva egész nyáron át a vasas szekerek ellen állított izmos fakorláton üldögni, s a város minden ügyét, dolgát megtárgyalni.

Most is itt van, kivételképp nem a korláton ülve, hanem saját két lábán ácsorogva három vezető egyéniség: a hűvösen előkelő Ritter Aurél jogász, a temperamentumos Hann Vilmos, az orvosnövendék (született háziorvos) és Waldhütter Franci, a tanárjelölt.

- Mit mond Biri? - kérdezte klopacskai hangsúllyal Hann Vilmos.

- Majd a Feri - szólt rá flegmával Waldhütter, aki archeológusnak készült, s hosszú orrával máris olyan volt, mint egy antikvár.

Erre tovább hallgattak. Hann Vilmos is megnyugodott. Ritter Aurél a kérdésre félbe sem szakította a fűtyörészést.

Úgy állottak ott hárman e fiatal emberek, egészségesen, de szikáran; elegánsan, de kisvárosiasan; vidáman, de szélesség nélkül, hogy senki se hitte volna róluk, milyen erkölcstelen dologban sántikálnak.

Feri azonban (Fakó Feri segédjegyző és titkos joghallgató) már jött is végig az utcán széles, lármás mozdulatokkal a templom mellett; szintén füttyörészett, mert az ebben az időben nagyon előkelő volt.

Ismét Hann Vilmos vesztette el legelőször nyugalmát, váratlan bakugrással lent volt a bolt előtti teraszcsozól, s elébe sietett:

- No mi van, mi van?

Feri egyet rántott a vállán:

- Á, meg van bolondulva - kiáltotta harsogó hangján.

- Mért?

- Nem akar játszani.

- Miért?

- Megszagolta, hogy nem volt egyhangú a meghívás.

Aurél gögösen mosolyodott el, ő ugyan nem szavazott ellene, de nagyon értette, ha Biri megérezte a dolgot.

Ellenben Franci, aki titokban szerelmes volt Biribe, idegesen húzta ki magát:

- Te vagy az oka.

- Minek? - kérdezte fellángolva Feri, mert találva érezte magát. Csakugyan nem merte tovább feszíteni a húrt. A viszonyuk már annyira nyilvános volt, hogy szégyellte magát miatta. Utóvégre ő mint segédjegyző nem akar megházasodni, menni akar Eperjesre, a jogra, szeptemberben, s egy Kolacskovszky Biri miatt nem fogja magát egy életre tönkretenni.

De Waldhütter Francit tüzesen s sértően nézte végig, s egy goromba szó volt a száján, hogy szembe vágja vele, de aztán hirtelen felkacagott:

- Ezennel engedelmet adok rá, hogy jóvátedd, amit én elrontottam.

Waldhütter Franci lángvörös lett, mert úgy fogta fel, hogy titkos érzelmeire történt célzás, s nem tudta, hogy most mindjárt kell-e pofozkodni, vagy csak majd vasárnap este a kaszinóban, ha már egy-két üveg sört megittak a kugli mellett.

Még nagyon elején voltak a vakációnak, tehát nem érezte idejét a botránynak, különben is tanárjelöltül kellett viselkednie, ezért eleresztette füle mellett a szót.

Elővette nikkeltárcáját, kivett egy cigarettet; a foga közé dugta, akkor eszébe jutott, odatartotta Hann Vilmos elé, aki rögtön mohón belenyúlt, utána Ritter Aurél elé, aki azt mondta: „Kérlek, csak saját töltésűt szívok, tudod” - s a saját tárcája után nyúlt.

Ezzel mozdulatot tett, hogy elteszi, de a félig elfordult segédjegyző arcán látta, hogy az várja a sértést, s megelőzte, odatartotta:

- Nesze.

Azt hitte, nem fogja elfogadni, de Fakó Feri felnevetett, s kivett egy Hölgycet:

- Ki a csudát kellene felkérni, ha Biri csakugyan makrancoskodik; nem volna jó Glevitzky Linát?

Hallgattak, mert ez csakugyan nagy probléma volt, el is felejtették a felvillant ellentétet.

Waldhütter Franci komolyan simította végig magas homlokát, a cvikkerjét is megigazította, aztán elővette a *Vereshajú*-kötetet a zsebéből, s nézte a névsort.

- Özvegy Sajgónét kell átadni Pelargus Sárinak, s akkor Pelargus Ilka eljátszhatja a Vereshajút.

A többiek is beledugták a fejüket a könyvbe.

- De sok szereplő hiányzik még! - mondta Hann Vilmos.

Ritter Aurél ajkát megvetően elhúzta:

- Azokat a kis szerepeket a mánta lányok is eljátsszák.

- Hopp - kiáltotta Hann Vilmos -, micsoda egy szórakozott alak ez a Józsi! Van még egy kis prepa a városban!... Miért nem írtátok már be a Kraudy izét...

Hallgattak.

- Ott nincsen lány, csak két kisebb fiú - mondta a segédjegyző.

- Dehogyan nincs, most jött haza Pozsonyból, a tanítóképzőből.

- Az a zöld béka? - szólt Fakó Feri.

- Nem lehet elsőéves prepa akkora, mint a te Birid.

Fakó Feri elkedvetlenedett, szerette volna visszautasítani, de se azt nem merte, sem a magának tartani nem akarta, azért csak annyit mondott:

- Hát menjetek el, s híjátok meg.

Ezzel sarkon fordult, s füttyörészve továbbment.

Hann Vilmos boldog volt, hogy ilyen szerencsés ötlettel jött, s annál jobban tüzelt.

- Persze hogy meg kell hívni, mi van még leányszerep?

Waldhütter végigfuttatta az ujját a személyek névsorán:

- Sári, szolgáló Ágnesnél.

- Nagyon jó lesz.

- Mikor megyünk el - mondta Hann Vilmos.

- Ki az a Kraudy? - kérdezte a jogász.

- Számveető a Rimamurányinál, fent Ó-Klopacskán.

2

A jogász, Ritter Aurél kicsit mérlegelte a dolgot, Hann Vilmos feszülten leste, akkor Waldhütter Franci, aki szolidaritást érzett az ismeretlen kislánnyal szemben, mint kolléga (ha az is prepa, és ő tanárjelölt), tehát határozottan kijelentette:

- Gyerünk.

Ritter Aurél nem szólt, hanem elindult velük, mert ez a mai nap úgyis arra volt szánva, hogy a szereplőket ők hárman sorra felkérjék. Az egész dolog rendezője, Glevitzky Józsi, a rendezés előmunkálataival lévén elfoglalva, szobájában ült a darab szövege mellett. Kraudyék Felső-Klopacskán laktak, s a három fiatalembernek fel kellett mászniok a hegyoldalra.

Azalatt a kislány, akinek sejtelve sem volt arról, hogy mi készül ellene, a ház hátsó felén a lécből készült kis lugasban ült, amelyet egy óriási futórózsa teljesen beborított, s most már hervadni készülő milliónyi virággal egy vörös baldachinná változtatott, s a pompás kilátásban gyönyörködött.

Kézimunka volt az ölében, de azt ebben a pillanatban leejtette, s előrenézett, nem mintha valami különös megfigyelni való volna a szemben levő hegy oldalán, amely egy szédületes mélységű völgy tulsó felén emelkedett valami nagyszerű lendülettel, hanem azért, mert az jutott az eszébe, hogy a néni egész határozottan nem eresztette ki Gusztávot... (Ti. múlt kedden, amikor eljött Pozsonyból, a hajnali vonattal kellett indulnia, s a háziasszony, a kosztadó néni most már egész biztos, hogy nem eresztette ki a fiát, a bölcsészt, hogy őt kikísérje a vonathoz...)

De ilyen csacsi volt ő, hogy ezt akkor nem is vette észre, ő azt hitte, hogy azért nem eresztette el, mert minek keljen fel olyan korán Gusztáv?... És ezt ő teljesen helyesnek is tartotta, mert hát mért is kelt volna fel oly korán? De most eszébe jutott valami kicsiség: este a vacsoránál, mikor az elutazás szóba került, Gusztáv azt mondta, hogy ő ezen a nyáron minden reggel négy órakor fog felkelni. Erre a mamája rátámadt, hogy „Négy órakor?” „Igen, mamuskám!” „No, de Gusztáv, csak nem négy órakor?” „De majd meglátod, mamukám, hogy négykor.” „Ah, én azt úgysem hiszem.” „Majd meglátod, hogy holnap reggel is felkelek négykor.” Erre mindnyájan nagyon erősen nevettek, de a néni felállott, s igen határozottan kimondta: „Ki van zárva, és én nem is engedem meg!”...

A kislány a dolognak semmi fontosságot nem tulajdonított, de most, éppen az iménti pillanatban eszébe villant, hogy milyen szemmel néztek össze a néni és a fia, s most már biztos benne, hogy Gusztáv azért találta ki ezt az egész korai felkelést, hogy másnap reggel felkelhessen, viszont nem is kelt volna fel soha többet egész nyáron négykor, csak éppen azon az egyetlen reggelen...

És a kis szíve elkezdett melegedni, melegedni, olyan nagyon meleg lett, hogy nem volt képes tovább dolgozni: hát természetesen! Gusztáv ki akarta őt kísélni! s a mamája *nem engedte meg!!!...*

Gusztáv e pillanatban mint egy hős, úgy tűnt fel előtte, csak kár, hogy nem mert szembeszállni az anyai parancsal... Istenem, ha valóban kikísérte volna!...

S érezte a lábcskáiban, ahogy sietve ment a kicsikét hűvös hajnalban, ahogy átfutott a Mihálykapu alatt, aztán végig, végig a hosszú, hosszú Stefánia úton, az öreg Fánival, a néni bejárónőjével, aki a csomagját vitte, a nagy láda már este fel volt adva, s azt Gusztáv adta fel... Nem! Most már egész biztos, most már egészen biztos: Gusztáv ki akarta kísélni, s a néni ezt nem engedte, nem engedte, nem, nem engedte meg!...

Pedig be jó lett volna...

Mélyet, nagyot lélegzett, szinte fölszippantotta a Szkalkát, a nagy hegyet, amely ott volt a völgy tulsó felén; de olyan nagy volt a kis szíve, elfért volna most abban egy tucat hegy és völgy, és Gusztáv mindenesetre, a hős... csak a néni, azt e pillanatban kivetette magából...

A kutyájuk, a Lordika hangosan ugatott az udvarban, és ő kíváncsian a ház sarkára futott, ahonnan a kerítésen át be lehetett az első udvarba nézni, s hirtelen rémülettel bámulá, hogy három rém elegánsan öltözött fiatalember lépett be a kapun.

Ettől oly iszonyúan megijedt, Jézusom, ha a mama a sárga slafrokban van!... Rögtön elfelejtette Gusztávot és a nénit és mindent, s futott, mint a nyúl, lélekszakadva a hátsó ajtóra, s be a házba s a mamához a konyhába:

- Mama, kérlek, az istenért, három fiatalember!

A mama éppen vajköpüléssel volt elfoglalva, s tele volt szeme, haja frecskendezve tejföl-cseppekkel, nagy szemüveg volt az orrán, azon át nézte a köpülőből kifreccsogó tejfölt, nem túsodlik-e, azaz nem válik-e még vajjá?

- Kik azok?

- Én nem tudom, de öltözz, kérlek.

- De kik lehetnek azok, biztosan Alsó-Klopacskáról...

- Hisz' az mindegy, mama, de így, remélem, nem mutatod magad...

A mama abbahagyta a köpülést, s csodálkozva nézte végig magát, mért volna ő olyan nagyon szégyellni való állapotban, ellenkezőleg, itthoni ruhának ez a barna karton egész jó?...

- No de tele vagy frecskelve!

- Hol? - s a mama elkenegette, ahogy ujjjaival végigsimogatta, az apró tejfröccsöket, hogy ezen is mi volna a szégyellni való? inkább büszkeség, ha valakinek tehene van, és a mai világban, egy tisztviselő neje, saját maga fejte tejből köpül friss vaját.

Hallani lehetett, hogy a fiatalemberek átmentek az előszobán, a kis Béla, a kislány öccse kijött a szobából, kibújt *Monte Christó*-ból, amit egész vakációban olvas, mióta csak itthon van, s hangos egyszerre beszédjükből nem lehetett egyebet megérteni, csak a Béla szavát, hogy:

- Mindjárt hívom a mamát, addig tessék beszélgetni - s ennek örültek, hogy Béla ilyen helyes fiú, és a szobába küldi őket, s nem ide a konyhába.

A konyhából két ajtó is nyílt, egyik az előszobába, a másik a hálósobába.

A kislány erőszakkal fel akarta állítani a mamát a köpülőtől, de ez nem akarta otthagyni, mert már egy perc múlva kész van, és akkor legalább meg lehet kínálni a vendégeket.

- Jaj, nem jöttek azok a te vajadat megenni - idegeskedett a kislány, s abban a percben mindkétfelől nyílik az ajtó, s az előszobából kitotyog Linka néni a nagy botosaiban.

- Mama, kérem, itt van Ritter úr!

- Kii? - kérdi a mama, s a szemüveg is leesett az orráról, bele a vajasbödönbe, aminek a köpükávját azért emelte fel, hogy jobban megnézze, hogy áll a vaj odabenn; de ez a lehetetlen eset, hogy Ritter!... valami Ritter... a város legnagyobb tekintélyű neve!... Mit keres itt s ki az a Ritter úr!...

- A jogász? - kérdezte a kislány.

- Igen, mama, beküldtem őket a szobába.

- A jogász? - mondta a mama, s megnyugodott, hogy nem a merev lábú öreg Ritter, aki még a templomba is alig tud elmenni, s akire mindenki a városban oly tisztelettel néz, mert millioma van, annyi pénze, hogy az milliom...

Elkezdett hát a mama újra visszanyert flegmával a szemüvegje után halászni, és sikerült is azt kifognia féllábánál fogva, mint egy fehér tajtéktól csorgó hosszúlábú békát a vajasköcsög fenekéről...

Erre mindnyájan hallatlanul kacagni kezdtek, s a süket Linka néni, aki egy szót sem értett az egész jelenetből, folyton csak azt kérdezte:

- Mit mondasz, Margókám, hogy mit mondasz?

A kislány végre felállította a mamát a köcsög mellől, s ideges kacagással fogta a Linka néni karon:

- Azt, hogy tessék ide lecsücsülni, és megköpülni a vajat!

A mama már a fadézsában, ami a vajnak volt előkészítve friss vízzel, mosta a szemüveget, s onnan rendelkezett vissza:

- Hogyha készen leszel, Linka néni, tedd kérlek tálcára, s hozd be, friss, lágy kenyérrel.

- Hogy mondd, Teruskám, hogy mit mondasz? - kérdezte Linka néni, aki már szakszerűen nekilátott a tejföl további zuborgatásának.

- Majd én elkészítem, mama - sürgött-forgott a kislány az anyja körül -, csak te öltözz, kérlek, mit gondolnak, hogy így megvárakoztatjuk őket...

- Nahát én mit öltözzek, de milyen vagy te, hisz' én fel vagyok öltözve.

- Nézz tükörbe, kérlek, Béla, hozd a tükröt, csupa vaj vagy.

Már Béla tartotta is az anyja elé a fiókos, becsukható tükröt az összes fésűkkel, és az összes fésűket és hajtűket szétrepítve a szobában, s a mama ahogy belenézett, előbb maga is elnevette magát, s csak aztán kezdett el pörölni fiával, hogy micsoda dolog ez, így szeleskedni.

A kislány tűkön ült, hogy a három fiatal úr odabent azóta:

- Eredj már be, Béla, mindjárt megy a mama is, mondd meg.

- Igen, de azok nem a mamát várják, hanem téged!

A kislány, aki ezt úgyis remélte, hallatlanul elvörösödött.

- Honnan tudod?

- Nem azt kérdezték, mikor jöttek, hogy itthon van-e a mama, hanem azt, hogy itthon van-e a nővérem.

Mindnyájan megdermedve állottak a meglepetéstől, csak Linka néni nem vesztette el a fejét, hanem a köpülő mellől nagy higgadtsággal szólt:

- Mit mondasz, te Bélus, hogy mit beszélsz?

Mint rendesen, most sem volt ideje senkinek előadást tartani a süket néninek arról, hogy miről van szó, de a mama számot vetve a lehetőségekkel, azt mondta:

- Maradj csak itt, fiam, majd én hírlak téged, ha jónak látom.

Azzal bement, s három iszonyúan ideges perc múlva Béla futva s rohanva jött:

- Manci, Manci, gyere be rögtön.

- Minek?

- Műkedvelő előadás...

A kislány lesimította haját, kötényét, szoknyácskáját, s hamvas piros arccal, egyenesen és ijedt, figyelmes arccal ment be a hálósobán keresztül az ebédlőbe.

A három fiatalember, akik ott ültek az asztal körül, egyszerre felállottak, meghajtották magukat előtte, sorra kezet nyújtottak:

- Ritter Aurél...

- Hann Vilmos...

- Waldhütter Ferenc...

S ő ijedtében mindháromszor így válaszolt:

- Kraudy Margit...

A három előkelő fiatalember egymás mellett állva, furcsa klopacskai hangsúlyukkal ezt mondták (azt ma már nem lehet tudni, melyik szólt a három közül, vagy talán egyszerre mondták mindhárman):

- Fel akarjuk kérni a kisasszonyt, hogy szerencsétlenség bennünket a műkedvelő előadáson való részvételével.

Amire Margitkának az arca ismét és ismét bíborvörös lett meg halvány, s azt mondta:

- Nagyon szívesen, ugye, mamám?

S ijedten nézett az anyjára, vajon nem siette-e el a beígérkezést, de a mama arca oly kedvesen s jóságosan derült volt az előkelő fiatalemberek láttára, hát istenem, mégis ők csak másfél éve élnek itt Felső-Klopacskán, és még nincs semmi ismeretségük, nem is tudhatják Alsó-Klopacskán, hogy kik ők, idehelyezett tisztviselők, és valóban ilyen kitüntetés...

Az előkelő fiatalemberek szintén nagyon kedvesen mosolyogtak, s megmondták, hogy a *Vereshajú*-t fogják eljátszani, de mindenesetre oly későn, hogy mindenkinek ideje legyen jól megtanulni a szerepét.

Margitka ezt valahogy célzásnak vette, s duzzogó tokácskával azt gondolta magában; istenem, én nem tudom, mi az a *Vereshajú*, de én kész vagyok az egész darabot estétől reggelig megtanulni az összeset, úgy, ahogy van, könyv nélkül.

- Mindenesetre nagyon kérjük a kisasszonyt, hogy holnap este Glevitzky tanító úrnál az iskolába legyen szíves lefáradni, mert ott lesznek a próbák.

- És Glevitzky Lina nem játszik?

- De igen, ő játssza a Csinos Julcsa szerepét.

- Legjobb barátném.

- Igazán? - nahát ennek mindenki nagyon örült, hogy Glevitzky Józsi fogja rendezni az egész darabot, a Lina bátyja, negyedéves tanárjelölt.

- De milyen az a Józsi - mondta Hann Vilmos.

- Miért? - kérdezte Margitka.

- Csak... hát olyan szórakozott, mint tanárember - hadart Hann Vilmos, aki nem merte megmondani, hogy a Józsi a húga legjobb barátnéját egyszerűen kifelejtette.

- Kegyed is kolléga? - kérdezte Waldhütter.

- És maga is? - válaszolt Margitka őszinte örömmel.

Ritter Aurél felállott:

- Bocsánatot kérek, akkor holnap délután az iskolában találkozunk.

A mamának a száján lebegett a vaj, de Ritter Aurél oly előkelő volt, hogy mégis no, nem merte megkínálni.

A házak úgy könyököltek ki a hegyoldalból az utcára, mint barátságos képű komondorok, két fényes szemmel mosolyogva lesték, ki megy el előttük, néha ez a szem még tágasabbra nyílt, s ha igazán valaki ment az utcán, csillogó szőke láng gyúlt ki bennük, az ablakban egy-egy lányfej...

Fakó Feri lógó buksival ballagott az irodából hazafelé, s csizmája szárát csapkodta a nád-vesszővel, távolról varrógépzörgést hallott, arról vette észre, hogy már megint a Biriék ablaka alatt jár, megállt: ejnye, jó volna másfelé kerülni! De az nem könnyű feladat, mert az utcák úgy kanyarogtak, ahogy a völgy s a patak szabta meg az irányukat, nem volt átjáróház, ahol el lehetett sikkadni más útra...

De meg késő is volt, a lányszív földrengésjelző készülékkel van ellátva ifjú urak közeledésének megérzésére; a varrógép zörgése, íme, megállt, és Biri kidugta a fejét az ablakon.

- Keszcsók!... - köszönt fel Fakó Ferenc segédjegyző, a reménybeli jogász.

- Ní mágá áz! - nevetett le Biri kövérkés arcából egész bokor foggal, az egyik arca közepén gödröcske is volt, s az is nevetett.

- Keszcsók!... - morogta még egyszer Fakó Feri.

- Mágának mi bája volná? - kérdezte Biri huncutkodva.

- Sémi - csúfolódott a kiejtésén Fakó úr -, sak mégété á kákás á kényérem.

- Né mándjá - viszonzta Biri a csúfolkodást, amit felvidékiek kiejtéséért kapott. - Mi a kákás... - és lóbálta nagy, szöske fejét, s szélesen kikönyökölt az ablakon.

Fakó Feri megállott, mert nem mehetett tovább, a lányok szemsugarában ugyanis boszorkány-erő van, amely meg tudja állítani a legvadabb fiatalembert is az egyenes úton.

- És még, hogy á kákás...

Fakó Feri felnézett az ablakba. A szeme ottveszett a lány kidagadó blúzán, mely, két édes kis luftballon, fehér, kövér két karján pihent.

- Nézze, Birike; tudja, hogy maga egy komisz jószág.

Birike harsonásan nevetett, mint akinek bókot mondanak, de tiszta szívből.

- Ne mondjá!...

- De mondjá!... Mert maga megvan egy szemtelen figura, tudja maga, Kolacskovszky Biri?

A lány úgy kacagott, mint a gerle, a szemét lehunyta, s a hangja turbékolva ragyogott fel. - Én voltam a primadonna!... Ez fáj, mi?

Fakó Feri mérgesen nézte; a csókjainak a helyét nézte ezen az arcon; igazán milyen csodálatos, hogy a csók, az nem idéz elő fizikai elváltozást a lányok arcán, pedig nagyon helyes volna, ha azt a lányt, akit megcsókoltak már, azontúl meg lehetne ismerni erről, s valahogy az úgy volna, hogy a megcsókolt lány többet csak csupán annak a fiatalembernek reagálna, aki már megjegyzette őt magának e művelettel... Hogy az többet, az a lány ne istentelenkedne és ne szemtelenkedne, hanem hűséges volna és odaadó és alázatos; de ez a komisz kis boszorkány! erről nem lehet tudni, mi lakik benne, a csókoktól csak jobban virít, és jobban tetszik mindenkinek, és jobban kacérkodik mindenkivel...

- Még mindig nem szánta el magát?

- S ugyan mire?
- Játssza a Vereshajút vagy nem?
- Jön deputáció, vagy nem?
- A főispán?
- A főispán!
- Az alispán?
- Az alispán!
- A főjegyző?
- A főjegyző!
- Az aljegyző?
- És az aljegyző!
- Nézze, Birike, az most is itt van.

De Birike kinyújtotta kicsit a kezét az ablakon, s fehér kis húsos ujjait megforgatta:

- Kevés, kevéske; egy fa nem erdő.

Fakó Feri fakó lett a dühtől.

- Persze magának az kellene, hogy tovább bolondítsa az egész várost... Magának a Waldhütter kell, a vaksi professzorka, aki még magában is bele tudna bolondulni.

A lány kacagott:

- Ná já.
- Meg a Hann Vilmos, a leendő pocakos doktor! aki mindenkinek csapja a szelet.

A lány még jobban kacagott.

- Ná já.
- Meg persze a Ritter!
- Ná já, ná já, ná já.

A hármas igenlésre Fakó Ferenc fölnézett.

- A Ritter!?

De most a lány nem felelt, csak behunyt szemmel nevetett.

- Hát azt kifogta!... Ezt ni! - s fügét mutatott neki - Waldhüttert megkaphatja früstökre, de a Rittert?... Nem, kedvesem, az egy kicsit drága; azt még vacsorára se!...

A lány hirtelen kiegyenesedett, s betűnt a szobába.

- Biri - szólt Fakó Ferenc.

Semmi válasz.

Kicsit ott ácsorgott, várta, hogy majd kijön.

- Biri!...

De a lány nem jött.

- Eh - csapott végig a csizmája szárán a titkos jogász, s továbbment.

De ahogy eljutott Predács Gedeon vasutas házához, ahol az édes víz kijön a kapu alatt, az árkon keresztül tett hidacska alól, s a nagy szárazságban is üdén csobog tova, kristálytisztán, mint forráshoz illik - ott megállott. Két mánta lány álldogált a forrás felett, s várta, hogy a bögrécskéje, amivel a vizet felfogják a forrásból, megteljen, mert a víz oly vékonyan csörge-dezett, hogy csak bögrével lehetett összegyűjteni nagyobb edénybe, így aztán Fakó Ferenc segédjegyző nem mehetett tovább.

- Jó napot, babám - mondta a lányoknak, mire azok válaszul vihogni kezdtek, a vihogás tudni-illik nemzetközi, s ezek csak ennyit tudtak tisztán magyarul. A hegyekből került mánta lányok voltak, a Sugó távoli telepéről, nem is jártak iskolába Glevitzky tanító úr elébe, de más elébe se.

Fakó Feri közigazgatási hatalmánál fogva teljes szabadsággal fogta meg az egyik lánynak a karját: nem azt a karját, amely közelebb volt hozzá, hanem a távolabbat, úgy, hogy közbeesett maga a lány is, akit így egész egyszerűen magához szorított.

A lányka lángvörös lett, olyan piros, amilyen csak egy kis szőke német lány lehet, s fűgén kibontakozott a közigazgatás hatalmából.

- Ném szápát... - mondta sajátos gyöngéd figyelmeztetéssel.

A másik lány is azt mondta, s felemelte az ujját, sőt még az is elpirult, hogy:

- Ném szábot...

- Nem szabad?... Nekem nem szabad?!... Hát mért nem szabad?... - incselkedett a kis német lányokkal.

- Kraft Léne!...

Most Fakó Feri pirult el, s minél jobban nem akart, csak annál jobban pirult. Nevetnie kellett rajta. Fene ezeket a mánta lányokat, hát már olyan nagyon elintézték őt?... Utálatosak az erkölcsösségükkel. Kraft Léne a házigazdájának, Kraft Gottlieb bérkocsisnak a lánya volt, igaz, hogy a télen kvázi menyasszonynak tekintették, s őneki tetszett, még akkor a Biri nem volt az övé, akkor még a Biri másoké volt... S tetszett neki, hogy egy olyan tiszta, édes, szelíd, kis szőke lány oly áhítatos és nagy szemeket vet rá titokban, aztán úgy elpirul, és úgy lesüti a tekintetét... No de az régen volt, annak már vége, azóta itt van a dolog a Birivel... hisz' ezt mindenki tudja...

Felfújta az arcát, s végig-végignézett a lányokon, akik szintén tiszták voltak s kecsesek, de nem oly rendkívül finomak, mint a Kraft Léne, inkább esetlenkék, veres kezűek s kis, gombos orrúak.

- Eh - mondta újra, s hátat fordított nekik. Mivel úgysem értik a beszédét, másképp akart felelni nekik, s hogy saját szemükkel lássák: visszament a Kolacskovszky Biriék házáig. Ott egy pillanatig habozott, aztán bement. Hadd lássa a két mánta lány, hogy ennyit ad a Kraft Lénére.

Bilinek zörgött a varrógépje, mint egy berregő motor. Ijedten nézett a kinyíló ajtóra, s elálmélkodva látta, hogy Fakó Feri jött be.

De a munkát nem hagyta abba, hanem folytatta, égszínké, vékony, virágos anyagból varrt valami szoknyafélét, mert az volt a foglalkozása, hogy varrt, nem magának varrt, másnak varrt, már ahogy varrólányok szoktak varrni annak, aki szépen megkéri őket erre a szíves-ségre.

- Jó napot, Biri.
- Jó napot, Feri.
- Még egyszer itt vagyok.
- Még egyszer szívesen.
- Leszel Vereshajú, vagy nem?
- Lesz deputáció, vagy nem?
- Hát nem lesz.
- Akkor nem leszek.
- Akkor más lesz.
- Áháhá, s ki lesz?
- Majd lesz valaki, az nem tartozik rád.

A lány öntelten nevetett. Hogy lehet azt elképzelni, hogy a városban valaki el merje játszani a Vereshajút őutána. Mikor őt tavaly majd megették, mikor eljátszotta a Gyimesi vadvirágot, majd széjjelszedték, a nótáit dalolták, az ablaka alatt éjjeli zenét adtak, s még a környéken, de még Iglón is híre lett Kolacskovszky Birinek!

Az ablakon át besütött az esti nap, s előntötte ragyogó szőke haját, átszítált aranyosan rajta, s az arca fehér volt és piros, a gödröcskéjében árnyék és fény, a szeme mint ibolya, ha patakparton, völgyecskében virít...

És a blúza kigombolva; egy gomb kinyitva, hogy a gépre hajolva ne vágja a puha tokácskáját a blúz halcsontos nyaka, ahogy ebben az időben viselték, s fehér bőre kivillog a bordószínű szitaszövésű anyag résén.

Fakó Feri alföldről hozott dühös vérét felberzenni érezte:

- Itthon vannak az öregek?

A lány nem felelt, hirtelen meggondolta, nem árulja el, hogy nincsenek itthon, hogy kimentek a mezőre feltölteni a krumplicskát, ami oly későn gyarapodik az idén a nagy szárazságban, nem merte elárulni, hogy ketten vannak az egész lakásban, de a szeme az ő akarata ellen dolgozott, csiklandós vére nem tudott tagadni, s Fakó Feri egy perc, s már átfonta a gépen át, s dühös csókkal marta, tépte, hiába húzta a fejét előre.

- Ach, maga brutális ember - duzzogott a lány, s összeszedte a szétrepült cafatokat, ruhaszeleteket, ami mind leomlott a gépről.

Fakó Feri járkálni kezdett a szobában, s így pattogott:

- Most utoljára megmondom, de semmi többet! Vagy, vagy! Holnap délután együtt lesz mindenki a tanítóéknál, Józsi most dolgozik a szerep kiosztásán, minden rendben van, csak Vereshajú nincs; hát én megmondom, most utoljára, hogy vagy jössz, vagy kimaradsz.
- Hát istenem, majd a Kraft Léne...

Fakó Feri éktelen dühös lett.

- Hát majd a Kraft Léne... - kiáltotta.

A lány hangosan kacagott. Egész előre jött, a szoba közepére, s egész hangosan kacagott, akkor megfordult, s a géphez lépett, s visszanézve még egyszer hangosan kacagott, olyan nagyon furcsa volt neki, hogy a fehér, ijedt, finom kis Kraft Léne lesz a Vereshajú...

Amint a gépre lehajlott, hogy a varróholmit elrendezze, Fakó Feri fellobbant szívvel mögéje lépett, s átölelte hátulról.

- Biri, ne kínozz - s két kézzel markolta a lányt.

- No hágyjon...

- Kis babám.

- De hágyjon el...

- Soha...

- Lesz députáció?

- Lesz, lesz.

- A főispán?

- A főispán, az alispán, a Krisztus és a zsidó rabbi és mindenki, akit csak akarsz.

- Ahhaha, ihhihi.

- Kedves kis jószágom, kegyetlen egy pogány teremtés vagy, de csak te vagy... mert nincs más... Te büdös... te gyalázatos... te, te...

A lány szintén elvesztette erejét és ellenállását, csak leomlott a gépre, s hagyta, hogy a fiú csókolja, csókolja.

- Valaki benéz...

- Nézzen! Vakuljon meg!...

De nem nézett be senki más, csak a nap, mely tele képpel bámult, pedig ugyan mit lehet azon olyan nagyon bámulni, ha egy erőteljes, kemény segédjegyző összeecsókol egy telekeblű, puha, forró, ifjú varrólányt.

4

Ezen az estén az egész városban izgalom volt. Tizenegy fiú- és tizenkét leányszerep! Az egész kisváros érdekelve volt. Még Felsőre is el kellett menni ismeretlen kisleányokat felkérni.

A piaci nagy házak azonban rendületlenül állottak, s ősi komolysággal néztek maguk elé. A nagyvendéglő, melynek emeletén van a díszterem, mely táncterem és színház, másik sarkon a szintén emeletes Noll-ház s a templom mellett a kastélyszerű Ritter-ház, dupla tetejét magasra emelve.

A Ritter-kastélynak hat ablaka volt az utcára, mindenik ablakon vasból rács, színig töltve virágzó pelargóniumokkal s csodálatos begóniákkal; a pelargóniumoknak olyan ritka lilavörös és cinóberpiros virágjaik voltak, hogy az egész város beszélt róluk, de a begóniák még ezeken is túltettek, mert üveg- és ezüstkeverékszerű virágaik oly gyöngédek voltak, harmatosak s pompásak, hogy arról Késmárkig az egész világ tudott.

És e dús és buja virágfüggöny mögül nézett ki Ritter Anemrie, a csúnya, fonnyadt kis milliomos kisasszony, aki sohase ment férjhez, mert sohasem tudta elhinni, hogy valaki saját magáért s nem a gazdagságáért akarja elvenni.

Még ő is megérezte a mai lázat, bár öccse, Ritter Aurél (a Ritter gyerekek mind elhaltak, csak a legnagyobb, Anemrie s a legkisebb, Aurél maradtak meg) meglehetősen hűvösen tett az ebédnél megjegyzést a készülő színelőadásról.

De a szobalány, a cselédek, a bejárók s Eszlinger Karolin, aki minden félórán fel szokott szaladni, elmondani a legfrissebb pletykákat a drága Anemrienek (Anemrie, ezt úgy kell érteni, hogy Anna Mária, jó mánta kiejtéssel), ezek mind felcsigázták a kíváncsiságát, s most mindenkin, aki az utcán elment, azt nézte, vajon ugyan mit mond, s mit gondol a készülő nagy komédiáról.

Szemközt a nagyvendéglő söntésének ajtajában, akik ott állnak, persze hogy arról beszélnek: a nagy bajszú Gáger Antal tűzoltó s őrmester! a „fiam Lojzi” apja. A léhűtő Gáger Lojzié, aki most a várost rántja ki a kátyúból, avval, hogy beállt a jegyzőhöz írnoknak, de persze szeptemberben teszi le a doktorátust Eperjesen, s akkor mindjárt ügyvédi irodát nyit Kassán a vármegyeház mellett, a legjobb helyen... Hm, hm, hogy lám kikosarazták Kolacskovszky főjegyzőnél!... Vajon milyen szerepet fog játszani a szőke, ijedten nevető, kék szemű Kolacskovszky Irén?...

És a fiákeros, Kraft Gottlieb, aki most állt meg a vendéglő előtt (ugyan kit hozott, egy urat, honnan, s mit akar a városban? nagy megrendeléseket, hogy fiákeren jött be?)... No, annak a leánya a szép kis Kraft Léne; arról se lehet tudni, hogy menyasszony-e vagy sem. Persze a szigorú Schwesza Kátl, a mama, egy pillanatra sem hagyja magukra Fakó segédjegyzővel, hogy megmondhassa egymásnak a két fiatal, amit akar... S ugyan mit fog játszani a kis Léne? és a segédjegyző? persze a főszerepet, már ami lesz.

Nini, az öreg Hann bácsi is megáll beszélgetni, a medikus Vilmos apja; most jön persze az öregúr a műhelyből, jó messze van, egész lent a Sugóban, de minden este hazajön, még soha ágyon kívül nem töltötte az éjszakát, mióta megházasodott. Munka végeztével fatalpú papucsát átcseréli bőrtalpúra, s bőrkötényét ócska zöld kötényre, s szorgalmasan elindul haza, egyenletesen, mint egy automata. Ha a Hann Vilmosból csakugyan doktor lesz, sohasem fogja senki tudni, hogy háta mögött ez a morózus öreg kovács áll, a tata, aki izmos karján ezernyi égésfolttal mennyi sok-sok kapát kalapált össze, hogy a fiának doktori diplomája legyen.

És a Noll-ház előtt a két napszámos ember, Faller és Faltus. Itt is házasság, hm, hm. Mióta a Faller Jenőből professzorka készült, azóta a rendkívül hosszú, nagy csontú fiatalember aligha gondol a kis Faltus Mriechenre...

Így morfondírozott szokása szerint Ritter Anemrie, aki az egész várost ismerte, mindenki itt nőtt fel a szeme előtt, az ablaka alatt, s őt is ismerte az egész város, bár szinte soha ki nem mozdult hazulról, csak ha templomba ment, vásárnap, misére, s beült a saját, külön mennyezetes Ritter-padba; olyankor megnézték lopva s mohó kíváncsian, s mondták: Istenem, milyen csúnya! és milyen gazdag! és az öcsikéje, az Aurél, hogy hasonlít hozzá, s milyen szép. Szép és gazdag... és fiú...

Csak a Felsőn lakókat nem ismerte Anemrie, ott is pláne az újonnan jötteket, Kraudyékat, s így Kraudy Margitkáról nem volt tudomása: de azt a kislány nem látszott érezni, mert oly kitörő vidámsággal dalolt s táncolt egész délután, amire azt szokás mondani, hogy vesztit érzi...

Nem hiába „kis táncosnő” volt a neve már hároméves korában a háznál, de szívecskéje fel is van most dülva, összevissza dobálva benne minden csoda, pozsonyi emlékek, a néni, a fia, a színelőadás, a gyerekkor s a nagylányság határán: mint a kisleánykák sifonkája év végén; limlom, minden holmi fenekestől felfordítva, s ugyan ki fogja abban kiismerni magát valaha...

Béluska diót tör a setétedő alkonyban a tornácon, Linka néni kijön a konyhából, Bélus éppen a körmére üt diótörés közben, s felkiált:

- Püff, de kemény a héja!

Linka néni megáll süketen, ijedten:

- Akkor kell hozni a puskát! - kiáltja.

Mindenki elámul:

- Miért?

- S zárjátok be a csirkét, hát még most is kint van?

- De Linka néni, miért?

- Hát ha a *kéményen van a héja*.

Pukkanó kacagás, kacagó rakéták röppentek a levegőbe. Margitka sikoltva kacajba tör ki, roppanva roppen ki a kacagásnak egy olyan szikrázó fergetege, mintha üvegharangok ezredeit zörgetnék kisangyalok, az ártatlan szív édes és tudatlan virágzó kacajfüzére, hogy arcocská kipirul, hasacska megfájdul, a tornácon, az udvaron körbe polkázó vad kacagásban; anya után futni, végig a nagy eperfás udvaron, neki elmondani, hamar, a Linka néni legújabb félreértését: *kéményen a héja*, s kacagástól nem tudva elmondani, elmondva nem tudni kikacagni, s a mama, aki a már egészen sötét istállóban a tehenet feji, a Lizát, a makrancos Lizát, aki nem hagyja magát senki másnak megfejni, csak a mamának, s neki is csak úgy, ha nyár derekán is felveszi a fejő sárga szőrbundácskát, amelynek olyan a színe s már olyan a szagja is, mint az ő néhai bocikájának, s Lizácska azt nyalogatja fejes közben, visszafordulva, s úgy adja le a rengeteg sok, tíz-tizenkét liter öreg tejet, a mama így vaklál Lizácska lába közt pápaszemmel keresve a sötétben a csöcsit...

- Mama, mama, mama, még ilyet nem hallottál - lobban be Margitka, és Béluska kontráz, s egyszerre ketten mondják el az esetet, a Linka néni önkéntelen viccét, úgyhogy a mama, míg abbahagyja a fejest, a pápaszemén felül rájuk bávészkozik a világos ajtó felé, a tehénszagú szalmás istállóban egy árva szót sem ért, csak mosolyog, mosolyog, kicsit tudós, pápaszemes mosollyal a vidám gyerekein, e nehéz világban gyerekei nagy vidámságán, aztán suta kézzel csak visszanyúl Liza lába közé, de Liza, őlizasága egyet fordul, s bal lábát felemelve úgy rúgja ki zsupsz, a zsajtárt a mama öléből, hogy a mamuska sikkantva kiált:

- Nee te! Ne te büdös te! nononono bocikám, nonononono - s törülgeti szemét-száját a kilöttyent tejtől, mire a gyerekek újabb hallatlan és határtalan kacajba zúdulnak, s mint a fergeteg úgy rohannak el, ki a sötét udvaron, mert a mamuska érzékeny, nem szereti, ha nevetnek a bajon, de lehet-e nem nevetni? hogy a Liza!... Bruhh a Liza... Brahh a Liza... brihhihihihahaha... hogy kirúgta a zsajtárt mamácska öléből...

Másnap délután aztán volt nagy öltözés, mindjárt ebéd után, az egész városban.

Hogy kell díszbe öltözni, hogy mégse legyen rikító; hogy kell szertartásos lenni és mégse nevetséges, hogy kell Glevitzky tanító bácsiékhoz elmenni hétköznapi vasárnapiasan, hogy mégse legyen vasárnapias az ember közönséges hétköznapon...

A tanítói ház a Sugó patak felett épült. Az utcáról nem is lehetett másképp bemenni, csak úgy, hogy az ember egy fatornácon ment be, amely a patak felett volt, már szabadon függött, nagy, magas tölgyfa oszlopokon, s a mélységbe lehetett lenézni, de egész a mennyezetig be volt tölgyfa léccel lécelve, hogy a gyerekek valamiképp csíntalanságból le ne ugorhassanak a patak szakadékjába. Lentről óriási bükkök nyúltak fel a tetőig, s lombbal borították a fekete zsindelyes tetőt, amelyen a lombok árnyékában zöld moha virított.

Nagyon romantikus ház volt, egész furcsa hely, aki ott iskolába járt, soha, soha el nem felejtette. Pláne, hogy az öreg Glevitzky bácsi mindig ott ült a tornácon, óriási, vassal pléhelt öblös karosszékben, s hordók hordójánál nagyobb potrohát ápolta, s annak a tetejében olyan egészen kicsi kis feje volt, tele mosolygással, kedvességgel, s csakugyan mindenkinek tudott minden pillanatban valami kedveset és szépet mondani, minden gyereket ő nevelt az egész városban, és valóban számon is tartotta öreg koráig összes gyarapodását és növekedését, magyarul, németül vagy egyszerre mind a két nyelven...

- No kedveském, magácska be megnőtt - nyújtotta kezét Margitka elé, aki Béluskával irulva-pirulva köszöntött be a dobogó-nyikorgó tölgyfolyosón.

- Kezét csókolom.

- És ez a lurkó, no hogy ízlik Pozsony? - veregetett barátságosan a Béluska tarkójára, de Béluska nem sietett nyilatkozni, mert neki bizony Pozsony nem nagyon ízlett, rossz iskolába járt elemibe, s ő ugyan még írni-olvasni is alig tudott, hogy gimnáziumi fegyelemre fogták...

- Sétáljanak be, kedveském; nem, nem az iskolába, óh, por van ott most s pókháló, még valami pók bekapná ott magácskát... - s nevetett a tanító bácsi, akinek Margitka nem volt tanítványa, hisz ő csak tavaly jött a városba szüleivel, s ő mindjárt Gazos bácsihoz járt a Felsőnépiskola magasságába...

Belibbent a lakás ajtaján.

Alacsony lakás volt, az is tele fiatalokkal.

Glevitzky Józsi, nagy orrával, nagy, furcsa szájával, kopaszra nyírt fejével, már nagyban beszélt, s osztotta a szerepet:

- Kézsók!... - intett Margitkának, s elébe sietett, de folytatta, amit megkezdett: - özvegy Sajgónét, kérem, csak Pelargus Ilka játszhatja, mert csak neki van annyi tekintélye, hogy el lehessen hinni, hogy...

Általános, csiklandós nevetés, Józsi a dicséreteivel mindig félresikerült, akit ő megdicsért, az elmehetett a dicsérettel.

- És András: Pelargus János és Boglár Ágnes: Pelargus Sári...

- Éljenek a Pelargusok! - kiáltotta Hann Vilmos.

Odaadta a három Pelargusnak (a kis városban mindenki vagy Pelargus volt vagy Kolacskovszky) a szerepet, akik mindjárt olvasni kezdték kíváncsian, mert fogalmuk sem volt róla, mi az.

- Minden rendben van, kérem - beszélt tovább Józsi -, csak az a baj, hogy a főszereppel baj van. Blaháné szerepe, kérem, Blaha Lujza híres nagy szerepe, sok dal és tánc és intrika, és Kolacskovszky Biri nem vállalja...

- Brávó - kiáltotta valaki.

Józsi ijedten megállt; mert ő szerette volna, ha játssza.

- Nem játssza, csak ha egyhangúlag deputációt küldünk hozzá most innen.

- No persze - kiáltotta újra Gáger Lojzi.

Többen nevettek, s a hangulat olyan volt, hogy úgy látszott, Gáger Lojzi pártján vannak.

- Mi a csudát? mi értünk ki jött deputációba? Micsoda ő? Pálmai Ilka?

- Biz ez nem szép...

- Nagyon kéreti magát...

- Hát csak kéresse...

Ilyenféle hangok hallatszottak, s egy zúgás lett az egész szoba, amely az apró ablakokon át beszűrődő kevés világosságban kedves, szinte nedves, hűvös volt, az öreg, apró lábú kanapék ropogtak az ugrándozó fiatalok alatt, mindenki kacagott, zsibongott, kiabált, a lányok, akik eddig óvatosak voltak, most pukkanó nevetéssel kezdtek egymásnak sutogni Kolacskovszky Biriről...

Fakó Feri sötéten, mogorván állott, s felelősnek érezte magát, jobbról is, balról is, úgy látszott, mintha ő akarná kikényszeríteni, hogy Birit hozzák, s Biri előtt úgy fog látszani, hogy ő nem bírta meghódolásra vinni a társaságot...

Most hirtelen Pelargus Sári Józsihoz rohant az ablakból, ahol a szerepét böngészte:

- Nem játszom! - kiáltotta. - Ezt nem játszom! Pfuj...

Általános csönd.

- Ilyeneket akarnak nekem adni, hogy játsszam! kikérem magamnak! - és sírva fakadt.

Józsi a szerep után nyúlt, de már akkor Waldhütter olvasni kezdte rövidlátó nézésével, orrát beletúrva a papirosba:

- „*Nem tudom neki elfelejteni, hogy becsületeset sárba gázolta, aztán elhagyott, elment katonának, hogy hírére sem hallottam.*”

Mély megilletődés, mindenki megijedt s köhögött, homályosan valami furcsát kezdtek érezni: hm... cifra...

Waldhütter mintha nem is hallotta volna a zúgást, tovább olvasta:

- „*Rám volt sütvé a bélyeg, ujjal mutogattak rám - pedig minden vétkem csak abból állt, hogy inkább hallgattam a szívemre, mint az eszemre.*”

Itt is, ott is csiklandós kacagás tört ki, s mindnyájan kíváncsian nézték a pirulva ott álló s duzmaszkodó Sárít, aki dacosan s szégyenkezve nézett, mintha valóban egy róla szóló rágalom központjában lett volna. Waldhütter közben, mivel sem törődve, monotonul tovább olvasott, s csak ott hallatszott ki a hangja tisztán, mikor azt mondja: „*a lányunk miatt...*”

Puff, most aztán igazán kirobbant a nevetés. Pelargus Sárinak titokban lánya van!

- Ki a tettes? - kiáltotta joviálisan Gáger Lojzi.

- András, akit Pelargus János játszik - mondta Józsi sietve.

Erre még nagyobb nevetés lett. A tulajdon testvére.

Sári hallatlanul felbosszankodott.

- Ez szemtelenség, tudjátok - mondta -, ezt csak velem meri Józsi megtenni.

- Jó, hát játssza Ilka a Boglár Ágnes, akit Pelargus János abban az időben szerelemből elcsábított, mikor katonának ment, de aztán feleségül veszi, és te játsszad az özvegy Sajgónét.

- Ki az?

- Az az András anyja. Andrást János játssza.

Sári: - Hogy én a saját testvéremnek, a bátyámnak az anyját játsszam!

- Hát mást pedig nem játszatsz, mert a többi szerep ki van osztva.

- Hát akkor nem fogok játszani...

- Hát akkor nem fogsz játszani - kiáltotta Józsi, aki olyan lett, mint a pulykakakas.

- Hát nem fogok játszani, ajánlom magamat! - s Sári kapta a könnyű kis sálját, s elrohant.

Mindenki kérlelni kezdte: „De Sári, így Sári, úgy Sári”...

Sári nem hallgatott.

- Engem nem fog Glevitzky Józsi sértegetni, kikérem magamnak.

És sírva elszaladt.

Mély csönd lett.

Ez több volt, mint amit vártak.

Pelargus Ilka unokatestvére volt a másik két Pelargusnak, Jánosnak és Sárinak, akik testvérek voltak.

- Te nem játszánád el, Ilka? - kérlelte Józsi.

Ilka nem felelt, csak vállat vont, öneki tetszett, hogy a neve a legelső helyen legyen a színlepon, s nem akarta.

- Hát akkor el fogja játszani a húgom.

De Glevitzky Lina, aki Kraudy Margittal kart karba öltve nevetett a dolgon, szokott temperamentumával tiltakozott:

- Nem, nem, nem, nem! Köszönöm! nem, nem, nem! kikérem magamnak... Pfuj...

Oly jól utánozta Pelargus Sárit, hogy általános kacagás lett belőle.

Józsi azonban szigorú lett:

- Hát ha senki más nem vállalkozik, mégis te fogod játszani.

- Hát nem fogom játszani!

Józsi elkeseredett:

- Jó!... Hát senki se akarja eljátszani?

Mély csönd.

- No hát akkor *én fogom eljátszani*.

Általános kacagás, amelyben megenyhült a hangulat.

- Ha én lány volnék, akkor énnekem más szerep ebben a darabban nem is kellene. Ez a legkomolyabb: egy méltóságos, magas, karcsú barna személy. Az a kis pech, ami vele történt az életben, semmi. És a darabban úgyis jóvá lesz téve, mert házasság szentesíti.

Most előlépett egy magas, karcsú, szőke, mánta lány, Hamza Lotti, és azt mondta:

- Glevitzky úr, majd én eljátszom.

Általános éljenzés.

Józsi olyan boldog volt, hogy rögtön szerelmes lett Hamza Lottiba. Megcsókolta a kezét.

A hangulat egyre viharosabb lett, mindenki kacagott, s fel volt izgatva.

Hamza Lotti átvette a szerepet, hóna alá szorította, s kipirult arccal tűrte, hogy nézzék; nagyon kedves lány volt, már nem oly fiatal, talán húszéves, de igen gyönyörű volt az arcára, kivált így félhomályban, s így egy kicsit kipirosodva, csak az orra volt sajátságos, mert az egészen félre állott. Oldalról ez nem is látszott, de szemben nagyon furcsa volt, mert aszimmetriássá tette az arcát.

Józsi prelegált:

- Kérek egy kis csöndet... Özvegy Sajgónénak van két fia, egyik András, harmincnyolc éves, ez lesz Pelargus János...

Pelargus János, a magas, szikár, komoly vaskereskedő előrelépett, s azt mondta:

- Hier.

Ezen nevettek.

- Itt a szereped. A legjobb szerep. Tamási játszotta, a legnagyobb magyar népszínműénekes.

Pelargus János híres volt arról, hogy gyönyörű hangja van, s borozás közben, ha dalol, elhallatszik végig a városon. Kár, hogy oly merev és mozdulatlan, mintha maga is vasból volna, mint a portékája, amit árul.

- Másik fia, Ferkó, játssza Fakó Feri.

Fakó Feri előlépett, s darutollas mozdulattal kapott a fejéhez.

- De nekem is aggyatok valami jaó kis naótákat - mondta.

- Lesznek, lesznek, 'szez a főszerep.

- Csupa legjobb szerep, csupa főszerep! - mondta Ritter Vilmos gúnyos fölényességgel, mire szolgálatkészzen nevettek.

- Látom, te is azt akarsz! - mondta Józsi, a szerepek közt turkálva.

- Ó, nem! - kiáltott Ritter Vilmos - nekem csak három szóból álló szerepet adj, kérlek, azt is lehetőleg a darab elején, hogy én mindjárt lemehessek a nézőtérre.

- Boglyas Pál! - mondta Józsi - a darab első jelenetében szerepel, s mindenkit megleckéztet, ez neked való.

Nevetés. Ritter Vilmos mindamellet megelégedve vette át a szerepet.

- És én, és én? - kérdezte Noll Tóni, helyes kis fiatalember, a nagy Noll-család egyetlen örököse, aki eddig csak csodálkozva és hallatlan mulatsággal vett részt a nevetésekben.

- Neked, kérlek szépen - mondta Józsi -, nagy szereped van...

- Azér.

- Keszeg Mihálynak Bálint fia, aki a Zsófit elveszi feleségül, egy nagyszerű legény, paraszt-legény persze, mert itt mind paraszt - és még a tulajdon apját is ráncba szedi.

Noll Tóni nagyot nevetett.

- És ki a papám?

- Keszeg Mihály, alias Gáger Lojzi.

- Nohát akkor csak várj! - kiáltott rá Noll Tóni nagyúri elbizakodottsággal Gáger Lojzira, s megfenyegette az átvett szereppel.

De Gáger Lojzi, a Gáger Antal őrmester és tűzoltó nagy jövőjű fia is meg volt elégedve, hogy ő a Noll-cég örökösének lesz az apja.

Így a legveszedelmesebb ifjak immár rendbe jöttek.

- Lássuk most a kisasszonykákat - mondta Józsi, s pápaszemét öregesen megigazította az orrán.

- Lássuk csak! van itt egy üde, bájos, kedves kislányszerep: Hamza Lotti, azaz Boglár Ágnes leánya, Zsófi... Kraft Léne kisasszony...

Kraft Léne olyan piros lett azonnal, mint a pipacs, s ránézett Hamza Lottira, akit azonnal elfogadott mamájának, oda is simult hozzá, kicsit félszegen, mozdulat nélkül, csak épp mellé állt, s lesütött szemmel észre sem vette, hogy Józsi feléje nyújtja a kiírt szerepet. Csak akkor nézett fel, mikor a kezébe tuskolták, s erre újra elvörösödött.

Fakó Feri kényelmetlenül nézte a menyasszonyát, fene egye meg, olyan, mint egy boci, mondta magában.

- Itt van, kérem - betűzte tovább a névsort Józsi -, Szilaj Kata... no de erről később...

Mindenkinek eszébe jutott Biri!... Hm, ezzel baj lesz, mert Kolacskovszky Biri után primadonnaszerepet elvállalni... Kolacskovszky Biri minden vasárnap szólót énekel a templomban, s így valósággal közszemély... Emberek közé jár, mit fog szólni a kántor s mindenki, akivel együtt tanul, s a templom?... Kolacskovszky Birit mégiscsak muszáj lesz deputációval meghívni...

- Hanem itt van kérem Szemes Borcsa és Csinos Julcsa, két igen helyes kis fiatal, tűzről pattant menyecske, ezt úgy gondoltam, hogy legjobban a két barátnő, Glevitzky kisasszony és...

Itt a Kraudy Margitka szíve elszorult, most jön ő: de nem...

- És - folytatta Józsi - és kérem Kolacskovszky Irén kisasszony.

- Éljen, éljen, éljen! - kiáltotta mindenki.

Legjobban éljenzett Gáger Lojzi, a kikosarazott vőlegény, aki, úgy látszik, nem akar belenyugodni a kosarába, mert folyton hozzá legközelebb igyekszik állni, s minduntalan keresi az alkalmat, hogy valami szívességet tegyen a főjegyző lányának, no legalább annyit, hogy kellő pillanatban rém udvariasan félreálljon az útjából.

Most is ő veszi át a szerepeket, s ő nyújtja át előbb Kolacskovszky Irénnek, aztán Linának a magáét. No, majd meglátjuk, mi lesz még ebből...

- Aztán, kérem szépen, itt volna négy pompás kis szerep; keveset kell tanulni, sokat kell tudni. Négy elsőrangú, prima menyecske, akik igen jól tudnak mosni, szapulni; természetesen a tiszta ruhát szapulni: s igen helyesek, bokorugró szoknyában, pártával, akarom mondani főkötővel, ennivaló cukros négy kis asszonyka, erre legjobban megfelelne Gazos Zsuzsika kisasszony, mint Pozdorjánné, Gazos Jennyke kisasszony, mint Csaholyné (jól tudván csaholyni, célzás a Gazos Jennyke papulájára, amely mindig jár), aztán Faltus Marika kisasszony, mint Gubásné, és és... és még ki?... No majd találunk valakit...

Hirtelen ugyanis megijedt, hogy egy ilyen kis szerep marad Kraudy Margitkának, s meg lesz sértve... a húga legjobb barátnéja...

Hamar újra végignézte a névsort, mit is lehetne...

- Beszéljünk, kérem alássan - már egész úgy tett, mintha valóságos tanár volna, s a katedrán ülne -, a Szilaj Kata kérdéséről... Sajnos, a jelöltek ki vannak merítve... Kérek tanácsot, kire lehet gondolni: a szerep igen nagy!... Hosszú!... Nehéz!... Sok dal!... Nagyjáték!...

Egyre mélyebb csönd, s a lányok mind egymásra néztek...

- Az egész városban senki sincs, aki vállalkozna rá...

Most valami rendkívüli dolog történt, Kraudy Margitka csak megszólalt:

- Én vállalkozom...

Egy pillanatig ijedt csönd.

Fakó Feri odanéz meglepetve, mert Szilaj Kata az ő partnere, s egy kis vékony, barna lányka van előtte, akit sohasem látott, ja, persze, Felsőről... Nagy szemei vannak, kipirult kis arca, copfos haja, olyan erkölcsös frizurácska, intézeti búbáj és ártatlanság...

Valami megkapja a kislányban, s hirtelen elkezd tapsolni.

Erre általános nevetés, öröm, s mindenki követi a példát! ha Fakó Feri tapsol a Kolacskovszky Biri kinulláztatásának... akkor annál jobb, sőt ez egész nagyszerű!...

S míg a kislány bátran ott áll középen, és egyenesen s könnyedén és bájosan, de milyen bájosan s milyen búbájosan! és nem jön zavarba, és nem takarja el a keze fejével a szájacskáját, s milyen gyönyörű, csókolni való kis szája van, és hogy fokozódik a pirosság az arcán, kis kreol színű, tearózsaszerű kis jelenség avval a kevés pirossággal a nagy-nagy barna szeme, s mintha elrepülésre készen állana: az egész társaságban egyre fokozódott az öröm s meglepetés és a felfedezés öröme, és a kislány bátor kis nevetésére, ahogy fölényesen s könnyedén, kecsesen lép Józsi felé, s átveszi az oda sem adott szerepet, egyszerre csak másodszor tör ki a taps, és körülözönlik, s mindenki boldog, aki ránézhet s hozzá szólhat, s úgy nézik, mint valami új csodát, akit most ismertek meg, aki most jelent meg...

Siker...

Döntő siker!...

Fakó Feri úgy áll meg előtte haptákban, s lehajlik, és megfogja a keskeny kis barna kezecskét, s felemeli s megcsókolja a szereppel lefelé fordítva a kis kezét, s azt mondja:

- Katám!...

És erre új kacagás és öröm és taps!...

- Na hallod - mondta Glevitzky Lina Kraudy Margitnak később, a tizedik próbán -, ez aztán siker: már mikor a szerepet átvetted, háromszor kaptál tapsot!

III MINDENKI SZEREPET TANUL

1

Léne vasalt a kis asztalon, és a szerepet nézegette.

- Na és még ki volt ott? - kérdezte az anyja.

- Ritter úrnak a fia, az Aurél.

- Ja?

- És a Tébl.

- Noll?

- Ja.

Kraft Gottliebne, a derék Schwesza Kátl szemét, száját kimeresztette: az más. Ha a város két legnagyobb családjának reménysége is ott volt, s azok mind részt vesznek s az ő Lénéje is, az más.

Érezte, hogy ez valami szép.

Itt valami igen-igen nagy dolog történt, mert ő is ismerte a Ritter s a Noll urakat, de hogy lehetett volna az valaha, hogy ő azokkal egy szobában legyen s beszéljen, s hallja a beszédüket, hogy mit mondanak és hogy mondják, és ez valami igen nagy dolog.

Akkor bejött az apa, a fiákeres, s pipáját előkeresve, odafigyelt.

- Na és még kik voltak ott? - kérdezte ő is, ugyanúgy, mint az előbb a felesége.

- A Ritter úrnak a fia, az Aurél! - mondta most már bátrabban s önértetesebben Léne.

- Jaa? - ühmgetett Kraft Gottlieb.

- És a Tébl.

- Jaa? - A Noll Tébl?

- Ja.

- So.

S a derék ember teljességgel megértette, hogy a segédjegyző, az nem akármilyen közönséges ember, mert hiszen annak idején is volt színelőadás egyszer, a *Szökött katoná*-t játszották népdalokkal s tánccal, de ő, a fiatal Kraft Gottlieb, a menyasszonyával csak az eljátszáson volt jelen, mint néző. Hogy ő maga is játszott volna s pláne a menyasszonykájával, a Padua Kátlal, azt nem!... No ja... S együtt a Ritter úrral... ah... dehogy. S Noll úrral... no, no...

- Már itthon van? - kérdezte szórakozottan.

- Ki?

- A segédjegyző.

- Még nincs.

- Hát nem együtt jöttetek haza?

- De.

- Hát hova lett?

A lányka hallgatott.

- No, no, csak ki vele.

- Fél...

- Kicsoda fél? A segédjegyző fél! Kitől fél? Éntőlem fél?...

A lányka lesütötte a fejét, s nem lehetett belőle istenért egy szót kivenni.

- Vagy a mamátul fél?

Léne igen gyorsan, de igen szepegve igent intett.

- Na nézd, hogy a mamátul, no mama, hát te olyan ijesztő vagy, hogy tetőled a fiatal urak félik magukat?

A mama máskor nagyon gyorsan kipakolt volna, de most el volt érzékenyedve; istenem, ha a Noll Tébl is ott volt s pláne a Ritter Aurelka... A szeme minden pillanatban könnyes lett, s nem mert beszélni, mert félt, hogy észreveszik rajta. Csak ott ült egy széken a sötétben, ahova a lámpa már nemigen világított; csak ült, sovány karjait beesett hasán keresztbe téve, s elmúlt keserves munkás életére gondolt; milyen finom és szép leányka volt ő annak idején, s mi lett belőle, s mégis ez a mai nap valahogy kárpótolta mindennapi robotját, amelyben felőrlődött az élete; ha Léne ott volt egy szobában a Ritter úr fiával, az Aurelkával, s a Noll Teblcskével...

Kraft Gottlieb azonban észrevevén, hogy az asszony igen elhallgatott, gyorsan kezdett férfiúi hatalmának csúcsára felhajtani, s pattogni kezdett:

- A krucifixumát, félelem! azt én nem akarok, azt én nem szeretek, én akarok nem-félelem, én akarok bátorság: egy félelmes gavallér, mit ér? na ja, semmi. Addig-addig fél, hogy elféli magát a háztul, s nem lesz semmit.

S oly tekintéllyel jelentette ki, hogy „nem lesz semmit!”, hogy ebből mindenki mindent megérthetett. Igenis, valaminek kell lenni! Valaminek lenni kell! Mert egy ilyen úrfi, aki véletlenül bejön a házba kosztosnak s kvártélyosnak, buta asszonyi butaságból nem lehet elidegeníteni, már a vendéglősnek megmondta, nem szabad megakadályozni, hogy a két fiatal megmondhassa egymásnak, amit akar...

Ezt ugyan nem mondta ki nyíltan a vendéglősnek sem, csak elgondolta, s most úgy emlékszik rá, mintha ki is mondta volna, ellenben azzal, hogy ezt a gondolatot most a felesége jelenlétében szintén tisztán kigondolta, ezzel itt is megtette a kötelességét, s most már erre is úgy fog emlékezni, hogy „megmondta a Kátlak!”

Hosszú csend volt; kívülről füttyörészés hallatszott, a segédjegyző füttye, aki, lám, milyen rendes ember, már hazajött vacsorára...

Kraft Gottlieb elszántan körülnézett, aztán, mint aki dolgát teljesen s tökéletesen elvégezte, kiment a lovakhoz a maga dolgára.

A segédjegyző bement a szobájába. A család rendes vacsorát enni nem szokott, a fiatal-embernek többnyire a szobájába adtak be vacsorát, de most Schwesza Kátl azt mondta:

- Teríts.

Később pedig rendelkezett, hogy:

- Ereggy, híjd no... - morózus volt, mint nagy idők előestéjén; komorság s feszült idegállapot ülte meg a lelkeket.

Léne halálsápadt lett, aztán bíborvörös, s beleütközött székbe, ajtóba, míg behívta vacsorázni Fakó Ferit.

A segédjegyző szokása szerint lesütött fejjel, kedvetlenül, szótlanul cammogott be, már előre látszott rajta a majdanvaló medveférj, aki az egész házzal kiszolgáltatja magát, s török basa lesz a maga portáján.

De most valami fanyar kedvesség volt a szobában, mama nem volt oly ellenséges, mint máskor, szögletes vonásain egy kis fényességet vert vissza a sárga lámpafény.

- No és meg lesz tartva a színielőadás, Fakó úr? - kérdezte.

Fakó Feri felemelte busa fejét, borzas haja alól rábámult.

- Meg bizony - mondta tele szájjal, s villájával piszkálgatta a tányérán a ricsát, tipikus klopacskai nemzeti eledelt, mely babból és gersliből áll, füstölt hússal, nyáron különösen jó, hűsítő eledel... De nagyszerű ízű, az embernek az egész teste megtelik vele, mint a kazán a gőzzel, ráadásul vacsorára nem kell tüzet rakni érte, mert a tűzhelyen melegen marad, pláne ha a tányértörővel becsavarják a cserépfazekat.

- Na és hogyan lesz megtartva, Fakó úr?

- Hát nagyon szépen.

Erre csönd lett. Az asszony máskor már régen otthagyta volna a segéd urat, durcásan és megsértve ilyen kurta feleletektől, de most harmadszor is nekiszánta magát:

- Na és népdalokkal, Fakó úr?

- És tánccal.

Schweszta Kátl elfordította a fejét, s könnyes szemekkel nézett a plafonra, amely tiszta volt és ragyogó, sehol egy porszem; erre koptatta ő el az életét; s annak idején, hogy tudott volna dalolni és táncolni a színielőadáson!... De hát hogy lehetett volna az... Senki se látott a szívébe, s soha nem is árulta volna el, de majd meghasadt a szíve ifjúságáért, hogy ő csak egy elnyomott kis mánta lány volt a felvégen, akinek álmodni sem lehetett arról, hogy részt vegyen a színielőadásokon...

Mikor Fakó Feri befejezte a kurta vacsorát, megtörülte a száját, s érezve a forró és izzó hangulatot, ami a csendes szobában a szótlan két nő lelkéből áradt, nekiszánta magát, s szólt:

- Tudja, Schweszta Kátl, milyen nóták lesznek benne?

Schweszta Kátl megállott félszegen az asztal mellett, egy pillanatra ránézett a segédjegyzőre, de elkapta a szemét, s minden erejével fojtotta remegő kívánságát, hogy mindent halljon s tudjon; húszéves elnyomott vágy tört ki belőle, hogy jelen legyen az urak e titokzatos és csodálatos mulatságában: színjátszás... mint egy tündérálmom maradt meg a lelkében annak a műkedvelő előadásnak az emléke, s kicsordult a szívéből a reszkető vágy...

Fakó Feri félretolta a tányért maga elől, s lekönyökölt az asztalra, úgy nézett a Schweszta Kátl hervadt arcára, és dalolni kezdte:

Hullámszó Balaton tetején...
Csólnakázik egy halászlegény,
Hálóját a szerencse,
Őt magát a kedvese
Elhagyta, el a szegényt...

Schwesztza Kátl megreszketett; ez a nóta bűvös erővel csendült vissza lánykorából, stószí kirándulás emléke virágzott fel benne, nagy hegyi út, gyönyörűséges völgyek s fenyvesek, óriási virágkoszorú s egy már teljesen elfelejtett szerelem a luciabányai fiatal gyakornok iránt, amiből ah, semmi se lett...

Fakó Feri tovább dalolt:

Hullámozó szívem a Balaton...
Rajta lengedez kis csólnakom...

S arra csendesen, édesen, igen halkan s szelíden, az ő ajkán is felfakadt a régi dal, ott állva az asztal sarkánál, elejtett fejjel, megreszketett idegekkel, igen halkan vele dalolt a fiatalemberrel:

Szerelem a kormányra,
Bánat a vitorlájára,
Megtört a hullámokon...

- Ezt fogjuk dalolni.

- Ezt, Fakó úr?

- Ezt bizony, Schwesztza Kátl!

- Ja... ja...

Schwesztza Kátl bólogatott.

- És te ezt tudod? - fordult a lányához. - Léne.

A lány elpirult.

- Majd megtanulja, majd én betanítom - mondta Fakó Feri. - Maga is segít, Schwesztza Kátl.

- Én is, na ja...

Mosolygott, fojtott mosollyal, s fejét rázogatta.

Fakó Feri mindjárt dalolni kezdett. Léne fülecskéje felé fordulva.

A kis Léne irult-pirult, s halkan, az anyja buzdítására, amit egy elég erős könyöktaszítás tett hathatósabbá, s ugyancsak az anyja halk együtt dalolására ő is megeresztette édes kis hangcskáját, s mint a fiatal gólya, anyai szárnyak segítségével kezdett próbálkozni, ringatózni a szerelemdal hullámain...

Hálóját a szerencse,
Őt magát a kedvese
Elhagyta, el a szegényt...

- Nem úgy - mondta Fakó Feri -, tüzesebben, azt a csillagját! - s egy hirtelen s vakmerő mozdulattal derékon ölelte a kislányt.

Észre sem vették, mi történt, csak abból, hogy mindhármuknak elszorult a torka a vérhullámtól. A kislány majd meghalt az öleléstől, szédült, s reszketve feszítette ki magát a férfikarból, amely azonban vasból volt s ellenállhatatlan. Schwesztza Kátl szintén elfehéredett, s elfúlt a belső hőségtől: összeütközésbe került erkölcsi élete a pillanat diktálta helyzettel, s óh, nem volt ereje a tisztas erkölcsi alapra visszatérni... Nem volt lelke a kislányát megmenteni a szerelem édes és bús örömétől, s fájdalmasan eltorzult ajakkal maga is velük dalolt, s úgy tett, mintha nem is venné észre, hogy a segédjegyző a leányt, íme, az ölébe ülteti...

Hol volt ez a perc a tegnaptól, a tegnapelőttől, az egész téltől s nyártól s még a délelőttől is, a délutántól, az egész múlttól, mert ebben a percben egy új élet kezdődik...

És amint itt dalolják most már teljes odaadással mind a hárman, tele tudóval és tágas szívvel, újra meg újra s végtelenül, hogy:

Hálóját a szerencse,
Őt magát a kedvese
Elhagyta, el a szegényt...

akkor csak belép a fiákeres Kraft Gottlieb, az apa, s nagyra meresztett szemmel látja a hihetetlen jelenetet. Leánya a fiatalember ölében, s felesége együtt fújja a Liedet a kompániával.

- Hojjé - kiáltotta, mire mind a hárman megrémültek -, hojjé, na ja, na ja, na ja!

S ezzel letette az asztalra a fél liter borocskát, amit felhozott a pincéből, mert az istállóban már jól hallotta a dalolást, s ő is hozzá akart járulni a maga módja szerint a szívek vidám hangulatához.

- Szerepet tanulunk, Gottlieb gazda - mondta Fakó Feri, s eleresztette a menekülő leányt.

- Na ja - mondta Kraft Gottlieb -, aztat én is fogok, holnap, ha már tik tudtok, én is elkérek a szerepem, és fogok a bakon tanulni és danulni, és nekem a pasas próbálja jönni, hogy was machen sie? azt fogok felelni: szerepet danulok...

Mindenki kacagott, még a Schweszta Kátl is.

2

Ha a sánta ördög ezen az estén félrehúzta volna a klopacskai házikók falait, a rendes esti képtől nagyon eltérő jeleneteket, arcokat s lelkeket mutatott volna meg.

Máskor csönd van, a férfiak fáradtan jönnek a hámorokból, fáradtan megmosdanak, fáradtan lefeküsznek, s az egész család tiszteli ezt a fáradtságot.

Most kivételesen senki sem tiszteli. Minden házban megtárgyalják a mai délutánt. A fiatalok túlzott vígsága átragad a többi családtagokra, s az aprók s a nagyok mind a Glevitzky tanítóéknál lefolyt jeleneteket tárgyalják, s a családfők ez egyszer nagy koromette karjaikat megnyugtatva a vacsorálóasztalon, csendes mosollyal hallgatják el a csevegéseket.

Hamza Lotti, aki ma délután oly bátran elvállalta a Boglár Ágnes szerepét, árvaleány volt, s csöndesen, egyedül hazament nagynénjéhez, akinél lakott, a kedves kis Schweszta Lénéhez, ott nagy meglepetés várta, egy leánykérő személyében. A Zúgó utcai kocsmáros, Hann Johann tette tiszteletét.

Lotti hófehér arca, vékony arcböre, amelyen át a vér hullámozott, mintha forralnák, rémülettel lett teljes a régen bejelentett fiatalember láttára.

- Jó estét, Lotte kisasszony.

- Jó estét, Hann úr.

Kezet fogtak, esetlenkedve kicsit, mint egyszerű emberek, akik nincsenek ahhoz szokva, hogy testileg érintsék egymást, csak ilyen rendkívüli s fontos pillanatokban. S ilyen pillanat az életben ritkán fordul elő.

Schwesza Léne alacsony kis nevetős asszonyka volt, nagyon szeretett házasítani, mikor Lotti árván maradt, szinte örvendett, hogy leányt kapott, milyen szép lesz s jó lesz férjhez adni! Boldogan kiáltotta:

- No nézd csak, Lottika, Hann úr meglátogatta minket.
- Igen, Schwesza Léne - rebegette Lotti tejfehéren.
- Olyan messziről eljött, hallod-e Lotti, egészen a Zúgóból.
- Nagyon szép, Hann úr...

Hann úr azonban csak mosolyogni tudott, a nyelve nemigen forgott, pláne lányok körül.

Újra leült, mielőtt kínálták volna, mert oly magas volt, hogy restellt állani. Oly magas, hogy szinte elérte a mennyezetet, a sifon tetején látta, hogy nincsen por, s örült neki, mert azt bizonyára Lotti szokta rendben tartani. De ha ült, valamivel bátrabb volt, keresztbe tette hosszú lábait, amelyek oly hosszúak voltak, hogy senki se tudott átmenni tőle a szobán.

- Gondoltam, hogy eljövöm - mondta gyenge magyarsággal -, ha Lotte kisáson nem haragosza.
- De miért haragudna Hann úr? - bátorította Schwesza Léne - ilyen gondolat, lássa, ez nem szép magától.
- Mert kérem mink nem tudhassuk, hogy haragusznak-e vagy nem a kisasszonyok, nem igaz, kérem?
- Szó sincs róla, Hann úr! - beszélt folyton a néni, jól tudva, hogy a lányoknak ilyen esetben segítségére kell menni.

Lotti azonban lassan lehiggadt. Úgyis nyugodt s elszánt temperamentuma volt, érett, széles arcát rendbe szedte, s komolyan nézett Hann úrra. Neki, mint árvalánynak nem sok várni-valója volt az élettől, nem volt, aki róla gondoskodjon. Már gyermekkorától a munkához volt szokva, maga mosott, vasalt, főzött s takarított ebben a házban az apró gyerekekre, mert a nénje inkább csak a mulatságra s vidámságra volt teremtve. Meggondolta, hogy a zúgói kocsmáros vizitje valóban egy megfontolandó, egy rendkívüli esemény. Harmadéve majáliskor annak a szomszédjában telepedtek le a híres Rákóczi-bükkök alatt, s egyszer átfutott sörért a kocsmába. A sört kint árulták az udvaron, s nem kellett bemenni az épületbe, így az épületet magát nem is ismeri, milyen belől. A fiatal kocsmáros, akinek akkor még élt a rendkívül kövér s tunya felesége, akkor is oly rémítően hosszú ember volt, hogy ő nem tudott hova lenni a csodálkozástól. Kedves ember volt, lehajolt föléje, akkor ő még sokkal alacsonyabb s fejletlenebb volt, azt mondta:

- Világos sör tetszik, Lottika, vagy barna sör tetszik?

Ő habozva állott, mert elfelejtette megkérdezni, s habozva nézett fel a kocsmárosra, aki mosolyogva, széles, szinte bajusztalan száján kedves, lapos mosollyal nézett rá, s szürke szemeiben annyi jóakarat volt, hogy biztosan a legjobbat akarta neki adni.

- Nem tudom - felelte bátran -, magára bízom, kocsmáros úr, azt adja, amelyik a jobb.

A kocsmáros szeme megvillant erre a bátor feleletre ilyen tizenhat éves kislánytól, fejével kétszer is biccentett, s azt mondta:

- Az, kérem, ízlés dolga, mert, kérem, van, aki a világosat szereti, és van olyan is, kérem, aki a sötétet.

Erre Lottika nem tudott mit felelni, mert ő egyiket sem szerette, hiszen nem magának vitte a sört, de viszont illetlennek találta, hogy ennyit beszélget a kocsmárossal, azért hirtelen azt mondta:

- Világosat kérek.

- Mert maga is szőke? - szólt derűsen a kocsmáros és mosolygott - én is a világosat szeretem...

- mondta jelentőséggel.

Úgy látszik, akkor támadt benne rokonszenv... Ez az emlék mind végigjátszott most Lottiban, míg nézte a kocsmáros alakját s arcát. Egy cseppet sem vénült meg azóta, sőt hogy frissen van borotválva, s új nyakkendő van a nyakán, csokorra kötve, pettyes nyakkendő, úgy tetszik, még fiatalabb is és egészségesebb, mint akkor volt.

Tudta, hogy a kocsmáros is jól emlékszik arra a kis jelenetre, s most míg szótlánul nézik egymást, szintén felidézi maga előtt az akkori párbeszédet.

- Szeretnék magával egypár szót felelni, kedves Lotti kisasszony - mondta aztán -, ha meg nem sérteném becses kérdéssel.

De Lotti nem felelt. Schwesza Léne sietve közbekarattyolt:

- De ugyan már hogy sértene meg bennünket, kedves Hann úr? tessék csak bátran megmondani, amit gondol.

Lotti azonban e pillanatban megijedt. Szemei lecsukódtak, arca fáradt lett, s egyáltalán nem látszott meg rajta az a bátorság, amellyel ma elvállalta Boglár Ágnes, dacára annak, hogy az egy olyan lány, akinek gyermeke van... Szédülés, szédülés vett erőt rajta; neki most választani kell, döntenie kell, ah istenem s még mielőtt Hann kocsmáros úr, akinek nagy kőháza van a Zúgóban, tehene, sertései, kocsija, s néha lovat is tart... földje is van... mint ezt már mind igen jól és pontosan tudja... s ha tegnap jött volna a Hann Johann úr, akkor egészen másképp érezte volna magát; de ma...

- Kérem, Lotte kisasszony - mondta Hann úr, rendkívül komolyan, s félve a váratlan végtettől, amelyre bizony nem számított, de amelyet most ott érzett remegni a levegőben -, kérem, én egyszerű ember vagyok, s az én mesterségem nagyon kényes... mert az esztendő legnagyobb részében csak magunk forma egyszerű munkásokkal kell dolgozni s még egyszerűbb paraszt népekkel, de kérem, sokszor van minálunk majális... mint most két éve vagy három, mikor kegyed is, Lotti kisasszony, jól tudja... s olyankor a legfinomabb urak is ott vannak, s azokkal is jól kell tudni kiszolgálni, egyszóval reprezentálás is van a mi mesterségünknel, Lotti kisasszony...

Lotti azonban anélkül hogy felelt volna, bús aléltságával válaszolt, könny jelent meg a szempilláján; felvillant előtte az a pillanat, amikor ma délután Glevitzky Józsi oly kimondhatatlan hálásan s boldogan nézett rá nagy kerek szemüvegein át, mintha érezte volna, hogy őérte vállalta a szerepet, a mindenkitől elvetett szerepet, amelyet senki se akart vállalni, a lányanya szerepét... miatta, Glevitzky Józsi miatt, aki oly önfeláldozással, oly lelkesen s becsületesen dolgozott a cél érdekében...

Lehajtotta azért a fejét, s engedte, hogy a könny apró cseppekben peregjen a szeméről.

Egész csodálatos volt az a könnyezés; nem érben, erecskében szivárgott le az arcán, hanem pergett, mint a gyöngyszemek, hosszú szőke pilláiról...

Hann Johann elálmélkodva nézte ezt a természeti tüneményt. De még Schwesza Léne is, aki hozzá sietett s megölelte:

- Ó, te kis csacsi, a boldogságtól sírsz?

De Lotti megingatta a fejét.

Hann úr zavarodottan felállott, felemelkedett egész a mennyezetgerendáig, de odafenn röstellte magát, s összébb esett. Sokáig állt így, nem tudta, most mit kell tenni:

- No hiszen nem baj - mondogatta -, semmi kérem, semmi, hiszen nem baj, kérem, azért én nem haragszok... - S hangjában volt valami gyermekesen jó és kedves alázatosság, meghajtottta magát s elment...

Schweszta Léne kikísérte.

- Nagyon meg volt lepetve, mert semmit se tudott előre - mondta suttogva -, de azért ha szerelem van, kedves Hann úr, nem szabad csüggedni...

- Én nem csüggedek, kérem - mondta komolyan Hann úr s melegen szorította a Schweszta Léne engedelkeny kezét -, de nincs időm, kérem, most van a főszezon, akkor már csak ősszel érdeklődhetem újra...

- No istenem, őszre biztosan! - mondta Schweszta Léne, s elkísérte Hann urat a kapuig, s még ott is sokáig utánanézett, nem mert visszamenni a házba, mert ezt nem bírta megérteni, istenem, hát az nem is megérthető: hogy Lotti nem fogadta el a zúgói kocsmáros ajánlatát... hm, hm...

3

Az aranyifjúság, miután mindenkit hazakísértek, összetalálkozott a templom előtt, s megbeszélték, hogy ennek a rendkívüli napnak az örömeire elmennek a kávéházba.

Klopacska alsó végén, a vasút felé, új kávéház épült, óriási nagy tükörablakokkal, körülötte már kereskedések is voltak, mert a vasút elrontja a világot, átalakítja s megszünteti a régi bizalmas hangulatot, kitágítja az ablakokat, s lázasabbá teszi az életet. Zsidók is jöttek a városba, zsidók, akik itt még sohase laktak, most sem kaptak helyet bent egyelőre a város közepén, a zárkózott mánta lakosság nem adta el nekik a legjobb házaikat a főtéren, ezért a vasút körül maradtak, s lámcsak egyszerre az lett a város legelőkelőbb helye. Egyik kereskedés a másik után nyílt meg, s a régi város apró boltjai, ahol udvari szobákban árulták ebédfőzés közben a kanavászt és a bársonyt, elvesztették vonzóerejüket; a Vasút utcában üvegtáblás kiskakatokban volt kitéve minden szép, drága s olcsó holmi, az ember már az utcán válogathatott, vagy legalábbis kíváncsiságát s a vásárló kedvét nagyon felizgatta, ha ott látta a szemnek-szájnak való sok finom portékát.

A kávéház is itt nyílt meg. Igaz, hogy egy tősgyökeres klopacscai család határozta el magát rá, egy Pelargus, a nagy Pelargusokból való, de elfajzott, Viktor nevű, aki sok esztendeig „külföldön” volt, járt Budapesten, Szegeden s Temesváron is, és ez a derék klopacscaiaknak már úgy külföldszámba ment. Mikor hazajött, elvett egy özvegyasszonyt a rokonságból, akit pénzzel fizettek ki a hámorrszéből, s Pelargus Viktor ezt a pénzt arra fordította, hogy telket vett, parányi kis telket a vasút mellett, házat építtetett rá, s kávéházat nyitott.

A kávéházban azonban nem engedte meg neki a rokonság, hogy kasszírnőt hozasson, ahogy az egész Európában szokás; ott van a feleségének a lánya, a Margit...

Ez az egy kicsit baj volt, most ilyenformán nem volt igazi kávéházi élet. A budapesti egyetemről hazajött úrfiak legalább egész másképp értelmezték a kávéházi életet, mint ahogy itt

sikerült. Margit leányzó azonban, kit Manyának kezdtek hívni, mióta a kávéház üveges, tükrös trónusán írta a feketéket s a sárga törkölypálinkákat, sajátságos módon átalakult. A kávéházi levegő megfertőztette, kezdett nagy loknis frizurát viselni, kívágott blúzt, megtelt a sok üléstől, s az arca gömbölyű volt és kackiás, mintha igazi kasszínő volna.

Ide rándult ki tehát az aranyifjúság a nevezetes napon, s látták volna csak Ritter Aurélt, hogy állt meg a kávéházi trónus előtt, hogy másod- vagy harmadfokú unokanővérének udvaroljon...

Hát persze arról nem lehetett szó, hogy Pelargus Manya a műkedvelő előadáson szerepeljen, ehhez ideje se lett volna, de arról persze igen, hogy a műkedvelő előadáson szereplő társaság nála tovább vendégszerezessen...

4

Fent Ó-Klopacskán, ahol a vasbánya volt, semmit sem tudtak arról, hogy mi van Alsón.

De estefelé benézett a főnök úr az irodába, a bányafőnök, hogy rossz kedvét kitöltse a számvezetőn, Kraudy úron.

- Soha már az a fizetési kimutatás időre kész nem lesz?! - mondta odavetve foghegyről, sértő szándékkal. - Még egy fizetési napot nem láttam simán lefolyni. Igazán smarn!...

Ez a megjegyzés a világ legigazságtalanabb cselekedete volt, mert Kraudy úr most is azon dolgozott, s egyedül kellett elvégezni egy olyan munkát, amire másutt egész személyzet volt beállítva. Itt is ketten voltak hozzá, de a másik kolléga, Winterstein lovag most is, ördög tudja, hol van, lovagi sapkáját fejébe csapva, lovagvesszőjét kézbe véve, Kraudy úr gyűlölködő s féltékeny pillantását észre se véve, egyszerűen ellovagolt az irodából. Nyilván arra számított, hogy a főnök a bányajárásból nem jön meg, csak majd valaha holnap reggelre, de az irodai idő végére semmi esetre sem, s vagy a kuglizóba ment sört inni, vagy ki a hegyre pisztrángot fogni. Kraudy úr egyedül maradt az irodában, s dolgozott a tíznapos kimutatáson. S erre most jön a főnök, s megjegyzést tesz.

Mintha szikrát dobtak volna a puskaporos hordóba...

A puska azonban nem explodált oly gyorsan, nedves volt a sok könnytől, amit el nem sírt fájdalomában hullatott rá a büszkeség. Kraudy úr büszkébb volt, minthogy csak egy szemmozdulattal is valaha elégtételt szerezzen a kapott sérelmekért. Dolgozott tovább nesztelenül s komoran, gyöngy betűit rakogatta egymás mellé, egyenletes szorgalommal, s a rovatokat kitöltötte, mint méh a sejteket; a munkások neveinek s az általuk elfogyasztott előlegeknek, természetbeli járandóságoknak, társadalmi levonásoknak számszerű adataival s a kikalkulált fizetés tételeivel.

Soha igazságtalanabb dolgot emberrel el nem követtek, mint vele most a főnök; s ha a főnök nem tartja kötelességének észrevenni azt, hogy Winterstein lovag nincs az irodában, ergo nem dolgozik, ellenben Kraudy kettő helyett is dolgozik... ha Winterstein lovagnak van pofája ilyenkor, mikor a nyakukon van a fizetési kimutatás, elmenni pisztrángot horgászni... s ha egyáltalán lehetséges az, hogy senki se vegye tudomásul Kraudy úr önfeláldozó vérverejtékes munkáját, akkor itt más mit tennivaló nincsen, mint összeszorítani a fogait s szó szerint megdöglenni...

A hivatali idő régen letelt, azonban Kraudy úr még mindig az asztal mellett ül... Ha a főnök úr oly alávaló gaz disznó, ez a piszok szakállas majom, az a mitugrálsz kis német, ez a Schack Rudolf, aki valahonnan Elzászból vándorolt be, s itt Magyarországon, a magyar haza zsírján olyan életet tud magának teremteni, mint egy középkori fejedelem, egy egész bányatelep

élethalál ura lévén, hat szobával, fürdőszobával, lótarással, tyúkászattal... akkor a régi magyar nemesek ivadáka, Kraudy András összeszorítja a fogát, s dolgozik, mint egy marha - azt a betyár istenit ennek a világnak...

Huj, micsoda düh és veszett harag gyűlt fel a lelkében, mire jó késő, késő júliusi lámpagyújtás idején (mert a hivatalban legújabbán lámpát gyújtani nem szabad, legutóbb kijött a központból, Budapestről a rendelet, hogy takarékoskodni kell, a vas ára esik egy negyedkrajcárral, az üzemköltséget redukálni kell, tessék napfény mellett elvégezni a munkát), szóval mikor haza-indul Ó-Klopacskáról, le a völgybe s aztán fel a hegyre Felső-Klopacskára... Ez is egy átkozott kegyetlen gazság, hogy nem bírnak neki lakást adni a hivataltelepen, hanem el kell mindennap négyszer gyalogolni egy jó óra távolságra Felső-Klopacskára, hogy az embert ne üsse meg a guta a dühtől... S kérni kellene!... hogy elvárnák, hogy kérjen és könyörögjön, hát azt nem veszik tekintetbe maguktól, hogy istenes dolog ez? elkívánni egy embertől, egy tisztviselőtől, hogy mindennap télen-nyáron másfél órát gyalogoljon a hivatalba? Hát neki kell arra gondolni? s nem a főnökek?! gebedjen a disznó, a fene egye meg még a haló porában is...

Düh tajtékja böffen ki a torkán mindennap, ahányszor a méltatlanságoknak ezt a kálváriáját járja, s mire megerőltető rohanással, elfulladtan s kuruc göggel vágva a hegyoldalt a cipője sarkával, hazaér, akkor pokol az egész lelke.

Ott bezzeg ég a lámpa... A disznók... ahelyett, hogy már régen aludnának... a taknyosok... De az az asszony... A provizorátot az isten se győzi... akkora számlája van... élelmiszer... petró-leum... Tessék ezt havi hetven forintból kiegyenlíteni...

De ma szétüt köztük.

A kölykek... hazajöttek, s most mind az anyjuk pártján van.

Mulatnak. Míg ő robotol s szenved értük.

Most valamennyit... most valamennyin kitölti a dühét...

Ahogy benyitott, ott ült a család az asztal körül. Bizalmas, kedves, esti kép, nyáron szokatlan, mert nyáron a tyúkokkal fekszik mindenki.

Bélus felpattant, s elébe futott.

- Apa, apa, Margit a primadonna!

Az apa morózusan nézett, nem tudott semmiről semmit. Hallotta, hogy valamit nyüzsögtek, de a nagy irodai munka miatt egyáltalán nem törődött vele.

- Az egész város mind úgy tapsolt, ha hallottad volna.

- Mii?

- Így tapsoltak e!

Béla elkezdett erősen tapsolni, erre mindenki nevetni kezdett, az anya félve, hogy apjuk esetleg nincs jó kedvében, csitította.

- Ne szeleskedj, ülj le.

De Bélával nem lehetet bírni, körülfutott a szobában, s megint ott volt az apjánál:

- Margit primadonna, Margit primadonna!

Linka néni sietett a konyhába a vacsoráért, Béla pedig hadarva, keverve kiabálta a mai nap históriáját.

- A milliomos Ritter fia lesz a partnere - mondta beleszúrva az anya.

Az apa, aki még eddig úgysem tett egy szó ellenvetést sem, leült a helyére az asztalfőn, lassan úgy érezte, hogy nem is szabad, tényleg nem szabad ellentmondani. Kezébe vette a kést s a villát, s mindenik öklébe egy szerszámmal úgy várta az evést, asztalra feltett öklökkel.

- Senki se merte, apa, kérem, elvállalni, mert hosszú! tudod apa! és nagyon nehéz! még Blaha Lujza is alig tudta eljátszani, és Margit azt mondja: én vállalom!...

A morózus apa nevetni kezdett, rá se nézett Margitra, mit törődött egy lánygyerekekkel, csak a kisfiát nézte, akiben a maga fajtáját gyönyörködte, megszépülve, felelevenedve, mintha új vért öntöttek volna a Kraudyak ebbe a csacsogó fiába; ilyen szeretett volna lenni mindig: ebből ügyvéd lesz, s vissza fogja perelni a régi Kraudy-vagyonokat... Hatszáz évig volt az övék Kamenica, azelőtt persze Kemence, Gömörben, s most az is másé... németeké, zsidóké... Hadd legyen a családban egy ilyen csupa tűz gyerek már:

- Atte Mátász királ - mordult rá, s adott egy barackot a fejére, ahogy tréfálni szokott vele, a kisfiú nagy orrát viccelve.

- Ha láttad volna, úgy tapsoltak, majdnem felvették Margitot a vállukra, mint Árpád pajzsra emeltetése.

Kraudy apa lassan körülnézett, kicsit megpihent a szeme a lánya hamvas, alig piros kreol arcocskáján. A lányka oda sem ügyelt, előtte volt kiterítve a könyv, s már tanult. Ez az apja lelkét örökölte, nem volt víg csevegő, dolgozott keményen, de hol vette a nagy nekiszánást, hogy kilépjen a középbe?... Az apa egy pillanatig nézett, nézett; ez is kilépett a varázskörből!?... hiszen azt hitte, a Kraudyak örökre le vannak nyűgözve, robotos szolgálásra a hatszáz éves uraság után...

Továbbfordította szemét, s meglátta a nagyobbik fiát, aki közönyösen hevert a pamlagon, hanyatt fekve, s azzal mulatott, hogy egy pelyhet fel-felfűtt a levegőbe, s mikor az újra visszaszállott, újra felröpítette, egyenletes levegőlökésekkel... Ez igen, ez a betyár - mondta magában az apa -, ebből nem lesz soha semmi...

Megint a legkisebbiknek a csevegése szórakoztatta el, aztán hozzáfogott vacsorázni.

IV A PRÓBÁK HŐSKORA

1

Margit, mielőtt elindult hazulról az első próbára, még egyszer belenézett a szerepbe, s magolta, mint a történelemleckét az iskolában.

Nagyon nehéz lecke, csupa olyan dolgról van benne szó, amit nem lehet fejbe tartani, gyorsan, darálva s memóriájába beledudálva, duruzsolta magában:

...Erővel nem kötöm magam senkire, nem járok a férfiak után akár kellek nekik, akár nem, hanem azt teszem, amit a szívem parancsol, nem azért megyek férjhez, hogy be legyen kötve a fejem, aztán szeretőt tarthassak mellette...

S újra, meg újra elismételte:

...nem azért megyek férjhez, hogy aztán szeretőt tarthassak mellette, az a rosszlelkű, az a vereshajú, aki így tesz, isten megáldja mindnyájukat, ha tudni akarták az igazat, hát megmondtam indul.

- Hopp - nevetett magán - ezt nem kell hangosan mondani, hogy „indul”!

Aztán elbúcsúzott otthonról, az édesanyja kikísérte a kapuig s utánanézett, míg csak el nem tűnt ott a rettentő nagy Piac utca végén, ahol Felső-Klopacska dombtetejéről lekanyarodik a menő a hegyoldalon, s eltűnik a bokrok közt.

Úton is folyton az emlékezetét gyötörte, s ment frissen, kisiskolás lány, akinek a lecke a fontos, a világon semmi más.

Mikor Alsó-Klopacskán beért az utcára, egy kis háznál gépzörgésre figyelt fel, valaki kihajolt az ablakon s utánanézett; megérezte, hogy nézik, s visszafordult. Egy nagy, szőke hajú, piros, kövér lány bámult ki az ablakon, s ahogy a szemük találkozott, gyűlölettel nézett rá a lány, úgyhogy ő megijedt, s elkezdett szaladni.

Meg sem állott egész a Glevitzky-házig.

Úgy volt megbeszélve, hogy lejön hozzájuk, s Linával együtt fognak menni a próbára, meg persze Józsival.

Lina a nyakába ugrott.

- Margit, Margit - kiáltotta; nagyon élénk lány volt, sokat tudott csevegni, a fogai olyan furcsán nőttek, rendetlenül, s a nyelve hegyes volt, és kicsit selypített emiatt.

- Már tudod a szerepedet? - kérdezte Margit.

- Ó, még bele se néztem.

- Miért? - ijedt meg a kis primadonna.

- Nem sürgős, én mindig utolsó este tanulom meg.

- Én addig meghalnék, ha el nem végzem a leckét.

Lina nagyon nevetett.

- Ez nem lecke, ez szerep.

- Azt is meg kell tanulni.

- Az igaz; pedig nekem három szerepem is van.

- Három?

- Igaz, hogy mindenik kicsi.

- No, de három.

- Az első, barátom, Csinos Julcsa, aki az első felvonásban el akarja vettetni magát mindenkivel.

- Ugyan.

- Ez éppen nekem való, csak kacagni kell, egyéb semmi.

- És a másik?

- Ez van az első felvonásban, a másodikban meg egy szolgálót kell játszani, aki egyszerre három fiút bolondít, s kifordított papucsban jár. Ez is nekem való.

Hallatlanul kacagtak.

- Olyan szutykosnak kell lenni, mint a mi cselédünk, a Boris.

- Szép kis szerep.

- Hát! én csak ilyen figurákat szeretek, amin nevetni lehet.

Margit nevetett, de saját magát nem tudta volna elképzelni efféléknek.

- Te, mit szólsz hozzá - bökte oldalba Lina -, tavaly még előre köszöntünk a fiatalembereknek, hogy „kezeit csókolom”, és most ők már valósággal keznek csókolni.

Margit elpirult.

Lina nem győzött eleget kacagni, s jobbra-balra dőlt.

Józsi már fent volt a színháznál, előrement, hogy kisöpörtesse a termet, így ők hárman mentek fel a kis Anival, a Lina kishúgával, aki egy vadóc gyerek volt.

- És ez a harmadik szerepem - mondta Lina -, ez az Ani fogja játszani az „egy leány”-t, s nekem kell helyette megtanulni.

- És nagy szerepe van?

- Egy szó se.

Az utcán is folyton karattyolt, s beszélt a kassai internátusról, ahol befalaztatták az ablakot, hogy a szomszéd iskolából át ne fixírozhassanak a diákok.

- Most aztán sötétben fogunk tanulni - nevetett. - De úgyis az a jó, mert sötétben lehet hancúrozni, egyszer kialudt a villany, minden lámpa elaludt a házban, azt hallottad volna, hogy kezdett mindenki lármázni, a tanári asztalon táncoltunk.

Margittal is sok furcsaság történt már életében, biztosan az ő iskolájuk is van olyan vidám s nagyszerű iskola, mint a kassai, de ő nem tudna mit beszélni róla ennyit.

- Te, volt már neked kispap ideáloed? - kérdezte Lina.

- Ó - pirosodott el Margit.

- No, csak ne add a bankot, barátom, az a legfinomabb, mert az teljesen ideális alapon megy.

- Hogy?

- Hát úgyse lehet belőle házasság.

Margit folyton pirult.

A vendéglő boltíves kapuján bementek.

- Tudod mit csinál egész nap Anemrie?

Fellestek a Ritter-ház ablakára, ahol a virágok közt mintha most is ott mozogna valaki.

- Leskelődik a fiatalemberek után.

Margitnak eszébe villant a nagy szőke lány, aki az imént oly gyűlölettel nézett utána. De mért?

A vendéglő udvara sötét volt s szennyes, a lépcsője azonban tisztára volt seperve, vaskorlátja volt, amelyre rá volt tapadva a fehér por, szívszorongva mentek fel a kongó folyosóra.

Még ilyen óriási teremben Margitka sohasem volt, sokkal nagyobb volt, de sokkal nagyobb, mint az intézet díszterme, üres volt, a falon óriási nagy ablakok közt aranyrámás tükrök, amelyekbe ha belenéz az ember, megrémül magától, mintha zöld kísértettel találkozna, sovány és imbolygó kísértetekkel.

Hirtelen a terem felső végében láрма, amely annyira visszhangzik, mintha harangoznának.

A szomszéd ajtón kijönnek a fiúk, akik óriási üdvívalgással fogadják a két lányt.

Margitka hallatlanul szégyelli magát, hogy ő az első, még egy leány sincs.

Egy csinos, kicsit borzas fiatalember pattan elé:

- Jó napot, kisasszony, hát mi leszünk a partnerek?

Odanyújtja a kezét, s Margitka kicsit pukkedlit csap, de el is pirul, ahogy észreveszi, hopp, vigyázni! már nagylány...

Hallgat azért inkább, s csak mosolyog kipirult arccal, csak nagy barna szeme csillog.

- Én vagyok a Ferke, akit magának szeretni kell, kisasszony.

Margitkának megvillan a szeme; Ferke?...

- „Sebaj, Ferke - mondja hirtelen a szerep egyik részét idézve -, azért Szilaj Kata maradok én, az a Szilaj Kata, aki sírni és nevetni tud egyszerre, akiről sohase lehet tudni, mi van a lelkében, öröm-e vagy bánat.”

A segédjegyzőnek a torkán akadt a szó, csak bámult.

- Hát maga már az egész szerepet tudja? - s elkezdett torka szakadtából kiabálni - halljátok-e, Szilaj Kata már az egész szerepét tudja!... Hujjj, ilyen Szilaj Kata kell énnekem - s fogta a kalapját, úgy földhöz vágta, hogy nagy porfelhő csapott fel, a lányok nevetve futottak előre.

De a segédjegyző utánuk.

- Kezét csókolom - kurjongatott -, csókolom azt az aranyos kis kacsóját - s erővel megfogta a Margitka kezét s megcsókolta -, ne tessék nagyon megutálni, de én még egy árva betűt se tudok belőle, csak a nótákat, mert aztat mind tudom.

Margit nevetett:

- Én meg azt nem tudom, azt mind kihagytam, úgyse volt ott a kottája.

- Jaj, egyem azt az aranyos kis zúzóját, hát majd megtanítom én arra, hogy

Isten hozzád, édes, isten hozzád, kedves...

Együtt élnünk nem lehet!...

S kieresztette zengő baritonját, amely egy kicsit még köszörületlen volt, de oly erős, mint egy fiatal bikáé... s a nagy visszhangos teremben úgy zengett, úgy mennydörgött, hogy Margitkának elállott a szívverése, soha életében ilyen közélről, ilyen nekiszólóan, ilyen istenigazában való nótát nem hallott...

Jöttek mások is, nyílt az ajtó s becsapódott, a teremben úgy kezdtek járkálni, mintha egy csudálatos nagy templomban mozognának, a recsegő kopott padlókon összevissza, s a zsibongás összeolvadt, senkinek a hangját külön hallani nem lehetett.

Különös volt ez mind, s szívdobogtató.

Józsi megállott a színpad emelvényén, s harsogó hangon kiabált le:

- Kérem az urakat s hölgyeket, szüntessék be a povedálást, s kegyeskedjenek a színpadra felmasírozni.

Nagy nevetés lett a vicces parancsra, s szíveskedtek felmasírozni egymás után a keskeny falépcsőn a színpadra.

Aztán két teljes óra hosszáig ott ültek, mert Józsi felolvasta az egész darabot.

Margitka volt az egyetlen, aki végig figyelte, a többiek csak a saját szerepüket nézték, mert minduntalan elvesztették az esemény fonalát, csak mikor a Józsi mutatójára rájuk intett, akkor füleltek, hogy mi is lesz a mondanivalójuk.

Margitka figyelt, de azért a legfontosabb érzése mindig az volt, hogy: íme, itt ül, mint az iskolában, de mégse iskolában; nagy emberek közt, nagy emberek dolgára figyel, valahogy dagadni érezte a szívét, csudálatos volt neki ez az egész.

2

A harmadik próbán már mindenki szerelmes volt a kis primadonnába. S nemcsak a fiúk, de a lányok is, mert az összes szerepet tudta, s kivétel nélkül mindenkit minden pillanatban kész volt beleigazítani a helyes hangba.

Bűbájosak voltak e napok.

Minden reggel dallal ébredt minden lány, s míg reggeli munkáját végezte, ragyogott körülöttük minden, s kilenc órára mint pillangók repültek a Nagyvendéglő felé, hogy borzongó, gyönyörtől zsisbongó testtel zsongtak össze.

Józsi olyan volt, mint egy karmester, folyton ágált, dolgozott, rendezett:

- Kérem szépen, kérem szépen, tessék ide állani, hátra jobbra kimenés, csoportok együtt tartani, ne tessék nevetni, ha nem muszáj, tessék nevetni, ha jelt adok...

A tömegjelenetekkel sok baj volt, ellenben egyes dialógrészek már nagyszerűek voltak. Józsi játszotta a falu bolondját, Veréb Jankót, aki Katába szerelmes, s nagyszerű volt, mikor nagy, kerek tökféjével, fojtva szerelmet vall Katának:

Jankó (szemérmertesen megrántja Kata szoknyáját). Igazán nem bánod?

Kata. Mit?

Jankó. Amit ránk fogtak.

Kata (nevetve). Hogy a szeretőd vagyok?

Jankó (pironkodva). Ühüm.

Kata. Csak nem kívánnád tán, hogy igaz legyen?

Jankó. Nem is haragudnám érte.

Kata (felkacag). Hahhaha!... Ugyan ne bomolj!...

Oly nagyszerűen kacagott fel, hogy a hangja csengett, s mindenki vele nevetett. Nem volt ez egy műkacagás, ahogy a primadonnák nevetnek, akik természetest tudnak játszani; kacagás volt, üde, csiklandós kislánykacagás, amely hasított és szívet ért.

- Nahát ez elragadó - kiáltott fel lent a hallgatók közt Stróbl Jancsi, aki elkésve érkezett haza a szülővárosába, s így kimaradt az előadásból, csak néző maradt, s bennfentes a próbákon.

Fakó Feri is szívszorulva leste a „színfalak mögül” minden hangját „Katám”-nak, s alig várta, hogy betoppanjon.

De milyen betoppanása volt az uramisten, mikor Kata azon az édes, édes hangocskáján olyan szívből, tiszta szívből dalolta, hogy:

Kata.

Vadgalamb szállt sajóparti füzesre,
Odacsalja hű párját a fészekre.
Oly epedőn hívom én is galambom!
Langyos szellő... langyos szellő...
Langyos szellő vidd el hozzá a hangom...

Ferke (sudár szép legény, pitykés posztó-öltözetben, Kata éneke alatt megjelent a ház pitvarában, s mintegy felelve az énekre - előrejön).

Langyos szellő meghozta mit rábízta,
Hogy mint galamb a párjára úgy vártál;
Nem volt tovább maradása szívemnek,
Oly jól esett... oly jól esett...
Oly jól esett édes hangod lelkemnek.

Kata (ének után). Igazán olyan kedves az neked?

Ferke. Minek kérded, mikor úgyis tudod. (Ölelni akarja.)

Kata (a kezére koppint). Csínján a kacsóval! Nem legyeskedni való vagyok én!...

Erre a híres szóra: „Csínján a kacsóval”... erre mindenkiből kisikkadt egy kis kacagás, mert ez bűbájos és felejthetetlen volt.

- No, Katám - kiáltott bele maga Fakó Feri -, ha az előadáson is így megcsinálod, akkor le-szednek a pódiumról.

De Margit kihúzta magát, már nem ment bele, hogy a szerep hangulata melegében letegezzék...

- Nem mindenki olyan szedegetős, mint maga - mondta hátat fordítva kicsit kackiásan.

Fakó Feri a tenyerébe csapott, s csárdásos mozdulattal rikkantott egy kedveset. Mindenki nevetett a szerelmén, csak Kraft Léne ült sápadtan s egy fokkal sápadtabban minden ilyen jelenet után egy padon, mert neki csak a második felvonásban volt szerepe.

Bár ott se lett volna! mert a kis Zsófi, akit játszott, bármennyire hasonlított is az ő ártatlan kis libaságához, de ahogy ő elmondta a szerepét, nem volt abban semmi élet, semmi friss közvetlenség.

Zsófi (türelmetlenül). Akármiről dalolnak, mindig benne van a szerelem; hát nem lehet már nóta sem anélkül?... Ha nem hallom is, ráfordul az eszem, hátha még szünetlen dongják körülöttem... (Határozottan.) Nem lehet, és vége. No bizony!... Mintha én nem tudnék magamnak parancsolni!...

Mindenki nevetett, de nem örömeiben, hanem savanyúan; ilyen kár... S nem lehet segíteni... Mintha leckét mondana fel...

Margitka odalibbent:

- Léne, Léne, próbáld csak... - s leült.

- Kérem a nótát, kérem a nótát! - kiabált Józsi a karnak, amelybe szereplőhiány miatt, mindnyájan benne voltak, s kint felcsendült a szerelmes nóta:

Nem bánja ha elvész is a gulyája,
Csak ölében lehessen a szerelmes babája...

Margit a kis kosárban motozva, félszemmel kifelé figyelt a karra, s édes kicsi grimaszt vágott, s azon a drága kis hangján ártatlanul, csodálkozó hangon mondja:

- Akármiről dalolnak... mindig benne van a szerelem... - s felállt... - Hát nem lehet már nóta sem anélkül?... - s kis idegességgel lecsapja kötényéről a babhét, ami ráragadt (képzeletben persze, mert egyáltalában nem volt a kosarában semmi). Azzal picit legyint az arca előtt: - *Ej, ha nem hallok is, ráfordul az eszem, hát még ha szünetlen dongják körülöttem...* (Toppint picikét s szerény kacérsággal.) *Nem lehet, és vége... Mintha én nem tudnék magamnak parancsolni!...*

Újra az a szívcsiklandozó kacagás, ami minden játékát kísérni szokta, annyira természetes és közvetlen volt, hogy ez nem volt játék már, egy véletlen ellesett pillanat volt, közvetlenség, édesség, erő és bűvészet.

- Ez egy kis hercegnő! - kiáltotta Stróbl Jancsi, s két kezét magasra emelte lent a nézőtéren, mintha nem férne benne az elragadtatás...

Léne elpityeredett, s visszaült a helyére, s elkezdte darálni, duzzadtan, gyerekmogorván: „Akármiről is beszélnek, mindig benne van a dalban a szerelem, hát nem lehet már egy nóta sem anélkül?...” Mindenki elkezdett nevetni, újabb örömmel, mert Léne a maga szavaival beszélt, s e pillanatban saját magát adta, Margitka is úgy kacagott, de úgy kacagott örömeiben mint egy csicsergő kis madár:

- Nagyon jó, nagyon jó, nagyszerű, remek!

S tényleg, Léne ugyan egészen más volt, mint ő, de élő hang lett a száján a hangocska, a kis sápadt leány szinte belepirult, maga is megérezte.

Józsi úgy dolgozott tovább, mint egy ekvilibrista, összes kezei s lábai s nyelvei szakadatlan munkában.

Kata ebben a felvonásban csak a tizedik jelenetben kerül újra színre, addig az összes fiúk körülvették, s a színpadról kiszorították az úgynevezett művészsobába, ahol elhalmozták a bókoknak olyan garmadával, csak úgy csöstül dült az áldás.

Margitka nevetett, s komolykodó arcomsárával ezt felelte a sok szép s hízelgő beszédre:

- Jaj, istenem, de mi lesz az én parókámmal! Hol veszek én veres haját?

Dacára annak, hogy őt csak ez izgatta, estére az egész városka az ő nótáival volt tele, s a patikussegéd az ablakban a virágok közt szívszakadva fújta, hogy:

Langyos szellő - langyos szellő...
Langyos szellő, vidd el hozzám a hangom...

3

Oly csudálatos volt ez, mint a mesében. Még tegnap ostoba kisgyerek, akit senki se vett komolyan, leckét tanult, biflázott, magolt s drukkolva felelt... (Ha nem drukkolt, csak azért nem, mert tudta a leckét, s nem is értette, hogy lehet nem tudni... Meg is mondták a lányok, hogy henceg, mert egyszer, mikor nagy volt a közpanasz, hogy a holnapi stilsztikát senki sem érti, azt mondta: „de hogy lehet azt nem érteni?”...)

És most!...

Most minden este egy falka fiatalember kíséri fel a hegyre. Egyetemi hallgatók, jogászok, tanárjelöltek, elegáns s vidám fiatalurak, az egész intézet megpattanna az irigységtől, ha látná... Ha valakinek flamméja volt, mindenki irigyelte, s azt leste... Egyszer Bardócz Vilit meglátogatta az „unokabátyja”. Kivétel nélkül mindenki elment a társalgó előtt a folyosón, mert annak az ablakán be lehetett nézni, a túlsó oldalon is ablak volt, s délután, mikor a nap átsütött a társalgón, a folyosóról úgy lehetett bent látni mindent, hogy csoda... Másnap áthelyezte az igazgatónő a társalgót egy olyan szobába, amelyiknek nem volt a folyosóra ablaka... Most mit csinálna?... Áthelyezné az egész várost?... Istenem, de más is az; otthon lenni s udvarlókkal körülvéve nagylánykodni, mint az intézetben kukackodni... (Mert az intézetben nem ő volt a másé, hanem neki volt ideálja, egy nagykisasszony, Tűz Ilona, akinek lába nyomát leste, prepaszóval kukac volt... s itt őutána bomlanak csoportosan a fiúk...)

De különösen a Ferke.

Mindenki tudta, hogy menyasszonya van, s oly kedves kislány, a Kraft Léne, Margitka tudta, hogy ez bűn: a más nőlegényét elvenni, de mikor olyan jólesett...

És sose akart elbúcsúzni, mikor este hazakísérték őt, mindig úgy kellett elszökni, erőszakkal kivenni magát a társaságból, s minden este kipirult arccal futott át a Felső-Klopacska nagy piacterén, ezen a sivár, fűvel benőtt, rengeteg pusztán, amely egy elhagyott város képét mutatta, s tudta, hogy a fiúk utánanéznak addig, amíg csak be nem csapta maga után az ajtót, sőt még azután is, míg csak ki nem nézett az ablakon. Ferke egyszer megesküdt, hogyha reggelig ki nem néz, akkor reggelig ott fog állani. Nem hitte, de inkább sietett kinézni, nem merte kipróbálni.

Így is a kis Béla egyre orcátlanabb lett, persze, mindig ott fülelt, minden szót hallott, s minduntalan valami indiszkréciót követett el.

De azért eddig soha nem félt úgy a fecsegő kis nyelvétől, mint ma. Ma nagy botrány volt a színházban, óriási, még ilyet soha.

Azt a jelenetet próbálták, hogy:

Kata. Ferke! Állj meg egy szóra még.

Ferke. Mit akarsz?

Kata. Isten tudja, mi eshetik velünk (habozva). Ugye, még soha nem engedtem, hogy a derekamhoz nyúlj?

Ferke (sietve). De nem ám!

Kata (lesütött szemmel). Nohát most én kérlek, csókolj meg, először az életben.

Ferke (hosszúrohan, magához öleli, megcsókolja).

De Kata vissza nem adta a csókot.

Ferke elégedetlen volt. Újra kívánta a jelenést.

Kata fittyet hányt, s fejét rázta.

- Hát ez borzasztó, be vagyok csapva, s be van csapva a tisztelt közönség!... Ez a legfontosabb jelenet! - kiabált Ferke. - Ez csalás!...

Katát nem lehetett kapacitálni.

- A szerepben csak annyi van, hogy:

Kata (kiszabadítja magát). És most isten áldjon meg!...

Mindenki nevetett.

- Hát most isten áldja meg!

- Még csak ne is „áldjon?”... csupán „áldja?” - nyugösködött Ferke.

Mivel a jelenést tényleg alaposan elrontották, Józsi, aki efféle hiábavaló földi dolgokról csupán mint rendező vett tudomást, lekopogtatta őket, s az egész jelenetet - a nótától kezdve - újra csináltatta.

Ferke megtörölte izzadó homlokát, szemébe csapzott fürtjeit még helyesebbre dülta, s szíve mélyéből eresztette ki a hangját:

Temetőben láttalak meg legelőbb,
Mikor azt a jó anyádat temették.
Úgy néztél ki fekete gyász ruhádba,
Mint lilium sötét erdők árnyába.

Az ismétlést már Kata is vele énekelte, de mintha valami pajkosság csillogott volna a szeme bogarán, mikor a gyászdalt hosszan, érzéssel, messze kihúzával dalolta:

Sír, eped a lomb között a csalogány,
Téged sirat vagy engemet, kisleány,
Mondjad neki, ne sirasson, hagyja el,
Nehezebben reped így meg a kebel...

- Isten áldjon meg... - mondta szerep szerint Ferke, s Kata hamis, hamis szívvel, huncut, huncut csalafintasággal utánaszólt:

- Ferke!...

A fiú megállt s visszanézett.

- Állj meg egy szóra még!

- Mit akarsz?... - s Ferke leste a szempillantását, vajon jó kislány lesz-e vagy hamis.

- Isten tudja, mi eshetik velünk - mondta olyan égre fordított, fancsali képpel Kata, mint aki kettőig se tud számolni -, ugye még sose engedtem meg, hogy a derekamho nyúlkalj...

Kibűffető kacagás a nézőtérén, ez a „nyúlkalj” ez sikerült, ez a rögtönzés mindenkit megkacagtatott, csak persze, Józsi nem vett észre semmit.

- De nem ám, te cigány!

Újabb nevetés. Józsi villogó szemüveggel lesett szót, most kapott észbe, hogy itt valami disznóság folyik: szereprontás!

- Nohát, az isten áldjon meg, csókolj meg már egyszer, kérlek szépen...

Ferke úgy nekirohant, mint a malac a kukoricás kosárnak, de Kata lesütötte a fejét, s bal karját felemelte az arca elé, úgyhogy Ferke csak a haja tetejét tudta megcsókolni.

- Kérem szépen, kérem, szépen - harsogott Józsi -, micsoda dolog ez!... Tessék visszamenni... Vissza, vissza... Kérek pontos szöveget!... Nézze meg az ember...

Lent a fiúk a nézőtérén hemperegtek a kacagástól... Nahát, ez a kislány! Ilyen nincs a világon több, se Gömör megyében, se Abaújban...

Béluska, aki mindennap végigülte a próbákat odalent, oly hangosan visított a kacagástól, hogy külön le kellett inteni, Józsi megígérte, hogy ezután csak szájkosárral ereszti be azt, aki nevetni mer ezen a jeleneten.

„Hiszen, kérem ez egy komoly jelenet, itt sírni kell a meghatottságtól!”

- Hiszen sírunk - mondta Ferke -, én legalább sírok, Józsikám, a kétségbeeséstől...

Józsi kopogott, mint egy kopogós istennyila:

- Újra kezdjük! muzsikát, muzsikát!...

A muzsikát egy szájharmos pótolta, amin a hosszú Waldhütter szuszogott, elkezdett mint tücsökcírpelés nyikorogni a nagy teremben a kis muzsika:

Mondjad neki, ne sirasson, hagyja el,
Nehezebben reped meg így a kebel...

Hirtelen a sok e betű tűnt fel Margitkának, s elnyújtva dalolta, hogy „nehezebben reppedmeg-egy ekebel...”

Újra kacajlavina.

- Bocsánatot kérek, kisasszony... - pattant fel dühtől pulykaveresen Józsi...

- Már jó leszek, már jó leszek - kuncogott a szemébe Margitka.

- Lotti, kérem, Lottika! - kiáltott Józsi - legyen szíves, jöjjön fel.

Boglár Ágnesnek ugyanis csak a felvonás végén van dolga, s Hamza Lotti lent ült a többivel a nézőtéren, komolyan ült, édesen, egyszerűen s komolyan, mint egy asszony.

- Legyen szíves, kérem, drága Lottika, csinálja el ezek előtt a jelenetet, hadd lássák, hogy mi ez!... Ez nem vicc...

Ezzel félretaszította Ferkét, s udvariasan, de kidobta Katát, s a szájharmosát munkára intvén, ő maga állott be a Ferke szerepébe (a rendezőnek tudniillik, minden szerepet tudni kell eljátszani), s komikusan rekedt hangján üvölni kezdte:

Mondjad neki, ne sirasson had-ja el...

(így ejtette „had-ja”.)

Nehezebben reped meg így a kebel

(s most hangosan mondta az instrukciót, ami a könyvben is zárójelben van, mert a könyv persze folyton a kezében volt, abból dolgozott). *Ének után...* Isten áldjon meg... *Indul...* No... s rámutatott Lottira, aki oly áhítattal nézte őt, hogy hirtelen elfelejtette, hogy szerepet játszik.

- *Ferke! álljon meg egy szóra még.*

- *Mit akar?*

- *Isten tudja, mi eshetik velünk... Ugye még sohase engedtem, hogy megérintsen?* (Szövegrontás, ahelyett, hogy a „derekamhoz nyúljon”, de ezt persze a rendező nem veszi észre...)

- *Nem.*

- *Kérem, csókolj...jon meg először az életben...*

Józsi odament Lottihoz, aki halvány volt, szinte elájult, s maga sem vette észre, hogy a tegezést mindenütt magázásra fordította a szövegben, s ártatlanul, kétségbeesve, ájult szerelemmel, könnyes szemmel lágyan odaadta száját Józsinak, aki nagy vastag, puha szájával belelapadt a Lotti vékony, hideg, remegő szájacskájába... hogy a foguk is összekoccant...

Sokan nevettek, de hirtelen megfagyott bennük a vér. Ez már nem volt játék, hanem csók. Megérezték, hogy valami történt.

Ez egy szerelem boldog, első csókja volt, két szív találkozása a szerelemben, a szerep ürügyén, két ijedt, ártatlan ember, aki soha nem mert volna egymásnak megmondani...

Mikor elszakadtak, Józsi elfordult, nagyon mogorva volt, Lotti hallatlanul pirult és sápadt s reszketett, hogy most mindent elárult... s kinevetik... s kicsúfolják... vége...

De senki se nevetett... mindenki halálosan komoly volt és meghatott... és mikor Béluska este az asztal mellett elkezdett hancúrozni, s ezt a jelenetet pedzette, Margitka megfogta a fülét, s isten bizony úgy megcibálta, hogy Béla kénytelen volt észrevenni, hogy ez nem tréfa...

4

Ilyen titkokkal volt tele a kislány lelke, míg az asztal mellett ült a lámpa mellett, mert divatba jött náluk a késői fekvés.

Valami belső és nagy változás történt a család életében.

Enyhébb volt a hangulat, melegebb a szó, gyöngédebb az érzés, mint eddig. Mintha csak most ért volna haza Margitka, az apa soha, soha, egészen kicsi gyerek koruk óta nem volt ilyen kedves.

Máskor későn jött, külön vacsorázott, hamar lefeküdt, vagy magában olvasott, olvasta a Magyar Nemzet Történetét, az egyetlen olvasmányt, amelybe soha nem fáradt bele, gyerekei mindig bámulták, mit érdekli őt a történelem...

Most leült velük a lugasban, mint egy bölény, s kopasz nagy feje izmos nyakán úgy ült, mintha megbékélt, a sorssal megegyezett volna. Ritkán szólt, de akkor lesték a szavát, Margitka mindig úgy pillantott rá, mint valami titokra...

Nagy hegyek látszottak a távolban, az apa folyton a hegyeket nézte.

- Nézd csak - mutatott egyszer a távolba az ujjával.

Margit s Béla odanéztek.

- Ott van egy rom... Látjátok?...

Nem tudták, mit kell látni rajta.

Az apa közéjük hajlott, s kinyújtott ujjal mutatta a távot:

- Ott bujdosott negyvennyócba az én apám...

Az arcán egy kis mosoly derengett, be-becsukta meg kinyitotta az ajkait, mintha szopogatná a cukros szót, amit kimondani készül, valami büszkeség volt az arcán... s szeme a messzi felé hunyorított...

- Olvasd csak el a históriában, hogy mikor az oroszok bejöttek, negyvennyócban, Losoncot felégették.

- Igen, én tudom - mondta a kis Béla -, magyarázta a tanító úr, már az elemiben, s most fogjuk tanulni az idén a gimnáziumban.

- Porrá égették... mert Rüdiger tábornok a fiát előreküldte egy szakasszal kvártélyt csinálni... Osztán mikor Losonc alá értek, ott megtámadták őket a gerillák... s agyonverték mind... osztán elásták a muszkákat... mint a kutyát, földbe kaparták...

A gyerekek figyeltek.

- Mikor osztán megjött a fővezér Losoncra, nem bírta a fiát megtalálni... vallattak, megtudta, hogy agyonverték a gerillák... Feljelentette valami városvégi csavargónép, aki látta... Hát akkor ki kellett menni a városi tanácsnak, a főbíró vezette a tanácsot... a körmükkel kellett kikaparni a holttesteket... Úgy temettette el nagy pompával a fiát, osztán akkor felgyújtana Losoncot a négy végén... ótani nem vót szabad... lelőtték, aki vizet húzott... - S az ajka furcsán mosolygott hozzá, halkán, szinte suttyomban, lappangva, konokul...

- Így égett le Losonc...

Hosszú csönd volt, ők hárman összebújtak, úgy néztek hol a távoli hegyekre, hol egymás arcára. Margitkának valami iszonyúságtól borzongott a háta, de ez nem volt rettegős, félelmes, inkább kéjes és didergő borzongás, mintha az apa érzése szavak nélkül sugárzott volna belé...

- Osztán ott bujdosott ezekbe a hegyekbe egy fél esztendeig az öreg, negyedmagával... Mert ők verték agyon a Rüdiger fiát...

Erős csend volt.

- Nagypapa? - kérdezte Béluska. S most értette meg, hogy az ő nagyapja volt ez.

Az apja így tett:

- Sssss...

Megdöbbenve, megdermedve hallgattak a gyerekek. Érezték, hogy mély családi titkot kaptak. Örökséget. Megőrzésre.

- Ő volt a gerillák kapitánya.

Bélácskának kidagadt a melle, fene büszke lett.

„Gerillakapitány!... A nagyapám!... - gondolta magában, s nagyra dagadt az önérzete: valakinek érezte magát... Miatta égették le Losoncot!”...

Margitka azonban beljebb húzódott önmagába. Érezt a lelkében valami kemény erőt s elszántságot: rablóvezér volt a nagyapám... Egyszerre megsejtette az apja titokzatos lényét, a hallgatását, a ridegségét, a keménységét... Kisgyerek korában látta a nagyapját, aki szörnyűséges nagyúr volt, főerdész, erdőmester, irtóztató nagy tornác volt a házeresz alatt, s az tele volt agarakkal s kutyákkal, s az öreg egy nagy légycsapóval járkált, csizmában, s mennydörgő hangon kiabált, mindenki félt tőle, senki se mert bemenni hozzá a szobájába, hogy kihíja, ha valami miatt kellett, csak a felesége, a csöpp asszony, a nagymama, akinek akkora vastag golyva lógott a nyakán, mint egy másik feje, de áldott jó teremtés volt, s magázta a medve urát... Nagy mulatásokra emlékszik, sok borra, ami hordószámra állt a pincében, néha nagy vendégsereg, de legtöbbit üres, kongó házra, mindenki kalaplevéve beszélt az Erdőmester úrral... Mindenki félt tőle... Sok gyereke volt, egyet se taníttatott, éljenek, ahogy tudnak, enni-innivaló volt, ruha... Ki csendőr lett, ki díjnok... a lányok vígan éltek, kacagva s boldogtalanul,

Zsófia öngyilkos lett Beteg tanító miatt... Arnyika férjhez ment ugyanehhez a tanítóhoz, s igen zsarnok módon bánt a vékony kis urával, aki folyton a pillantását leste, de ő nagy fekete szemeivel átalverte... Évuska megszökött... Szétzüllött a ház, nagymama meghalt... A nagyapa még él... valahol, egy tót cseléddel adta össze magát, azt mondják, guta ütötte kétszer... Rablóvezér volt?... Akkor mindent érteni lehet...

Borzongva s dermedezve nézte az apját, s értette saját magát, a maga szilaj különösségeit: gerillák unokája...

- A Kraudyak mindig benne voltak a történelemben... Negyvennyócba is, a kuruckorba is, Bocskainak is alvezére volt, a fekete seregbe is. Mátyás királynál... - S szokása szerint tréfásan megbökte a kisfiát, akinek oly nagy orra van, mint Mátyás királynak...

Margitka megnyugodott... Hát 'sz nem rablók... de mindenesetre vad emberek... Szinte érezte az apját, ahogy óriási nagy ökleivel ütni tudna, lovat fékezni, kardot markolni... s vékony, vékony tollat kell fognia, s apró betűket rubrikákba egyenként beírni hétszámra, évszámra, sötéten, mogorván, rossz lakás, rossz fizetés, rossz élet...

A völgyből e pillanatban a nagyobbik öccse, a felgimnázista jött felfelé, a vállán flóbertpuska volt, s ahogy feltűnt, félrecsapott vadászós kalapjában, egyenesen, sugáran, izzadtan, kipirult arccal, komolyan, szinte gögösen, a soha nem csevegő, magános, kevély fiú, ez is olyan volt, mint egy hegyi betyár: istenem, hogy lesz belőle is hivatalnok, pennaforogató...

E pillanatban a Margitka szívében valami nagy, nagy tágasság támadt, mintha felszabadította volna az apja életre: első lenni... Csakis első lenni!

Minden áron!...

Vacsorázni hítták őket.

Az öreg, az apa, derűsen állott fel.

- No, gyerünk enni. Ez az egy van még az életből...

Margitka szeretett volna, de nem mert visszapillantani rá: igen, érti ezt is... Ez az egy: a testi jóérzés... A többi semmi...

5

A próbáknak furcsa, furcsa mélységei voltak. Az előtérben folyton néhány főszereplő, a csoport, a tömeg pedig: a nézőtérben, a művészszozában szétoszolva, s isten tudja, nem nekik volt-e jobb dolguk, mint azoknak, akik folyton a színpadon dolgoztak.

Pelargus Ilka kezdett nagyon helyes Sajgóné lenni, olyan vastag hangokat tudott már kiadni:

- Még a szegénységét számba se venném, de azt a lángveres haját el nem szívlehetem!...

Pelargus János volt Ilkának, illetve özv. Sajgónénak az András nevű fia, s ez a száraz, komoly vaskereskedősegéd oly komolyan vett minden szót, amit kimondott, mintha életről s halálról volna szó:

„Mintha bizony ő volna az oka annak, hogy az Isten olyannak teremtette. Babonáság!”

Egyáltalán csudálatos volt ez az egész műkedvelő játék. Ami a színészeknél csak játék, hang, üres buborék, bennük feloldódott, életigazsággá vált, egy szót nem fordítottak s nem ferdítettek a szövegben, s oly meggyőződéssel mondták, mintha valóban az ő sorsuk fordult

volna meg a szón. Mennyire hasonlít az emberek élete egymáshoz, mennyire egy múltból, egy ősből eredt az élet, mintha önmagára ismert volna mindenki a neki kiosztott szerepben, mintha elmúlt életek, eltolódott századok reparálódtak volna helyre. Ezek a derék német fiúk a magyar Alföld együgyű paraszttörténetében elfelejtették német származásukat, el munkájukat, világukat, idegen vérmérsékletüket. Nem lehet azt mondani, hogy olyan természetesek lettek volna, mintha maguk is amaz alföldi falunak gyermekei lettek volna, de annyira valóban emberi ügy lett bennük az elmondott szó, hogy ledőltek a faji s műveltségi s mindenféle fajta korlátok: ők bármilyenek is voltak, valósággal Sajgóné voltak s Sajgó András. Mikor Pelargus Ilka szöveg szerint azt válaszolta unokatestvérének, a szerep által édes öregebb fiának, hogy:

- Márpedig az nem babonaság, azért van úgy megjelölve, hogy minden ember kikerülhesse. A sanda, púpos, vereshajú, mind feketelelkű. Nem hiába tartja a példaszó, hogy veres kutya, veres ló, veres ember egy se jó...

Akkor itt valóságos meggyőződés jelentetett ki. Az a sötét szemű szőke lány izzott a felháborodástól, pedig mit neki Hekuba!... Söt... Ő maga annak a fekete hajú alföldi virágnak a szemében éppen veres hajú lett volna, meglehetősen szőke farkocsával... De ez csodálatos, hogy a mozdulat, amelybe az üres testet beállítja a szobrász, valósággal a szenvedő mártír érzését kelti a nézőben, s a hang, amit a színész idegen szavak zászaját lobbantva, kiad magából, valóban érzéssel töltnek hat. Mintha a lelki mozzanathoz valósággal hozzátartoznék a testi mozdulat... Ezek a naiv lelkek, az ifjú szívek azonban nem elégedtek meg azzal, hogy csak a külső mozdulattal jelezzék a szavak fedte állapotot, ők az értelem mélyéig s a szív izzásáig mentek vissza:

- Márpedig velem egy fedél alá nem kerül - mondta Pelargus Ilka -, a kedviért meg nem szólatom magamat ország-világ által. Van a faluban s a környéken elég módos, szép leány, válasszon azok közül, de veres hajúval ugyan csúffá nem teszi a familiát, amíg én élek.

- Jó - felelt rá dermesztő komolyan Pelargus János - csakhogy az igazi szerelem nem olyan, mint a száraz nádlevél, hogy akármilyen csóvával fellehessen gyújtani, de ha egyszer lángot vet, annál jobban ég, minél jobban fűjják. Ezt tapasztalásból mondhatom, mert velem is úgy történt.

Évszázadoknak nyílt eredménye lüktetett a szavában. És őse, a céhvilágban, Pelargus Izsák a kuruckorban, szerelmi eset miatt jött be Lengyelország felől: családi tradíciók nem engedték egyéniségének kivirulását, s lett a komoly kalapács emberéből kuruc idők bajnoka.

Pelargus Jánosnak még nem volt senki jelöltje az életre társul, kissé agglegény kezdett lenni, de ott volt benne is őseinek legbensőbb vágya a lélek szabadsága iránt, s ott remegett hangszalagjaiban annak a láza, ha erőszakos fojtottság akadályozná meg szabad érvényesülését. Ott rezgeti hangjában a forradalom, s az arca szikár volt és fakó, haja kopottan szőke, s arcán már kezdett kiverődni a vörhenyes szeplő. Ő játszotta Tamási szerepét, ő játszotta a faji magyarságnak egy tipikus képviselőjét, a vastag, nehéz vérű, nehezen mozduló bikaembert: s a maga germán szőkeségével, dermedt komolyságával ugyanaz volt, s törött magyar nyelven, mert a *gy* helyett *j*-t, a *j* helyett *gy*-t mondott, éppen olyan ember volt a megfelelő helyzetben, mint a gyönyörű, daliás, boros, nedvdús Tamási...

- A gyusomat a jermekemért nem adom!... - mondta, s nem vette észre senki a kiejtésbeli fonákságot, mert az érzés, az indulat emberi volt s tiszta.

Úgy ráütök a kezére, hogy megemlegeti!

Noll Tóni Tébl kacagott, olyan hangosan kacagott ott hátul, hogy Józsi, mint rendező, megfordult, s ingerülten lármázott rájuk.

- Menjetek ki, kérlek szépen, menjetek ki, kérlek szépen... Kérlek szépen... menjetek ki innen...

Nevetve, de ijedten húzódtak ki az ajtón, s ott folytatták a hancúrozást.

A Noll fiú, aki az egész város szemefénye volt, a leggazdagabb Nollok egyetlen örököse, elég nagy szerepet játszott a darabban, a második rendű hősszerelmes volt, aki a Kraft Lénét fogja elvenni.

A „menyasszonyával” azonban édes-keveset törődött, ahelyett folyton lányokkal hancúrozott, akik az egyszavas szerepeket játszották, s maguk is olyan egyszavas jelenségek voltak. Folyton körülöttük ugrált, s egészen neki volt szilajodva. Ebben a városban ő mindig idegennek volt nevelve, akinek nem volt szabad leereszkedni a munkások s szegény emberek gyerekeihez, csak most, egyetemi hallgató korában jutott hozzá azokhoz a gyerekkori hancúrozásokhoz, amit szerencsésebb, mert szegényebb úrifíúk hatéves korukban szoktak elvégezni, és kimondhatatlanul csiklandozta őt, hogy kézfogásközelségbe került ezekkel a kislányokkal, akiket eddig mindig csak a tanítók s nevelők vigyázó felügyelete alatt lesett meg, s mindig valami rendkívüli vággyal kívánt.

Neki volt most a legjobb dolga az egész társaságban, senki nem ellenőrizte, s amellet olyan gyerek volt, mint egy kisdíák.

Különösen Anemrie, ez a vérrel töltött ördögpozdorja, ez a szőke, tiszta lenhajú eleven ördög ragadta el, most, hogy a Józsi tekintélye elől kikotródtak a lépcsőre, s az ajtót betették, olyan parázs csapkodásba, verekedésbe bonyolódtak, hogy a kiskutyák se különben.

Noll Tóni Tébl, aki most már csak Tébl volt, semmi más, úgy verekedett, mint egy kölyök-komondor, hemperegve a kacagástól, s Anemrie sikított és kacagott, mint a gilice.

Anemrie persze jól ismerte Téblt, hogyne, a bársonyruhás úrfit, akit mindig oly messziről látott, s soha nem remélte volna, hogy szóba is elegyedhetik vele, s most „verespecsenyét” játszanak, de oly komolyan, hogy bizony mindkettőjüknek lángveresre volt már pofozva a keze feje. Tébl restellte, hogy ez a kislány természetből erős, s nem hagyja magát, mint egy vadmacska, s bizony esze ágában sem volt gyöngéd lenni s kíméletes vele szemben.

Faller Jenő a hosszú orrával kiment utánuk.

Faltus Anemrie voltaképp az ő menyasszonya volt. Faller és Faltus, az apák, a Nollok nap-számosai voltak születésük óta. Az úrral csak kalaplevéve beszéltek, s már gyerekkorba el volt intézve, hogy a két gyerek, Jenő és Anne Marie férj és feleség lesznek. Történt azonban, hogy Jenőnek rendkívül okos feje lett, s a tanító elment Noll Frigyes Vilmoshoz, a Noll-ház fejéhez, s megmondta, hogy ezt a gyereket vétek nem taníttatni... Noll Frigyes Vilmos úgy gondolta, hogy ez egy fölösleges beavatkozás a tanító részéről, mert az volt a felfogása az életről, hogy mindennek úgy kell maradnia, ahogy van, tehát a Nolloknak kell a vaskereskedés és a gyárak és az erdők és a pénzzel telt hordók, ellenben a Fallereknek s Faltusoknak hűséges és jó munkásoknak kell lenniök, akik szorgalmasak s igénytelenek, absztinensek és kalapemelve álldogálók... Nem tetszett neki, hogy a Faller fiú úr legyen, de már megtanulta, hogy a levegőben van ez a nagy tanulásvágy, mindenki csak tanulni akar, nem volt kedve kitenni magát a szónak, pletykának, mogorván belenyugodott, hogy írássák be Kassán a premontreiekhez. Ha

jól tanul, vállalta, hogy szól a papoknak, hogy tandíjmentességet, konviktust, ingyen könyvet s más effélét adjanak a gyerekeknek.

Így lett diák az erős, komoly, egyszerű napszámos fia. Az apa annál szorgalmasabb lett, mert úgy érezte, az úrtól függ a fia jövője, ellenben a fiú egy szörnyű életigába került, amely nehezebb volt minden tehernél, amely szegény szüleire valaha ránehezedett.

Nem vaskölöncöket emelgetett, az igaz, nem udvart és boltot söpört, s nem a hóban állott kalaplevéve, ha arra jött valaki az úri családból, de tudományok szikláit kellett emelnie, ehhez nem szokott elméjében, s rendezetlen, zavaros és túlterhelt volt a saját lelkének kis boltja, s fedetlen fővel állott alázatosságában s tétova ijedségében az iskola szörnyű tekintélye előtt.

Mindenesetre úr lett, deák, szemüveget kapott, az orra rémségesen megnyúlt, s itt a darabban is ő játszotta Koppancs Misét, a vén vak koldust, a Szilaj Kata kapzsi öreg nagyapját.

Míg azonban Faller Jenő ilyen nagyra vitte, a másik zsellérházban, a Faltuséknál is történt valami, s pedig az, hogy a kislány, aki a Jenő fiúnál néhány évvel fiatalabb volt, s olyan, mint a tűz, szintén kijárta az elemít, s csodálatos, ebbe a mai világba minden szegény ember szegény gyerekének olyan jó feje van, az is egyszerre csak az iskola lumenje lett, s bevitték a felső népiskolába, amely egyenesen Klopacska város díszje volt, egész országban nem volt párja. A derék Gazos bácsi, az igazgató roppant szerette a kislányt, de hát arról nem lehetett szó, hogy tovább tanuljon. Miből?... Az apja fizetéséből?... A Noll urak, Frigyes Vilmos és Kristóf Antal véleménye pedig időközben úgy alakult, hogy egyáltalán a Faller Jenő taníttatását is a leghelytelenebb dolognak tekintették, igazolva is látták magukat, mert mi lett a hosszú, cingár fiúból? Így elvirítson az iskolában a kis Faltus lány is? Örvendjen, hogy él és piros az arca, menjen haza, ha az Isten szerencsét ad neki, esetleg még férjhez is mehet egy kapakovácsához...

No lett volna öröm otthon a boltban, a kastélyban, ha látják a szülők, hogy a fiúk, a Tébl, hogy cicázik a darázsfriss Anemrievell!...

7

Ellenben a tűzoltó Gáger Antal bezzeg örült volna, ha a „fiam Lojzi” lógását látta volna a főjegyző leánykája körül. Kolacskovszky Irén Szemes Borcsát játszotta a darabban, az egy szájas fiatal özvegy, aki akárkihez is hozzámenne, csak elvegye.

Ez az egy szerep volt, ami teljességgel rosszul volt kiosztva, de hát a főjegyző úr lányának valami jobb szerepet kellett adni, mert az apjától sok függött a darab körül, s igen nagyralátók voltak, a szerep azonban egy csöppet sem illett a kisasszonyhoz, aki oly tartózkodó volt, hogy Glevitzky Lina, aki a másik menyecskét játszotta, folyton lökdöste és tanította, hogy kell pattogni s bomlani a legények után.

Csak éppen a Gáger Lojzi számára volt jól kiosztva a Kolacskovszky Irén szerepe, mert Szemes Borcsát ő veszi feleségül a végén a darabban; boldog is volt, mintha ternót csinált volna vele. Igaz, hogy az egész darabban nem találkoznak, csak a legutolsó jelenetben, ahol Szemes Borcsa már senki mást nem kap, hát felfog Keszeg uramon is, akit Gáger Lojzi alakított, de ezt aztán meg is ragadta, kihasználta, azért élt-halt, erre várt az egész próbák alatt, a pár perces kis jelenetre.

Különben Gáger Lojzi suta legény volt, csak hányivetí. Az apja bizony a maga világában jobban megállotta a helyét. Ellenben Kolacskovszky Irén félénk volt és hideg... De gőgös,

mint az apja, anyja s egész családja. A Kolacskovszkyak századokkal ezelőtt kerültek Klopacskára, de még ma is idegenek. Nagyon vegyes család, s az egyetlen főjegyző emelkedett ki a városban, azzal, hogy valamiképp kitanult, s beházasodott a Nolloknak egy oldalágába. Úgy őrizték azért a tekintélyt, s a világ minden kincséért lejjebb nem szállottak volna.

Bizony Gáger Lojzinak, hiába feszített s dagasztotta a mellét, nagyon helytelen tette volt, hogy a jogot nem fejezte be, s valóban nem szerezte meg az ügyvédi diplomát, amivel azonban csak az öreg tűzoltó hengegett már, a fia nem. Lojzi útközben elhasalt. Tanulás közben, ami nagyon gyakori a szegény fiúknál, elfogyott a kezdő energia, s azontúl csak kétségbeesve vonszolta magát át a felső osztályokon, az akadémia már teljességgel halott kísérlet volt, az első vizsgán megbukott, azontúl csak azért iratkozott be, mert szégyellte, hogy be ne legyen írva, s érezte, hogy nemcsak a magasabb jogi tudományokból, de már a gimnáziumi anyagból se tud semmit, egyáltalán képtelen csömör fogta el a könyvekkel szemben, hacsak látta is a vastag jogi szakkönyveket, hideglelés futott végig rajta. Ha ez az egy sem segít, hogy a főjegyző lányát megkapja, akinél mint írnok dolgozott a városházán (különben nagyszerű írása volt, tiszta s rendes, parádés manuskriptum), akkor nincs más hátra, mint a csendes züllés lefelé, sokkal mélyebbre, mint ahol az apja volt...

8

Kraft Léne, ó, az édes Kraft Léne volt az egyetlen az egész társaságban, aki egy állandó boldog delíriumban élt.

Két kezét ölében összekulcsolva, úgy ült a végtelenségig. Boldog volt. Az övé volt a főhős, a Ferke szerelme, arcán állandóan valami kéjes zsibbadtság volt, s minél tovább tartottak a próbák, a szeme alja annál gyűröttebb lett, a mosolya annál túlvilágibb, az arca kis olajos fénnel csillogott, s sohasem nézett a szereplőtársaira, apró, édes, kék szeme mindig csak arra kószált, ott járt, amerre Ferke járt.

Nem zavarta őt egy pillanatra sem, hogy Ferke soha senki előtt egy szót sem szól hozzá, soha közelébe nem jön, más lánynak kurizál, s mintha ő nem is élne a számára... Mért zavarja; ő tudta, amit tudott, s a boldog szerelem ájult gyönyörűségében olyan volt mindig, mint egy menyasszony.

9

Hogy egyik nap hazament Margitka, nagy rémületére levelet kapott.

Mindig félt a levéltől, mert Pozsonyban igen megijesztették. Ott nem illett levelet kapni. Még a szülői levelekre is féltékenyek voltak a tanárnők, valahogy benne volt a levegőben, hogy egy hű és rendes kis prepának nincs sem élete, sem halála az intézeten kívül, a kívülről jött hírek s befolyások elvonják a figyelmet az iskolától, meg kell azért óvni a lelkeket attól a gondolattól, hogy van még mindig kint világ és benne emberek.

Lángra gyúlt az arca, ha levelet hozott a posta, mert valóban azok a levelek soha nem is hoztak jó hírt. Azokról eszébe jutott az otthon, az apa s az anya, a köztük folyton dúló harc, érezte, hogy az anyának szívós akarata, hogy ő tanuljon, s kiemelkedjék a nehéz, súlyos levegőből, amelyben benne élnek, ez ellenére van az apának s ellenére magának a világnak, amelyben oly nehéz életet élnek. Mindig titkolnia kellett a világ előtt a múltat, a távot, az édes otthont. Szeretett volna büszke lenni ő is, mint a többiek a szüleikre, s az otthoni emlé-

kekre, de ő összeszorította vékony, finom kis ajkait, s „szfinksz” volt, ahogy Gusztáv mondta, a legédesebb, a legbájosabb szfinksz, aki valaha a világon élt... Hogy mi minden volt ennek a kis halvány arcú szfinksznek a lelkében... Míg okos szemecskéit a tanárnőre függesztette, s értelem s bátorság sugárzott róla, addig a lelke mélyén viharok szunnyadtak, vészeknek s fájdalmaknak csírái aludtak. Hányszor felrezzent, órán, a legnagyobb figyelés közben arra a gyötrő érzésre, hogy vajon otthon mi van?... Mikor valaki valamit nem tudott, minden tanárnő csak órá mutatott ujjal, s a magyartanár, a drága Partényi papa, minden pillanatban készen kellett rá lenni, hogy rámutat ujjal: „Nos, Kraudycska, iskolánk támasza s talpköve...” S ő sohasem hagyta cserben a jó professzorokat, mindig biztos, kész és jó feleletet adott.

De ha levelet kapott, az mindig szívszorulás volt, olyankor hátravetette fürtjeit, s úgy rohant neki a folyosónak, mint a vihardár a szélnek, s lángoló arccal bontotta fel a borítékot...

Most is úgy csapott a levélre, s hogy az már fel volt bontva, mélységesen elpirult, egy pillantásra látta, hogy Pozsonyból jött, s a néni keze írását ismerte meg.

Bizonyára a mama bontotta fel, s félt, hogy elolvasta, félt, hogy valami homály borul reá a levélből.

Mohón futotta végig s ijedten.

- Nincs paróka!?... - kiáltotta fel.

- No az a te nénid! - szólt a mama a konyhából.

- Jaj, nincs paróka?... - mondta Margit elcsüggedve... - Nem is gondolt eddig az egész paróka-ügyre, az a világ legegyszerűbb dolgának látszott előtte, hogy a néni Pozsonyból küld veres parókát... Mi az a néninek, kölcsönkérni a színháztól... Hiszen a Bonchiday bárók mindennap bejárnak a színházba, s azok a néninek rokonai, öccsei...

A néni igen fölényes és nyugodt hangon írta meg, hogy parókát, vörös parókát pláne, nem lehet a színháztól kapni, mert azt nem adnak kölcsön, mert könnyen baj érheti, s a kölcsöndíj is igen magas, legalább három forintot kell lefizetni, s letenni az egész paróka árát biztosítékul, huszonnégy forintot, s ha a parókának a legcsekélyebb baja esik is, akkor abból az összegből joguk van levonni a kár összegét, mivel pedig Gusztáv megnézte a parókát, s azt konstataulta, hogy az már most is hibás állapotban van, nem merné vállalni a felelősséget, kidobott pénznek tekinti, mert a színház a végén azt fogja tenni, hogy eladja a parókát, s vesz a letéti díjból újat saját magának. Különben is még ilyen feltételek mellett is csak a legrövidebb időre adnák, mert a színház egyik első előadása éppen a *Vereshajú* lesz vendégszereplővel, s nem kockáztatják, hogy a postán elveszen stb.

A levél hosszú volt s részletes, de volt benne valami rendkívüli hidegség. Kedveskedő szavak voltak benne minden lépten-nyomon, s mégis Margitkára úgy hatott az egész, mint egy jeges fuvallat.

Nem szólt semmit, csak elcsüggedt, s kiment a kertbe. Leült a lugasban a padra, s keservesen elkezdett sírni.

Semmi oka nem volt a sírásra, hiszen nem bántották meg, gyöngéd hangon írt a néni, s mégis elfacsarodott a szíve. Az egész élet hidegségére, ridegségére kapott ebben a levélben példát... Megérezte az életharcot... Milyen szépen indult, s nem lesz belőle semmi... Azt a helyet kereste meg, ahol a Gusztáv neve előfordult... Igen, Gusztáv megnézte maga személyesen a színházban... s meleg érzés futotta el a szívét... Sőt, varázst érzett, hogy ő itt emberek között él, játszik, mulat, valahol messze, messze egy kedves fiatalember (pedig milyen nehezen tudja elszánni magát arra, hogy emberek közé menjen, valaminek utánajárjon, s neki megtette!)

elment... végig a hosszú pozsonyi utcákon a színházba, s ott beszélt az igazgatóval, a színészekkel, a ruhatárossal, a színésznőkkel... Ez volt a legfőbb vágya Gusztávnak, színésznőkkel beszélni, de sohasem mert, mennyit nevettek rajta a nénivel, hogy mikor a Bonchiday Ferivel egyszer a színháztéren Kardos Juliskával találkoztak, Gusztáv úgy elfutott, hogy Bonchiday Feri ott kellett hagyja a primadonnát, és utanaszaladjon... És most őmiatta mégis elment a színházba... És valami meghatottságot, sőt hűtlenséget is érzett: ilyen nagy feladat elé állította, s közben ő maga, teljesen megfélekezett róla, kacagott, mulatott, s egyetlenegyszer sem gondolt rá, hogy milyen munkát rótt szegény kis Gusztáv nyakába...

Sóhajtott, lankadtan s bágyadtan, édesen s könnyharmatos mosollyal... Aztán elsiratta egy sóhajtással, mint az életnek szerény részesei a hangulatot, a csendet...

No de mit ér; ha nincs páróka; elfintorította az ajkát: persze! még hogy Gusztáv képes volna egy párókát megszerezni...

Talán be se ment a színházba... ugyan, hogy is merte volna ő azt megtenni... csak kitalálta ezt az egészet... szokott hazudni a mamukájának... neki sokszor bevallotta, hogy ilyen apró füllen-tésekkel bújt ki a kényelmetlen dolgok alól... Mikor egyszer csónakázni voltak a Dunán... Még most is a hátába áll a láz, milyen vakmerőség, hogy ő csónakba mert szállni a Dunán kettesben vele... (De azért nem olyan ügyetlen, mint az ember gondolná...) S milyen hamis, hogy kicsinálta, hogy ma nem lehet másképp átmenni a szigetre, csak csónakon... A csónakevezés s a sziget... A lármás népünnepély, a táncos bakter, aki lámpását a földre téve járta a hopszaszát, a gyors borbély, aki a szabadban működött, a Gusztáv két főemléke, akiket mindennap emlegetett... De neki egész más emlékei, érzései maradtak, hangulatok... Ah, szép Pozsony... ah szép liget... Reviczky...

Hajdan, tavasznapokban,
Gondatlan itt bolyongtam,
Ez árnyas utakon,
Itt járt kacagva szépem,
Nevét hány fába véstem,
Itt írtam én első dalom...

A versek édes hangjaihoz az ábrándok édes melankóliája kapcsolódott, s mintha csiklandozta volna szívét minden szó, halkán susogta végig a verset, s könny volt a szemében, valami kimondhatatlan édesség, méz és láz gyötörte.

E fák alatt viseltem
Bánattalan szívemben
Fájdalmat, édeset,
Itt olvastam szemében
Hogy értem ég, csak értem
Itt ujjongtam: Szeret! Szeret...

Valami véghetetlen édes fájdalom fogta el, s mint panoráma elvonult könnyszivárványos pillái előtt a drága Pozsony képe, a vártól a Dunáig...

Ah, álom álom álom,
Azt mondja, ifjúságom
Múlándó, hűtelen...
Szép ligetem, virulj csak,
S te szív, álmodd a múltat
Még egyszer át s légy csöndesen...

Áldás és imádás szállott a hegy tetején viruló kis rózsalugasból a drága Pozsony felé...

Lassan felemelkedett, s a ház ablakához simult... Benézett, Béla most is ott ült a szobában, s *Monte Christo*-t bújtá nekihevíülve:

- Béla, Bélácska...

- Na.

- Béla, kedves, ott van a polcon Reviczky, keresd ki...

Béla felpattant, s mind szétszórta, felét a földre hullatta a polcon a könyveknek s füzeteknek, míg megtalálta Reviczkyt.

Egész délután ezt olvasta, az első soroknál kezdte, hogy:

Ábrándjaim derűs világát
Beárnyékozta szenvedés,

és így végig-végig, nyomról nyomra, sorról sorra, s édes méreggel, a lemondó s bánatos szerelem nedves hímporával szórta tele szívecskéjének érzékeny bibéjét...

10

Waldhütter nem szeretett otthon lenni az apja miatt. Az apja suszter volt, s bár azért taníttatta ki a fiát, hogy a saját elveszett ifjúságát pótolja, a benne valaha élt nagy emberi vágyakat s reményeket élje újra, az utóbbi években egyre keserűbben nézte a fia eltávolodását a családi sorstól. Őrült dühvel ült a háromlábú kisszékre, s kora hajnaltól késő estig dolgozott. Folyton a fiával ette magát, s mindig csak úgy emlegette, sőt úgy szólította is, hogy a „doktor úr”!

Nyers gúny volt ebben, de a fiát inkább az bosszantotta, hogy az öreg a műhely számára lefoglalta a lakás egyetlen nagy szobáját, az utcai ablakot, s a lakás örökké tele volt a bőr átható szagával. Ha egy pár cipő kész volt, akkor a suszter odatette a fia íróasztalára, s azt mondta:

- Ezt megnézhetitek, ilyen egy bécsi susztermester se csinált volna!

A fia viszont archeológus volt, s tele volt az asztala nagy füzetekkel, a római ásatások és a görög ásatások mappái gyönyörű krétapapíron, s az öreg nem állotta azoknak a hegyébe biggyeszteni a Kraftok s Hellerek számára készített bocskorokat.

Soha, soha nem szólt ellene, de belülről keserűség fűtötte, megalázónak tartotta magára az apja mesterségét, s meg volt győződve felőle, hogy egész pályáját elrontja az apja foglalkozása.

Inkább nem is jött haza, egész nap az utcán csatangolt, s hol itt, hol ott ült le diskurálni. Tömpe orrával, nagy kerek fejével gubbasztott, mint egy egyiptomi bálvány, s Kolacskovszky Biriről ábrándozott.

Neki kellett volna játszani a Noll Tóni szerepét; eredetileg ő ajánlotta fel Józsinak, hogy a *Vereshajú*-t adják elő, mert ebben sok szerep volt, s remélte, hogy legalább a második szerelmes szerepét ő kapja meg benne, de azt oda kellett adni a Noll fiúnak, s ez ellen nem is szólhatott; egész életén át mellőzést érzett mindenfelé, s ezt mind a suszter apa miatt.

Az anyjával is baj volt, mert az meg bába volt, s mindig tele volt vénasszonyokkal a ház.

Esztergomban ismerkedtek meg a szülei egymással, mikor az apja vándorlegény volt; az öreg Klopacsán született, de nem volt idevaló. Erdélyből jött a nagyapja ide bányamunkásnak, s

megismerkedett egy barátja révén egy Kolacskovszky lánnyal, azt feleségül vette, s letelepedett, s ő maga is részes lett a Kolacskovszky-féle kapakovácműhelyben, de ez a műhely tönkrement, egész sajátságos módon elveszítette a vizet a műhely. A Sugónak egy oldalága hajtotta az ő kalapácsait, de mikor a folyócskának a vize fogyni kezdett, a Nollok elvágta a vizet előlük, kimélyítették a földet, mikor a nagy gyárat újraépítették, s egy reggelen nem volt többé víz a Kolacskovszky lapátok alatt.

Nagy per lett a dologból, de ki bírt volna meg a Nollokkal, akiknek annyi pénze volt, mint a szemét, s szolgabíró, alispán mind náluk vendégeskedett.

A feszültség aztán ivadékokon keresztül örökségül maradt a Waldhütterek s a Nollok közt. Waldhütter Johann, az öregapa már suszternek adta a fiát, aki életvidor fiú volt, s nemhiába nem volt egészen hazai termés, de ki is húzta a lábát mindjárt a városból, s elment vándorolni egész Magyarországon végig, sőt elment Erdélybe is, Szebenbe, az ősi földre, aztán lekerült Romániába, s laza nagy bajuszával, ha hozzáfogott, akármikor el tudott egyfolytában dúdolni akárhány román nótát, s tele volt fantasztikus történetekkel a vad Románia világából.

Waldhütter egy időben, úgy tizenhat, tizenhét éves korában egész detektívnyomozást indított az apja múltja iránt, hogy magát eméssze, s talált egy faládkát, amelyre rá volt írva, hogy: „Méreg!” Ebben egész csomó tégelyt talált különböző ismeretlen szerekekkel tele, sárga, fehér s ólomszínű dolgokat, az apja, mikor rajtakapta, hozzávágta a sámfát.

Ő azonban megállapította, hogy ezeknek a mérgeknek csupán annyi köze van az apja múltjához, hogy bizonyára laboráns korában lopta annál a román doktornál, akit mindig emlegetni szokott az öreg, hogy a budapesti egyetemről ment Bukarestbe, s őt, mint magyar fiút vette maga mellé. De ezeknek a lopott mérgeknek volt a sajátságos következménye, hogy az öreg a feleségét kitaníttatta a bábaságra. Isten tudja, milyen reményei voltak szegénynek, hogy a felesége még gazdaggá teszi, s mivel az asszony villogó fekete szemű menyecske volt, úgy gondolta, hogy valósággal rátermett a bábaságra... Az asszony csakugyan meg is szerezte a diplomát, s mikor a fia kisdíák volt, leselkedni próbált a szakkönyvek körül, amelyekben igen csiklandós képeket talált, de azt is kiszedték a kezéből, sőt a jövő újabb szolgálata miatt az anya is lemondott az iparról, s elhízott, rémségesen kövér lett, úgysem bíztak benne ezek a német asszonyok, akiknek a nyelvét egyáltalán nem volt képes megtanulni vad paraszt magyar fejével. Most arra adta magát az öreg, hogy fiából ügyvédet nevel, hogy majd tekerje ki annak idején a Nollok nyakát.

De ez a befektetés is hiábavaló volt, mert Francinak semmi, de semmi kedve nem volt a „szabadalmazott rabláshoz”, ahogy az ügyvédi mesterséget nevezte az apja, hanem tanár akart lenni, sőt archeológus.

Ezt aztán igazán nem lehetett megérteni. Hogy a fiú folyton a várat bújja, a kövek formáját nézi, s nem azért, hogy valaha valami okosat, vagyis hasznosat fedezzen fel bennük, hanem csak azért, hogy a kőben benne maradt faragások nyomát nézze... Mire az!...

Amellett gögös lett, kétségbe volt esve a szegénysége miatt, hogy nem utazhatott Olaszországba, s nem vásárolhatott derűre-borúra ostoba könyveket, amelyekben semmi olvasnivaló nincs... Fakó volt, mint az apja, de kövér, mint az anyja, futni vágyott világgá, mint az apja, de haszontalanul hevert gondolatok hiábavaló tűnődéseiben, mint az anyja... Ezért kár volt kitaníttatni, csak a cipőt nyúzta, az apjának egyéb köze nem volt a gondolataihoz.

A két hűgát is otthagya s lenézte, pedig azok igen helyes kis varrólányok voltak.

Ilyen sötét s nehéz világ van minden ember mögött. Rózsás arccal fut az életben egy fiatal egyetemi hallgató, kövérek arca van, puha s párnás, de a lelke mélyén keserőségek és szakadékok.

S még ehhez egy boldogtalan érzéki vágyakozás a kövér s gödrös arcú Kolacskovszky Biri után, akiről mindent tud, s mindennél többet gondol, s éppen ezért emésztő sóvárgás tölti el utána, nem mer azonban az utcán járni, amelyben lakik, s nem mer rágondolni, mert elvesz a kétségbeeséstől.

Órák hosszat áll a trafik előtt, a Noll-ház karfájára támaszkodva, s hallgatja a fiúk fecsegését, szívja egyik cigarettát a másik után, s ha valaki Kolacskovszky Biriről szól, mint a rakéta pattan fel, s egy pillanat őrzi, hogy ökölrel nem mászik bele a pofájába, aki csak említi is a lányt...

Tudja, hogy az lesz a vége, hogy Fakó Ferit egyszer orron vágja. Ha csak látja is a segédjegyzőt, már ökölbe szorul a keze, s el kell fordulnia, hogy baj ne legyen.

11

Kraudy Margit pénteken a próbán azzal lepott meg minden főszereplőt, hogy kecsesen azt mondta:

- Anyuskám megbízásából kérem, vagy kérlek... holnap délután egy kis uzsonnára szerencsétlenszen, avagy szerencsétlenszen...

Senki sem utasította vissza, nem is lett volna miért: Felső-Klopacskára kirándulni, maga egy külön élvezet, s éppen a primadonnához.

Margitka nagyon büszke volt, a fiúk már hozzászórtak, hogy csoportosan kísérik haza, nagyon diszkrétan azonban, Margitka mindig eggyel ment, legtöbbször persze Ferkével, aki egészen elvesztette már lelkéből minden menyasszonyát, s Kraft Léne árván s álmodozó bánattal sietett haza a próbákról egyes-egyedül...

Ó, azok az édes séták fel a hegyre, poros bokrok az út mentén, s a szélső háznál bekanyarodtak a domboldalon futó magános útra, s itt aztán pormentes, kristályos réten haladtak át, oly gyönyörű bokrok s oly édes kilátások között; a természet mintegy külön ragyogással vette körül fiatal szépségüket...

De az uzsonna volt azért a legnagyobb szenzáció.

Ó, boldog emlék, a késői élet nehéz percei közt, Margitkát végig elkísérte ennek a napnak minden drága pillanata.

Milyen büszke volt aznap, istenem.

És milyen lázban volt. Nem volt elég edény, úgy kellett összeállítani mindenféle szervisz maradt cserepeit, egyiknek fületlen bögre jutott, a másiknak csorba findza, s Béluska plécsuporból itta meg a kávé.

A kertben terítették, ahonnan csodálatos kilátás nyílt a távoli hegyekre. De ők nemigen nézték a kilátást, megszokták, és nem is ismerték a szépség nélküli világokat. Ezen a napon azonban különösen ragyogó volt minden, a fű zöldje égett, s száz zöld szín vibrált a hegyeken, s az égen oly fehér felhők úsztak, mint a Lina néni tejszínhabja a kávé tetején.

A Margitka szíve boldogan kalapált, mint lent a vidám hámorok kalapácsa, mikor az első vendég megjelent, aki persze Lina volt, Glevitzky Lina és a húga, Ani... Oly mohón csaptak össze forró csókba, ahogy csak a kislányok tudják legfőbb életnyilvánulásukba, a csókba sűríteni felzaklatott idegeik minden áramát...

Margitka minden izgalmat magába hevített. Minden pillanatban leste, mi baj lesz ma... Mert annyira túl volt izgatva, hogy elképzelhetetlen volt neki, hogy valami ne történjen az életében. Lehetetlen az, hogy ilyen szép legyen és ilyen zavartalan szép a mai nap, s csakugyan a baj nem maradhat el: a fiúk egy része késik.

Itt van a Fakó Feri természetesen, kedves, drága jó gyerek, kis bajusza, kicsi hegyes orrinkója, enyhe barna bőre vérrel tüzesedik, s szemeit Margitka mindig ott érzi magán, bármerre lép, de mintha még a falakon is át tudna nézni, oly perzselő a tekintete.

S itt van Ritter: a mamának megvan a nagy elégtétele, s itt van Noll Tébli; ki kell még? a legelőkelőbb két úrifü. A mama szülői szíve könnyesen izzik, hisz annyit kellett ebben a nyomorult életben szenvedni, annyi mellőztetést, annyi munkát, annyi csalódást az egész vonalon: hát talán így megjön az igazság, az elégtétel: a gyerekeken keresztül...

Ó, a világért nem mutatja, hiszen nem is érzi, hogy ez valami nagy szerencse volna: ez természetes, arra vágyott világéletében, s nem a jelenlevők díszes csoportja teszi megelégedetté, hanem ezeknek a hiánya kínozza annyi éven keresztül: ah, a ti apáttal nem lehetett.

Margitkát azonban egyre jobban bántja, hogy négyen hiányoznak, éspedig Waldhütter, Faller Jenő, Pelargus János és Hann Vilmos.

A lányok is mind nagyon érzik a hiányt, mert tele a kert vickándo-zó vérű leánnyal, de nincsenek fiúk, itt van ugyan Gáger Lojzi a lódításaival, Glevitzky Józsi a komoly pápaszemével s Tébli a hangos kacagásával. Ritter Aurél is előkelően feszít a kerti csoportban, de a hiányzó-
ám nagyon hiányzanak.

Senki sem tudja, ki merre lehet, de az idő olyan gyorsan repül, hogy itt az uzsonna ideje, s nagy szavazás, plebiscitum történik, hogy „aki hiányzik, fel kell akasztani a kanálát!”

Csak Margitka érzi magát sértve, s ezt még az sem enyhíti, hogy Fakó Feri mindeneken túltesz. Csak úgy repíti az asztalokat a bokrok közt, s abroszt ki nem lehet teríteni, hogy a sarkát el ne húzza, kergetőzés, kacagás, s Ferke úgy ugrik át az ágyakon és kerítéseken, mint egy versenyparipa.

Az uzsonna valami fejedelmi volt. Ilyen pompás kávé, ilyen friss írósvajat, ilyen földi epret, ilyen omlós puha kalácsot, ilyen mazsolás buktácskákat senki más a világon tálalni nem tud, meg kéne aranyozni a drága jó Lina néni kezét, mert minden dicséretet csak őreá hárítanak, s Lina néni milyen szépen ki van csípve, nagyszerű frizura, fodros vállú passzent blúz, s nyakában aranylánc, a mellén nagy aranybross: órákig visszajárt a hálóba, hogy megnézzze magát, nincs-e valami hiba!...

De ő szerény volt és kedves, és mikor a lányok sorra hozzá futottak egy-egy csókot pusszintani becsületes, párnás arcára, ő csak mosolygott, s nem akarta érteni a dicséreteket:

- Hogy mit mondasz? - kérdezgette, és újra meg újra el kellett ismételni az elragadtatás szavait a fülébe.

No, csak a hiányzó-
k ne hiányoznának. Érdekes, hiába vannak bármennyien, mindig csak azok vannak jelen, akik hiányoznak. Pláne négyen s négy fiatalember...

Margitkának ugyan csak mint házikisasszonynak hiányoztak, mert Ferkó, az pótolhatatlan volt.

Mikor a nagy tálcával visszament a házba, lám egyszer csak mi történik, jön vissza ő bátran a rakott tálcával, rajta méz, kalács, gyümölcs, s nagy gondban van, hogy a különböző edények el ne billentsék a tálcát, akkor a két ajtó közt szembe a Ferkó. Margitka megijedt, szeme nagyra tágult, a fiú szeme olyan lobbot vetett, mint a réti farkasé, alattomos, leső villanásból reá szökött, s a védtelen kislányt megcsókolta.

Gazember, nahát, alávaló gazember.

Így visszaélni a házikisasszony helyzetével. Ha ott lettem volna, nem vitte volna el szárazon a gazfickó.

De az a megnyugtató, hogy a Margitka nem vesztette el a lélekjelenlétét, a tálcának semmi baja sem lett, még csak egy morzsa sem hullott le róla, sőt még össze sem csendült két cserép... Ez volt életének legnagyobb hőstette: saját bevallása szerint csak annyi hiba történt, hogy elfelejtette visszaadni a csókot, ami azonban szerintem egyáltalán nem is lett volna szükséges, de hát Margitka nem olyan lány, aki adós akar maradni.

De azért lábacskáit bizony csak remegtek, mikor a kertbe ért, s boldog volt, hogy letehetette épen a tálcát az asztalra, csak akkor kezdett körülnézni, mi is történt vele.

Bizony, nagy dolog.

Az első csók.

Nagyon félt, hogy nem látszik-e meg rajta...

12

Az uzsonna bűbájos hangulatban folyt. Mikor már az első lázon túl voltak, megindultak a szokásos tréfák.

Mindenki folyton kacagott s sziporkázott, ezzel újabb meg újabb kacagások virágcsőjét rázva fel. Most megint egész új színben tűntek fel az egyéniségek, akik észrevétlenek voltak az életben, az asztal mellett mintha igazi területükre jutottak volna, kilobogtak. Ferke itt volt aztán elemében, pláne most, boldog vakmerősége tudatában. Mint egy páva ragyogtatta ki magát, jókedvét, jószívét, gyönyörű hangját, s oly bátran és fesztelenül zengett, mint a tavaszi szél az erdő felett. Gáger Lojzi viszont, aki máskor csak éppen ágáló, nagyotmondó ficsúr volt, most kinyitotta kedélyének bűvös zsákját, s áradt, áradt belőle a tréfa, hogy mindenki dőlt a kacagástól.

Ezek ketten vitték a szót, egyik a felső asztalon, másik az alsón. Véletlenül együvé kerültek az uzsonna elején, de Gáger Lojzi hamar szökött a másik asztalhoz, nemcsak azért, mert Ferke nagy konkurrens volt, hanem legfőképpen a kis Kolacskovszky Irén miatt.

Lassacskán két centrum alakult ki, egyik a házikisasszony volt, s körülötte bolygván Ferke, Józsi és Ritter Aurél, a másik Kolacskovszky Irén volt, akit Gáger Lojzi meg Noll Tébli környezett. A kis Irén, aki alamuszi különben, senki se hitte volna, hogy ilyen nagy nő tud lenni az asztalnál.

S még mikor vége volt a jó uzsonnának, csak akkor tűnt ki igazán a természetes világrend kialakulása, az ember nem is hinné, úgy megy az éppen, mint a világrendben; a Margit naprendszerében ott voltak a kisebb égitestek, Hamza Lotti szóval, örök kedves mosolyával,

szerényen és boldog szerelemtől sugárzó Józsiájával felszerelve, Kraft Léne boldogtalanul, árván és mégis idevonzódva, hogy csak távoli sugarait is érezze hűtelenjének, a szilaj Ferkének.

A másik naprendszer Kolacskovszky Irén Gáger Lojzijával, s körülötte Pelargus Ila, aki idős leány léteire halálig behódolt, legalább az egy délutánra a főjegyző lányának, Glevitzky Lina, mint fiúmentes kacagólány, hol itt, hol ott tűnt fel, s egyáltalán nem volt otthona, az összes fiúkban garázdálkodott, de kedves volt, egyet sem kezdett ki, csak éppen röpködött virágról virágra, mint a kis méh... ez még nem gyűjt, ez még csak vigad.

Mert különben úgy tűnt fel az egész társaság, mintha előre megbeszélt találkahely lett volna a nagy kert, a lefelé hajló domboldal, ahol a szép terebélyes gyümölcsfák alatt egymást kereső, egymásra találó párocskák cikáznak.

Csodálatos: ezek a fiatalok nem is ismerték egymást, csak szemmel, messziről, közönyösen érdeklődve keresték talán a pillantásukkal egymás lelkét; íme, csak a legkisebb alkalom jött, s már a természetes vonzódás törvényei szerint elrendeződtek.

Maga Margitka, aki most már másodszor ment át ezen a lélekkeresztezésen, egyszerre csak úgy pillantott fel, becsületes kis lelke mély csodálkozással eszmélt rá; s hova lett a pozsonyi Gusztáv?... s hová lett a tavalyi hó?...

Még egy héttel ezelőtt, két-három héttel ezelőtt pláne, nem is álmodott volna efféléről, s íme, most itt van egy nagy és vidám társaságban, férficsókkal az ajkán, s körülötte mindenki ezt a pecsétet mutatja; kis szíve izzott s rebegett, verdesett, mint a kis madár, arca égett, vére szeretlen százugdott az erekben, s finom ajka tüzelt... Valami egész csodálatos hintában érezte magát, mintha repülne, repülne szakadékok felett, s mégis a biztosság érzete van benne, föl és le és föl és le, és ily lebegést nem élvezett soha; hová lettek a régiek, íme elveszett a nagynéni, kereste szemével, s alig látta, hogy mellette ül szóttalanul s hallgatva és mosolyogva, hozzárohant, s megcsókolta, kiesett a világból... s elmúlt minden, ami régi, aki régi; most ők élnek, ők a fiatalok!... És a mama, aki szintén a ködbe tűnt, csak jó tudni, hogy él és dolgozik, és mindennek ő az alapja, mint a mély televény talaj, amelyből kinőnek a kacagó virágok, de ő maga mély és sötét és áldott csupán... És elmúlt e percben mindenki, ami múlt; az apa, a rokonok, a régi bajok, a családi pörpatvarok, a szegénység, a gond, a múlt; nem volt most egyéb, csak boldog nevetés és izzó boldogság.

Most meg kell állani az időnek, hogy így maradjon és éljen örökké.

És akkor megjelent a kert kapujában Hann Vilmos kis kerek alakja.

Mindenki csodálkozva s kíváncsian nézett rá.

- Nincs semmi baj - kiáltotta messziről.

Baj?... Ki gondol itt bajra?... Itt, az élet e drága kis virágos kertjében, ahol az öröm virágai nyílnak?...

- A párbaj egész szerencsésen végződött...

Párbaj?... Párbaj, kiáltotta mindenki nagy megrökönyödéssel.

Hann Vilmos nem jutott szóhoz a fergeteges kérdésözönben, s csak nagy nehezen derült ki, hogy Waldhütter és Faller Jenő párbajt vívtak a Sugó partján, az elhagyott massa háza mögött.

Mintha derült égből villám csap le, mindenki értelmetlenül bámult s tátogott, szipogott, a végén kacagott, mert ilyen túlhabzó életöröm mellett kacagásba fül még a jaj is.

Hogy Faller Jenő, a szóttalan hosszú fiú, aki a légynek sem vét, párbajra keljen... a napszámos Faller fia ilyen úri luxust... és Waldhütter... no, ez már egy dühös pulykakakas...

- Biri?... Biri?... - kérdezték itt is, ott is; egyszerre mindenki érezte, hogy Kolacskovszky Biri miatt, a levitézlett primadonna miatt...

S erre Fakó Feri zavarba jött, megérezte, hogy ez a párbaj valahogy neki szólt, egész véletlenül zajlott le mások közt, s kigyúlt a szeme, mintha mindenki ránézne, hogy ez az ő dolga... S Margitka elsápadt, zavarba jött; ez a párbaj őmiatta van... ha ő haza nem jön Pozsonyból... akkor ma is Biri volna a primadonna, s folyna simán az élet...

Párbaj... halál... A halál szele csapott be a nyári, a kora nyári lelkek víg társaságába, sárga leveleket söpört le ez a szél az ijedten zöld, életre ácsorgó ifjú életek e bokrai közt.

Egyszerre odavolt a kitörő jókedv lázas kavargása, mindenki a doktort, a Hann Vilmost faggatta, leste, szavait várta, s ő kissé fontoskodva beszélt; most megint ő volt a helyzet magaslátán, már doktor volt, már kész doktor e percben, aki atyáskodva néz a betegre, s fölénytel pótolja a tudást, nagyképűséget öltött fel, az ősi kasztjelvényt, s fontoskodó szavakkal, mindkét kezének gesztálásával, e tipikus doktori gesztusokkal, mintha boncolás után szokták volna meg, hogy feltartott kezükről még csöpög a vér, de már sietnek közölni „megállapításukat”...

Waldhütter szokott temperamentumos, sunyi módján pofonvágtatott a jó Faller Jenőt, aki Kolacskovszky Biriről egy nem is kétértelmű szót mondott.

Tehát egy szó miatt. Egyetlenegy szó miatt.

Ilyen semmiség. Egy szó...

Senkinek sem jutott eszébe keresni, mi volt az a szó, csak ez futott, mint a tűz a réten, hogy egy szó, egyetlen szó miatt... Egy sértő szó...

Titokban tartották a dolgot, mert ha nyilvánosságra kerül, akkor a főjegyző betiltja az egész előadást.

Egyszerre mindenki Irénre nézett, a főjegyző lányára; megijedtek, hogy elvész a multság, s szinte pártfogásért folyamodtak a kislányhoz, aki egyszerre szokott hűvösségével várta a történet végét.

Egy szörnyű szenzáció volt ez a párbaj...

Felforgatta az egész világot, s ilyen hirtelenül s ilyen váratlanul...

- Nem történt semmi baj - kiáltotta végre megnyugtatóan Hann Vilmos... - Semmi baj sem történt... Faller Jenő célzott, s Waldhütter úgy állott feltartott kezekkel, mint egy régészeti lelet...

- No és? no és?

- És a Faller golyója lyukat csinált a levegőben...

Nevetés.

- Egy vékony lyukat, kérem szépen, egy vékony, de hosszú lyukat.

- No és?

- És most már lyukas a levegő - kiáltotta Gáger Lojzi.

Erre kitört a kacagás, végre az egészséges, jó, ifjú kacagás, s megindult a hancúrozás még szilajabb tempóban, mint annak előtte, mintha csak pótolni akarnák a megállásnak néhány pillanatát is.

Tánc lett, megérkezett Pelargus János is, a másik párbajsegéd, aki azért késett, mert hazament közben a hegedűjéért, s a derék komoly János hegedűje mellett táncra perdültek a többiek, s olyan ropogó, repkedő, csattogó, csicsergő táncba kerekedtek, hogy no.

Ah, a tánc... Szabad ölelkezés, férfikarok a lányderekak körül, összeérő lihegő lélegzetek, az izmok izzó tornája s az izzadó testek üde gőzölgése a nyári estén...

Nagyon szépen sikerült az uzsonna Kraudy Margitéknál, s mikor megjött a hivatalból Kraudy papa, még őt is közrefogták s megtáncoltatták ezek a hamis kislányok.

13

A párbajból azonban csakugyan baj lett. A főjegyző betiltotta az előadást.

Kötelességének tartotta, mint azt keményen s határozottan többször kifejtette, kötelességének tartotta, mert az ifjúság körében olyan szilaj modor kezdett lábra kapni, amely veszélyeztette a város békéjét. Kötelességének tartotta, mert másképp nem lehetett leckét adni ezekben a mai időkben az ifjúságnak, csak ha látják, hogy nem lehet áthágni büntetlenül az erkölcs, a társadalmi jóízlés, a tisztességes magaviselet határait.

Kötelességének tartotta, mert észrevette, hogy a leánya felettébb jó viszonyba került a tekergő Gáger Lojzival, s nagyszerű volt, hogy kapóra jött az a párbajkomédia, s megmenthette a kislányát az esetleges következményektől...

A városka közvéleménye a legnagyobb mértékben helyeselte a dolgot. Hann Frigyes Vilmosnak kő esett le a szívéről, mert besúgták neki, hogy a család várományosa a napszámos Faltus Mriechennel hogy összebarátkozott, még Glevitzky tanító úr is jóváhagyóan bólogatott, s kövér, puffadt testében helyeslő meglegedés telepedett el, mert az már mégsem lehet, hogy Józsi, aki nemsokára tanár lesz valahol az ország egyik legelőkelőbb iskolájában, itt egy kapakovácslánnyal keveredjen mélyebb viszonyba...

De még Kraudy mama is helyeselte, mert ő sem arra nevelte az egyetlen drága szemefényét, hogy segédjegyzőné legyen belőle... Istenem, még csak másodéves tanítónőképezdei növendék a kis Margit, ráér még ilyen komoly dologba keveredni, neki még tanulni kell, nem bolondságokkal elcsábíttatni az eszecskejét... Ha falusi segédjegyzőnének nevelné, akkor nem kellene oly nagy teketóriát csapni, akkor itthon is maradhatott volna tyúkot ültetni s tehenet fejni, de ő szebb s jobb életre neveli a gyermekét, legalábbis papné... vagy mért ne?... ha elvégzi iskoláit, Pestre kerülhet, s fővárosi tanítónő... az előtt nyitva áll az élet...

Ilyenformán az egész város megnyugodott a főjegyző ítéletében, s azzal, hogy a fiatalság mennyit szenvedett, hogy meg volt rémülve, de hogy sajnálták a drága szép vakációnak e szomorú elomlását, avval édeskeveset törődött a széles nagyvilág...

Voltak deputációk, tanácskozások, lázak, sürgések. Ezzel telt el a vakáció hátralevő része, ez okozott még némi kis izgalmat, örömet, ez adott alkalmat az összebújásra, de vége volt a jó és szép világnak.

Vége volt egy szép karriernek, Margitka félbemaradt hősiességének csak romjait őrizte szívében. Kitátotta reá is ezerfogú száját az élet pöffedt bálványa, s bekapta az ő szép és édes kis lelkét.

De hát ez az, valóban csak ez az élet: szép s nagy dolgok hosszú készüllete, s váratlan és gyors halála a virágosbokréta.

1922-1923

KAMASZOK

REGÉNYTÖREDÉK

ELSŐ FEJEZET

1

A tanár lassan jött végig az utcán. A macskaköveken minduntalan megbiccent, megbillent a talpa, mintha egy kicsit mámoros lett volna. A szemét is lehunyta, s furcsán mosolygott. Nagyon csudálatos volt neki minden, ami történik, szavak jártak az eszében, amiket az az asszony mondott... Milyen szép... milyen más... Némelyik embernek milyen szerencséje van... Ez a nagyképű történelemtanár ilyen feleséget kapott... Az ő élete pedig...

Ahogy közeledett hazafelé, egyre kedvetlenebb lett. Nem is tudta, mi a baj, nem is akarta tudni... Csak összébb húzta a szemöldökét, s az arca egyre komolyabb lett.

Átment a kis hídon, mely az országútról letérő utcát köti át a Bábagödrén, s ment hazafelé. Ez az utca is oly szomorú. Elhagyott, vad, szomorú, két-három ház van benne összesen. Kerítése kidült-bedült, ócska, a ház vakolata hull, a teteje csorog. Milyen más az a ház, ahova elkísérte kollégája feleségét. A Piacon áll, új emeletes ház, nagy tükörablakok, valami európaiasság. Még sohasem volt náluk, de bizonyára parkett, vikszelt padló...

Most megállott az ablak előtt. A nyitott ablakon a felesége különös, sikoltozó, riadt hangját hallotta; mintha nem ő szidná a gyereket, de ő jajgatna a szerencsétlenségben.

- Bántalak én? ütlek én? verlek én? mit rettegsz tőlem? Nem vagyok én anyád? félni kell éntőlem? A fene egyen meg, így szereted az édesanyádat! Meg kell bolondulni, más gyerek hogy fut az anyja elé, ez a kutya, ez elbújik a sarokba előlem! Mert ha megfogom, rálépek egyik lábára, s kettérepesztem a dögöt!

Soká állott, mélyen megdöbbenve, mint mindig; többet nem hallott, a felesége átment a másik szobába, s ott folytatta a kesergést, amely szavaiban vad szidalomnak tűnt fel.

- Valóban csodálatos - mondta gúnyosan, de sóhajtva -, hogy még ilyen ömlengés után sem szűnik meg a gyermekben a félelem. Szegényke, nem tudja az érzést a kifejezéstől megkülönböztetni...

Nem állhatott sokáig az utcán, lassan bement az udvarba. A tornácról nyílt az ő szobájának az ajtaja, bement az írószobába, s lefeküdt a díványra.

Oly fáradtan s kimondhatatlan szomorúan feküdt. Nézte a plafonon a nagy, irdatlan piktorrózsát, amely vad színekkel volt odateremtve. Mindig mondta az asszonynak, hogy festessék ki az egész lakást. Miből? válaszolta az asszony, s ő az első ellenmondó szóra már elcsüggedt.

Miből?... az azután jön... Az életkedvből!... Ki kell festetni, s akkor muszáj megfizetni... Az ember egészen másképp érzi magát, ha reggel felkel, rendesen felöltözik, megborotválkozik, tiszta gallért vesz, s örül a napsugárnak, mintha egy hálóingben, papucsban, pipával a szájában maznáklodik egész délelőtt, s utálja magát...

Késő.

Lehetett volna belőlem valami - gondolta -, mért nem én vagyok a kollégium gazdája?... Ugyan, hiszen szoba sem jöhetett... Hogy jöjjön el hozzám vacsorára az esperes?... Hát tudok én egy rendes társaságnak helyet adni?... Felszolgálni?... Van nekem itt valakim?... a sok gyermekemen kívül. Borzasztó ez a szegény teremtés, csak a kisujjal kell hozzányúlni, már kiesik belőle egy gyerek. Nyolc gyerek eddig, s még fiatal... s pedig nem bírja...

Mert ha egy olyan tenyeres-talpas volna, aki mos, súrol, főz, vasal, egy olyan székelő menyecske, aki megeteti a disznót, megfeji a teheneket, bedagaszt hat kenyeret, lefekszik, s megszül két gyereket, és másnap reggel felkel, és megfürösztözi őket... De ilyen vékonyság! csak a csontja-bőre, csak hálni jár belé a lélek, csak a nagy szemek vannak, az álmodó nagy szemek... Ah, a szép Galánffy lányok... Az akadémiai Galánffy, a könyvtáros Galánffy lányai... Az álomszerűen szép lányok, akik úgy lengtek s villantak fel a kisváros utcáján, mint a tündérek... Mily hallatlan szerelem volt az... miatta lett tanárrá... s hat évig vártak egymásra, míg meg nem hervadt s meg nem sárgult a kisebbik Galánffy Zsófi...

És aztán két évtizedes házasság... már negyedik ötödéves korpótlék... s ez az egész... hat gyerek... kettő szerencsére meghalt... szerencsére: mert még több lenne a baj... nem is tudja, hova tenne még két ágyat... talán még az írószobája sem maradna meg, itt is aludna vagy kettő...

Kinyújtotta a kezét, s rágyújtott egy szivarra... A legrosszabb kurtaszivar, s voltaképpen ez is elviselhetetlen luxus, de szerencsére már legénykorában rászoktatta a feleségét, hogy ez nélkülözhetetlen... Ezt szívta, rágta, forgatta a foga közt, s tudta, hogy bűdös tőle, bagószagú, a fogai feketék: de Istenem, valamivel le kell magát csillapítani... Még ez se legyen? inkább nem élni...

A házban nagytakarítás folyik. Csak olyan vakációs. Most végződött az iskolaév, egy hete még csak, hogy vakáció van, s a felesége kissé megkönnyebbült, hogy négy gyereket elküldhetett hazulról, rokonokhoz. Most csak Lajoska, a legnagyobb fiú s a hatéves Sárika vannak itthon.

Súrolás hangja volt a másik szobában. Kihajlott a díványon, s a félig nyitott ajtón átnézett. Megkönnyebbülve látta, hogy nem a feleség súrol, mert szegényke még azt is megteszi. Egy fiatal, olyan iparosasszony térdelt a szoba közepén, háttal neki, s közeledett az ő ajtajához, hátrálva, mint a rák. Karcsú, vékony teremtés, szőke haja kócosan repül, s szorgalmasan dolgozik.

Ilyen súrolás, mondta magában; csak a szoba közepét; meg se mozdítani a bútorokat... Persze, ma nagymosás is van, azért nem súrol maga az asszony... „Senki se látja - szokta mondani -, maga engem ide dugott el a világ elől, itt senki se lát, akármit csinálok is, ajtót se nyit rám senki. Tán a gyerekeim előtt szégyelljem magam, kiket én szültem magamnak?”

Ez is oly rémes. Mily durva szavakhoz szokott. S ki volt! Mint a hab, oly égi, légi, és ma túlozza a vad és nyers hangokat...

Most a súrolóasszony egész az ő ajtajába ért. Látszott, hogy nem vette észre, hogy ő idehaza van, fesztelenül dolgozott, s oly szorgalmasan, ahogy csak egy súrolóasszony tud dolgozni. S ő nézte, önkéntelenül is nézte, hogy mozog. Egy különös állatnak látszott, ahogy térdelt a súrolókefén, hátsó fele kidagadt, szoknyája megfeszült, s micsoda hitvány, szennyes, ócska szoknya volt ez...

Nő; mondta magában; angyal, tündér, imádlak. Ez vagy. Ez a nő. Akit megteszünk ideálnak s elérhetetlen valami létezőnek, s ő végzi, az egész életben, a legpiszkosabb munkát. Mért? éppen az ellentét miatt?... Vagy hogy a nő, aki annyira improduktív jelenség a szerelmi

korszakban is; mikor elveszti szépségét s varázsát, csak ennyire használható?... A fiatalasszony felemelte a súrolókefét a fejéig, s úgy piszkálta a keze fejével a haját. Talán tetves is... viszket a feje...

Aztán nézte, nézte, s kezdte úgy nézni, hogy meglássa benne a nőiességet. S hirtelen átalakult előtte a jelenség. A nő félig megfordult, s mellecskéi lógtak a meztelen karja megett, a szennyesedő, de uras ingben. Hm. Ez az. A nő. Csípeje olyan vékony volt, s oly hirtelen kiöblösödő s felszegett, mint a hátszlóé. Bizarr ötlete támadt. Felülni rá, s egyszerre gyerek lett, s lovagolni rajta.

Most a nő észrevette őt, s nagy szemmel nézett rá.

- Jé, a tekintetes úr, itthon tetszik lenni?

Elmosolyodott neki, de nem felelt.

A nő összehúzta magán a ruhát, a mellén, s kicsit zavarban volt.

Furcsa. Félti a varázsát.

- Maga ismer engem?

- Igen.

- Idevaló?

- Igen.

- Mi az ura?

- Kovács. Segéd. De olyan kicsit keres, hogy nekem is muszáj dolgot vállalni.

Kicsit hallgattak, nem tudott mit mondani neki.

- Az iparosok jól keresnek - mondta aztán.

- Á, dehogyis keresnek, tekintetes úr - mondta az asszony. - Most is, amit szombaton hazahozott, alig tudtam belőle kifizetni a bótost. Mi az, tessék mondani...

S elkezdte részletezni tételenként az ura összes keresetét s a saját kiadásait. Ebből csakugyan olyan nagy eltérés derült ki, hogy lassan valószínűtlen lett, hogy mégis ilyen piros egészséges, s egyáltalán él...

- És maga mennyit keres?

Az asszony megmondta, s ez még parányibb összeg volt. Most már az látszott különösnek, hogy mire egészíti ki ő ezzel a semmiséggel az ura keresetét.

- Szabad itt dolgozni, tekintetes úr?

- Persze hogy szabad.

Mért ne volna szabad? Vagy a felesége rendeleteit keresztezi talán?

Az asszony kezdte félrehúzni a szoba közepén álló bútorokat, hogy közelebb jusson a falnál levő, könyvekkel rakott szekrényhez. Friss vizet hozott a vödörbe, hogy nekilásson a súrolásnak, de egyelőre csak a port kezdte törölgetni.

Ő még mindig csak feküdt tovább a díványon.

Mivel egészíti ki az ura keresetét?! - gondolta magában, nézve a karcsú, nyújtózó fiatal testet, s nagyon furcsát gondolt.

Most már ki kellett volna mennie a szobájából, de nem volt kedve megmozdulni. Annyira magányos volt a ház. A felesége biztosan a mosásnál. Gyereknesz sehol.

- Mert, tekintetes úr - mondta az asszony -, vannak olyan súrolóasszonyok, amék nem törődik a tisztasággal, csak hogy az idő teljék. A gáz vesse fel az ilyeneknek a pofáját. Á, nem is szeretek rágondolni. Ha már az ember munkát vállal, tegye is meg; igaz? Ha nem akar dógozni, menjen az utcára. Na nem? Én abba születtem, én munkára való vagyok. Mert én tizenegy éves koromba árva lettem, mostohaapa kezére kerültem, már engem tizenhárom esztendőskoromba dógóztattak, nem volt heverőpercem. Hát én megszoktam a munkát, de az affélék, tele van velük a város, azért az olyanoknak megy vígan. Tegnap is, kérem, hétfő vót, egész múlt héten dógóztunk a Kömlődy nagyságos asszonynál, s szombaton nem lettünk kész. Azt mondta a nagyságos asszony, maradjanak éccakára, van villany, fejezzék be vasárnapra. Hát hárman vótunk, az egyiknek a feje fájt, a másiknak a foga fájt. No, akkor maga is menjen haza, Szabóné, egyedül ügyse tudja megcsinálni. Jöjjön hétfőn. Elmegyek hétfőn, de vasárnap találkoztam az egyik menyecskével a korzón. Azt mondja nekem nevetve, hogy még mit nem tanál ki egy nagysága; neki randija vót szombaton este.

- Mije vót?

- Randevú.

A tanár nevetett. Felizgatta ez a váratlan magányosság, s ez a nő kedves volt, fiatal, üde test.

- Randi?... nagyon jó...

- Igen, jó vót neki.

Ezen újra nevetett: igen jóízűen nevetett. A tanár s a férfi egyszerre: a szón és jelentésén.

- Mert biztosan többet keresett - mondta célzással -, mint egész éccaka Kömlődynénél keresett volna.

A súrolóasszony kicsit lesütötte a szemét:

- Én is azt hiszem - mondta.

Tovább dolgozott.

- Nem tudom, mi van a szememmel - dűnnyögte -, cügöt kapott, vagy mi, folyton könnyezik.

A tanár észrevette, hogy mióta nála van, igen lassan megy a munka. Az imént, a másik szobában oly frissen dolgozott, csakúgy repült, s most valami van vele.

- Magának van ura?

- Van.

- Ja igaz, már mondta, hogy Kovács.

- Igen.

- Hol ismerkedett meg vele?

- Ah, vót nekem először egy más, az borbély volt, de nem szerettem. És az nagyon fenyegetett, mert két esztendeig járt utánam, és én egyre jobban ki nem állhattam, s kikosaraztam, akkor azt mondta, hogy lelő. Hát elmentem Harsányba a rokonaimhoz, s ott ismerkedtem meg evvel az emberrel. De mikor hazajöttem, az az első, tetszik tudni, a borbély, már meg is házasodott.

- No.

- Igen... De mikor én hazajöttem a szüleimhez - már az édesanyámhoz -, akkor eljött, s azt mondta, hogy rögtön elzavarja a feleségét, ha én szeretem őt. Menjen innen, mondtam neki, látni se szeretem. Az meg - a felesége - haragudott.

- Hogyhogy? Hát az megtudta?

- Hát igen, mert minden este nálunk volt az ura.

- Na és szólt magának?

- Igen. Szemrehányást tett, hogy én elcsábítom az ő urát. „Hagyjon békét, Mariska - mondtam neki, mert mi barátnék voltunk azelőtt, míg lány volt, de most már, hogy ő asszony volt, magáztam mint lány -, maga tudja, hogy én a maga urát nem szeretem, mert ha szerettem volna, nem volna a magáé, elvett volna, még most is elvenne, de nekem nem kell, éljen vele, tartsa meg...” Így aztán, egy esztendő múlva éppen, elvett engem az én uram, ide is költözött, mert mégis itt könnyebb egy kovácsnak munkát kapni, mint falun. De az az első még most is utánam néz, pedig már hét esztendeje ennek; most is, tegnap, ahogy táncba voltunk, egész éccaka csak engem akart táncoltatni, az uramnak még mondtam is; a meg nevetett, mert tudja, hogy nem szeretem, hogy „mért ne, csak táncolj vele”.

- Hát miért nem szereti? - kérdezte a tanár gondolkodva. Ez még nem is ötlött fel benne, hogy lehetséges, hogy az ne szeresse az embert, akit ő szeret.

- Tudom is én - mondta az asszony s nevetett -, nagyon hízelgős. Én pedig azt ki nem állhatom, hogyha valaki hízeleg. Az a legnagyobb ravaszság.

A tanár gondolkozott. Ha az a férfi annyi ideje állandóan hízeleg... mert hiszen szerelmes... Milyen bolond dolog: éppen ezzel vadítja el magától a nőt?...

- Mondja - szólt a tanár -, ha maga így dolgozni megy, az ura nem féltékeny?

- Miért lenne? - mondta az asszony, s furcsa, szinte beteg mosollyal rekedten: - legfeljebb ő is keres magának mást.

- Persze, jut is, marad is.

- Inkább tesznek hozzá - mondta a nő, s különös kicsit kacagott.

Aztán elpirosodva:

- Nem tudom, mi van a szememmel - mondta, s a portörölő rongyot a szeméhez emelte, s keze fejével dörzsölte a szemét.

Ahogy itt állott most előtte, vékonyan, emelkedő kis mellekkel, igen karcsú derékkel, olyan volt, mint egy kép, amire emlékezett: vízhordó olasz lány. A fején viszi a korsót, s oly áttetsző színekkel van festve, mintha az egész alak üvegből volna. De ez a nő, ez komoly s pozitív kis test volt, s a szája oly furcsa volt, remegett, a szeme nedves volt.

- Megálljon, megnézem, mi van a szemével...

Felállott a díványról, letette a szivarját.

- Nézzen a világos felé.

- Nem veres?

- Inkább csak könnyes.

- Cúgot kaptam.

A tanár átölelte a derekát.

- Megálljon csak, jobban megvizsgálom.

- Itt?... Tekintetes úr, ne bántson, állapotos leszek, tekintetes úr, ne tessék bántani...

Ellenben semmi ellenállást nem fejtett ki.

Ebben a percben a felesége hangja hallatszott kívülről:

- Szabóné, Szabóné...

Az asszony felugrott a díványról, s rémülten menekült a dézsához, a tanár pedig a kielégítetlenség örült dühével hirtelen továbbfordult, térden a könyvpolchoz, s annak az alján keresgél a könyvek közt.

Bejött a felesége.

Megállott az ajtóban, s benézett.

- Maga itthon van?

Nem válaszolt.

- Ezt a szobát nem kell súrolni! Megmondtam magának - szólt az asszonyra.

- A tekintetes úr megengedte.

Az asszony élesen nézett a nőre, ahogy az gyorsan fogta a dézsáját, s vitte kifelé.

Most a férje felállott egy francia szótárral a kezében.

- Grosse... - mondta hangosan - enceinte... être enceinte... porter un enfant dans son sein... s'aggraver... grossesse...

2

Az asszony kiadta a rendeleteit a súrolóasszonynak, s visszajött. Az ajtót betette, s megállott az ura előtt.

- Mondja, Kálmán, hogy gondolja maga? Mi lesz ezekkel a gyerekekkel? Csirkefogókat, gazembereket akar belőlük nevelni?

A férj nem nézett rá, annyira fel volt izgatva, hogy nagyon uralkodnia kellett magán. Újra előkereste a kialudt szivart, s úgy vette a bajsza alá, hidegen, rágcsálni kezdte, s egy-két lépést tett elfordulva a feleségétől. Az ujjaiában még benne volt a másik asszony teste. Azt érezte, s az volt a különös érzése, hogy mily vékony s gyöngye teremtés. Az ember azt hinné, hogy egy napszámosasszony erős és izmos, a sok munka megerősíti, s oly gyöngye, fonnyadt test, a karja, mint egy gyöngye pálca, s a bőre pedig fiatal; mit is mondott? huszonhárom éves.

Lehunyta a szemét, s beleült a kopott fotelbe.

- Mert így semmi, semmi nem lesz belőlük - folytatta az asszony. - Maga abszolúte nem törődik velük. Nem neveli őket. Azt hiszem, nem is ismeri, biztos, hogy az utcán meg se ismerné őket. Itt minden rám marad. A munka, a takarítás, az egész háztartás és a gyerekek nevelése is. Ilyen apa mellett!

A férfi összehúzta a szemöldökét, s igyekezett oda nem hallgatni. Milyen nedves volt az asszony szeme! Nem volt annak semmi baja. Biztos, hogy az érzékiség csapott ki a szemén. De hogy történt? Amint őt meglátta, rögtön feltámadt benne?... Ilyen hamar?... Egész ismeretlen volt előtte ez a lehetőség. Régebben voltak esetei... diákkorában... már házaskorban is...

de az mindig sok izgalommal, utánjárással s legtöbbször eredménytelenül... s most, mint egy lepottyant alma a fa alatt... Csudálatos...

- Eleresztette a szegényeket, ruha nélkül, egy fillér nélkül, idegenek szájába; mondja Kálmán, nem szégyelli magát?... Nem bírok aludni, nem bírok belenyugodni, hogy azok idegenek közt, mert ha rokon, annál jobban kritizál, úgy vannak oda, mint a koldusok... Az éjjel sem aludtam, persze maga alszik s horkol. Jó lelkiismerete van. S én nem bírok aludni. Egész nap annyit dolgozom, mint egy ló, s este alig várom, hogy ágyba essek, aztán éjfél után felébredek, s nem bírok tovább aludni. Bélácskának lyukas a cipője. Lyukas cipővel ment el Szalárdra. Egyetlenegy pár cipővel, s az is lyukas. Sanyika dettó. Csak fehér ruhával ment; ha bepiszkolódik, ki mossa neki? S vasárnapra csak kellene neki egy kis ruha. Az az egyetlenegy van neki, amibe iskolába járt. Most itt van a szeptember, úgyis kell neki egy ruhát csináltatni, mért ne csináltassuk meg most, hogy a nyáron legyen neki egy ruhácskája. Nem bírok egy percre megnyugodni, hogy így eresztettem el azt a két gyereket az öcsémekhez, hogy világ csúfjai lesznek ott. S mit szól Matild, hogy volt szemünk így odaadni a fiúkat, de maga nem bánta, csakhogy meneküljön tőlük.

Fáradtan leült a díványra, s fejét féloldalra hajtotta. Oly fáradt és szenvedő volt az arca.

- Na és a lányok... Maga csak kiszolgáltat engem a sógornőknek. Milyen kegyes a maga nővére, hogy enni ad az én gyerekemnek. Inkább adná ki azt, ami dukál. - S szenvedély és sikoltó düh csapott ki belőle: a magyar farkasdüh a rokonnal szemben.

A férje nézte, s különösnek találta, hogy felfelé emelt szemekkel ül, s szemei oly óriásiak, szinte szem az egész arca, furcsa színű, nagy szemek, sárgásbarnák, mély karikákkal, arca hosszas, áttetszően vékony, olyan, mint egy szent az olasz preraphaelita iskolában. Egy szent, akinek csak anyai gondjai vannak. A haja dús, hullámos, nagy haja mélyen leeresztve a nyakába, hosszú, vékony nyaka, mint egy liliomszál, egy hervadó liliom, mely már meghajlik a hervadó virág alatt. Érzékies szája nyitva marad, mintha a fáradtságtól és szenvedéstől nyílna meg, mintha tör volna az oldalában, a bordák közt, beleszúrva, s kéjes érzést vált ki belőle a fájdalom...

Most erőt vett magán, s előrehajlott. Kinyújtotta a kezét, s megfogta a felesége halk és ernyedtt ujjait.

- Minden meglesz - mondta csendesen.

Az asszony még szomorúbb arcot váltott.

- S ezzel el van intézve... Minden meglesz! Milyen könnyű kimondani!... Semmi sincs: minden meglesz...

- Úgy is lesz.

- Hogy?

- Minden meglesz.

- Mi az a minden?

- Ami kell.

- Sok kell.

- Hát akkor sok lesz.

- Vilmácskának legalább egy kalapot...

- Az is meglesz.
- És az Irma tüdeje...
- Meggyógyul...

A férfiban most valami furcsaság, valami átbillenés történt. Ahogy felesége hosszú ujjait ujjai közé fonta, s egyet sóhajtott, és szemét lehunyta, öbénne is mély szomorúság és bánat támadt. A fotelt közelebb vonszolta maga alatt a díványhoz, s szőrös, nagy fejét, szakállas, nagy üstökét rátette a felesége mellére.

Az asszony bal karral lassan átölelte a fejét, és simogatni kezdte.

- Ah, ha egyszer így simogatna meg... ő... - mondta magában a férfi, és Sághynéra gondolt. Most elvesztette a fejét, s gyöngéd erőszakkal lefektette az asszonyt a díványon...

Ez éppoly erőtlenül hagyta magát, mint előbb a másik. Oly roppant fáradt volt, hogy örült, hogy a teste elnyúlt, s annyira energiátlan, hogy egy gondolatra nem volt ereje.

- Naaa, hagyjon - mondta aztán kesernyésen, kedvetlen.

Ebben a percben a súrolóasszony benyitotta az ajtót.

- Nagyságos asszony, a szalont se kell kisúrolni?

Az asszony, mintha felébredt volna, felpattant, felállt, s mintha egészen más emberré lett volna, kiáltott fel:

- Nem, nem, csak hagyja! Maga csak azt csinálja, amit én mondok! Ne okoskodjon, hanem végezze a dolgát!

Az asszony zavart s kellemetlen arccal vonult vissza, a tanárné pedig fészülködni kezdett az ujjáival.

- Maga igazán meg van örülve - szólt az urára elmosolyodva.

A férje kedvetlenül nézett.

- Miért?

Kivette a hajából a fésűt, s azzal fészülködött, s ahogy a férje morózus arcát látta, fölnevetett, kicsit, kárörömmel. Aztán megvetően mondta:

- Nem értem; ennyit sem bír eltartani, s mégsem fél...

A férfiban hirtelen felforrt a düh.

- Eh, ez nem is élet, ez egy nyomorúság!

A foga közt mormogta:

- Mi vagyok én? Igavonó állat? Semmi egyéb nem vár rám, csak húzni? Egy megrakott öszvér?

- Maga beszél? - pattant fel az asszony. - Úgy él itt, mint egy király. És én takarítok, súrolok...

- Ez magának takarítás?

- Mi?!

- Fogalma sincs arról, mi a takarítás.

- Lehet itt takarítani? Ebben a bagolyvárban? Érdekes itt?

- Itt? Ez egy tündérvár lehetne.

S kitört belőle az igazság:

- Az egész városban nincs még egy ilyen telek. Mint egy várkert. S a ház! De persze ki kellene az egészet renoválni. A tetejétől a pincéig. A maga takarítása! - s gúnyosan, sértően nevetett. - Még a vakolatot is le kellene verni s kidobni innen. Kitágítani a falakat, a várost; átalakítani a világot, hogy én jól érezzem magam benne.

- Nyavalyás, csak hencegni tud.

- Kaptam volna kölcsönt most három éve, mért nem engedte, hogy felvegyem? Itt kell nekem cigánykodni a sok gyerekkel, egy embert be nem hozhatok a házba, mert kívül a szemem a szégyentől.

Az asszonyból hirtelen kitört a hisztérikus, sikoltozó panasza:

- Istenem, Istenem, ilyet hallani, az én gyenge karom szakad le, ő csak sétál és szivaroz, és én fenntartom a lehetetlent, a semmiből az úri életet, s még neki van kifogása. Hát tessék megcsinálni! Ha olyan sok pénze van.

- Hogy csináljam meg! A maga gazdálkodása mellett.

- Örült, örült, hát ez borzasztó!

- Igen. Nekem egész másképp kellene élni. Annak idején fel kellett volna venni azt a kölcsönt s beruházkodni. Akkor most én volnék a kollégium gazdája, s most volna minden, élhetnénk; de hová híjak én itt meg egy embert vacsorára? Kéz kezet mos. Még csak egy uzsonnával sem mehetek elébük. Már egészen meg van rontva az életem. Itt a helyszínén mentem tönkre. Az én apám úr volt, emeletes háza volt, a kollégium kiskirálya volt, az egész ország ismerte a Kesserű professzor hírét s nevét; örököltém a katedráját, s belőlem mi lett?

- És én vagyok az oka? A jármi és szalkai Galánffyak mindig voltak ott, ahol a maga büszke ősei. Erre neveltek engem, hogy Kesserű Kálmánnak a piszkos, de milyen piszkos szobáját saját kezűleg súroljam?

A férfiban már el is múlt a felindulás. Kövér, puha testében újra leszállt a vér.

3

- Ne engedje magát elragadtatni - mondta a feleségének szárazon -, mégis, idegen van a házban.

Az asszony sírt s hallgatott. A legkisebb kitörés után is apátiába süllyedt, amely néha hosszú ideig eltartott nála.

- A nőkhöz a szelídség illik - dünnyögte a tanár -, igaz, hogy az emberek lenézik a szelíd, jámbor és türelmes egyéniségeket, mert gyámoltalanoknak és együgyűeknek tartják az ilyet. De azért én azt tapasztaltam, hogy a türelem az egyetlen, ami az embert minden bajon átsegíti. Legyünk türelemmel, s egyszer vége lesz az egész életnek...

A felesége ebből semmit nem hallott, s most hirtelen felébredt, és suttogva s felindulva mondta:

- A fia! a fia! az asszony után... leskelődik...

Lángvörös lett, oly zavarba jött, mint egy kislány az illetlen gondolatra.

Elfordult, szégyellte magát.

A férfi elrémült.

- Mit beszél!

Minden vére lefelé szállott, és szédülés környékezte. A fia... Ha benyitott volna... Az arca égni kezdett a szégyentől, oly vörösen és fájdalmasan, a szemét is lehunyta. Ilyen veszedelemben! Egész szülői szíve egy szörnyű szakadék szélén forgott.

- A maga vérét örökölte! - mondta halkan az asszony.

- Minek is hoz a házba ilyen nőszemélyeket - mormogta az apa.

Az asszony hallgatott.

- Örülök, ha kapok egyet - mondta aztán -, de annak a gyereknek semmi dolga, nem is tud mit csinálni, úgy fogja az egész vakációt végigcsavarogni?

A tanár le s fel járt a szobában. Borzalmas. Úgy elszédült, mint egy diák... Mint a fia?... Rettegetes. Ha abban a percben a fiú... Vagy ha ő kapta volna rajta a fiát...

- Küldje be - mondta a feleségének rekedten.

- Persze, most egy pofon a legrosszabb mód - mondta halkan az asszony, és igen sietve tette hozzá -, csak még jobban felébreszti benne a kíváncsiságot...

- Hát mit csináljak?...

- Most prédikált a türelemről... Tessék valami komoly munkát adni neki, hogy el legyen foglalva...

Ezzel kiment, s urát otthagya a szivarjával, ahogy mogorván járkál le s fel a szobában és morfondíroz.

- Borzasztó ez - csapta öklével az asztalt -, bejön a házba egy ilyen alávaló becsstelen dög, mint ez, s apát, fiút esetleg valami betegséggel fertőz... Szörnyű...

Annyira fel volt indulva, hogy nem bírt magával, egész testét erkölcsi hideglelés rázta.

- De jó volt ez a lecke - mondta tovább magában -, nagyon jó volt. Hamar kiderült, hogy nem jó a tűzzel játszani.

Most bejött a fia.

- Kezit csókolom.

Nem szólt hozzá.

- Tessék, apa?

Nem felelt.

A szőke, nagy fiú megállott az ajtóban, s nézte az apját ijedten és hűségesen, ahogy járkált a szoba egyik sarkától a másikig, s az ujjai közt füstölgött a szivar.

Az apa rá sem pillantott a fiára, szomorúan ment, ment. De hát mért kívánja a vére? Mert most is kívánja. Mert nagyon nyugtalan, hogy nem sikerült, szégyelli magát, mélyen megálázva érzi magát; nem menne bele többet ilyen esetben: de a vére forr, mintha vadság csörtetne a bozótban, s érzi azt az asszonyt, aki a dézsával elment az ablak alatt, s ahányszor eszébe villan, mindig kívánja, s elveszti az eszét.

- Mit akarsz a nyáron csinálni? - kérdezte hirtelen a fiától.

Ez nem felelt, nézett csodálkozva.

Olyan megijesztett, jól nevelt fiú volt, akit még mindig kisbabának néznek idehaza, pedig már az ötödiket végezte, s olyan nagy, mint egy hirtelen nőtt borjú.

- Mikor én ötödikes voltam, akkor én már önképzőkört alapítottam - mondta az apa. - Abban az időben csak a hetedik és nyolcadik osztályosok voltak tagjai az önképzőkörnek. De ez nekem késő volt, s mikor az ötödiket elvégeztem, a vakációra itthon maradt fiúkkal megcsináltam egy nyári önképzőkört. De az nem olyan önképzőkör volt, mint a tietek, hanem egy magasabb rendű: önművelési kör. Mi franciául tanultunk, németül tanultunk, fordítottunk, testneveléssel foglalkoztunk, s európai körútra készültünk. Persze az más idő volt, más fiúk voltak akkor.

Lajoska hallgatott. Lelkesedve és boldogan hallgatott. A fantáziája kigyúlt s égett, mint a magnézium. Micsoda ambíciókat gyújtott, lobbantott fel benne az ő gyönyörű apja, az ő hatalmas apja. Megnyílt ajakkal nézett rá erre a zeuszi fejre! Juppiter tonans-nak voltak ilyen fűrtjei, homloka, ilyen tekintete.

A tanár érezte, hogy hatott.

- Kik a te cimboráid? Kifélék a mai, korodbeli fiúk?

Lajoska tétován hallgatott.

- No, nem árulod el őket?

Lajoska összerezzen.

Az apa ránézett a fiára, s feltűnt neki, mennyire hasonlít az anyjához. Ugyanaz a hosszúkás arc, leányosan vékony arcbőr, azok az óriási nagy szemek, s ugyanúgy tartja a fejét, félig felemelt arccal a magasba nézve, mint egy szűz vagy egy mártír.

Tovább járkált a szobában, s arra gondolt, hogy ha ő el nem veszi Galánffy Zsófiát, akkor hol volna most ez a fiú... Hm... S ha az elébb sikerül a dolog, s a kis mosónő... hm... tizenöt év múlva egy másik fiú állana valahol egy kőműves-állványon... hm... ugyanolyan maznán, vékony testtel és szökén, kócosan, mint a súroló anya az imént... hm... és az ő tűnődő, energiátlan, önmardosó lelkével... Ez az egész létezés ezen a világon... S ennyi az egész... S a fiú is már kezd... Kis kakas is szokta kezdeni hamar, még kukorítani sem tud... S az anyja elárulta... miért?... féltékeny?... Lehet...

- Nincs más mentség, fiam - mondta -, dolgozni, folyton csak dolgozni! Ez az egy, ami megment bennünket... Belemenni valami nagy munkába... Például... ha elhatároznád, hogy a vakációban elkészülsz a hatodik osztályra... S szeptemberben levizsgázhatnál... Jó tanuló vagy, jó fejed van, meg vagyok győződve, hogy el bírnál készülni...

A fiú leült, keresztbe tette a lábát, s hanyatt dűlt a fotelben. Igen csinos gyermek volt, ahogy az apja most ránézett. Milyen szép, szinte kár, hogy nem lány lett.

Odament hozzá, az állát a tenyerébe vette, s megsimogatta.

Lehajolt hozzá, s megcsókolta a homlokát.

Egészen olyan, mint az anyja volt, de...

- Te cigarettáztál? - mondta hirtelen.

A fiú lángvörös lett.

- Igen?

A fiú ijedten nézett, s a hallgatásban igenlés volt.

- Én nem tiltottam meg neked... mert nem is gondoltam, hogy... Nem vádolhatlak azzal, hogy egyenes parancsot szegtél meg...

S most aztán majdnem azt kérdezte, hogy: csókolóztál is?... De ezt elhallgatta... Egy ilyen dög... hogy lehet azt ellenőrizni?... Csak három perc kell neki valahol egy zugban, vagy míg a dézsát kiönti a kert alatt... mint a kis kakas és az öreg tyúk az eperfa alatt... Rettenetes... És ezt nem kérdezheti meg... Mert hátha nem? S akkor ő világosítja fel, hogy lehet... hogy lehetett volna...

Inkább a cigarettáügyet sem folytatta.

- A hatodik osztály a legkönnyebb az egész iskolakorszakban... Csupa ismétlés. Annak az ismétlése, amit az ötödikben tanultatok... A latinban erős vagy... a németben kitűnő... a görög is jól megy... A nyelvekkel igazán semmi bajod nem lesz. Egy hét alatt átveszem veled a három tananyagot. Hiszen tavaly a *Minna von Barnhelm*-et egy nap alatt elolvastad, s azóta már Heine *Harzreise*-t is elolvastad, igaz?... Szóval ez semmi se volna... Az elméleti tárgyak... A matematika... Azt Szakáll tanár úr átveszi veled... a történelmet Sággy...

Most hirtelen elhallgatott. Megzavarodott. Sággyne teljes erővel az eszébe villant, a szép, a gyönyörű, az édes Sággyne...

A fia oda fog járni... S ha ennyire egyezik az ízlésük... hogy a súrolóasszony... is... neki is megtetszett... Sággyne is... Hm... Hogy a fia szerelmes legyen a Sággyneba...

El is felejtette a gondolatmenetét... Sokáig járkált, izzadt, vergődött, s már egyáltalán nem is gondolt a fiú dolgára, az asszonyra gondolt, aki ma oly gyanúsán viselte magát azon az összejövetelen... Folyton ránézett... ő érezte ezt... hiszen ez izgatta fel... Ah, mit, máskor is volt súrolóasszony a házban, soha életében nem gondolt volna arra, hogy kikezdjen vele... De ma egészen fel van dűlva... Valami édes remegés van a vérében: a szép Sággyne, a legszebb asszony a városban... S oly rossz híre van, azt mondják, diákokkal... Bár ki tudja: minden szép nőnek rossz híre van...

Hirtelen a fiára nézett, s annak oly zavaros volt a pillantása... Megrémült: talán ez is arra gondol, akire ő?... S még csak meg sem kérdezheti, még csak meg sem pendítheti... Vége lett volna a szülői tekintélynek... az erkölcs. Valóban az apa van a legtávolabb a fiától... Még egy kétértelmű megjegyzést sem kockáztathat előtte...

- Hozd be csak a könyveidet!

- De még nincs meg a hatadosztályos - mondta félve, dadogva Lajoska.

- Ja persze.

Erre tovább járkált. Milyen zavaros ez az egész élet... mennyi baj. Hogy lehet azt győzni...

- Ki van egy hatadosztályos, aki most végzett?

A fiú hallgatott, gondolkozott.

- Majd megkérdelem az iskolakertben - mondta aztán.

- Igen, kérdezd meg.

A fiú már szaladt volna, de nem tudta, az apja nem akar-e még valamit beszélni.

- Aztán elkéred a könyveit, de az összeszt, összeszeded... A történelmet is átveszem veled én... Vagy találunk valakit, egy jó diákot, aki veled fog tanulni... mert nekem sok a dolgom magamnak is... Természetesen minden felügyeletet fenntartok magamnak, de mégis jobban megérted, ha egy kortársad segít.

Röstellte magát ezért az álnokságért, hogy máris kibúvik... Mi lesz, ha a fia rájön erre... hogy ő menekül a felelősség alól...

Oly keserves és kedvetlen volt, egész elsötétedett előtte a világ... Ez egy szerencsétlen élet, szerencsétlen sors... Degenerált ember ő tulajdonképpen...

Az apja erős volt és kemény, rabiátus, az egész kollégium ura és teljhatalmú parancsolója, de ő az anyjához hasonlított, ahhoz a szegény mártírhoz, aki kövéren üldögélve s oly szerencsétlenül élte le ura mellett az életét... az urának a buja vére... s neki túrnie kellett mindent... az ura szeretőit... mert nagyvérű ember volt az öreg, aki az egész világ asszonyát elhasználta: az igen, az szerencsés fráter volt... Irigylésre méltó... Mért nem hagyta rá ezt a szerencsét... Hm... Neki most lett volna egy jó alkalma... Igazán azt kell hinni, hogy valami külön szem figyel reá, mind a két esetben meghiúsítja... egyik asszony a másik boldogságát... hm...

Hirtelen ránézett a fiára:

- Hát mért nem... - azt akarta mondani, hogy mért nem hozod a könyveket; akkor eszébe jutott minden, s kitisztult előtte a helyzet - no csak eredj az iskolakertbe, s kérdezd meg a fiúkat, hogy... szóval, szedjétek össze a könyveket, aztán majd holnap megnézzük alaposan... mert nem kell elhirtelenkedni a dolgot... Nagyon nagy vállalkozás ez... S nem akarom, hogy esetleg... vagy valami baj legyen... Mindenesetre nagyon szép volna s nagyon jó... Egy évvel hamarabb jutnál az egyetemre...

A fiú felállt, furcsán, féllábra, arca álmodóan égett, valami különös, különös volt rajta, még várt, akkor elköszönt:

- Kezít csókolom, apa.

Az apa odatartotta az arcát. A fiú hozzáfutott, s megcsókolta.

Ő megveregette a fiú vállát, hátát, végigtapogatta a karját.

- Vékony - mondta. - Nem tornászol eleget.

Megcsóválta a fejét, s aggódva nézett az elfutó fiú után: jobb volna, ha tanulás helyett inkább úszna, vívna, sportolna... Hm, hm... Nála is ez a baj, hogy inkább csak fantáziában éli ki az életét, ahelyett, hogy jó erős paraszt volna, s nem sokat gondolkodna, hanem... Fölvillant előtte az a gondolat, hogy mennyivel jobb lenne, ha a gyerek már győzött volna, mint hogy esetleg buja gondolatokkal fertőzi önmagát: mint ő...

Észrevette, hogy a fiú oly észrevétlenül somfordált ki az utcára, mintha az anyja elől szökött volna: de hisz akkor ő megint magában maradt a házban a súrolóasszonnyal!...

Szivarjából nagyot szippantott, akkor utánament az asszonynak, aki az utolsó szobában súrolt.

Ott térdelt a földön, és keményen dörzsölte a deszkát.

Megállott felette, lehajlott, s alányúlt.

De az visszaszólt:

- Menjen, mert kiáltok a feleségének!

Valami oly példátlan elutasító durvaság volt a hangjában, hogy benne megfagyott a vér. Sápadt lett. Egy pillanatig szédülése volt, hogy felrúgja, akkor megfordult, és szó nélkül elment.

Nem tudta mit tegyen, feltette a kalapját, s vérekes szemekkel, hm... most neki van valami a szemében... hm...

Utálatos ez a ház, ez a felfordulás, piszkot teremtenek a piszokban...

MÁSODIK FEJEZET

1

- Adj egy cigarót.
- Nincs.
- Adj egy cigarót, ne legyél olyan fösvény.
- Nincs.
- Na, adj egy cigarettát, meghalok érte.
- Nincs, ha mondom.
- Adj egy cigarettát; amit akarsz, azt csinállok érte.
- Nincs.
- Csak egyet, csak egyetlenegy, a nyelvem kilóg.
- Nincs, nincs.
- Na, adj egy cigarót, ne legyél olyan.

És ez egész nap így megy az egész vakáción keresztül az iskolakert kapujában, a korláton ülve.

Szemben a nagy kollégium, dupla tetejével, százados, mohos falaival, valami egészen különös, égő napsütésben, hogy a falaira nem lehet ránézni, mintha idegen fényt verne vissza a megavult fehér malterszín, a szemek mind összehunyorítva néznek, s a hátuk mögött a nagy fák, a mély, árnyas utakkal, a végtelen hosszú fösétánnyal, mely az állomásig megy.

Fiatal fiúk, közép-gimnazisták nyaralóhelye az a vastag rúd, mely a kert rácskapuját egy kőoszlophoz köti. Egy hajdan kiásott, aztán elmúlt árok sekély vályúja fut a kert kőfala mellett, s ezen egy kis híd van, de már alatta a föld teljesen betöltötte az árkot, úgyhogy a gerendák és deszkák a földön fekszenek, s amint bekorhadt a vastag tölgydeszka, csak épp annyira szakadt be, hogy meg lehet botlani benne, ha nem vigyáz az ember. Itt lógnak unalmukban a gyerekek, itt ácsorognak, kuncsorognak, s egymást nyúzzák dologtalanul, a vakáció zsibbadt maznaságában.

De megállanak itt az akadémisták is, a felsőbb diákok, s este, mikor a közönség jön korzózni a fák alá, a tanár-lányok párosan sétálni, olyankor az efféle apróbbaknak tisztulni kell innen: de a forró napon ők az urak, negyed-ötöd-hatod gimnazisták dégálnak a maflasarkon, s egymáson élösködve húzzák lomha báméskodással a hosszú vakációt.

Szeplősek a nyári hőségben, a térdük ki van térdelve, a könyökük kikönyökölve, a ruhájuk durva és olcsó pamutszövet, de a szaunakalapot helykén teszik a fejükre, s hetekig elvárnak, míg egy cigarettára rá tudnak gyújtani, de akkor aztán úgy fújják a füstöt, mint egy geróf.

Lajoska futva és kimelegedve jött feléjük. Mindnyájan kíváncsian nézték, mi történt, hiszen az elébb hazament, mert nem mert elmaradni egészen ebédig... Ahogy közeledett, egyre izgatottabbak lettek, Albert elkezdett táncolni egyik lábáról a másikra, alig várta, hogy megtudja. Ez az Albert egy iparos fia volt, s csupa tűz, csakúgy lobogott minden pillanatban, olyan el-futó fiú volt, minduntalan elment s visszajött, mindig dolga volt, mindig halaszthatatlan, egy pillanat alatt már a Kovács utca végén látták, s még rá sem gondoltak, már jött vissza nagy sietve. Énekes Albertnek hívták, az anyja varrta a kis micisapkáját, s azt folyton a kezében

tartotta, s nyúzta, feltette, levette, s a port azzal verte le a cipőjéről, s mégis örökké nyakig poros volt. Ez volt Lajoskának a legjobb barátja, s már messziről kiáltott is elébe:

- Mi történt?

Két tenyerét a szája elé tette, s tölcseért csinált belőle, úgy kiáltott újra:

- Lajoska!... mi történt?... - és elindult elébe.

Lajos integetett, s röstellte a feltűnést.

- Semmi!

Sajnálta, hogy így elragadta a tűz, mint egy kisfiút, megcsendesedett, s egész lassan ért be a célba.

- Nincs itt Sarkadi? - kérdezte lihegve.

- Nincs. Minek?

- Majd megmondom, a könyveit meg akarom venni.

Ez nagyon váratlan volt, s nevetni kezdtek. A harmadik fiú volt Pali, Ambrózi Pali, aki mindig kettőjükön lógott. Ez egy olyan szeplős kullancsgyerek volt, semmi akarata s célja az életben, mindig másokon élösködött, egy özvegy papné fia volt, s diáktartásból éltek. Valamihez azért éppen a kapaszkodó természete miatt nagyszerűen értett: szeptember elsején, amikor a diákok jöttek a vasútról, ő volt az első, aki ott volt az állomáson, s nem szégyellt minden szülőhöz odacsatlakozni s megkérdezni: „van-e már helye a kisfiúnak?” Hacsak valami kész helyre nem ment egy szülő, azt ő hazavitte a mamájához. Tele is volt mindig minden szobájuk kisdiákkal, mindig csak apróval, mert azokkal könnyebb bántani; ez egy könnyen nevető fiú volt, aki a feltartott kisujjat is megnevelte, s rajta is lehetett nevetni, a butaságán, semmiért se haragudott meg.

- Mire neked olyan hamar a könyv?

- Édesapa...

Elhallgatott, valami belső érzés megállította, hogy ne találja ki rögtön a nagy tervet, hátha semmi se lesz belőle.

Egyet nyelt s csak azt mondta:

- ...meg akarja nézni a hatodosztályos könyveket.

- Nem is láttam máma Sarkadit - mondta egy negyedik fiú, aki nem tartozott közéjük, s kissé odább állott a másik karfán. Ez egy vaksi fiú volt, fekete pápaszemmel, s Pali mindjárt nevetni kezdett, hogy ő nem látta Sarkadit, éppen ő nem látta!

Lajoska intett titokban Albertnek, aki megértette, s megelőzve azt mondta:

- Valamit akarok mondani! - ezzel karon fogta Lajoskát, és sietve mentek be a kertbe a fák alá. A többi fiú irigyen nézett utánuk, hogy sugdolóznak.

- Édesapa azt akarja, hogy letegyem a hatodikból.

- Akkor én is.

- Jaj de jó, könnyebben is megy a tanulás.

- Persze.

Albert villámló szemmel nézett maga elé, az arca elkezdett pirosítani a szeme alatt, sovány, barna arcára volt, vagy inkább csak sápadt, rosszul táplált, a Lajoska puha, fehér arca mellett olyan volt, mint a viasz.

- A könyveket én beszerezem - mondta határozottan.

- Sarkadi ugye a hatodikot végezte?

- Majd én tudom!

Visszajöttek a fiúkhoz, s Albert oly gondterhelt arccal, mint akire óriási felelősség szakadt, ellenben Lajoska megkönnyebbülve, mert neki valóban ez volt a legnehezebb. Sokkal nagyobb feladat volt beszerezni a könyveket, mint megtanulni.

Albert pár pillanatig állt, akkor azt mondta:

- Mindjárt jövök - s elment.

Utána néztek, még két fiú volt ott. Mátyási, egy kisebb diák, aki piros arcú volt, olyan kerek s gömbölyű arc, mintha luftballon volna az egész fejcskéje, a nadrágja térdig ért, de hosszú nadrágnak volt szabva, s a haja olyan göndör volt, mint egy négeré.

- Nagyszerű fiú! - mondta.

- Fiú - szólt megsértődve Kállnoki, a vaksi hatodikos, aki idetartozott az e pillanatban előtérbe került klikkbe, mint velük egyosztályos, bár alig voltak beszélő viszonyban, pedig nem volt semmi ok rá, csak ez a Kállnoki olyan lehetetlen alak volt, vak is volt, s mindig úgy tüntetett az okosságával. Most is fölényesen védte meg egy harmadikos tacska előtt az osztály tekintélyét.

- Hogy beszélnek ezek a gyerekek - mondta nevetősen -, fiú! Ez magának, barátom, már nem fiú!

Mindenki nevetett, és a kis Mátyási nyakig vörös lett, mert az a két esztendő egy világ.

- Egyszer úgy drukoltam miatta - mondta Pali, s most az eltávozott Albert lett a hős -, barátom, fel kellett olvasni a házi dolgozatot, és tiszta papírról olvasta fel!...

Mindnyájan nevettek s odafigyeltek. A kertből most jött ki két diák, egy sápadt, hosszú ötödikes és egy negyedikes tömzsi, Práger és Wimmer.

- Mit, mit?

- Énekes Albert! Tiszta füzetből olvasta fel Kóródynak a magyart! Úgy drukoltam, az volt a legjobb, hogy azt mondja egyszer Kóródy: „nem értettem kérem ezt a mondatot, olvassa csak még egyszer!”

Nagy nevetés lett.

- Hű, vót pácba, s nem akarta újra olvasni, úgyhogy a tanár még egyszer rászólt: „még egyszer, még egyszer! mér olvassa oly nehezen?” „Nagyon sötét van, tanár úr...”

Már közeledett az ebédidő, csak az idő, nem az ebéd, úgyhogy mindnyájan éhesek voltak, ezt lehetett hallani a nevetésükön, s ahogy a könnyüket törölték utána.

- De az volt a legjobb, mikor fordított a másik oldalra... Majd megdöglöttünk... ilyen pofa... s végigolvasta!

- És valami egyszerű volt - kérdezte az ötödikes - a feladat?

- Dehogy, valami komplikált, *Toldi* tartalma.

- Az nem komplikált.

- A jellemzése! nem emlékszem már rá!

Albert már jött is vissza, s most mindnyájan kíváncsian nézték, mit hoz.

- Voltam Sarkadinál, már eladta a könyveit, hanem megvannak a jegyzetei, ki fogja keresni s ideadja. Gyere csak, Lajoska, valamit akarok mondani.

Elhúzta s komolyan mondta:

- Sarkadi már eladta a könyveit, de a jegyzeteit holnapra kikeresi. Gyere, ebédig meg lehet fürödni, addig megbeszéljük az egészet.

- Jó.

De most Pali utánuk kullogott, mert ő tulajdonképp tartotta magát hozzájuk, bár ők most nagyon szerették volna, ha vinné az ördög a pokolba. Csak összenéztek, s szemmel értesítették egymást arról, hogy Palinak nem szabad semmit se tudni.

De ha már itt van a nyakukon, nem lehetett elküldeni, sem lerázni, hallgatva mentek be a kollégium kapuján, s dongott a sarkuk alatt a tölgyfakockás padló. Az iskola udvarán kellett átmenni a Bodrog felé.

- Nem kell neked hazamenni még? - kérdezte Palit Albert.

- Én nem megyek - mondta Pali dűnnyögve, ellenségesen.

- Osztán anyád majd szid.

- Bánom én.

Otthon mosás volt, s Palinak segítenie kellene, mert semmi cselédjük sincs, s az anyja maga húzza a kutat, de Pali fiam megszökött. Egy kicsit Lajoskában is bűnbánat volt s lelkiismeret-furdalás, mert anyuka nem engedi ugyan, hogy ő segítsen, de szereti, ha körülötte van, s felolvas neki... Albert tudta, hogy az anyja úgy dolgozik, mint egy befogott ló. De nem volt kedvük dolgozni.

Megrántották a nyakukat, s úgy tettek, mint aki a háta mögé veti a bajt, s él a jelennek.

2

Lábuk alatt csikorgott a kavics, Albert előreszaladt, aztán a tölgygruppnál bevárta őket. Nem bírt olyan lassan menni, mint ők.

„Csak ez a Pali itt ne volna” - mondta magában kényelmetlen, s hangosan azt mondta:

- Egy fiú leszakított egy tölgyfalevelet a gruppról, s egy forintot kellett érte fizetni...

Pali körülesett, nincs-e a közelben a Kopó, a háznagy, vagy tanár vagy szolga, s mikor látta, hogy minden üres, sietve leszakított egy levelet a tölgyfasurjából.

Lajoska nevetett rajta csendesen; ő nem mert ilyen csínyeket tenni, de a vére mindjárt, mindjárt felforr, érzelmessé lett, és ő izgult a másik helyett.

Albertnek ez nem számított, mit neki egy tilos tölgyfalevél, abból neki semmi haszna.

- Ennek is meg kellene a sarkát csináltatni - mondta, mikor a nagy hátulsó vaskapuhoz érték, amely ki volt esve a felső sarkából, s el volt görbülve és rozsdásodva.

De ahogy Lajoskára nézett helyeslésért, látta annak az arcán a kényes zavarodottságot, s a pillantása után nézett: két cselédlány jött pléhkannával vízért az iskolakútra. Az egyik leány alacsony kis tótlány volt, szőke és varkocsos, a másik nagy melles, széles, ezt ismerte, a szomszédjukban lakott Kótainénál, az öregdiáktartó asszonynál; minden diákkal cicázott, aki az udvarban lakott, erre ő is nagyon fente a fogát.

Hallgattak mind a hárman; míg a lányok mellett elmentek, mindhármuknak szorult a szívük. Albert az utolsó percben, hogy észrevette a lányokon is ugyanazt a zavarodottságot, ami bennük volt, hirtelen karjával meglökte a Kótainé cselédjét. Az nem számított erre, s a lökést továbbadta a másik lánynak, aki a kannáját a kőkerítéshez koccantotta.

- Nézd csak - mondta a lány nagy szemet meresztve.

Lajoska elsápadt, s úgy reszketett, alig bírt továbblépni; Pali lesütött fejjel, szélesen vigyorgott, de Albert megállott, mint egy kis kakas, hegyesen fölemelte a fejét, s szembenézett a lánnyal.

Nem történt semmi, a leány megzavarodott a fiú vakmerő fellépésétől, s továbbment, csak egy pillanat múlva hallatszott kitörő hangos kacagásuk.

Ők sem szóltak semmit, hanem a zugon befordultak a Bodrog felé, s elkezdtek vágatni a meredeken le, szinte a nyakukat törték.

Egy perc alatt lenn voltak a folyóparton, s már a bokorba is húzódtak, s vetkőzni kezdtek.

- Azért nem szeretek fürödni járni - mondta Lajoska -, mert nincs uszodajegyem.

- Az semmi - mondta Albert -, én meg fogom venni az uszodát.

- Te?

- Igen.

A másik két fiú elkezdett nevetni.

- Mit röhögsz, abba nincsen semmi nevetni való - pattant fel Albert. - Megveszem az uszodát, fölemelem a fürdési díjat, s a szolgabíróval megtiltatom, hogy a szabadban bárki is fürödni merjen.

A másik két fiú úgy nevetett, hogy nem bírták lehúzni a cipőjüket.

- Mért? - szólt Albert villogva - a Bodrogban olyan veszélyes a fürdés, hogy nem is volna szabad megengedni a szabadban.

- Hát az nem mindegy, ha valaki az uszodában vetkőzik s kijön belefűlni?

- Én tartani fogok egy úszómestert, aki mindenkit megtanít úszni.

Már kész is volt, s komikus volt a kis fürdőnadrágban, amit az anyja varrt, s rögtön belevetette magát a nagy vízbe.

- Hahó, hahó.

A vízben prüsszöltek, csapkodtak, ficáinkoltak, egyszerre csak mindhárman ott ültek a tutajon.

Az uszoda mellett ki volt kötve egy tutaj, amit felülről hoztak le a tótok, s a fakeskedő, akié volt az uszoda, megvette, s egész nyáron ott ázott a vízben a hosszú fenyőszálak lepedője.

Ebben az órában női fürdés ideje volt; délelőtt tizenegyétől ebéd után egyig férfiakkal tilos volt az uszoda környékén megjelenni, lányok hangja sikoltozott bent az uszodában, óriási csapkodást, viháncolást vittek végbe.

- Barátom - mondta Albert, s éppen úgy szorult a szíve a sok fürdő lány közelségétől, mint a másik két fiúnak -, az volt a szép idő, mikor még a kurucok laktak a várban.

Mind a hárman a vár felé néztek, amely négyszögletű, háromtornyú komor épület a Bodrog-parton, lejjebb, a víz folyása fölött.

- Martalóckapitány szerettem volna lenni - mondta Albert. - Barátom, lecsaptam volna egy csapat fegyveressel, s mind elraboltam volna a fürdőből a lányokat.

Hangosan kacagtak. Pali hempergett a szálfákon, és süttette hasát a nappal, Lajoska összegubbaszkodott s nagy szemekkel nézett, a két térde közé eresztett fejjel, a fürdő mellett el a füzesek felé. Albert nem tudott nevetni, csak egy-egy kurtát, s folyton valami hajmeresztőt gondolt és mondott.

- Nézd, nézd! - szólt hirtelen.

Mindhárman odanéztek. Az uszoda is fenyőgerendákon állott a víz színén, a hátsó oldalán négy-öt szál gerenda is volt, egész kis tutaj, oda ki lehetett lépni egy hátsó ajtón, s vízbe ugorni, a szabad, nagy vízbe. Két vagy három nagy lány jött ki, s hallani lehetett a kiabálásukat, ahogy kacagva egymást biztatták, de látni nem lehetett őket, mert az uszoda eltakarta a szemük elől.

Albert körülnézett a Bodrog-parton, honnan lehetne odalátni az uszoda hátsó falára.

- A füzesről lehet - suttogta Pali.

- Az messze van.

Némán meglapultak, elfeküdtek a tutajon, s várták, hogy csak kivillanna legalább a fürdőruhák piros fodra...

- Gyertek utánam - mondta Albert, s bevetette magát a vízbe -, gyertek át a másik partra, ott szemközt megbúvunk a füzesekben, onnan lehet látni.

A másik két fiú nem volt olyan jó úszó. De Pali mégis beereszkedett, s lassan kezdett evezni a vízben. Lajoska is elszánta magát, s utánuk indult.

A víz roppant erős sodrú, messze levitte őket a túlsó parton, egész Kispaláig, s Albert már jött felfelé mezítláb, lihegve, mikor a másik kettő még messzebb partra evickélt.

De végre együtt voltak a fürdővel szemben, belefeküdtek az iszapba mint a malacok, s leskelődtek.

- Ismered? - kérdezte Albert.

- Ez a fizikatanár lánya - suttogta Lajoska.

Sokáig nézték. A lány vékony volt és magas, nagy, fekete szemöldöke volt; a szívük dobogott. Nyújtózkodott a napfényen, piros fodros ruha volt rajta, s tornagyakorlatokat végzett, aztán hirtelen leült, s belelógatta a lábát a vízbe.

Sajnos, nagyon messze voltak, mert itt a Bodrog igen széles; hirtelen egy csapat lány szökött ki az uszodából, s csintalan hancúrozással lármáztak a gerendákon.

- Ez az ügyvéd lánya, ez a főbíróé, az ott, az a csíkos, az unokatestvérem, a Manci.

- Melyik a Manci, melyik a Manci? - kérdezte Albert.

- Az a piroscsíkos.

Ez volt a legszebb lány; kár, hogy ilyen messze vannak, az arcát alig lehet kivenni.

Szótlanul feküdtek egymás mellett a sárban, s néztek, csak néztek.

- A te apád nagyon derék ember - mondta Albert, s a közös titkukra gondolt. Hirtelen kijavította: - a te édesapád, Lajoska.

- Az én apukám! - mondta Lajoska, és kigyúlt a szeme. - Olyan ember nincs több...

- Okos ember.

- Okos?... Lángész.

- Lángész?

Lajoska elpirult. Félt, hogy kinevetik, de úgy tele volt a szíve.

- Csak a sors akadályozta meg benne.

Hanyatt feküdt a sárban, s az eget nézte. Juppiter lakóhelyét.

- Ha a szerencse kedvezett volna neki, akkor most az ő nevét az egész ország tisztelettel emlegetné, miniszterelnök lehetne, vagy legalábbis egyetemi tanár. Ezért engem ki fogsz nevetni...

- Dehogyan nevetlek, Lajoskám, hiszen olyan feje van édesapádnak, csak rá kell nézni, remek feje...

- Mint Juppiternek - mondta elpirulva Lajos.

- De igazán, Zeusz Olümpikosz.

- Ugye hogy olyan? Barátom, ha te tudnád, milyen boldog vagyok, hogy te is észrevetted, ő nem olyan szigorú, mint ahogy néz, ő nagyon, nagyon jó ember.

És könnyek fakadtak szívében a szeretettől és meghatottságtól.

- Miért sírsz? - mondta Albert megindulva.

- Én nem sírok - mondta zokogva Lajoska -, de azt senki se tudja, hogy apukám milyen ember... jó ember, becsületistenemre mondom, hogy a legjobb.

- Hisz mindenki annak tartja.

- Igen... hiszen én nem mondom... - mondta Lajos, és újra sírt, s arra a sok veszekedésre gondolt, ami apja s anyja közt mindennapos volt. A szíve úgy elfacsarodott, hogy nem bírt uralkodni magán, s nem mondhatta meg a titkát, még a legjobb barátjának sem. Még jó, hogy itt van ez a Pali, ezt úgy utálja; minek is van itt? De mégis jó, hogy itt van, mert ha magukban volnának, talán még ki is mondana valamit, hogy mi a baja... - Ő a sors áldozata - ismételte -, nem itt kellene neki lenni...

- Az én apám is nagy jellem - mondta büszkén s komoran Albert. - Az, hogy mesterember, nem jelent semmit; én tudom, hogy ő a legnagyobb jellem. Plutarkhoszban meg lehetne írni. Csak gondold meg, egyszerű parasztember volt, gatyás paraszt, elemi iskolát végzett, és ma első vállalkozó, és hét fiút nevelt fel gimnáziumban. Ezek a piszok jellemek - s a városra mutatott -, mit tudják ezek! Csak nagyon bízik az emberekben, és emiatt sokszor veszít. De az nem baj. A múltkor az olaszliszkai állomáson jól megmondta a magáét a szolgabírónak.

- Apukámnak is az a baja, hogy egyáltalán nem teszi véka alá a gondolatait. Neki nincs semmi titkolnivalója, s így őt nem lehet megfélemlíteni. Egyházkerületi közgyűlésen a püspök dolgait is mind nyíltan letárgyalta. Félnék is tőle. Azt hiszem, ha a szerencse kedvezett volna neki, ő volna a legnagyobb szónok ma az országban. De nem is ambicionálja, a családja körében él.

- Az én apám bejárja az egész vármegyét munkáért. Mindenütt úgy ismerik, az alispán is úgy beszél vele, mintha összevalók volnának: „aggyonisten alispán úr! no nagyságos uram!” nagyszerű mikor megszólal, már mindenki nevet; csak iskolákat járt volna, ma vezető politikus lenne. Vagy olyan nagyvállalkozó, aki, nem tudom én, vasútépítő...

Most megszólal Pali:

- Az én apám meghalt régen, ezer rózsafát ültetett a parókián, és jött a következő pap, és kivágta mind az ezret, és kukoricát ültetett helyette.

Erre Lajos és Albert elkezdett kacagni. Kíváncsi szemmel néztek Palira, s egy kicsit jobban szerették, mint előbb.

- Ezer rózsafát?

- Igen, és most krumpli van a helyén, meg kukorica.

- Jaj, milyen állat ez a pap.

- Én is fogok ültetni, én, ha pap leszek, a hegyeket is teleültetem rózsával, a vadrózsát is mind beoltom az erdőben - mondta Pali.

- Fogsz tudni oltani?

- Tudok is.

- Komolyan? Nagyszerű, Gömörnyiken a nagybátyámnál én szoktam beoltani a rózsákat. Nézd csak a lányokat...

Most sok lány volt az uszoda előtt. Nézték.

Aztán nyújtózkodtak.

- Csak egy cigarettám volna.

- Jézusom - kiáltott Lajoska -, a ruhám!

- Van benne?

- Ma reggel tíz krajcárt... szereztem... a konyhában - pirulva nevetett Lajoska - vettem négy darab magyart kettőért.

- Benne van?

- Igen, ha el nem lopta még valaki az egész ruhámat.

Szemmel keresték a túlsó parton a ruhát, de nem láttak semmit, nem látták a fehér ingeket a parton, ahol letették.

Borzasztóan megijedtek.

- Megállj, én átmegyek - kiáltotta Albert, s már szaladt is felfelé a parton, mert jó messze föl kellett menni, hogy a víz sodra éppen odáig hozza le a túlparton, ahol a ruhájuk van.

A másik két fiú habozott, menjenek-e utána vagy ne.

- Várjál még egy kicsit - mondta Pali, s a lányokra intett, akik észrevették a futó fiút, s mindnyájan nézték.

Róla beszéltek, s idehallatszott a sikoltozó kacagásuk, őket is izgatta bizonyára a meztelen fiú, aki eszeveszetten rohant felfelé az iszapban.

Egyszerre mindnyájan vízbe ugrottak, mint a békák, ha megijeszti őket valami, az ügyetlenebbek befutottak az uszodába, elmondani, hogy meglesték őket. De akik vízbe ugrottak, azok is csak ott maradtak az uszodánál, s félkézzel a fenyőkbe kapaszkodva lubickoltak.

Albert nemsokára már a vízben volt, s nagy erővel harcolt az árral, a feje mint egy kis fekete golyó úszott a víz tetején. A fiúk nagyon meglapultak, Lajoska rettegett, hogy Mancsi beárulja otthon, s úgy meghúzódott, mint egy vízipatkány.

Albertet nagyon lehozta a víz, egészen az uszodáig, már attól féltek, hogy besodorja az uszoda alá, de aztán mégiscsak kievickélt a partra.

Meztelenkedve fölment a ruhák felé, s látni lehetett, hogy megtalálta azokat az első bokrok alatt, kikereste a cigarettát, s ottmaradt ülve.

Pali úgy vélte, hogy füstöt is lát, s Albert csak nem mozdult, csak nem jött visszafelé.

- Betyár - mondta Pali -, rágyújtott.

Lajoska is ijedten szemlélte, közben egészen elfelejtkeztek a lányokról is, csak a cigaretta-füstöt lesték.

- Gyere, menjünk érte, ez képes elszíjni mind a három cigarettát, amilyen gazember - indítványozta Pali.

El is indultak ők is felfelé a parton.

Lajoska nagyon bánta, hogy átjött erre a partra, gyenge úszó volt, s meg volt ijedve, hogy fog átjutni. A víz igen nagy volt és sebes, a túlsó partot szemlélte gyáván, olyan távol látszott, olyan reménytelen volt. De a hídra lemenni? az lehetetlen. Nagyon messze van, lent a piacnál, s ilyen meztelen nem is lehet, s aztán azokon az éles köveken feljönni a pataki parton... mezítláb... Soká tanakodtak Palival, mit csináljanak.

De egyszer csak úgy látták, hogy már a második cigarettára gyújt Albert, mintha a gyufa villanását látták volna. Ez döntött. Bemásztak a vízbe, s elkezdtek úszni.

Lajoska érezte, hogy baj van, megijedt, s vissza akart fordulni, de a víz megint elkapta, s vitte tovább lefelé. Pali nem vette észre, haladt ki a partnak, s szerencsésen ki is ért, csak akkor nézett vissza, s látta, hogy merült el Lajoska az uszoda gerendáinál.

Nagyon megijedt, s torkaszakadtából ordítani kezdett: „Lajos! Lajos!”

Albert odafutott.

Pali remegő ujjakkal mutatott az eltűnt Lajos után.

Hamar futni kezdtek lefelé az uszoda irányában, túl az uszodán keresték a vízen az úszó fejet.

Sehol sem látták, s szívdobogva nézték a habot; rettenetes, ez most belefűlt.

Egyszer csak Albert felkiáltott:

- Nézd!

Pali is odanéz: hát Lajoska ott fekszik az uszoda gerendáin a deszkafalhoz tapadva, s valami résen kukucskál befelé.

Irgykedve, szinte elkeseredve nézték a szemtelent, akinek ilyen szerencséje van: benézhet a paradicsomba.

Lajoska abban a pillanatban hátraesett a vízbe, s csak nagy ügyel-bajjal tudott úzásba kezdeni.

Egész sápadt volt, mint a halál, mikor kijött hozzájuk.

- Barátom - mondta dideregve s vacogó fogakkal -, csak az Isten őrzött: egy ilyen hosszú kalaptűt szúrtak ki a lyukon, ahol benéztem. Ha észre nem veszem, kiszúrták volna a szememet.

Mindhárman hátborzongva néztek össze.

- Hát hová láttál be?

- Egy kabinba, ahol öltöztek.

- S mit láttál?

- Semmit, mert nagyon sötét volt odabenn.

Idegesen kacagtak, s elindultak a ruhájuk után.

Lajoska kínosan ment az éles köveken, csak mikor felöltözött, akkor jutott eszébe a cigaretta.

- Mind elszíjtad?

- Nem, csak kettőt.

Lajoska boldogan gyűjtött rá a harmadikra.

- Barátom, most kétszer menekültem meg a haláltól. Ha ott nem lett volna az uszoda, akkor biztos, hogy elvitt volna a víz, s belefúltam volna, és ha észre nem vettem volna és a szememet el nem kaptam volna, akkor a szememet kiszúrták volna.

Felöltöztek, s felkapaszkodtak a parton.

- Délután kijöttök az iskolakert kapujába?

- Ki.

Most már mindenki ment haza ebédelni. Igaz ugyan, hogy Albertéknál nem lesz ma semmi ebéd, mert csak este jön haza az apja, s csak vacsorát főz az anyja, de talán valami aludttejet fog kapni. Paliéknál pedig még annyi se lesz, mert az anyja csak akkor főz, míg itt vannak a kosztosdiákok, most nincs szegénynek még annyi pénze se, hogy köménymagot vegyen. Lajoséknál van ebéd rendesen, s ő nem is sejti, hogy a másik kettő hogy él.

És mégis ő a leggyengébb, a leggyámoltalanabb, s tudj' a csuda, mégis neki van a legtöbb szerencséje evvel az élettel...

3

- Barátom, ha kiszúrta volna a szememet, most nem látnék.

Újra ott ültek a korláton a kis kapu mellett, Lajoska csendesen rebegte a szavakat, s konokul magába húzódott.

- Rettenetes gazság - mondta Albert, s dühösen leugrott.

- Nem tudtam ebédelni miatta, bizony isten.

- Ilyen hosszú volt a kalaptű! - s Lajoska megmutatta a kezén.

- Nem tudtam ebédelni miatta, mert ha én lettem volna ott, én nem kaptam volna el a szememet, nem én.

- Sárga volt, hosszú sárga kalaptű.

- Sárga.

- Sárgaréz.

- Gaz lány.

- Kifolyt volna a szemem, pedig én csak a jobb szememmel látok, ha azt kiszúrta volna, örökre megvakultam volna, mert a másik szememmel nem látok.

- Csitt.

Egy nagyobb diák jött feléjük, nyolcadik gimnazista, az arca tele volt pattanással, különben igen okos fiú, most alighanem ő lesz az Erdélyi Önképzőkör elnöke.

- Nem látták még a kertbe bemenni Sz. Potyorit?

- Nem.

Énekes Albert utána szólt:

- Mondja kérem, Szabó úr, nem tudja, kinek van sárgaréz kalaptűje?

- Mi?

- Valamelyik kisasszonynak sárgaréz kalaptűje van a városban.

Szabó úr nevetett.

- Maga már a kalaptűket nézi?

Nem volt sértő a hangja, inkább megbecsülő volt, kíváncsian nézett a kisebb diákra, aki még csak a hatodik gimnáziumba megy, s a lányok kalaptűje iránt érdeklődik.

Turfalvy jött, a lovag Turfalvy fia, nagy heccmajszter, erre Szabó úr, aki a legkomolyabb diákok közé tartozott, szó nélkül bement a kertbe, nem akart Turfalvyval találkozni, a szegény ember kitérése volt ez a kihívó, gazdag fiú elől. Turfalvy nagyon elegáns volt szürke vászonruhájában, sétapálcával s gúnyos nézésével.

- No fiúk, van-e cigarettájuk? - köszönt hozzájuk s megállt, mindjárt elő is vette ezüst cigarettatárcáját.

A három fiú gyanakodva nézett rá, s hallgattak.

- Ja? - mondta Turfalvy, s kivett egy cigarettet, rágyújtott.

Kínos csönd volt, szerettek volna cigarettát szívni, de mindhárman büszkébbek voltak, mint hogy megalázni engedjék magukat; azt pedig tudták, hogy Turfalvy csak heccért mondta.

Turfalvy az égő cigarettával megállott a kertkapuban, szembefordult a kollégiummal, s hol szippantott, hol füttyörészett, s a pálcáját elegánsan lóbálta.

- Hányadik gimnazisták maguk?

Pali nagyvártatva, hogy a másik kettő nem szólt, megmondta:

- Hatodikosok.

- Mikor én hatodikba jártam, már úgy fűjtam a füstöt, mint egy tanár.

Gúnyosan nézett a fiúkra, s eltette a tárcáját.

Most egy kisfiú szaladt elő, ez is tanárgyerek, az egész kollégium kedvence, mert nagyon szájas volt s vakmerően csintalan gyermek.

- Szervusz, Matyi - mondta neki Turfalvy.

- Szervusz - mondta a kicsi, aki mindenkit tegezett, aki őt tegezte.

Ez még csak most ment az első gimnáziumba, eddig csak a progimnáziumba járt, olyan kicsi volt, hogy még ott is a legkisebb volt.

- Kell egy cigaretta, Matyi.

- Kell.

- Nohát akkor vágd hátba egy röggel azt a zsidót.

Matyi nem kérte magát, kapott egy rögöt az útfélről, s két hosszú és göndör pájeszes fiú után futott, akik egymás mellett mentek az út közepén, hosszú fekete kaftánban, bócheresek voltak, s mikor beérte őket, zsupsz, közékük vágta a rögöt. A két zsidófiú visszafordult, az egyiket érintette a rög, s mikor meglátták a kis tökmagot, az egyik a hosszú lábaival utána ugrott, s felemelte rá a kezét, de nem érintette meg.

Turfalvy nevetett, de mikor látta, hogy a zsidó mindjárt nyakon vágja a kisfiút, kiugrott.

- Hogy meri maga azt a diákot bántani? - kiáltott rá nagy hangon.

- Bocsánatot kérek, megdobott.

- Ne hazudjon, szemtelen pizok, mert összetöröm magán a botomat.

A bócher elszántan szembenézett a nála magasabb, hetyke úrfival.

Turfalvy magasra emelte a botját, s így néztek egymásra egy darabig, de nem történt semmi, a másik bócher sápadt volt, mint a fal, és remegett.

Végre eltelt a kellő pillanat, a két zsidófiú megfordult s elindult.

Mikor már jó messzire voltak, még egy kő repült utánuk, Matyi, mint a kis kutya a nagy komondor árnyékában, nekibátorodott, s egy jókora kővel vágott utánuk, de a kő nem ért el hozzájuk, csak gurulva. A bátrabbik zsidófiú visszafordult újra, s megint szembenézett hátrafeszített két ököllel.

- Gyere, Matyi, itt a cigaretta! - mondta Turfalvy lovag, s kivette a cigarettatárcáját, abból kikapart egy cigarettát, s a gyerek szájába nyomta. - Ereggy be a kertbe, mert jön Buzogány.

Matyi kacagva, idegesen ugrálva szaladt be a kert kapuján a cigarettával, Turfalvy utána.

- Alávaló zsidója; még meg meri fogni a diákot. Csak volna itt a kutyakorbácsom... Matyi, add csak ide egy kicsit a cigarettát!

Elvette tőle, s ő szíjta tovább.

A három kisdíák, akik ijedt feszültséggel nézték a jelenetet, és elszántan, hogy a kollégium becsületét megvédik, ha arra kerül a sor, most felnevettek a lovag Turfalvy kölyökségén.

Egyelőre elhallgattak, Sággy tanár méltóságos és csöndes léptekkel közeledett hosszú, szürke szalonkabátjában, kalapját kézben vitte, széles vállai a hajdani előtornászt ma is megmutatták, s karja is úgy feszült, mintha erőszakkal fojtaná el testi erejét; szép férfi volt, kemény, markáns arc, pedrett bajusz, s arcán mindig valami nagy komolyság volt, mintha ország gondja volna rajta, voltaképpen azonban ez csak üres póz volt, amihez hozzászokott, hogy a diákok előtt tekintélyt tartson.

Tisztelettel köszöntötték, amit ő komoly főbólintással fogadott.

Mikor elment, Turfalvy gúnyosan mondta:

- Jobb volna, ha a feleségedre vigyáznál, vén számár.

Hangosan kacagott, a kacagását alighanem meghallotta a tanár, mert kicsit mintha visszafor-dította volna az arcát, s összevonta volna a szemöldökét, de aztán méltóságán alulinak tartotta, hogy odanézzon a diákokra.

- Csont Imre a szeretője a feleségének - mondta Turfalvy komolyan -, de most beleszeretett Kesserű professzor, ez majd kiveti a nyeregből. - Azzal bement az iskolakertbe, ahol Matyi mint egy kiskutya lesett minden mozdulata után, s szíjta a cigarettát.

A három fiú megsemmisülve hallgatott. Turfalvy nem tudja, hogy Lajoska a Kesserű professzor fia? vagy elfeledte? vagy szándékosan?...

Csont Imrét mindenki ismerte, ez volt az iskola díszjogásza, jó tornász, de nem szép fiú, hanem volt valami különös képessége, nagyszerűen tudott fütyölni, s erről az egész város ismerte. A télen fel is lépett egy iskolai koncerten, s egy operaáriát fütyölt olyan bravúrosan, hogy másról se beszéltek. Így került Sághegyhez is, mert az asszony nagyon szépen énekelt...

Lajoska sápadtan állott. Albert érezte, hogy végét kell vetni ennek a zavarnak, s megszólalt:

- Micsoda egy pimasz fráter ez az úr. Fene egye meg a pofáját, úgy tudtam volna képen vágni, hogy felfordul.

- Olyan szép asszony az a Sághegyné? - kérdezte Pali suttogva.

- Marha! - felelt Albert.

Erre még Lajoska is fölnevetett.

- Nem hiszek egy szót se, hiszen agyonvágna Buzogány Csont Imrét - szólt Albert.

- Pletykafráterek. Hogy nem ég meg a nyelve.

De szörnyű idegesek voltak mind a hárman, mintha meggyújtottak volna bennük valami máglyát.

- Az már nagyon gaz asszony volna - szólt Albert -, aki tanárné létére szeretőt tartana.

Most kocsi robogott végig az utcán, két nagyszerű lóval jött Kovács Pali, a malomtulajdonos, akiről azt beszéltek, hogy valaha bakonyi betyár volt, s ott rabolta azt a pénzt, amin megvette a veres malmot. Piros képű, nagy ember volt, széles, nagy kalapot viselt, s mindenkinek, még a cigányoknak is köszönt, nagy, széles mozdulattal, mintha az egész világ előtt kitérné magát. A diákok nem köszöntek neki, mert nem ismerték, de ő odanézett rájuk, s várta, aztán elkedvetlenedett, hogy hiába néz, mégse köszönnek, elfordította a szemét, s a kocsija robogott, csakúgy fellegett a kerekek alól a por.

- Megy Újhelybe - mondta Albert -, ez egy nagy gazember.

A másik kettő utánanézett a kocsinak.

- Ennek van csak sok szeretője, minden pénzt az asszonyokra költ - szólt Pali.

Hallgattak, akkor újra Albert szólalt meg:

- Nekem is sok pénzem lesz.

Nevettek.

- Csont Imrének nincs pénze - mondta Pali nevetve.

- Neked még megvan a nyolc krajcárod? - kérdezte Albert Lajoskát.

Ez hallgatott s mosolygott. Kár volt odaát a Bodrog-parton kivallani.

- Vegyél két drámát - mondta Albert, s vágy csillogott a szemében -, bizony isten vegyél három cigarettát, én ki fogom neked nyomozni a sárga kalaptűt.

Ez hatott. Lajoska megmozdult, s leszállott a korlátról.

- Várjatok, mindjárt hozok.

Átment az utcán a túlsó oldalra, a kollégiumon túl van a papírkereskedés, ahol trafikot is árulnak. Előbb elsétált a bolt előtt, belesett, hogy nincs-e odabenn valami tanár; mikor látta, hogy nincs, visszajött s bement. A másik két fiú éhes szemekkel leste, egy szót sem szólottak, míg ki nem jött, s vissza nem ért hozzájuk, akkor rögtön befordultak az iskolakertbe, s elsiettek, összefűzve, hárman a fák alá, jó messzire bent, hogy észre ne vegye valamiféle tanár, hogy cigarettáznak, mert igaz ugyan, hogy jog szerint már felgimnázisták, de azért ebben a kollégiumban nagyon szigorúan veszik a cigarettázást.

HARMADIK FEJEZET

1

Ebéd után lefeküdt aludni, be is hunyta a szemét, de a teste, a sötétben, melyet ő maga teremtet magának, a szempillái börtönében, elkezdett zsibongani, főni, forni; szédült.

Az asszony kísértette... Folyton látta a szürke szemeket, s ahogy hunyorít, s kecsesen félreveti a fejét, aztán halkan csicseregve felkacag. A kacagása valami csudálatos; úgy kacag, ahogy a gerle, fejét felvetve s féloldalt tartva, s csőröcskéje mint egyenes vonal nyílik szét, nincs is semmi ajka; mintha egy fényes késsel belemetszettek volna, s annak a késnek a fénye ott van azon a vékony vonalon, mely az ajkat pótolja: drága, szép, hegyes fogai vékonyan és féhéren csillognak, s a nyelvecskéjét egyszer kidugta a fogai részén...

Egészen buta és jelentéktelen dolgokra emlékezett, s nagy mozdulattal vetette át vastag nagy testét, nagy medvekoponyáját a díványon, s befelé fordult a falnak... ha valaki belép a szobába, ne láthassa, hogy mosolyog... hogy álmában nevet... hogy oly víg lobogásban él... úgy feküdt, s úgy lihegett, fűjt, mint egy hízó a homokban, s a tüdeje, a tokája le s fel járt.

Aztán sóhajtott, és sorra s összevissza kalandozva, minden legkisebb pillanatot s minden elcsendült kis szót igyekezett visszahozni az emlékébe; de oly rossz volt a memóriája, híres rossz, az osztály szokta előadás közben kisegíteni a legegyszerűbb adatokkal... S mégis órák hosszáig jutott eszébe ez, meg az, hogy a nő mit mondott, s hogy ő mit vágott vissza... Oly jólesett, hogy úgy lehetett vele beszélni, mint egy férfival; lehetett csípni, vágni, élcetni, s nem ijedt meg, nem lázadt fel női szemérme, nem jött zavarba, de visszaadta; unalmas és fárasztó asszonyokkal beszélni, az embernek folyton figyelnie kell arra, hogy meg ne bántson bizonyos női érzékenységet...

Nem, Ságihyével - Sasának hívja mindenki, az egész világ, s ez őt kellemetlenül érinti... Sasa, mért Sasa?... Ő ezt nem tudja kimondani, lerázza, mint bogáncsot a bundájából... ez emlékezteti homályosan arra, hogy nemcsak vele oly közvetlen és bizalmas, hanem mindenkivel... s hol van akkor az ő saját külön dicsősége?

Valami kis pikáns megjegyzést tett... beharapott szájjal... kimondott valamit, célzott valamire, amit úriasszony nem szokott kimondani... s ez minduntalan visszacseng a szívében... vagy a vérében... ezt *neki* mondta: *érte* mondta... egész különös, úgy fogta fel ezt a szót, mint egy szerelmi vallomást, s magában, egészen halkán, némán kacagott, kacagott neki, ujjongott és röhögött, s az arcán nem látszott meg; behunyt szeme alatt egy egész külön életet élt, amely semmihez sem hasonlít eddigi életéből: ilyet még nem tapasztalt... A vére meg van kavarva, tajtékszik és habzik, s a feje itt a díványon úgy repül, mint egy üstökös... És egész hirtelenül arra gondol, hogy: hogy lehetne pénzt keresni?... Ha írna egy könyvet a történelmi hamisításokról... ez régi témája, hogy a történelmi írás tele van gaz vagy véletlen ferdítésekkel, olyan állításokkal és anekdotákkal, sőt nagy történelmi beállításokkal, amiknek semmi alapja nincs: ha ezeket az eseteket feldolgozná, ebből sokat el lehetne adni. De annyi időt, míg elkészül egy könyv... utána kellene járni, Pestre utazni, a Nemzeti Múzeumban kutatni... sőt Bécsbe kellene menni az udvari levéltárba: ajjé... ez sose készül el... ennek kell két-három év... azalatt Ságghy-né régen elfelejti őt...

Vajon lehetséges ez?... Lesz olyan idő, mikor?...

Már órák óta fetrengett, vagy mereven feküdt, egy helyben, akkor hirtelen felkelt. Tükör nem volt a szobájában, de az üvegszekrény ajtajában megnézte magát. Megfésülködött, haját, szakállát gondosan soká fésülte, ruháját leporolta, s szomorúan nézte esetlen, nagy cipőjét.

Kalapot vett s elindult.

A felesége a tornácon ült s varrt.

- Maga hova megy?

- Megyek - mondta csöndesen -, annyi bajom van ezzel a kongresszussal. Minden csak az én nyakamba szakad.

Szeretett volna elmenni, de leült. Igazolnia kellett magát; érezte, hogy gyanú van körülötte.

- Szépeket fognak rólunk gondolni az akadémikusok. Thaly Kálmán maga is itt lesz... Ah, nem való ez nekünk... nem ennek a városnak való ez... még egy ebédet sem ad a város, semmi szórakozást...

Az asszony csak hallgatott. Úgy látszik, valamit sietve kell megvarrnia, hogy tovább folytathassa a mosást, nem volt ideje sem odafigyelni.

- Mit kell azoknak a vén múmiáknak, örüljenek, hogy élnek.

A tanár tűnődve hallgatott... A feleségének igaza van. Mint mindig, egész új és józan megvilágításban tűnt föl előtte a dolog... A Magyar Történelmi Társulat tagjai örüljenek, ha élnek... De azért fellobbant benne valami: máskor ellankadt a feleségének egyetlen ilyen ellentmondására, s már erőtlenséggel lehevert volna, most valami fölszikkasztott benne: talán első eset életében, de nem adott igazat a feleségének... mért „örüljenek”?... azok nem emberek? azoknak semmi se kell?... minek nézi le annyira őket a felesége?

- Mégis, az udvariasság azt kívánja - mondta igen vontatottan -, hogy ha már a Magyar Történelmi Társulat megtisztel bennünket azzal, hogy itt tartják a vándorgyűlést az idén... az ország legnagyobb tudósai...

Érezte, a feleségének mennyire nem imponál ez az egész, sem a vándorgyűlés, sem a tudósok; habozni kezdett... Igaza van, de hátha még sincs igaza?... Hátha fontos dolgokat állapítanak meg, belekerül a kollégium a történelembe... a levéltár egészen kiaknázatlan...

- Kell nekik egy kis kiruccanás - mondta az asszony -, már bűdös odahaza. Még alig kezdődött a vakáció, már mennek vándorgyűlésezni...

- Hehe - nevetett fel, s egy kicsit ellentmondott -, talán fognak valamit csinálni...

- Hogyne, sört inni.

- Hehe.

Hallgattak.

- Szóval, maga úgy gondolja, hogy nem is kell bankettet rendezni.

- Én nem gondolok semmit, felőlem rendezhetnek, amit akarnak. Mi közöm nekem hozzá...

Készen volt a varrásával, valami vastag szőtest varrt meg, s felállott, s elment a mosókonyha felé. Úgy lehetett érezni rajta, hogy abszolúte nem foglalkoztatja más, csak a munkája. A férfi ott maradt a széken, ottfelejtve, s nagyon suta volt, ahogy ott ült, arrafelé fordulva, ahol még az elébb a felesége ült, s nem volt többé semmi értelme ennek.

Felállott tehát, s lassan, lomposan kicammogott a tornácról az udvarra, s ki a rossz kapun. Milyen borzasztó rossz ez a kapu, ez a kerítés, ez a vakolathullott ház. Jó volna elutazni... valami ürügy alatt... biztosan lesz pár ismerős az egyetemről s máshonnan... hogy tud idehozni valakit?... és ez a legfontosabb, ez, hogy a feleségében semmi életkedv nincs, hát ez borzasztó...

Lógó fejjel ment fel az utcán az országútra s be a városba.

2

Ahogy átment a kis hídon, mintha friss szél jött volna, s elfújta volna a rosszkedvét. Ságihné ma délután, azaz biztosan most megy az asszonybizottságba... Délelőtt megbeszélték, hogy délután Peteleiéknél gyűlést tartanak a hölgyek, s ott állapítják meg a részleteket... milyen nagyszerű volna, ha véletlenül találkoznának. De erről persze nem is álmodhatott, csak öntudatlanul ment, ment, s arrafelé nézett, amerre Ságihék laktak, pedig nem is ezen az utcán laktak, hanem a túlsó utcában, de ő átnézett a házsoron, s lelkét kibocsátotta, hogy találja meg az utat odafelé...

S hogy félig lehunyta szemmel, kissé ritmikus dülöngéssel lépkedett, kicsit mintegy mámorosan, hogy közeledett légtávolban a Ságihék háza felé, egyszer csak meghökken: pont az orra előtt megáll... egy fiatal, rózsás arcú, fiatal nő... vékony, magas, valami rózsaszín drapp vagy milyen ruhában, meztelen nyakkal, beszorított, mosolygó szájjal: egészen merően az orra előtt megáll, s fojtott mosollyal szembenéz...

- Maga! - kiáltott fel igen halkán s nagyra nyílt szemmel - maga itt...

- Én igen, de tanár úr hol jár itt?

- A suszter - mondta hirtelen -, itt van a suszterem, Medve... erre, éppen majdnem szemben magukkal.

Az asszony egész furcsán mosolygott, valahogy a két szája szélét beszorította, s az ajka közepét nyitva hagyta egy vonalnyit... milyen furcsa mosoly... s aztán felbiggyesztette az ajkát:

- Hm, a suszter, hm... megeszem én azt a susztert.

- De milyen szerencsém van nekem! - mondta a férfi nevetve - ezt álmomban sem reméltem volna...

- Elkísér?

- Megengedi?

Egy pillanatig hallgattak, s mind a ketten nevettek, s mind a ketten lehunyták a szemüket.

- Milyen szép - mondta a férfi s odalesett, s a szeme ottmaradt az asszony arcán. - Most teleiszom magam... a maga szépségével.

Az asszony nevetett; ennyit nem várt. S ő is nevetett; ennyire nem is hitte képesnek magát, sose hitte, hogy fog valaha ilyet mondani... Nem is jutott eszébe ilyen szó. Mióta él... Hirtelen megmeredt az arca: de, de... valaha ugyanezt mondta Galánffy Zsófinak, s ugyanígy nézett rá... akkor régen... húsz évvel ezelőtt... órákig ment mellette, úgyhogy folyton az arcát nézte... ahogy ment barna bőrével, nagy szemeivel s felhőkben járó, szinte tűneményszerű mosolyával... ez olyan, mint egy édes, édes kis virág itt a kertben, amelyik boldogan csillog a napfényben...

- Mit csinált ma dél óta? - mondta az asszony.

- Magára gondoltam.

- Ki adott rá jogot?

- Tálán okot?

- Tessék?

Nevettek, folyton nevettek, s mindketten egyformán folytatták a nevetést. Egész különös, hallatlan dolog ez... külön isten rendezte ezt a találkozást?

A másik utcasarkon váratlanul egy kollegájuk került elébük, kis sovány, fekete tanár; a zenetanár.

Kesserű professzor hallatlan zavarba jött, Baráth kolléga délelőtt is ott volt... alighanem sejt valamit... de a fene bánja - mondta magában -, isten jobban tudja, mit akar velünk... hadd tudják meg...

- Szervusz - mondta Baráthnak -, szervusz! Milyen különös véletlen, hogy itt hárman találkozunk.

Oly melegen soha, senkivel nem fogott még kezét, mint a zenetanárral, s megnyugtatta magát, hogy valóban ez az egyetlen ember, aki nem fog pletykát csinálni. Biztos volt benne; szent és jó megnyugvás volt, hogy Baráth senkinek a világon nem fogja elárulni...

- A megbeszélésre megy, Sasa? - kérdezte Baráth Sághynét, s Kesserű elkedvetlenedett; micsoda szemtelenség ez a „Sasa”!... Ő a világért ki nem tudná mondani ezt a becszót, amely úgy hat, mintha learatná magának a nőt az, aki kimondja...

- Megy a megbeszélésre? - ismételte Baráth ideges, fekete, borotvált arcán alázatos kedveskedéssel.

- Igen - intett picit az asszony.

- Ne menjenek még, jöjjenek velem a Bodrog-partra - szólt szinte ijedten Kesserű. - Milyen szép...

Baráth, aki érezte, hogy itt valami van - utóvégre azért volt muzsikás, mert az idegeiben Erősz isten bő tisztelete lakott; színházi karmester volna most, ha a szerencse kedvez, és nem kollégiumi zenetanár... - érezte, hogy reá most itt szükség van, s azonnal indult, fordult; Kesserü már ment is, úgyhogy az asszony habozva, nevetve aztán mégiscsak velük tartott. Így mentek lassan hármában; Baráth, aki sietve hozzáfogott valamit beszélni a nagy koncertről, amelyet előkészítettek, hirtelen elhallgatott, mint egy fölösleges harmadik, ők pedig félszavakat váltottak, az idegen számára érthetetleneket, amiknek csak ők tudták az értelmét.

- Ma felírtam mindenfelé - mondta Kesserü halkán -, hogy: VII. 7.

- Mit?

- Hét hét.

- Mi az?

- Hetedik hónap hetedike. A mai nap.

Az asszony felvihegett, s egész rózsaszínű lett a fehér kalapja alatt... A mai nap... Ő is ma érezte meg először, hogy belekapott a tűz valahol... a szívében?...

- Buta vagyok - mondta.

- De mennyire! - szólt a férfi halkán.

Az asszony hirtelen egész határtalanul felkacagott; a tímár a kapuban megállott s idenézett, oly feltűnő volt, az egész utca észrevette.

- Jaj - mondta -, csak egy picit, egy picit hagyja az ember... ezek a tanárok... mindjárt a fejire nőnek az embernek...

Oly boldogok voltak, oly kimondhatatlan boldogok mind a ketten, nem is akartak többé uralkodni az arcukon, amelyről lobogott és messzire sütött a láng fénye...

A vízpart előttük volt; észre se vették; meredeken ereszkedett le a gyalogútra, a vízre, bokros kertkerítések közt, köveken döcögött, mint egy vízesés.

- Jaj, én nem megyek - kiáltott fel az asszony -, engem várnak!

- Engem, nagyságos asszony, még jobban - mondta Baráth -, bocsássonak meg, de én a zenészekhez sietek.

Mindjárt el is köszönt, milyen kedves jó fiú, és milyen jó, hogy így megmentette őket a világ előtt... milyen csúnya lett volna, ha kettesben... Már el is felejtették, hogy itt volt, s oly csacsogva tértek vissza a Peteleiék kapujáig, mint két ficsergő madár.

A kapuban még megállott az asszony egy kicsit, de csak egy kicsit, de annyi beszélőnivalójuk volt, csacsogni való semmiség:

- Most visszamegy a suszterhez?

- Vissza? még nem is voltam ott.

- Bizony rá is fér - pillantott a tanár cipőjére, amelyek olyanok voltak, mint öreg csónakok.

- Van nekem új cipőm is, amit most csinált, azt kell kijavíttatni.

- Miért? Elrontotta az a Medve suszter?

- Igen, alacsony sarkat csinált rá.

- És mért akar magasat?

- Maga magas.

Nevettek; újra oly erősen nevettek, hogy mindketten lesütötték a fejüket, hogy botrány ne legyen. Az asszony alighanem magasabb volt a férfinál.

- Na jöjjön be, jöjjön be.

- Persze; azt nem teszem.

- Jöjjön be.

- Hogyne, annyi asszony közé!

- Legalább kísérjen el a kapuig.

Ott állottak a kapu előtt, de be lehetett lépni a boltíves kapu alá, s Kesserü be is lépett.

Egy pillanatra megállottak, mint a cseléd meg a kocsis, kéz-kézben, ketten jöttek utánuk, s hamarabb mentek be náluk, ők ottfelejtették magukat, kéz-kézben, azt hitték egy félpillanatig sem tartott, de időnek kellett elmúlni, mert hisz akik jöttek, nem együtt jöttek, egymás után, s régen eltűntek a házban, s ők még mindig nem tudtak elválni...

- De hízzon meg egy kicsit - mondta gyöngéden, apai jószívvel a tanár.

- Miért? - mondta az asszony nevetve, folytonos meglepetés-nevetéssel, mert a férfinak minden szava ellenállhatatlanul hatott rá.

- Nem szeretem a soványat - bökte a férfi, hogy aggodalmát leplezze az idegen ember feleségének egészsége fölött.

Új nevetésrohammal küzdöttek meg:

- Majd adok én magának Medve susztert - mondta az asszony, és melegen, lágyan, oly bizalmasan nézett vissza a férfira, hogy ennek könny jött a lelkébe és tűz a vérebe és kacagás, kacagás... milyen boldog pillanatok adódnak az életben...

Ezzel elváltak, de olyan szélesen kacagó arccal, hogy nem bírtak egy kicsit sem uralkodni magukon.

Ahogy Kesserü professzor kilépett a kapun az utcára, ott állott szemben vele egy tágra nyílt szempár, s jaj, a feleségére emlékeztet, ugyanolyan nagy és ijedt s rebbent madárszerű: a fia!

Lajoska egész úton követte az apját messziről, s szerencsétlenségére azt hitte, bement az apja, s most pont szemben találkoztak.

3

De a rosszkedv, vagy mi, csak egy pillanatig tartott. Annyira tele volt boldogsággal s életörömmel e pillanatban, hogy ez elnyomott minden egyebet. Ragyogó szemmel nézett Lajoskára, s a vállára tette a kezét (milyen szép ez a fiú, egészen az anyja, s milyen nagy, máris oly magas, mint ő; magasabb lesz; anyja fajtája persze; s a szája mily gyönyörű, az édesanyja szép íves ajka, azzal a drága duzzadtsággal, oly érzéki és vörös, mint egy örök erotikai sebhely).

- No, babám - mondta teljes, csókoló, apai gyöngédséggel -, no kis babám, hát megvannak már a könyvek?

Lajoska lángvörös lett.

- Igen - mondta hirtelen.

Akkor rájött, hogy hazudott.

- Igen, mert van egy osztálytársam, aki vállalkozik rá, hogy ő is tanulni fog velem, és magára vállalta, hogy beszerzi az összes szükséges könyveket.

Az apa kicsit elkedvetlenedett. Mit? még egy másik is? már kihasználják a fiát? Önzése nem hallotta szívesen; ki az, aki mindjárt belépett az üzletbe? Összehúzta a szemöldökét.

- Úgy? - mondta.

- Igen, apuka, az nagyon jó fiú, s igen jó tanuló, Énekes Albert. Az mindig jó barátom volt.

S ezzel újra elvörösödött.

- No, csak vigyázni kell azzal a barátkozással - mondta az apa, s maga sem tudta volna megmondani, mért volt ellensége mindjárt a másik fiúnak... pedig ki tudja, talán még haszna is lesz belőle, ha az a fiú vele tanul... nem kell annyit foglalkozni... felelősség...

Lassan elmúlt az arcáról a mosoly, beljebb húzódott, a szíve tájára, az arca már szomorú volt s csüggedt, mint mindig, s nagy fejét lehajtotta, s előre bókolt egy kicsit járás közben; két kezét hátrattette, s így ballagott előre az úton.

Lajoska dadogott valamit, de nem figyelt rá.

Mikor az iskolakertkapuba értek, azt mondta neki:

- Szedjétek össze a könyveket, s mihelyt meglesznek, hozzáfogunk a komoly munkához.

Ezzel eleresztette a fiát, s ő maga egyedül ment előre. Lajoska a kapuban maradt, s utánanézett addig, amíg csak látta, ahogy ment előre az ő apja, vastagon, csöndesen, lehajtott fejjel, s eltávolodott a rendkívül hosszú úton a lombok alatt. Vajon min gondolkodik?

Hirtelen könny jött a szemébe, mint eső első csöppje, akkor kitört a vihar, s zokogva menekült el a bokrok közé, egy padra levetette magát, és keservesen sírt.

4

A fák alatt hamarabb alkonyodott, itt jó volt, a tiszta csöndben, a régi kertben, a százados fák alatt.

Alkonyat felé egészséges kis úrilányok jelentek meg az iskolakert kapujában, s elegánsan fehér és rózsaszín ruhában, hosszú kesztyűvel, horgolt cernakesztyűkkel, napernyővel közeledtek, s jöttükre a szegény kopott diákok azonnal kámforrá váltak. Hja, ezeknek ma még nem lehet megjelenni a hölgyek szeme előtt, sem ruhájuk, sem gyakorlatuk, sem bátorságuk, csak valami homályos szerelem zsibong s gyulladozik bennük, tisztátlanul, nem is éppen egy bizonyos lány után, hanem a Nő után... Majd néhány esztendő múlva, ha az akadémiára felkerülnek, s a lányos mamák elbírálják, hogy lesz-e belőlük valami, ha a Jövő tőkéje, mint arany a porban, kicsillan a bizonyítványuk vagy a fellépésük révén, akkor majd ők is kicsípi magukat estefelé, s jöhetnek szekundálni itt-ott a sötét lombok alatt daloló kórusoknak, egy-egy édesbús kislánynak, s tele szívvel és tüdővel fűjják majd, hogy:

Virágos kertemben,
Pitypalatty, pitypalatty!...
Megöl a búbanat...
Galambom, itt ne hagyj!...

Lajoska felneszelt bánatából, melynek amúgy sem lehetne nevet adni. (Mert mi is ez?... mit gyászol?... apját?... mi történt?... az, hogy látta oly vígan csevegni s nevetgélni egy más ember feleségével?... Mi ez? Miért szégyelli magát annyira érte?... s mitől fél? Mert úgy fél: hogy ha rájön, remegve ül a padon, s nem bír felállni, ha veszedelem közeledne, akkor sem...)

És most, ahogy meghallja a felzendülő éneket, az ő szívét is elfogja valami édesség, a hasa felé, le, valami lágy, vinnyogó öröm fut le, s azt hiszi, a tüdeje ki fog dagadni, oly gyöngye és elbágyadt és sóvárgó lesz...

Még felvillan benne valami búbánat, amely rögtön haraggá lesz: ő igen, mert ő fiatal, ő még csak fiú... de az édesapja?!... akinek hat gyereke van?... s olyan szép nagy feje, széles válla, tekintélye, mint egy hegy... jó isten, csak nem érez ő is ilyen utálatos, nyálas vágyakozást...

Lajoska kimeredt szemmel nézte az egyetlen petróleumlámpa fényén villiszerűen imbolgó fényeket, s a szíve kéjesen csiklandott s vonaglott a lányhangok és csengő kacajok miatt. Mintha Sógor Etust is felismerte volna: ez volt az ő ideálja, a Sógor bácsi lánya, nagy szemű fekete lány, olyan a szeme, mint az éjszaka, s a bőre is barna, de nem sovány, inkább kicsit erős, hatalmas, kemény, duzzadt bimbószerű lány...

Most fiúk jöttek mögötte, ettől megijedt, s hirtelen befutott a fák alá. (Hangos beszélgetéssel mentek a diákok: „Barátom - mondták egymásnak -, Barta Feri, ha egy csepp esze van, nem is megy többet Éváékhoz. Formáliter fogják. Ez csak utálatos?!...”)

Lajoska a bokrok közt még az arcát is megvérezte, úgy csúszott a kapu felé, mert a lelkiismeret furdalta, édesanyjára gondolt, aki otthon mos, és ő egész nap semmiben sem segített neki...

Ahogy a kapuhoz ért, az iskolakert kapujában csomóban állottak a nagydiákok, s cigarettáztak erősen. Mintha Barta Feri is ott lenne. Erősen figyelte, hogy csakugyan ő-e az.

- Szervusz, Lajoska! - kiáltott rá egy édes kis hang, s benne eleredt a szív minden szalagja, s gyötrődve kalimpált a bolond húsdarab. Sógor Etus volt; most jött, s ott állott a kapuban a lámpa alatt.

Lajos boldogan s ragyogva nézett rá, de egyszer megfagyott benne a vér:

Hosszú, sárga kalaptű szegeződött ki a lány kék kalapjából.

Biztos, hogy sárga volt, olyan sárga, mint az arany, azt nem lehet eltéveszteni.

S Lajoska iszonyú rémülettel nézte, mint egy gyilkost. Oly borzasztó volt neki, hogy éppen az ideáljában ismerte fel...

- Szervusz - mondta dadogva, aztán megrázta magát, elfordult, s ellenségesen ment el a lány mellett.

Az csak nézett utána.

5

Szép volt és úrias, ahogy a tornácra felnézett, ahol a gyertyafény mellett ült az apja, a fehérre terített asztal mellett. És mégis szorongó érzéssel ment fel Lajoska vacsorázni; szegénynek, koldusnak érezte házukat, szégyellte, hogy anyja oly futva dolgozik, a ruhákat teregeti a fák között kihúzott kötelekre, a takarítónő már régen el akart menni, de ő nem eresztí, még a mosókonyhát takaríttatja vele, inkább ma végezzen el mindent, mert ha holnapra marad, képes volna egy fél napot eltölteni itt...

- Menjetek vacsorázni - kiáltott rá anyja.

- Tessék jönni - mondta halkán Lajoska.

- Mindjárt megyek, hagyjatok engem békén; üljetek le és egyetek.

Lajoska nem mert felmenni.

- Lajos!

Apja kiáltott. Milyen jólesik ezt az édes, jó hangot hallani, oly boldogan szeretne futni hozzá, és mégis összerezzent, és remegve jutott fel.

- Na, mi újság, fiacskám?

Lajos elvörösödött: egész délután egyedül bujdosott, nem találkozott Alberttel, bújt előle; csak most jut eszébe, hogy a könyvekből nem tudott meg semmit. Szégyellte magát. Milyen bűnös ő, hogy...

- Semmi, apukám; mert... nem találkoztam a... barátommal...

Az apa hallgatott, kenyérdarabkákat sóba mártott, azt lassan majszolta.

- Különös ez a mai barátság... Mit jelent a ti szájatokban ez a szó, hogy *a barátom*...

Gondolkozva nézett maga elé.

- Nekem nincs barátom... Ha végiggondolom... Az édesatyám, az egy olyan ember volt, hogy... neki sem volt barátja: neki párthívei voltak! Ő az érdek szálaival magához tudta kapcsolni az embereket, kemény szálakkal, s irgalmatlan volt a fegyvertársakkal szemben, úgyhogy azoknak oly ragaszkodóknak kellett lenni, hogy az már hasonlított a barátsághoz... Mintha szeretetből tették volna... Mert jaj volt annak, aki nem tette... Atyám tudott jutalmazni, s tudott büntetni... Kár, hogy ezzel a nagy képességgel megmaradt egy kisvárosban s a kollégium élén... Az igaz, hogy felvirágoztatta az iskolát... Az volt a kollégium fénykora... Abban az időben maga gazdálkodott az iskola; emlékszem, kisgyerek koromban mekkora hordókat gördítettek be a kollégium udvarába, s az udvar borszaggal volt tele. Ott a hátulsó udvarban ma is megvan a nagy vasajtó, de nincs mögötte semmi. Magtárak is voltak; a búzát vagonszámra hordták-vitték, csordáink és gulyáink voltak, az egész tápintézetet saját termésű élelmiszerrel maga a kollégium látta el. Sok ezer holdas birtoka van az iskolának, s ma a piacon vesszük a lencsét... Hallatlan, ha meggondolom, bérbe adva minden, s készpénzt fizet a bérlő...

Hallgatott, a fia is nyílt szemmel, boldogan hallgatott. Kimondhatatlan boldogság volt ez neki, hogy az apja így komoly s nagy gondolatait közli vele.

Az apa hirtelen a zsebébe nyúlt.

- Eredj, fiam, hozz egy liter bort.

Letett az asztalra egy ezüstforintot. Lajoska sápadt lett. Az anyja szemétől félt. Néha az apa ivott, s olyankor mindig családi harc lett belőle.

Az anya ebben a percben lépett a tornácra, s a forintra nézett.

- Mi az?

- Bort - mondta Lajoska.

- Ne hozasson, lelkem, bort - mondta az anya könyörögve -, nézze, most is hatvan krajcárt kellett fizetni a takarítónőnek.

De az apa arcán keménység volt. Mit! semmi öröme ebben az egész életben. Most, hogy eszébe jutott, s az ízet megkívánta, nem fog lemondani... Mi haszna van abból, ha lemond?... Mit kap érte?... Ebben az egy pillanatban jó hozzá a felesége, de már a következőben elfelejti. Amit megkap, az mind természetes, szót sem érdemel...

- Csak egy litert.

Az asszony egyet nyelt. Elfordult.

- Hát mennyit akar? - pattant utólag vissza - egy hordóval?

Ingerülten bement az ajtón a házba. A fiú nem tudott mit csinálni, ülve maradt, s a forint az asztalon.

Kis idő múlva kijött az asszony, s lement vissza az udvarra, de az arca sötét volt, viharfelhős.

- Gyertek már felfelé! - kiáltott a két kicsinek, akik lent a konyhánál hancúroztak, és sivító kacagásuk idehallatszott. - Hozom a vacsorát.

Lajoska kétségbeesve hallgatott. Apja már nem beszélt, ült visszahullva szokott közönyébe, szemét lehunyva és szivarozva. A füstöt nem fújta ki, csak kinyitotta a száját, s a füst lassan kiszállott, mint egy nyitott kapun. Oly boldogtalan volt a szakállas nagy fej, az arca viaszszerű és puhán kövér.

- No már megbolondul azért a borért, már meghal utána - mondta az anya, mikor a kicsiket leültette a helyükre, s kiosztotta az ételt. - Eredj már, eredj, hozd azt a bort. Ott van az üveg az ebédlőszekrény mellett a földön.

Lajoska nem mozdult. Akkor az anyja fölkiáltott:

- Jaj!... Hogy mért nem lehet meghalni!

A szeme tele lett könnyel, s besietett a szobába, mert nem bírt élni, valamit kellett csinálni; hogy szét ne pattanjon.

De a férje csak ült tovább mozdulatlanul, hátraesett fejjel, mintha nem is venne észre semmit. Ült, és a szíve össze volt facsarodva, de ez nem látszott rajta. Hát hiszen, boldogan s könnyen lemondana: de miről mondjon még le? az egész életéről, úgy ahogy van?... Semmi se lett belőle... Most, hogy előbb az apjára gondolt, különös keserőséggel érezte meg, hogy benne is volnának képességek arra, hogy emberekkel dolgozzon, s megszervezzon valamit, de a felesége oly magányos, és annyira lenézi az egész életet... Bor?... Ma igen, ma talán még vágyik is rá. Órákig tartó sétája a mezőn nagyon kifárasztotta, s kissé megcsillapodott a vére. Belátta a dolog reménytelenségét... annyi gyermeke van... a más feleségéhez mi köze?... ő szabadabb... neki nincs gyermeke, de ő is másnak a felesége. Lehetetlen, lehetetlen... Mély meggyőződéssel mondta magában ezt a szót, s el volt szánva, hogy többet nem is gondol rá... De ha ő ilyen áldozatot hoz a családjáért s a családnak: akkor egy pohár bor csak jár?... Mennyivel okosabb volna, ha a felesége ma nagylelkű volna... Milyen hálás tudna lenni neki... Mert hiszen szereti, s ha mélyen megvizsgálja a dolgot, jobban szereti, mint... mint *azt*... de az valami más... nem is tudja mi az... jobb nem is gondolni rá...

- Egyetek már; az Isten verje meg ezt a vacsorát... minden kihűlt - jött ki újra az anya, s oda dobta a tányérokat a gyerekek elé. Azok viháncolva, csendesen kuncogva csörömpöltek, s ették a paprikás krumplit.

De a férje arca nem változott, mintha ők itt se volnának.

- Egyen! - kiáltott rá villámló szemmel.

A férfi fölriadt, kicsit elmosolyodott, s letette szivarját a tornác párkányára. Ijedt csönd volt. Ettek. Paprikás krumplit. Akkor kitört az asszony, s rivallva kiáltott Lajoskára:

- Eredj már, eredj, mert meghal itt apátok. Hozd azt a bort, mert nem tudom nézni a mártír arcát.

- Ugyan, kedvesem - mondta a tanár felriadva. Ki tudja, mire gondolt...

Az asszony hirtelen lecsapta a kést, villát, s kitörő sírásba fakadva felugrott, s bement a szobába.

A férj mélyet sóhajtott. Aztán ő is letette a villát, s felállott. Utánament a feleségének.

Bement, de nem látta; egész a hálósobáig kellett mennie. Ott volt a földön, egy fotelbe tette a fejét, úgy sírt.

Megállott felette, s tűnődve, kétségbeesve nézte. Mit tegyen, mit mondjon neki. Mivel vigasztalja meg; azzal, hogy a mai nap még rosszabb lett minden?

A szíve szorult, s iszonyú volt. Ez a csönd.

Az asszony hirtelen felugrott és el akart rohanni, de ő elkapta a karját s visszatartotta.

- Eresszen engem el, eresszen el! - kiáltott magánkívül az asszony - hát nem érti, hogy eresszen el! ne nyúljon hozzám! maga állat! maga barom!... azt akarja, hogy itt megőrüljek!...
- s tele torokból sikoltott - hát nem látja, hogy mi van itt! egy családapának liter bort kell hozatni a zsidókocsmából! és hogy én ellene merészelek szólani, le kell magának horgasztani a fejét?... hát azt hiszi, nem látom, hogy úgy ül köztünk, mintha a keresztre volna feszítve! hát minek csinálta a sok gyereket, ha nem akarja eltartani! maga alávaló! maga itt fiatalurat akar játszani, aki szórakozik s fütyörész, és elnézi, hogy a felesége cseléd nélkül kínlódik, úriasszony léte, Úristen! hogy mennyit dolgoztam én ma! ha az isten azt össze tudná rakni!...

Kezét tördelve futkosott a szobában, a sötétben, csak a csillagok világítottak be az ablakon.

A férfi kétségbeesve nézte. Itt nincs semmi segítség.

- Kedvesem...

- Nem vagyok a maga kedvese! - s az asszony ököllel vágta az ágy fáját, ahol éppen állott. - Ne mondja nekem ilyen faarccal, hogy kedvesem! én az ellensége vagyok! tudja! A gyilkosa, és nem fogok magának liter borokat hozatni, ha a nyelve kilóg is! Kicsoda maga! Hogy merészel maga engemet cseléddé aljasítani! és énmellem itt nagyurat játszani, tanár úr!

A férfi dührohamot érzett, most mindjárt baj lesz.

„Sasa - mondta magában -, Sasa”...

Elkapta a feleségét, belevágta az ágyba, aztán rávetette magát.

6

Lajoska nagy szégyennel ment be a kis kocsmába. Félt, hogy meglátják, rendkívül szégyellte, hogy az apja iszik.

A kocsmában nagy szivarfüst volt. Egyik oldalon volt a bormérés, a másikon két asztal, piros abrosszal leterítve. Az egyik asztalnál néhány iparos ült. Egyikük, egy kis barna bajszerű, piros arcú ember nagyot kiáltott, mikor őt felismerte:

- Jó estét, Lajos úrfi! Hogy vág a bajusz?

Lajoska megrettenve, félve nézett oda, megismerte az Albert apját, a kőművesmestert, akiről éppen ma mondta Albert, hogy nincs a városban, hanem vidéken dolgozik.

- Jó estét kívánok - mondta félszegen, mert röstellte, hogy esetleg feszélyezi a bácsit azzal, hogy így látja, kocsmában, borosan, mert az ő szemében ez volt talán a legfőbb bűn s leg-szégyellnivalóbb, mert halálos kínokat szenvedett el kicsi gyerek kora óta, hogy az apja folyton őt kényszeríti rá a borhozásra, de ez is olyan dolog, hogy inkább ő ment el egy-egy liter borért, mert mikor megtagadta az anyjuk a borhozatalt, akkor az apa ment el, s az még sokkal szomorúbb következményekkel járt, mert csak reggel került elő, teljesen lerészegedve, s mennyi pénzt költött olyankor...

A kőműves fehér kabátban volt, s az arca piros volt az italtól.

- A fiam barátja - magyarázta a többieknek -, diák!... Kesserű tanár úr fia... Mit csinál édesapa, Lajos úrfi?

Azt, hogy *Lajos úrfi*, mindig olyan hangsúllyal mondta, mintha nem komolyan mondaná, hanem kicsit olyan vállveregetően, kicsit olyan gyerekheccelően, jól megnyomta azt, hogy *Lajos úrfi*, mintha ostorral csördítene, pattintana egyet.

- Köszönöm szépen.

Most megszólalt egy rendkívül nagy bajuszu ember az asztalnál:

- Kesserű tanár?... hó, nagyon jó barátom nekem a tanár úr! - s felemelte a poharát - sokat mulattunk együtt még a régi jó időben, mondja meg a papának, hogy tiszteli Zólyomi, a városkapitány.

Lajoska egyik pirulásból a másikba esett, úgy érezte, mintha a pokolban volna. No hiszen, ahogy ő ezt el fogja mondani a papának!

- Kérem, egy liter bort, de jó bort.

Azt csak azért mondta, hogy „jó bort”, mert ezzel úrabban akart lenni, valami külön értelmet adni annak, hogy ő maga, ő ötöd gimnazistaember maga személyesen jött egy liter borért.

- Forint húszas lehet? - kérdezte a nagy szakállú zsidó, akinek ősz szálakkal kevert volt a szakálla, s oly rendkívül nagy bozont az egész feje, amilyen simák és kerekék az asztalnál ülő iparosoké.

Lajoska újabb elvörösödéssel ment át, megnézte a tenyerében a pénzt, s mivel az egy forint csak egy forint, hebegve mondta hogy:

- Kétkoronásat.

A zsidó nem szólt semmit. Lajoska remegve szégyellte magát.

- Hát a mama mit csinál? - kérdezte a kőműves.

Lajoska újra elvörösödött, roppant sértésnek érezte, hogy egy iparos az ő anyukája iránt mer érdeklődni, nem is felelt rá, csak hallgatott.

- Csináltam neki egy kemencét - mondta a barátainak a kőműves -, tudom, istenem, olyan kemence még nem volt a keze alatt... Nagyon dolgoz asszony.

Lajoska úgy érezte, hogy a kemence árát nem fizették meg a szülei...

- Olyan, mint az én feleségem! - mondta a kőműves - az is olyan, az ember ha ránéz, azt mondja, hogy hajítófát nem ér, de többet dolgozik, mint egy húszforintos kőhordó ló.

Hiszen nem volt benne semmi különös illetlenség, de Lajoska ezt az összehasonlítást nem bírta el, s a zsidó olyan lassan hozza azt a bort.

Rettenetes hely. Úgy érezte, hogy soha, soha életében ilyen helyre, kocsmába, pálinka- és borbúzó förtelmes helyre soha nem fog belépni.

A kőműves vidáman nevetett, az arca ki volt izzadva, széles és ragyogó volt, szép nagy homloka fénylett:

- Hát hogy telik a vakáció, úrfi?

- Köszönöm - mondta ő remegő ajakkal.

- Kijöhetnének egyszer Bodrogszerdahelyre a fiammal, megnézni az építkezést. Egy ilyen fiatal diáknak mindent látni kell. Hűj atyaisten, micsoda falakat rakunk ott!... Tudja-e, fiatal úr, mit mondott Sággy tanár úr?... Maradandó munkát sem a pap, sem a kántor nem csinál, mert azok ahogy elfűjták a mondókájukat, vége: hanem amit a kőműves jól megrak, az ezer esztendő múlva is megáll!... tudja-e?...

Nevetett hozzá, büszkén és kedvesen. Lajoska belátta a mondás igazságát s gondolkodóba esett: még azon is bámult, hogy egy ilyen egyszerű iparosember egy ilyen mondást oly pontosan megért...

Megkapta a literes üveget, kurtán köszönt, s elfutott.

- Ha apa még egyszer ideküld... - mondta magában, s el volt tökélve, hogy soha többet a lábát be nem teszi ebbe a kocsmába, de semmiféle másba sem...

Mikor azonban befordult a kapun, s meglátta a tornácon a világosságot, s meghallotta az apja hangját, aki kedvesen és vidáman beszélt valakivel, inába szállt a bátorsága, és sötét arccal bukott be a gyertyafényre.

Az apja Sógor bácsival ült, az Etus apjával... cigarettáztak és beszélgettek.

- Maga hol járt, fiam? - mondta az apja, akinek az volt a szokása, hogy idegenek előtt, s ha nagyon kedves akart lenni hozzá, mindig magázta őt.

- Igen jó bor van ennél a Lityinél - folytatta tréfásan -, ez a gyerek nem volt rest, elszaladt, de már nem engedem többet, nagy fiú már ahhoz...

Lajoska mogorván hátrább húzódott, ki törődik egy gyerekkel, senki se nézett az arcára; de milyen jókedve van az apjának... Anyjára nézett, az is nevetett. Fél arca piros volt, de nevetett. Nem értette ezeket a szülőket. Nem értette, de valami nem tetszett...

NEGYEDIK FEJEZET

1

- Hát kedves barátom - mondta Sógor bácsi -, az én apám egyszerű kántortanító volt, de százszorta jobb dolga volt, mint nekem, a kollégiumi tanárnak. Pedig, kedves barátom, az én apám fizetési levelébe, ma is megvan, bele van írva, hogy az összes fizetése egy esztendőre tizennégy sájn forint és nyolc mérő tiszta búza. Semmi más, egy egész teljes esztendőre, s

ehhez volt neki nyolc gyermeke. Nekem csak ez az egy leánykám van, de nyögök, barátom, nyögök az élet terhe alatt. Mert édesapámnak mint kántortanítónak húsz falu tartozott a keze alá: húsz falu, barátom, s úgy ellátták a hívek ajándékkal, hogy Ivánházán, ahol lakott, az egész falu nem győzte megenni azt a sok csirkét, tojást, amit neki összehordtak; karácsonykor, édes barátom, százötven sonka lógott a kamrájában: az egész Ivánháza nem bírta elfogyasztani. Én, barátom, gazdagon házasodtam, saját házam van, s csak egy gyermekem, s nekem a fizetésem arra sem elég, hogy egy húsvéti sonkával kedveskedjem a családomnak. Nagyon krudéliter elbánt velünk az élet, édes barátom: aki nem tud a klikkbe beletartozni, annak itt nincsen semmi lehetősége... Az én apám az én helyembe másképp csinálta volna. Az egy olyan nagy gazember volt, hogy mikor pályázott arra a bizonyos kántortanítói állásra, elment, orgonázott nekik, s azt mondták az urak (mert az egész falu olyan kurtanemes falu ott Ivánházán), hogy: jó... jól orgonázik, de az a kérdés, hogy forgatja a bibliát. Még két hét volt a választásig, az apám ott maradt, leült blattozni, abban az időben olyan szép világ volt, édesem, hogy az urak beültek a kántorhoz kártyázni, s tizennégy napig nem állottak fel onnan. Még én is emlékszem rá, hogy hét napig, tíz napig, két hétig ott folyt a kártyázás, nem aludt ott senki, csak aki megbágyadt, így letette a fejét a kezére, s szundított egy kicsit, míg fel nem rázták, akkor folytatta... Hát az én apám, kérlek alássan, olyan legény volt, hogy mind elnyerte az ivánháziak pénzét: „hő, ez kell nekünk! - mondták az urak - ez a mi emberünk!”

Sógor bácsi nagyot nevetett, az arca már a két pohár bortól is fényleni kezdett:

- Nem az orgonálás kellett nekik, kérlek alássan, hanem a jó tarokkista! Hanem el is bánt velük az apám, mert mikor ő odament Ivánházára, ott mindenki gazdag volt, csupa gazdagság az egész falu, az egész környék, hanem aztán az ilyen gazdálkodás tönkretette őket, lassan mind a parasztok kezére került a birtok, felparcellázták, s az urak kipusztultak, akkor azt mondta az apám, valami huszonöt év múlva: „mikor én idejöttem közétek, mind gazdagok voltatok, szerettelek benneteket! most mind szegények vagytok, elmegyek innen közületek, egyen meg a fene benneteket!” Hahaha, így mondta nekik.

Lajoska az asztal végén hallgatta a beszédet, nevetett az előadáson, mert Sógor bácsi kicsit tótosan beszélt, s oly csendes vidáman, hogy mindenki nevetett vele. De nem érzett a lelkében vidámságot, üres volt a szíve, s valami szorította. Folyton az apjára nézett, akinek látszott az arcán, hogy nem is hallja, mit beszélnek, s az ő arca égett miatta a szégyentől. Mily utálatosak az emberek: ez a Sógor bácsi gazdag ember, szép nagy háza van, és eljön ide, hogy ingyen ihasson egy pohár bort... Borzasztó: és Sógor Etus képes lett volna kiszűrni az ő szemét... Úgy megutálta azt a lányt, remegett a dühtől, ha eszébe jutott. Hogy lehetne bosszút állni rajta?... Ha a kezébe foghatná a szőke haját... úgy megpofozná... Nem is mondaná meg, miért, csak pofozni...

Ezen kicsit elnevette magát, aztán tovább üldögélt, s hallgatta a nagyok beszédét.

Nagyon kellemes este volt, a kicsiket már lefektették, s ők csak hárman voltak az asztalnál. Lajoska félve pislogott az üvegre. Akármilyen lassan töltöttek is, kiürült az üveg.

- Még egy kis bort meginnánk, kisöregem - mondta az apa a végén, de ő összegubbaszkodott, s úgy tett, mintha nem neki szólana.

De az apa a zsebében kotorászott, s kitett egy ezüst forintost.

- No, kis barátom, lenne olyan szíves?

Lajoska úgy nézett, mint egy megijesztett egér, várta, hogy az anyja segítségére jöjjön, jaj, még egyszer abba a kocsmába...

Hogy hallgatott, az apjának nagyot lobbant a szeme:

- Vagy elmenjünk? úgy gondolja?... No, Sógor bácsi, gyerünk egy kicsit a kaszinóba.

E pillanatban az édesanyja a tornácra lépett, Lajoska rémülten s könnyörögve nézett rá, hogy segítsen, segítsen, de jaj, valahogy baj ne legyen...

Az asszony sápadt lett. Nem volt ereje, hogy az idegen előtt leplezze a dolgot, s nem volt mégsem ereje, hogy kitörjön...

- Majd én elmegyek, fiam - mondta halkan, lehunyt szemmel, rebegve.

A fiú megiszonyodott. Hogy az apa... jaj... hogy... Jaj, az anyuka, az ő anyukája a Lityihez... Az Albert apja... meglátja... rettenetes...

Fölkapta a forintost s az üveget, s támolyogva elfutott.

A kapuban anyja utánakiáltott, de ő annál jobban szaladt.

Addig szaladt, míg a kocsmajtóban nem volt. De ott megállott, s nem mert bemenni. Nézegetett körül, nem jön-e valaki, aki meglátja; az arca égett, mint a tűz; az ajtó nyitva volt, s ő csak állt, állt és nem mert belépni, arra várt, hogy valaki belökje... Bent nagy kiabálás volt, csak nagy nehezen ismerte meg az Albert apjának a hangját...

Irtózatossá válnak kiáltott:

- Azzistenbenneteket - rikoltotta a kőműves -, utánam mertek jönni? a kocsmába? azisten a görbe... így megszégyeníteni engem!... - s leírhatatlanul káromkodott - rabló vagyok én? csendőrkézzrevaló vagyok én? hogy énutánam a feleségem jön a kocsmába!... Úgy széthasítalak benneteket, csak ne takarodjatok innen rögtön!... Barátaimmal vagyok! a városkapitánnyal vagyok! nem fogom magamat igazolni! az anyátok keserves...

Lajoska egész teste úgy reszketett, mint a levél, sem elmenni, sem maradni nem bírt, csak nézett a félig nyitott ajtón. A kőműves előtt egy sovány kis púpos asszony tördelte a kezét:

- Gyere haza, édes uram, gyere haza, édes jó uram...

Most megismerte Albertet is a sötétben és füstben, hogy egyenesen s oly szívélyesen állt az apja előtt, minden ijedség nélkül, mintha ez rendes dolog volna, a sapkája a kezében volt, s elszántan szorította, de mintha állana, hogy ingó apját ölbe kaphassa...

A kőműves alig bírt állni a lábán.

- A pénzem féltitek?... Ti kerestétek?... Gyámság alatt vagyok én?... Az anyátok keserves-istenit! - s belemarkolt a zsebébe, s kivágta az asztalra a sok pénzt, egész halom bankót, a nadrágzsebbe kaparászott, s ezüst- és rézpénzeket csapkodott az asztalra, hogy csakúgy gurult szerteszét... - Próbáljatok még egyszer értem jönni... azt a kutya mindenit... megdöglöttetek már mellettem éhen? ti bitangok! Úrfiak! Nem kitaníttalak benneteket! Kollégiumba! a csirkefogó isteneteket! Egybül se csináltam inast, cigányt, tolvajt, és még tik mertek a kocsmába megvizitálni, hogy, ti bitang kutya istenség, mert kettéhasítalak a betyár mindenit az anyádnak!

És pofon vágta a fiát, hogy az meglendült.

De a felesége a nyakába borult, s kiáltotta:

- Édes, édes uram, édes, egy lelkem, uram! csillapodj, drága egy édes uram, Gábor, Gábor, édes jó szívem!

Albert is ott térdelt a lába előtt, s ölelte térdét, úgy kiáltotta:

- Édesapám, édesapám!

A kőműves elhallgatott, kiadta a dühöt magából, s most már halálsápadtan s tévetegen állt.

Lajoska visszahúzódott, a szeme tele volt könnyel, nekidőlt a kerítésnek és zokogott; a saját életét siratta: jaj, az ő apja! ahogy gyűlölte az elébb, most nagyon szégyellte magát, és úgy sírt, mint egy kis állat, kitátott torokkal, s amennyire bírta, hangtalanul.

Egyszer csak az anyja kezét érezte magán.

Mindjárt az ölébe borult, s kebléhez szorította az arcát.

Az anyja szóտalanul, forrón s fájóan ölelte.

Lajoska oly hevesen sírt, csuklott, alig bírt megcsillapodni.

- Majd csak hozzászokunk, fiam, - mondta az anya -, gyere haza... gyere kis árvám... nem kell már bor... nem bírta várni... elment... gyere egyetlenem.

Ekkor jött ki a kocsmából a kőműves. Lajoska megnémult, s könnyein át látta, ahogy támogatta a kis embert kétfelől a felesége meg a fia; mereven ment, feltartott fejjel s igen komoran, sápadtan, szóтalan, oly gyászos volt, s hozzájuk képest mégis oly irigylésreméltó, ahogy a kis család eltűnt az éjszakai sötétben.

Sírva, lehajtott fejjel, mint a bűnösök; haza, mint a sorsűdözöttek.

2

Kesserű professzor, mikor kiment az éjszakába, úgy tűnt fel neki, mintha álmodnék. De nem bírta már otthon. Az a tréfás pörölés, amelyet provokált, csak arra való volt, hogy az idegen előtt elleplezze a vihart, amelynek minden szelét ott érezte a karjában, az ujjáiban, a hasizmaiban. Csak egy szó kell hozzá, hogy kirobbanjon, kitörjön, s ezt nem akarta. Istenem, éljenek, feküdjenek le és aludjanak... Ahhoz, hogy a felesége aludjon, szükséges, hogy ő is ott feküdjön a másik ágyon?... A guta majd megütötte sokszor; míg ő fent volt, az asszony sem feküdt le, vagy ha lefeküdt, minduntalan kiszólt: „Maga még nem jön?”

Levegőt, levegőt kell szívnia, magában maradnia.

Sógor bácsi úgy tett, mintha semmit se vett volna észre, vagy nem vett volna komolyan, könnyed volt s jókedvű, s apróságokat beszélt, vagy azért volt oly könnyű, mert boldog volt, hogy másnál van a baj... Volt neki is egy csúnya öreg felesége; na, avval élni!... az aztán igazán szörnyű volna... szegénykém... - gondolt roppant gyöngédséggel a feleségére, még könnyek is gyűltek a szemébe, oly finom, oly jó, olyan, határtalanul szent... Egy illetlen gondolattal meg nem tudná sérteni az emlékét... Hm, emlékét?... mért érzi úgy, mintha az, akit e pillanatban hagyott ott a tornác folyosóján, mintha halott volna, akinek már csak az emléke él?... Hogy állott ott: mint egy emlék... kísértet... szomorúan és meghatóan, mint az élő fájdalom...

- No, Sógor bácsi, elmegyünk a kaszinóba egy kicsit?

- Nem, kedveském, már nekem késő van.

- Késő?

- Már én csak szeretek ilyenkor az én jó ágyamba lefeküdni.

- Hát nem jössz velem?

- Már bocsáss meg, Kálmuskám, most már csak hazamegyek az én öreg oldalbordámhoz, mert osztán számon kéri...

Soká tartották egymás kezét. Sógor bácsinak megvolt az a kellemetlen szokása, hogy negyed-óraig is tartotta annak a kezét, akitől elbúcsúzott. Már az ember azt hitte, szabadul, mikor újra csak elkezdte szorongatni, tapogatni, s a keze oly lágy volt, erőtelen, kiapadt, s oly simogató, utálat.

S Kesserü nem bírt elválni, sőt mindig új meg új témát adott, akarata ellenére is:

- Én bizony kimegyek, mert találkozom valakivel, s jobban meg lehet beszélni a fehér asztal mellett ezt az ünnepet is, mint a délelőtti tanácskozáson.

- Ah, az egy nagy dolog, a kollégiumot igazán szép kitüntetés érte ezzel, hogy Thaly Kálmán s az ország első tudósai ellátogatnak a mi szerény kis városunkba, mert mi türes-tagadás, bár Rákóczi naggyá tette a mi iskolánkat, de azóta nem történt semmi...

S csak tovább szorítja a kezét, s oly érthetetlen dolgokat mond...

Végre mégis szabadul, s fellélegezve, szabadon halad előre a város utcáján.

A kollégium melletti szűk zugon átmegy a Piac utcára, s valami furcsa, zavaros érzés: a lelke mélyén szorongás, az arca nevet.

Gyönyörű, csillagos éjszaka volt, de nem bírt az égre nézni, mintha onnan rosszálló szem figyelne, s nem bírt mégis visszafordulni, mintha ellenállhatatlan erő vinné előre. Ahogy közeledett a Piachoz, bent egyre forróbb s egyre izzóbb lett a vére. Már kinyitotta a száját, s lehunyta a szemét, s mint az alvajáró haladt előre. A szíve körül egy állandó szorongás, a torka elfúlt, s a halántéka lüktetett. Mintha be lett volna téve a meleg kemencébe, egyre jobban hevítette valami, mintha kívülről jött s csapott volna rá a hőség...

Aztán megállott, s megrázta a fejét: Mi ez?

A piacon fabódék állottak, a kofák lezárt bódéi. Már tudta, hogy ott van, de sokáig nem mert felnézni. Aztán felpillantott az új házra, fel az emeletre. Ott laknak... Három ablak az utcára, kettő balra, sötét, jobbra egy világos... A roló félig leeresztve... Egyenletes sárga fény a tükörablakon... mintha fényüveg volna benne... Semmi nyoma bent nincs az életnek. Az éjszaka már sötét, már minden ablak fekete, feketén válnak ki az üvegtáblácskák az egész utcán s az egész piacon. De ez az egy ablak olyan, mint az arany... olyan, mint a paradicsomnak egy zuga: fényben, meleg boldog, mély fényességben él... Vajon ez a hálószobájuk?...

Megvonaglott, s elhessentette magától a gondolatot. Úgy tűnt fel most a nő emléke, mint valami csillogó sugárzás, amelyet semmi sem ér el...

Sóhajtott: összeomlott, most tisztán látta a feleségét, ahogy ott áll a tornácon s utánanéz. Nagy szemei nagy és sötét sugarakat szórnak, kis finom szája kibuggyanva maradt, mint egy elcseppenő bogyó... S karjai, mint a hervadt liliomnak...

Hazamenni?... Vissza?... Nem!... sikoltott benne valami. Nem! Inkább ezer halált és tízezer nyomorúságot, de nem és nem bírja többet. „Be vagyok csapva - kiáltotta magában -, meg vagyok fosztva az élettől, valaki elvett tőlem húsz esztendő, s lezárt a szegénységbe és csöndbe. Elég volt! Hagyjatok engemet már egy kicsit élni... Mit, az apám is vidám ember volt, a maga módján, s engem úgy tartanak gyámság alatt... Mi van itt: nekem nem szabad ki-mozdulni? kölyök vagyok én? megvette valaki tőlem a szabad akaratomat, a tiszta érzésemet, a lehetőségeimet!... Házi cseléd vagyok? kutya? akit láncra vernek estére, hogy el ne bodásson... Férj?... akinek otthon, a hitvesi ágyban a helye?...”

A Kaszinó boltíves régi ház, zöldre volt festve valaha, de már az eső lemosdatta, a kapu alatt szennylé folyik, s azon keresztül kell lépni, ahogy bemegy az ember az udvarra. Szimbolikus: mintha az élet szennyébe beletaposna, aki idejön...

De hátul az udvarban szép zöld fák állanak, s alattuk fehér asztalok. Nagyon kedves hely. Így este.

A szíve verése megállt: még nem ismerte föl, s már halottá lett: Sághyné ült az asztalfőn, kicsit előrejtve a fejét, s úgy nevetett, mint egy aranymadár.

Se holt, se eleven nem volt, ahogy közéjük lépett, de nem látszott meg rajta.

Nagy riadással fogadták. Sággy volt ott, Petelei és egy kincstári tiszt, akit ismert, de a nevét nem tudta.

- Maga hogy kerül ide? - mondta Sághyné oly egyszerűen és kedvesen, mint egy madárka, ahogy csicsereg az ágon.

- Tudom is én.

- Szokott?

- Soha.

- És?

- Nem tudom, csak... valamit éreztem... felálltam... s...

Az asszony hangosan nevetett. Ferdén félrehúzta egy pillanatra az ajkát, furcsa grimaszát csinált.

- Na, jöjjön ide, mellém.

Az urak kedvesek voltak, de annyira el voltak foglalva a politizálásukba, hogy nem volt nekik fontos az ő jötte.

- Kérek egy... spriccert... - mondta a pincérnek, aki lecsapkodta szennyes szervétájával előtte a morzsát az abroszról.

- Igenis.

Akkor elkezdett a nagy bajsza alatt, a nagy szakállába mosolyogni.

Kedves, mély éjszaka volt, rajtuk kívül senki sem volt a helyiségben, az asztalok fehérrel leterítve állottak a lugasokban, de az udvaron üresen, kopott zöld színben búslakodtak. Dehogy búslakodtak, itt minden nevetett. Oly furcsa volt és groteszk. Nagy, hosszú levelű ecetfák állottak az egyik sarokban, nagy, ritka levelükkel idegenek voltak, s vidáman libben-tek, mintha egymásnak mesélnének éjjel a falevelek. Borostyán futotta be a saroktűzfalat; a kemény, fényes levelek szaporán borították a vörös téglákat, a kavics sárga s az ég sötét feketelila, mint egy nehéz függöny. Milyen jó itt! Fentről hűvös szellő ereszkedik le, s aléltn és boldogan ül az ember.

- Mit végeztek ma délután az asszonyok? - kérdezte Kesserü az asszonytól külön, halkan.

Sághyné nevetett.

- Mit?... szeretné tudni?

Kesserü ránézett, s elnevette magát.

- Szeretném.

- Mért szeretné?

Mind a ketten nevettek. Nem volt ebben semmi élc és semmi furcsaság, csak épp annyi, hogy az asszony ellentmondott, kifordította a kérdést, és kötődött, és többet adott, mintha egyszerűen válaszolt volna.

Hogy a férfi nem felelt, ő kérdezte:

- Kíváncsiságból?

A férfi nevetett. Ez igazán oly kedves és komikus volt, hogy ő a nagy komoly fejével, szakállával kíváncsi legyen valami olyan semmiségre, amit egy csomó asszony megbeszélhet a vendégeknek adandó uzsonnáról, hogy mi legyen, tejeskávé vagy habos vagy...

Hát csak nevetett tovább, s nem felelt.

- Maga kíváncsi természetű? - kérdezte újra a nő.

- Magára kíváncsi vagyok.

- Rám?...

- Igen.

- És ha maga rám kíváncsi, akkor maga a többi asszonyt kérdezi tőlem?

Kuncogva nevettek.

- Vagy csak valamit akar kérdezni...

Ez igaz, tényleg úgy volt.

- ...és nem jutott eszébe okosabb...

Most felsóhajtottak mindketten, s a férfiakra néztek, akik oly komolyan beszélgettek, ők nem voltak képesek megüledett gondolatokkal foglalkozni. Cicázott a lelkük, mint ha kis szellő libegteti a szirmokat.

- Hát most kérdezek valamit magától - mondta Kesserü.

- Na.

Nagyot nyelt, s mégis mást szólt, mint amit akart.

- Szokott sportolni?

Az asszony felnevetett. Ő is mást várt.

- Nem szoktam. Nincs rá időm.

- Nincs ideje? Mit csinál?

Az asszony nevetett.

- Alszom.

A férfi azt gondolta: „Hazudik.”

Nevettek; folyton egymás szemébe néztek, mind a kettőnek kék volt a szeme, s úgy csillogott össze, mint két pajkos manó, azazhogy egy manó s egy nimfa... Egy öreg faun, valljuk meg, s egy fiatal, vértől duzzadó, életre s mulatásra vágyó, üde, fiatal asszony.

- Mit nevez maga sportnak? - mondta az asszony, s üres kis életére gondolt, egy kisvárosi tanárné életére. Hol van attól a sport. Hacsak a nagytakarítást nem nevezik sportnak, amit különben nem szeretett, s nem is szokott maga végezni.

- Teniszezni tud?...

- Tudok.

- Na; végre egy felelet.

- Még kaphat különbet is.

Nevettek. Mintha valami jelentősége volna valahol a szónak. Mintha valami egészen más jelentene, mint amire vonatkoztatni egyáltalán lehet. Mintha csak annyi volna az egész, mint a kiscicák karmolósdiája.

- Azt elhiszem - mondta a férfi, s összehunyta a szemét, úgy nézett az asszonyra. - Magával jól lehetne megverekedni...

- Verekedni? - mondta elámulva az asszony.

Erre ő nagyon, de hangtalanul nevetett. Verekedni! Evvel az édes, édes nővel... Most hirtelen észrevette, hogy vastag, húsos száját valahogy ugyanúgy vonja el, mint ahogy a nő a maga vékony ajkát...

- Megverne? - kérdezte az asszony.

Ő forrón és buján nézett rá.

Nem is értette. Megverni? ezt?... mily gyönyörű karjai vannak, erős és mégis karcsú... mekkora mellkas, milyen nyak, tüdő, s ez a gyönyörű kis homlok, csillog mint a márvány, a homloka különösen hatott rá, a felesége homloka nem volt kiformalódva, valahogy elveszett a hajban, alácsúszott, elmúlt felfelé, de ez olyan volt, mint egy kemény, önállóan megmintázott, íves, domború kupola, az arc fölött, amelyen valami istenség mosolya fénylett.

- Meg - mondta aztán komolyan, keményen, egészen behunyt szemmel, s oly kéjesen, mintha máris harapni akarna.

Az asszony lassan elvonta a száját, a szeme egészen lecsukódott, a pillái hosszúak voltak és sötétek, s a szemek alatt gyűrődés támadt, egészen zavart és bizonytalan lett az arca, s elfordította a szemét.

Nem válaszolt; ki tudja, mit gondolt.

Ő felsóhajtott, de oly lassan, hogy hangja ne legyen, csak teleszívta a tüdejét levegővel, most ájultan jó volt.

Sokáig nem beszéltek.

Nézték a férfiakat.

Sághy olyan hallgató ember volt, nagyon elegánsan volt öltözve, mindnyájuk közt az egyetlen elegáns ember, ami kissé illetlen volt ebben a kis városban és vastag természetéhez képest; az arcát affektálva tartotta, mintha nagyon okos embert játszana, aki hozzá nem méltó, nagyon buta emberekre figyel.

Petelei a tankönyvkiadások ügyéről beszélt, igen hevesen, s ez mindnyájukat érdekelte:

- A direktor úgy gondolja, hogy az iskola kötelezővé teheti, hogy a növendékek kizárólag csak saját kiadású tankönyveket használjanak. Tehát, ha mi ellátjuk magunkat könyvekkel, nem szorulunk rá a fővárosi kiadókra.

Kesserü összerándult. Ez egy kitűnő idea, ezt le kell foglalni. Ebből pénzt lehet csinálni, s ő tudta, hogy rajta kívül senki sincs, aki keresztül is tudja vinni. De ő megszervezi... Hirtelen komoly lett, szívtart vett elő és rágyújtott. Az igazgató. Van is annak valami ideája! De annál jobb, csak hadd legyen ő az igazgató... ezt most rögtön meg fogja csinálni... Hatszáz diák... csak tíz tankönyvvel évente... Egy-egy budapesti kiadó pár forintot fizet egy tankönyvért... ez a legnagyobb uzsora... holott van olyan tankönyv, amelyikből már huszonnyolcadik kiadás van... Nem, ezt nem szabad kiereszteni a markából... ez egy nagy tőke, nagyobb lehet, mint a kollégium birtokain való gazdálkodás és sokkal nyugalmasabb, a könyvet nem kell csordásokkal őriztetni... s a könyvet a kollégium pincéiből senki sem fogja ellopni, mint a szőlőt a Kutpatkán... még a darázs se...

Valami belső égést érzett. Ez a könyvkiadás, mint idea, már az ő apja idejében felmerült, de elejtették. Most Petelei csak az ő régi gondolataira eszméltette, s most kimondhatatlan vágyat érzett pénzre... szüksége volt... akart... kellett... sürgősen sok pénzt... még nem is tudta mire s mi lehetne, de rányitotta a szemét az asszonyra, aki szótalan ült mellette... vajon mit érez és mire gondol, hogy el tudnak a nők hallgatni egyszer-egyszer...

- Mondja, szereti maga a pénzt? - kérdezte hirtelen.

Az asszony arca mosolygón fellobbant, akkor azt mondta:

- Utálom.

De ő már boldogan feléledt: ez igen, ez tudná őt munkára vinni...

Pénzt. Persze a pénzt utálja; mire az neki; de hogy van öltözve; mily finom ez a batisztruha; mily rendkívül finom színek, ízlés, s mily drága, szép s gyönyörű test; nem is tudta tisztán, de valami homályos vágy dagadt benne: a világ minden szépségét ráhalmazni erre a nőre... Ruhát és ékszert, és körülvenni lakással, bútorokkal, kocsival, utazás: amit csak az élet nyújtani tud...

- Jöjjön velem Párizsba - mondta halkan.

- Párizs - mondta sokára a nő, s lehunyta a szemét. A feje kicsit hátraesett, az ajka előrecsücsörödött, aztán sóhajtott. - Párizs.

Kesserü mereven nézett maga elé. Ő volt már egyszer Párizsban; mint akadémiai hallgatót kiküldte az iskola Utrechtbe, s akkor az apjától pénzt kapott rá, s Párizsba is elment három napra. Láta most a rengeteg várost, a világított házakat, a tömeget az utcán, a nagy kerekű taligákat, a Metrót, a csillogó földalatti villanyost, a rakott autóbuszokat, s a Concorde tért, ahol, mint a hívőnek, minden kultúrembernek le kell térdelnie... Egy pillanat alatt nagy és szép emlékek s érzések vadították meg: jaj, s neki itt kell tespedni; feküdni kell a hitvesi ágyban...

Az butaság, az a tankönyvkiadás: mikor lesz abból pénz... Az csak idekötö az embert egy életre; azt igen, hat gyereket nevelni lehet belőle, de egyet élni?...

- Miért nem felel őszintén? - mondta Saghynénak. - Maga nem utálja a pénzt.

- Utálom - mondta az asszony, s leereszkedett pillákkal nézett a szemébe.

Kesserü sokáig nézte a szemét, mily tiszta vizű kék; azt mondta:

- Kék szem, ravasz szem.

Az asszony szeme kicsit megvillant s visszanézett. Most nézte meg először a férfi szemét.

- Látom - mondta csöndesen.

A férfi szíve nagyot dagadt: ez a nő, ez méltó párja. Ily finoman...

- Nézze, milyen furi csokor - mondta hirtelen a nő.

Ránézett a csokorra. Nyári virágok nagy bokrétában az asztal közepén.

- Most sorolja fel - szólt az asszony.

- Rossz botanikus vagyok.

- Kacagás... Sikoltás... Sóhaj... Vér - mutatott hosszú, ideges ujjával a virágokra a nő.

A férfi rémülten nézte a kezét, vér ömlött az agyára. Ismeretlen volt neki ez a buja fantázia, szédült a boldogságtól, mintha egy magasabb világba került volna.

- Lilavörös! hallja, hogy vonyít... - nevetett halkán a nő, és lehunyta a szemét, s olyan volt, mintha visszahúzódott volna önmaga mögé. Félelmes volt, vinnyogó, távoli.

- Élek! - mondta a férfi konstatálva.

- Biztos? - szólt a nő, s finoman nevetett, hunyorítva maga elé nézett.

- De meddig?... - nyögött a férfi.

- Mint a tenger - nézte a virágokat a nő.

- Mint a tenger...

- Fodros habok... Tajték...

- Mint a tenger.

- Letörött; nézze milyen csüggedt; reménytelen... - s ingerkedve nevetett, fehér ujjával megérintett egy elhervadó fürt virágot.

- Remény?

- Zöld, remény - megsimított egy buja, nagy zöld levelet, gyermekes hunyorítással, csintalan-kodón.

- Remény... - ismételte a férfi is, jaj, a vér megöli, úgy rohan az agyára. Részegen, kábultan nézett az asszonyra. Mi történt vele, mi történt vele. Soha, soha ezt a szédülést nem bírja elviselni.

- Szereti a pénzt? - kérdezte hirtelen, támadóan, gúnyosan verekedve.

- Utálom.

- Hazudik.

Az asszony idegesen fölkacagott.

A társaság odafigyelt, megijedtek, hogy elárulták magukat.

Úgy érezte, rögtön felemelkedik a levegőbe, könnyebben, mint egy madár vagy üres léggömb, de nem maradhat tovább ideláncolva a földhöz. Az agya pattanásig volt, reszketett, hogy szót szólnak hozzá.

Hirtelen felemelkedett, felállott, didergő ajakkal; kezét nyújtott, s férfiasan megfogta az asszony kezét. El kellett mennie, mert nem bírta; ordítania kellett egyszerre, kurjantani, s duhaj nagy mennyszagató üvöltésbe kezdeni: oly boldog, boldog, oly kimondhatatlan boldog volt, azt hitte, ha felemeli a karját, benyúlhat az egekbe, s angyalokkal dobálhat.

- Kezit csókolom.

Az asszony biccentett, mosolygott. Jó volt, hogy elment ez a férfi, jaj, benne is felpimperedett, bimbózott, gyöngyözött valami boldogság... hecc...

Kesserü kurtán kezét fogott, s nem is hallgatott a tartóztató szavakra, el. A kapu alatt fizetett a pincérnek, aki kijött a söntésből.

4

Úgy kellett futnia, mintha valami ellenállhatatlan erő röpítené. Teste tűzben égett, foga vacogott, semmi gondolata nem volt, de valami oly roppant szédület, amelynek még nevét sem ismerte.

Át az utcán, a piacon, s vakon futva be a szemközti nagyvendéglőbe, annak a belső szobájába rohant, mintha kergették volna, levetette magát egy székre, s könyökét az asztalra vágta, rátette a fejét tenyerére.

- Jaj, mennybéli jószágos jó isten! - mondta, s mindjárt hozzátette - egy liter vörös bort.

A nehéz, csámpás kiszolgáló lomhán megfordult s elment, ő körülnézett szédült aggyal s káprázó szemmel, mintha most mindjárt meg kellene halni, gutaütéses boldog szédületben. A fejét úgy tartotta, oly nehéz volt és oly tehetetlen, rőfögni, mint a disznó, állati hangot adni s böffenteni a vad boldogságtól:

- Szeret.

Vastagon elmosolyodott, úgy érezte, hogy a poái oly vastagok s merevek, mint egy vaddisznóé, s úgy emsegett, odaadta magát, mintha fejét most rögtön beletúrhatná a nő kebelébe.

Hozták a bort, egy vizespohárral felhajtott, érezte, ahogy ömlik lefelé a torkán, be a beleibe, s kis idő múlva égett s főtt a belseje.

Akkor lekönyökölt, s maga elé nézett: várta az alkoholmérgezést, amely erőtlenné tette az izmait, a karja, keze feje úgy lógott, minden eresztékben megszakadt, mindjárt széthull.

- Szeret - mondta -, szeret, szeret, szeret...

Újabb pohár bort ivott meg. Nem tud visszagondolni, mit beszéltek, egy-egy szó nem sok; annyi se jut eszébe, csak úgy csilingel a fülében a hangja, mint az aranycsengő, s a nézése mint a tűzsugár, s nem is tudja mit jelent az a szó, amit most százszor elsziszeg, ropogtat, mint a zabot vagy magot a foga közt, oly élesen és tisztán mondogatja: „szeret, szeret”.

Nagyot fúj, s a harmadik pohárt... Akkor összeomlik...

A testében fő, fő, szakadatlan, rotyogva, bugyogva, pöfögve, a bor, a vér, fúj, de utálatosan jó... a vére most megaludt, mint a leölt állaté a napon, ott bent a testében mint a lekvár, úgy fortyog, harákol.

- Szerelmes vagyok - mondja hirtelen s váratlan.

Ettől megijed.

Ez még nem jutott eszébe.

Az arca vörös, mint a rák, de érzi, ettől elpirul... Mélyen és szégyenletesen elpirul... Aztán kacagni kezd... Ott ülve egyedül a piszkos, mártásos, boros, undok veres abrosz mellett, a Vadászkürt hátulsó söntésében, egyedül - jaj, csak meg ne lássák a diákok -, szégyennel és

orcapirulással gondolja újra el hiányos agyvelejében, kifordult életében, hogy ő most valóban és föltétlenül szerelembe esett, s hogy kitört, kitört rajta a szerelmi téboly...

Szerelmes... Mi az?... Sohasem volt... Szerelem volt az?... Az? Szerelem?... valami édes, édes, rózsaködös mámor volt, Galánffy Zsófiával, egy tiszta, szent, megengedett, isten és emberek által jóváhagyott tisztességes, boldog, büszke, nemes valami... Amire visszagondolni mindig jó volt és édes, amiért dolgozott, küzdött, három évig várt, egyetemet végzett, de nem ment Pestre, itthon maradt, tanár lett, megházasodott, családot alapított, a konyhában főző asszonynak minden szabad idejében regényt olvasott, és senkinél két évig nem vizitelt, és mindenkre való tekintet nélkül folyton csókolt és simogatta és imádta és becézte, és a szüleinek hátat fordított, a testvéreivel összeveszett, az egész világgal meghasonlott és a tudománnyal hadilábra került, a könyveit porban hagyta, a tudományát elfeledte... és most egyszerre itt egy új szerelem...

Hűj, de meleg van!

Megpróbált kiegyenesedni, de újra összeesett; megrázta magát megint, visszahullott; újra töltött s ivott. Ha már benne vagyunk...

Aztán soká, soká ült, anélkül hogy valami, legcsekélyebb gondolata is támadt volna.

Még egy liter bort rendelt.

De már nem ízlett, nem kívánta, betelt. Bár így be lehetne telni minél hamarább a szerelemmel is... Szerelem... szerelem... elmosolyodott, s érezte, hogy fénylik izzadt arca: szerelem... van egy mese, a zöld disznóról, a szerelmes herceg zöld disznóvá változik, az nagyon jó mese, és Sághy né is szerelmes, most az is otthon, azóta haza... szegényke: de ha nem volna elég szerelmes, akkor meg kell szerelmesíteni, de hogy? hogy ő is legyen olyan szerelmes, mint egy dög.

Ebben megnyugodott. Hűj de jó lesz vigyázni majd a felállásnál... és vigyáz is, mert csak későn vette észre, hogy már fel is állott, mikor azt gondolta, hogy fel fog állani... elkésett a gondolata... s ezen nevetett, de csak akkor vette észre, hogy még mindig ezen nevet, mikor már konstátálta, hogy ki is ment a szobából, az asztalokon s a székeken végigevezve, kalimpáló kezekkel és lábakkal, és kint van a csillagok alatt...

- Rettenetesen részeg vagyok - botlott a nyelve -, de rettenetes szerelmes...

Egy idő múlva megint ott volt a helyén a bor mellett, töltött és ivott, s nem tudta, hogy került vissza, s ki az, aki iszik, elkezdte az asztalt puha ökölrel ütemesen verni. A legény, a piszkos-fehér, vastag, undok, már régen ott állott előtte, s ránézett, és ő még mindig ütötte az asztalt, akkor igen kedvesen s nyájasan s gyöngéd hangon mondta: „egy levélpapírt... meg egy borítékot... meg egy ceruzát, ami van nekem, meg egy kis józan észt...”

Tudta, hogy ezeket az utolsó szavakat csak magának mondja, s oly halkán és oly különös hangon, hogy azt a pincér nem is értheti, de kimondta, szótagolva, s furcsa volt neki, hogy ő hallja...

Egyszer úgy látta, papír van előtte, fehér, kisalakú, komisz levélpapír, de milyen jó, hogy egyedül van, hogy ebben a kisvárosban ilyen szolid emberek vannak, persze a diákok elmentek, akik itt vannak, azoknak nincs pénzük...

Kedves Sára!

Ezt írta le a papírra, s csodálkozott, hogy a betűi milyen jók, éppen olyanok, mintha józan volna.

Itt ülök bor mellett, és szeretem magát...

Megállott, megnézte és mosolygott, s a szája szélén érezte, hogy éppen úgy mosolyog, mint Sághyné, úgy tartja a száját, ahogy Sághyné szokta... Haha, mondta, ez őszinte, egyenes és becsületes írás. Itt nincs kétség.

Maga szép. Mi az, hogy szép? Én eddig sose törődtem a szépséggel, de most az egész világon mindennél több a szépség, mert maga szép... és én szerelmes vagyok magába...

Roppant szédülést érzett, az egész terem megfordult vele, azt hitte, most mindjárt rókázni fog, de elmúlt. Ivott; a bor nedvessége jólesett, a fanyarsága azonban, a vörös bor fanyar íze émelyítette.

Kedves Sára, maga mélyen meggatott engem, nem tudom, mi lesz ebből, de azt hiszem, végzetem betelt.

Újra megállott, ez a gondolat a szívére ment, és sírni kezdett. Homályosan feltűnt előtte élete szörnyű tragédiája, hogy neki itt kellett ragadni ebben a kisvárosban, ahol senkivel sem érintkezve, lezárva, jaj, a boldogság börtönébe bezárva... Szeméből bőven ömlöttek a könnyek, aztán lassan megkönnyebbült.

Én letérdelek maga elé, s megcsókolom a maga kezét, és leteszem a fejem a maga ölébe, de mért hazudik nekem, maga nekem így is szép, miért hazudik...

Most hirtelen felnyitotta a szemét, s éberebben nézte a betűit. Mi is az, amit most ír a hazugságról... volt valami... a beszélgetés alatt... de mi... volt egy pillanat, mikor azt akarta mondani, hogy: mért hazudik?... de nem mondta... vagy mondta? ezt jó volna kitörölni... de mért? ennél nagyobb vallomást nem írhat: maga nekem így is tetszik... ha hazudik is, ha becsstelen is, ha Csont Imre a szeretője, sőt ha a herceg is az, mert igen, azt is hallotta, hogy... pénzt fizetett a herceg Sághynak... hogy azért élnek ilyen nagylábon, mert az asszony keresi... jaj... ez a bor... de annál jobb... remélhető... lehet...

Durva szó: mért hazudik... hiszen neki nem hazudott, előtte egy szent és egy édes, édes...

Kedves, ne haragudjon rám, hogy én oly szerelmes vagyok... de én egész életemben s halálom órájáig... vagy a kiábrándulásig... nem tudom: kezét csókolja

Mily zagyva, ezen nem fog eligazodni senki; ez egy buta, buta írás. Pedig jól kezdődött, egyszerűen s őszintén... de hogy elromlott.

A szemét alig bírta nyitva tartani, pedig jó volna újrakezdeni az írást, de érezte, hogy erre nem volna képes már, még egyszer leírni, nem. Aláírta tehát a nevét: mit írjon? írta: *Dr. Kesserü Kálmán*.

Összehajtotta, borítékba tette, címet írt rá, s hátul ráírta: *Feladó: dr. Kesserü Kálmán*. Hogy mért írta rá? Mikor már oda volt írva, megnézte, minek kellett ezt leírni? De muszáj volt, muszáj volt ugyanarra a levélre egymás után leírni az asszony neve után hátul titokban a magáét is.

Csodálkozott önmagán, hogy tudott fizetni, bár nem bírta figyelemmel kíséreni a számolást, s csodálkozott, mikor az utcán találta magát, s pláne mikor a postaláda nyílását keresték az ujjai. Úgy tűnt fel, mintha valaki vezetné, óriási kihagyásokkal dolgozott a figyelme, csak fel-felteszmélt.

Mikor a levelet bedobta, hirtelen tágra nyitotta a szemét, s azt mondta: „Elvesztettem a csatát.” Még megnézte a postaládát gondosan, igen szomorú volt, homályosan rémlett előtte valami szörnyűség, amitől a szíve szédült.

Hogy aztán hogy ment haza, arra sosem emlékezett vissza többet, csak arra, hogy igen boldog, szép éjszaka volt.

Maga feküdt le az ágyába, s tudta, hogy a felesége ébren van, mereven fekszik s nem szól. Egy szót sem szólt. Halálos kétségbeesésben, fagyosan, mereven.

De ő alig feküdt pár percig, fel kellett ugrania, s kirohant. Alig bírta az ajtón kiesni, már megindult, mint a lavina, benne a bor, és okádott.

Mikor javában szenvedett és szégyellte magát, felismerte a sötétben a fiát, aki reszketve, egyingben, mezítláb állt előtte.

Ingerülten, bal kezével intett neki, hogy menjen el. Ahogy Noé befedezte magát a gyermeke előtt.

- És most vége az életemnek - mondta magában, s elmosolyodott, mint az üdvözültek.

1925